

בעזהש"ת

ספר כתר תורה

והוא מזכרת ידידות ומנחת שי
ללומדי וגומרי השיעור של לימוד
תרי"ג מצוות דאורייתא וז' מצוות דרבנן
אשר יהיה להם לכתר תורה וכתר שם טוב עולה
על גביהן להתעלות במעלות התורה והיראה ומדות
טובות אשר כל רואיהן יעידו ויגידו כי הם זרע ברכ' ה'

תוכו רצוף אהבה שאלות ותשובות קצרות
במסכתות הש"ס בבלי וירושלמי והלכות שונות
שזכינו לשאול ולקבל

מאת רבינו הגדול שר התורה רשכבה"ג
מרן כ"ק רבי שמריהו יוסף חיים
קניבסקי שליט"א

יתן לו ה' אריכת ימים ושנים טובים וברואים ועוד ינוב
בשיבה דשנים ורעננים, ונוכה לקבל תורה מפיו עוד
רבות בשנים עד ביאת משיח צדקנו בב"א

שמואל דוד הכהן פריעדמאן

מח"ס שדה צופים, מצווה ועושה תנובת השדה, ושא"ס
ט' חשון תשפ"א לפ"ק
יומא דהילולא של רבינו אשר ב"ר יחיאל הרא"ש ז"ע.
נלב"ע ה' אלפים פ"ח

כתובת המחבר:

S. D. Friedman

1442 - 51 Street

Brooklyn, N.Y. 11219

U.S.A.

Tel. 718-438-3377

Fax. 718-633-2900

5761000@gmail.com

אפשר להשיג הספר:

וויליאמסבורג

הרב חיים זלמן פריעדמאן

347-409-4081

בארא פארק

הרב מנחם מענדל פריעדמאן

917-699-1124

לעיקוואד

הרב שמעון יואל פריעדמאן

732-363-4054

טוראנטא

הרב יו"ט ליפא פריעדמאן

647-269-9044

ירושלים

הרב רפאל אהרן פריעדמאן

058-325-3377

בני ברק

הרב יהושע מנחם לעווי

052-765-2482

לכל עניני הספר והשיעורים אפשר לצלצל

הרב אברהם נטע פריעדמאן

347-633-1012

דפוס המעתיק

170 Ross St. Brooklyn NY 11211

718.782.1391

הסכמות

שמואל הלוי ואזנר

רב אב"ד ור"מ

זכרון מאיר, בני ברק

ב"ה, יום ער"ח סיון תשע"א לפ"ק

כבוד ידידינו הרב הגאון שלם מאוד, תורה וחסד על לשונו, מהור"ר שמואל דוד הכהן פרידמאן שליט"א ב"פ נ.י. בעמ"ח ספרי שדה צופים על ש"ס.

אחדשה"ט וש"ת באהבה, כב' מעלתו הראה לפנינו חיבורו הג' שדה צופים למס' חולין אחרי שכבר זכה להו"ל על רוב הש"ס, ונשתוממתי על המראה שזכה להלביש המסכתא בלבוש פאר והדר מכל הטוב שבא לידו, דברי רבותינו קדמונים ואחרונים, וטוב טעם ודעת מדיליה, וכמעשהו כאן כן זכה בשדה צופים שלו בכל הש"ס, והלום ראיתי גם חיבורו הג' על מס' מנחות והטיב אשר דיבר.

הדברים חשובים מצד עצמם, עוד כי על אף עסקיו במסחרו וכו' זכה לעשות תורתו עיקר ומלאכתו עראי ולהרביצה זה עשרות בשנים.

יהי ה' אלקי אבותיו אתו, ויזכה להמשיך בדרך נשגב זה עוד רבות בשנים בס"ד.

הריני דוש"ת באהבה - מצפה לרחמי ה'

שמואל הלוי ואזנר

שר התורה בדורנו הגאון האדיר

רבי חיים קניבסקי שליט"א

בעזה"י י"ז אדר תשע"ג

הנה ידידי הגאון ר' שמואל דוד הכהן פרידמן שליט"א הו"ל ספר שדה צופים על כל מסכתות הש"ס ועוד ספרים חשובים, והנני מכירו ואת ספריו שהם ספרים נפלאים ומביא הרבה מאד מכל האחרונים והראשונים ז"ל. ויה"ר שיזכה לשבת ולהגות בתורה הקדושה מתוך מנוחת הנפש ונחת והרווחה.

חיים קניבסקי

רשימת הרבנים הגאונים והצדיקים שרי התורה שקבלתי מהם הסכמות על ספריי

(לפי סדר א"ב)

רבי נתן געשטעטנער זצ"ל
בעמח"ס להורות נתן ועוד
ר"מ פנים מאירות
בני ברק

רבי פנחס הירשפרונג זצ"ל
בעמח"ס אש פנחס
אב"ד מאנטרעאל

רבי רפאל בלום זצ"ל
בעמח"ס ברכת שמים ועוד
אב"ד ור"מ קאשוי
בעדפארד היללס נ.י.

רבי רפאל זילבער זצ"ל
בעמח"ס מרפא לנפש
אב"ד פריימאן
ברוקלין נ.י.

רבי שמואל הלוי וואזנער זצ"ל
בעמח"ס שבט הלוי
אב"ד זכרון מאיר ור"מ חכמי לובלין
בני ברק

רבי שמחה בונם
עהרנפעלד זצ"ל

בעמח"ס בנין שמחה
אב"ד דק"מ מאטערסדארף
ור"מ ישיבה חתם סופר
ברוקלין נ.י.

רבי ישראל יעקב פישער זצ"ל
בעמח"ס אבן ישראל
ראב"ד בית דין צדק העדה החרדית
עיה"ק ירושלים תובכ"א

רבי ישראל משה דושינסקי זצ"ל
בעמח"ס תורת מהר"ם
גאב"ד העדה החרדית ירושלים תובכ"א
ור"מ ישיבת בית יוסף צבי דושינסקי

רבי מאיר בראנסדארפער זצ"ל
בעמח"ס קנה בושם
חבר בית דין צדק העדה החרדית
עיה"ק ירושלים תובכ"א

רבי מנשה קליין זצ"ל
בעמח"ס משנה הלכות ועוד
אב"ד אונגוואר ור"מ דישיבת בית שערים
ברוקלין נ.י.

רבי משה פיינשטיין זצ"ל
בעמח"ס אמרות משה ועוד
ור"מ תפארת ירושלים
ניו יארק

רבי משה שטערן זצ"ל
בעמח"ס באר משה
אב"ד דעברעצין
ברוקלין נ.י.

רבי ניסים קרליץ זצ"ל
בעמח"ס חוט השני
ראב"ד וראש כולל בבני ברק

רבי אפרים פישל הערשקאוויטש זצ"ל
בעמח"ס כללי ירושלמי ועוד
אב"ד האליין דומ"ץ ק"ק קלויזנבורג
ברוקלין נ.י.

רבי בנימין ראבינאוויטץ זצ"ל
בעמח"ס עבודת בנימין
חבר בית דין צדק העדה החרדית
עיה"ק ירושלים תובכ"א

רבי חיים פינחס שיינבערג זצ"ל
בעמח"ס טבעת החושן
ראש ישיבה תורה אור
ומו"ץ דקירת מטסידורף
עיה"ק ירושלים תובכ"א

רבי חיים קרייזוויטש זצ"ל
בעמח"ס מים חיים ועוד
אב"ד דק"ק אנטווערפן

רבי יוחנן סופר זצ"ל
בעמח"ס אמרי סופר ועוד
אב"ד ור"מ ערלוי
עיה"ק ירושלים תובכ"א

רבי יעקב פרלוב זצ"ל
בעמח"ס עדת יעקב
אדמו"ר מנאוואמינסק, ברוקלין נ.י.

רבי יצחק יעקב ווייס זצ"ל
בעמח"ס מנחת יצחק
גאב"ד עיה"ק ירושלים תובכ"א

יבדלו החיים:

רבי יצחק טובי' ווייס שליט"א
בעמח"ס רבינו הגדול אמרו ועוד
גאב"ד לכל מקהלות האשכנזים
עיה"ק ירושלים תובכ"א

רבי משה שטערנבוך שליט"א
בעמח"ס מועדים וזמנים ועוד
ראב"ד העדה החרדית
עיה"ק ירושלים תוב"ב

רבי צבי אלימלך
הלברשטאם שליט"א
אדמו"ר מצאנו, נתני'

רבי שמואל אליעזר
שטערן שליט"א
בעמח"ס שביבי אש רב מערב בני ברק

רבי יוסף ליברמאן שליט"א
בעמח"ס משנת יוסף
ראש ישיבת "כולל שומרי החומות"
ורב דקהל סדיגורא ירושלים ת"ז

רבי יחזקאל ראטה שליט"א
בעמח"ס עמק התשובה ועוד
אב"ד קארלסבורג
ברוקלין נ.י.

רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
בעמח"ס חשוקי חמד ועוד
רב שכונת רמת אלחנן
בני ברק

• • •

רבי אלי' פישער שליט"א
בעמח"ס ברכת השבת ועוד
ראש כולל גור, ברוקלין נ.י.

רבי אשר אנשיל כ"ץ שליט"א
בעמח"ס שמן ראש
אב"ד ור"מ עדת יראים וויינן
ברוקלין נ.י.

רבי חיים מאיר הלוי וואזנער שליט"א
בעמח"ס מחשבת הלוי ועוד
אב"ד זכרון מאיר
ור"מ חכמי לובלין, בני ברק

רבי חיים קניבסקי שליט"א
בעמח"ס דרך אמונה ועוד

הקדמת המחבר

בס"ד

אפתח בברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לסיים כל התרי"ג מצוות דאורייתא ושבע מצוות דרבנן, אשר למדנו בשבת חברים מקשיבים להרצאת שיעורי במשך שלש שנים ברציפות מדי יום ביומו שעה שלימה, ענייני ענפי המצוה ושרשיה, והשקענו כוחות עצומים לברר וללבן כל יום מצוה אחת. וקבצנו על יד על יד, עד שהגענו הלום אחרי כשלש שנים לזמן הנכבד והנעלה הזה יום סיום השיעורים בכל "כתר" המצוות מהחל עד גמירא' וזכנו לערוך חגיגת "כתר תורה".

ואברך את ד' אשר יעצני לעסוק בתוה"ק ולחזור ולשנן תלמודי, וכאשר הורנו אבותינו ורבנותינו שעיקר הלימוד הוא החזרה וכל ימיו בעמוד והחזר קאי. ומאז ומקדם נמשכתי ללמוד ולשנן את מנין התרי"ג מצוות כל מצוה ומצוה בטעמה וענינה, וכאשר ראינו כי גדולי הראשונים עסקו הרבה וחיברו ספרים רבים ונכבדים במנין המצוות, [ה"ה בעל הלכות גדולות, רבי סעדי' גאון, הרמב"ם והרמב"ן הסמ"ג והסמ"ק ספר החינוך והתשב"ץ רבינו הש"ך ועוד ועוד]. ומדי עסקי בלימוד תרי"ג מצוות נתתי אל לבי לעורר את לבבות בני הנעורים פרחי התלמידים בקטנותם לקבוע להם זמן ללמוד ולשנן את התרי"ג מצוות עד שתהיה שגורה בפיהם בעל פה.

ונודע כי לימוד תרי"ג מצוות הוא יסוד חזק ואדיר לכל התורה כולה. ומתאמרא משמיה דהגאון החסיד הגר"א מווילנא זי"ע שהיה אומר שכל התרי"ג מצוות שבתורה נרמזים בתיבת "בראשית". ושאל אותו אחד שיאמר לו היאך נרמז בתיבת בראשית מצות פדיון בן בכור, וענהו הגאון על אתר בראשית ר"ת ב'ן ר'אשון א'חר ש'לשים י'ום ת'פדה. ועוד אמרו משמו שכל מצוות התורה כלולים ונרמזים באות ב' של תיבת בראשית, וכן שהכל מרומז גם בנקודת האות ב'.

וזה לי חמש עשרה שנה שהנני מעמיד על כור המבחן את צעירי הצאן הבאים אלי לנסיון על תרי"ג מצוות. והנני מחלק להם מתנות בעין יפה לפי מעלת ידיעתם ויגיעתם בלימוד ובחזרה, וחפץ ד' הצליח בידי כי נתרבו בכל עבר ופנה הילדים ילדי חמד ופרחי הבחורים העוסקים בלימוד תרי"ג מצוות.

וזאת למודעי, כי יודע אני מהנסיון שלימוד וחזרת תרי"ג מצוות אינו דבר השוה לכל נפש של התשב"ר. והכל הוא לפי טבע הילד ונטייתו. וישנם ילדים שאין נפשם נמשכת ללימוד וחזרת תרי"ג מצוות, ואין זה כדאי להטיל עליהם עול ולכפות עליהם לימוד זה נגד רצונם. כי ההצלחה בלמוד הזו תלויה ברצון נפשו של הילד, ולא כל מוחא מסוגל לכך, ורק הילדים שמראים חשק ורצון ונפשם איוותה לכך כדאי לעודדם לעסוק בזה.

ועתה בהגיע עת דודים עת משוש בשמחת התורה הנני עורך סעודה למשתתפי השיעור ולצאצאיי ולבני משפחתי שיחיו, כמבואר בש"ס ופוסקים גודל הענין לערוך יומא טבא בסיום מסכתא. ואיתן תקוותי שממני ילמוד ללמוד ולשנן ולעסוק ב"כתר" מצוות, תרי"ג מצוות דאורייתא וז' מצוות דרבנן. אשר בכל מצוה ומצוה גנוזים וטמונים דברים רמים ונשגבים וסודות רמים ונעלמים. כאומרם ז"ל עה"פ נעו מעגלותיה לא תדע, שלא גילה הקב"ה מתן שכרה של כל מצוה, כנודע מזוה"ק והמקובלים דתיבת "מצוה" יש בה שם הוי"ה בשלימות כי מ' צ' בא"ת ב"ש הם י'ה' ובצירוף ו-ה של תיבת מצוה הוא השם בשלימותו. ואני תפלה להשי"ת עליכם בני ונכדי החביבים עלי כבבת עיני והקשורים בלבי בקשר אמיץ, שיטע ד' בלבכם אהבתו ויראתו ולעסוק יומם ולילה בתורתו, ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם.

ולאות אהבה ומזכרת ידידות הנני נותן לפניכם היום בני ונכדיי היקרים את הספר "כתר תורה", תוכו רצוף אהבה מאת מורי ורבי גאון ישראל וקדושו אספקלריא המאירה רבינו הגדול שמריהו יוסף חיים קניבסקי שליט"א אשר זכיתי להתקשר אליו ולחסות בצלא דמהימנותא זה ל"ו שנה, והם תשובות אשר השיב לי בירושלמי סדר זרעים מועד נשים נזיקין, ועוד ענינים שונים, וכדרכו בקודש דבריו הם בקצירת האומר לפעמים רק שתי תיבות שהם הרבה, ודבריו הק' צריכים לימוד, ועשיתי אזנים לתורה ולפרש ולהסביר דבריו כפי קט שכלי. ורוב הדברים היו למראה עיניו הבדולחים ונהנה מהם, ונתן לי תשו"ח על עבודתי.

ואני תפלתי לך ד' בעת רצון זו בעידן שמחה וחדוותא דאורייתא, לפני ד' אשפוך שי"ח שהשמחה במעונו חיים ברצונו שיאריך ד' ימיו ושנותיו של רבינו שליט"א ויחזק כוחותיו ויתחדש כנשר נעוריו. ויה"ר שהתורה והמצוות ילוו אותנו ויסוככו עלינו, ונזכה עוד רבות בשנים לעסוק בתורה ללמוד וללמד, ובזכות עסק התורה שבה תלויה הגאולה כמבואר באה"ח הקדוש ר"פ תצוה שהגואל העתיד יהיה משה רבינו והוא אינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה, ובמהרה נזכה אנחנו אלה פה כולנו חיים לביאת משיח צדקנו ולקץ הפלאות, במהרה בימינו אמן.

ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה

יום ג' פ' לך לך ט' חשון תשפ"א לפ"ק, יומא דהילולא של הרה"ק רבי אברהם משה מפשעווארסק זי"ע שנלב"ע שנת תקנ"ד לפ"ק.

שמואל דוד הכהן פריעדמאן

פתיחה מחשיבות לימוד תרי"ג מצות

מספר סימני המצות

שחיבר ידידי הרה"ג רבי אברהם מרדכי יוסף מארקסון שליט"א

מור"צ באשדוד ארה"ק ת"ו

אשר הרבה השתמשתי בספרו דנן ואני חייב לו הכרת הטוב
ישלח לו ה' הצלחה מרובה בכל מעשיו להגדיל תורה ולהאדירה

נביא בזאת מעט מדברי רבותינו אודות מנין ה"תרי"ג", וכן בענין גודל החשיבות
של לימוד התרי"ג מצות.

במסכת מכות (כג, ב) מובא:

דרש רבי שמלאי: שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למושה. שלש מאות
וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה, ומאתים וארבעים ושמונה עשה
כנגד איבריו של אדם. א"ר המנונא מאי קרא, תורה צוה לנו משה מורשה, תורה
בגימטריא שית מאה וחד סרי הוו, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום.

ובמדרש תנחומא (תצא, ב) דרשו:

אמר רבי אדא רמ"ח מצות עשה יש בתורה כמנין איברין שבאדם, ובכל
יום ויום צועקין על האדם, עשה אותנו שתחיה בזכותינו ותאריך ימים.
(בפסיקתא דרב כהנא הנוסח, כל איבר ואיבר אומר לאדם, בבקשה ממך עשה בי את המצוה
הזאת). ושם"ה מצוות לא תעשה כמנין ימות החמה, ובכל יום ויום שהחמה זורחת
עד שהיא שוקעת, צווחת ואומרת לאדם, גזורני עליך במי שהגיע ימך ליום הזה,
אל תעבור בי את העבירה הזאת, ואל תכריע אותך ואת העולם כולו לכף חובה,
הרי שש מאות ושלוש עשרה מצוות.

ובזוהר הק' ח"ב (פכ, ב) איתא:

תרי"ג זיני עיטא יהיב אורייתא לבר נש למהוי שלים במאריה, בגין דמאריה
בעיא לאוטבא ליה בעלמא דין ובעלמא דאתי, ויתיר בעלמא דאתי.

(**בלשון** הקודש: תרי"ג מיני עצות שהם התרי"ג מצוות נתנה התורה לאדם כדי
שיהיה שלם עם קונו, כי על ידי המצוות יוכלו להשלים את נשמתם

עד שיזכו להדבק בו יתברך. לפי שקונו רוצה להיטיב עמו בעולם הזה ובעולם הבא, וביותר בעולם הבא).

עוד אמרו בזהר הקדוש (ח"ג רצח, א):

זה שמי וזה זכרי. שמי עם י"ה שם"ה, זכרי עם ו"ה רמ"ה, וכלהו תרי"ג, דהיינו תרי"ג פקודין דאיתיהבו לבנין קדישין למהוי להו חולקא בשמיה". (הם תרי"ג מצוות שנתנו לבני ישראל הקדושים, שבקיומם שורה עליהם שם הוי"ה שיהיה להם חלק בשמו).

ודרשו רבותינו במדרשם (במדבר רבה יח, כא):

הלוחות היו בהן תרי"ג אותיות מן אנכי עד אשר לרעך לא פחות ולא יותר, כנגד תרי"ג מצוות וכו'. יראת בגימטריא תרי"א ותורה תרי"א ויראה ותורה עמם הרי תרי"ג.

כתב רבינו יונה בפירושו למשלי (ד, כא) בענין שכחת המצוות:

והתקנה להזהר משכחת המקרה, אם יכתוב תרי"ג מצוות ויביט בהן פעם ופעמים בשבוע, ויתן לבו אם הוא מקיים.

בצוואתו של הר"ר משה חסיד מפראג: (נדפס בספר דרך טובים - פפ"א משנת תע"ז), הודגש ענין לימוד המצוות בהטעמה יתירה. וזה לשונו:

הנראה לי שתלך בתחלה דרך קצרה, ללמוד תחילה ראשי הפרקים של התרי"ג מצוות, ובוה תקיים דרך הכללות כל התרי"ג מצוות בפך ובלבך. ותלמד אותם עד שיהיו ערוכים ושגורים בפך גם בעל פה, דהיינו בתחלה תקבע ללמוד שעה או שתיים ושאר לימודך כפי שכלך וכפי שלבך חפץ וכפי שסובל הכלי שלך בכל יום. ואחר כך אין צריך ביטול זמן כלל, שבנקל תחזור אותם בין הפרקים ואחר התפלה ואחר הסעודה, ובתוך הסעודה כדי לפטור את השלחן מדברי תורה תחזור ג' פעמים איזה מצוות כפי שתקבל לך, ותוכל לחזור אותם בב' או בג' ימים, ותאחז בזה כל ימי חיך, ויהיו חרותים על לבך ובפרט בפך ובלבך ובשכלך ואל תשכחהו.

ובזה תרויח עוד דבר אחר מה שכתוב בספר התוכחה טוב להיות שגור בפך איזה מסכת בעל פה ולא דוקא ככתבה וכלשונה אלא אפילו מקצתה

בלאו הכי כדי שתוכל לחזור בעל פה אם אין לך גר וספרים וכו' ולא תשב בטל עד כאן לשונו. ולפי דברינו הנ"ל תוכל לצאת היטב ספר זה על ידי לימוד המצוות, ואם אין לך פתוח ואתה מהיר במלאכתך, תוכל ללמוד מתוך ספר המצוה שאכתוב לך בסעיף שאחרי זה שיהיו נזכרים ושגורים בפיק, והוא דרך קצרה וארוכה קצת, ואז יהיה לך ללמוד בעל פה בזמנים ועל פי זה יהיו חרותים על לבך וכו'.

כלל הדבר, זהו דבר השווה לכל הן לגדולים דבר קל הוא להן בכמות שהוא, ולעניות דעתי הוא רב האיכות. ולשאר בני אדם ידיעה בעצמה הוא דבר גדול להם בכל התורה כולה, כי אי אפשר לכל אדם ללמוד באריכות מצד הטרדות דרך ארץ ומצד טרדות לימודים אחרים שאי אפשר להיות חרות על לבן האריכות וטוב להן הקיצור, וכו'.

ובסדר היום ואזהרות הקודש מהאדמו"ר רבי ישראל מסמאלין זצ"ל, איתא: ועוד קבלו עליהם לומר אחד מן החברים... ואחר כך תרי"ג מצוות בכל יום...

מובא בספר אמרי שפר לרבי שמואל פרענקל מדאראג זצ"ל

ללמוד בכל יום שיעור מתרי"ג מצוות.

רבי יעקב יחזקיהו גרינוואלד מפאפא זצ"ל, מביא בהנהגותיו עצה לזכרון התרי"ג וכך כותב:

בגוף הא דמבואר בספרים הקדושים שכל אחד ישתדל ללמוד כל התרי"ג מצוות בעל פה וכו', עיין בהקדמת ספר הקדוש דרך פקודיך מה שהאריך בזה. ועל כל פנים מאוד קשה לזכור בעל פה. ובפרט אם הוא טרוד בשיעורין תמידין כסדרן. והעצה לזה כנ"ל שיראה לחדש בכל מצוה איזה פלפול או קשיא שראה או שמע או מה שחידוש בעצמו.

וכך כותב הפוסק האחרון הגאון בעל החפץ חיים במשנה ברורה סוף סי' קנ"ז וזה לשונו:

עוד יש הרבה והרבה (מצוות תדירות עשין ולאויין) שלא הובאו בהשלחן ערוך ונמצאים בספרי מוני המצוות הרמב"ם והסמ"ג והחנינוך. ונכון מאוד שילמד אותם כל אדם ויהיה בקי בהן ועל ידי זה יהיה ביכולתו לקיימן, וכמו שאמרו חז"ל

על הפסוק וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה' ועשיתם אותם זכירה מביאה לידי עשייה דאם לא ידע אם היא מצוה כלל מה יזכור לקיימן.

גם בסוף ספרו שמירת הלשון (חתימת הספר פ"ג) כתב:

עוד באתי לעורר על דבר שאנו אומרים בכל יום בפרשת ציצית, וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה', ואמרו חז"ל ראייה מביאה לידי 8 זכירה וזכירה מביאה לידי עשייה, אבל אימתי יכול להועיל דבר זה, כשהוא לומד ויודע המצוות אך שהוא ירא שמא ישכחם, ועל זה מועילה הציצית שזכרם ולא ישכחם, וממילא יבוא לידי קיום. אבל אם לא ידע את המצוות מה תועיל לו הציצית. ועל כן נכון מאוד שילמד כל אדם ספר "מצוות השם", או על כל פנים קיצור ספר חרדים המובא בספר זכרו תורת משה לבעל חיי אדם, וידע המצוות, ואז תתקיים בשלימות מצות ציצית.

והנה באמת ציצית היא כמו רשימה שאדם עושה בשעה שנוסע לקנות סחורה, ודרך האדם לעיין בה כמה פעמים עד' שנקבע ברעיונו איזה סחורה לקנות. אבל כל זה מועיל רק בשעה שיודע ומכיר מיני הסחורה. אבל אם אינו מכיר את מיניהם, אפילו אם יביט ברשימה כל היום לא ידע מה לקנות, ועל כןכונן לעשות כמו שכתבנו. עד כאן לשונו.

הרב מפיטסבורג ז"ל מביא בהקדמתו לספרו הדרת מלך על המצוות:

וידענו שכל הקדושים וגאוני ארץ ויראי השם עסקו במנין המצוות, שגנו אותן, חזרו עליהן בכל חודש ואמרום בדרך ספירה, עד שהיו המצוות שגורות על לשונם. כמו שראיתי צאל אא"ז הגה"צ מוהרח"י נפתלי זילברברג מורשא, שבכל עת נופש מלימוד שיעורים כסדרם בעומק העיון ספר המצוות באצבעות ידיו הקדושות כמו כן אמר לי: בעת הפטירה, כשאי אפשר להעמיק בדברי תורה בעיון, וישנו חיוב לקיים "אדם כי ימות באהל", אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה, נתן לקיים זאת בספירת תרי"ג המצוות. לכן כדאי שתהינה שגורות בפיו. ובאמת, ברגעיו האחרונים, כשסר כוחו, ורק את אצבעותיו יכול היה להניע, ספר את המצוות באצבעותיו.

כל איש המהלך על כנפי רוח הדעת ויראת ה' היא אוצרו, טוב שיקבע מועד לעסוק במצוות התורה ולהאיר על ידן את נשמתו, רמ"ח איבריו ושם"ה גידיו הרוחניים, ולקנות לו לכוש אור רוחני לעוה"ב בג"ע, ויהא עוטה אור

כשלמה, בכתוב בשערי קדושה לר"ח ויטאל. ללומדי המצוות יהיה יתרון בידיעת חקי התורה ותביא להם יראת שמים עד שתהא השלחבת עולה מאליה בנפשו, וישמכו לבו בעבותות אהבה לקיים מצוות ה' המאירות עינים כבדוק וכמנוסה, גם טוב וראוי ללמדם את התלמידים ובפרט את בחורי הישיבות ויהיו בקיאים עי"ז בכל חדרי התורה.

רבים מגדולי ישראל עודדו את הנערים הצעירים לשנן על פה את תרי"ג המצוות.

הרבי זצ"ל מגור, בעל "אמרי אמת" ביקר בת"ת בוורשא, בהן את הילדים ושאלם: "מי יודע מהי מצוה מספר פלוני מתרי"ג המצוות?" למי מנכדיו שידע את תרי"ג המצוות על פה היה נותן קפוטת משי או שעון זהב.

חיבה יתירה היתה להה"צ רבי משה בצלאל (בן השפ"א) ללימוד תרי"ג מצוות ה' הנוסכות שמחה, ותמיד היה מזרו את נכדיו שיחזרו על פה את סדר המצוות. (אלפי שנאן).

על ה"בית ישראל" מסופר, כי בילדותו הציע לו קרובו הגאון הקדוש ר' פנחס אליהו הרב מפילץ שישנן על פה את תרי"ג המצוות, ואכן תוך ימים ספורים הספיק לשנן ע"פ עד שהיה בקי בהן כב"אשרי". (ר"פ נהנה מאוד לכוהנו ולאות שביעות רצון הוציא מכיסו חופן מטבעות, ולא הבחין שהיו אלו מטבעות זהב כי כבדו עיניו מזקן. הילד טהור הלב קרא לעברו "הרי אלו מטבעות זהב", והיה בטוח כי ר"פ טעה בנתינתו. הפטיר רבי פנחס: "הגך אדם מהימן, ואכן אתה שוה זהב"). (פאר ישראל).

מרן האדמו"ר הבית ישראל מגור זצ"ל אמר:

יש להחדיר את לימוד תרי"ג המצוות בנערים, כי זה מכנים בהם יראת שמים. (מפי הגה"ח רי"מ קנובלוביץ שליט"א).

ידוע מפורסם כי הרב הצדיק ר' מאטיל סלוניםמער זצ"ל, היה נוהג לשנן בכל יום את תרי"ג המצוות, והיו כה שגורות על פיו עד שהספיק לגרסם ברגעים ספורים. כמו כן השתדל רבות לעודד את הילדים לשנן את תרי"ג המצוות על פה.

רבי מאטיל היה מספר כי רבי מענדעלע מוויטעבסק זי"ע נהג לחזור בפיו בכל יום את תרי"ג המצוות, ואמר שיש על זה ציווי מפורש בתורה "שימה בפהם".

על הג"ר יוסף חיים זוננפעלד מסופר כי טרם הגיע בנו לעול המצוות, שגן עמו את תרי"ג המצוות במקום הדרשה לבר מצוה, ואמר: חיל שאינו יודע את הפקודות המוטלות עליו יתחייב בראשו. וכיצד יתכן שהנער הנכנס לעול מצוות לא ידע את החוב המוטל עליו.

סיפר הרה"ק בעל שפע חיים מצאנז, שבהיותו נער צעיר בגיל בר מצוה, כל יום בעת שחלץ התפילין וגלל את הרצועות לאחר התפילה, היה חוזר על תרי"ג המצוות על פה. ועשה לעצמו סימנים על סדר המצוות, כך היה לו קל יותר לזכור. (מפי הרה"ח ר' יוסף בנימין וויליגער שליט"א, כשסיפר לרבי על האברכים שעובדים בליטוש יהלומים וחוזרים כל יום על ג' מצוות מהתרי"ג בעל פה, עד שסיימו בעל פה את כל תרי"ג המצוות).

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שנוכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל מצוות ה' בפועל כמו שנאמר "לשומרי בריתו ולזוכרי פקודיו לעשותם".

כתר תורה

ירושלמי ברכות

שאלה א. בפ"ו ה"א, מקשה הירושלמי על רבי נחמיה דס"ל דצ"ל "המוציא" כדי שלא לערב ראשי אותיות, ומקשה, מעתה נימא "המן הארץ", שלא לערב ראשי אותיות, ע"כ. וצ"ע הלא אין לכך שום משמעות.

תשובה: ההו"א שייך למעלה.

כוונת רבינו אפשר לפרשו כפי שפירשתי בחיבורי שדה צופים מסכת ברכות דף ל"ח ע"א, דאתמר בירושלמי ר' ירמיה בריך קומי ר' זירא המוציא לחם מן הארץ וקלסיה מה כרבנן [ה"ג הרא"ש] שלא לערב ראשי אותיות, מעתה המן הארץ שלא לערב ראשי אותיות. דשואל מה כרבנן, ומשיב דאין הטעם דסובר כרבנן אלא שלא לערב האותיות, ומשו"ה קלסיה. וקשה דאי סבר כרבי נחמיה דהמוציא להבא משמע, משום שלא לערב אותיות יברך בלשון גרוע, דהברכה לשעבר, וברוך המוציא שהוא להבא שלא לערב. ומאי קאמר והא הו"ל למפרך בירושלמי. אמנם נראה שהכונה היא מה כרבנן, דאיהו סבר דהלכתא כרבנן דהמוציא להבא משמע ומשו"ה קלסיה דפסק הלכתא כרבנן. ולזה דחי לעולם אין הלכה כרבנן רק דהדבר שקול ולא פסיקא מילתא כרבנן, אלא דכיון דלרבנן מיהא לשעבר משמע קאמר המוציא שלא לערב. ועל זה קאמר אם אינו סובר הלכה כרבנן ואמר שלא לערב לאו שפיר עבד, אלא מעתה יאמר המן הארץ וידחה לישנא דקרא הא ודאי לא, וכמו שהוא עצמו בריך לחם מן הארץ, ואם כן אי לאו דסבר הלכה כרבנן הו"ל למימר מוציא, זה כונת הירושלמי.

הרשב"א ברכות דף ל"ט כתב, וז"ל, אבל בירושלמי סברא אחרת, שאמרו דטעמא דרבנן בהמוציא כדי שלא לערב ראשי אותיות. והקשו

מעתיקה המן הארץ כדי שלא לערב ראשי אותיות, ולא העלו בו תירוץ. ונראה דבמקום שאפשר, חששו לעירוב האותיות, כגון בהמוציא, אבל במקום שאי אפשר כגון בלחם מן, דאי אמרינן לחם המן הארץ לא משתמע מיילי, לא חששו, דהיכא דלא אפשר לא אפשר, ולא ניחא להו נמי לתקוני המוציא מן הארץ לחם, שאין כן נוסח של ברכות להזכיר את החפץ שמברכין עליו באחרונה, שאין אומר בורא מן העץ פרי ובורא מן האדמה פרי כלל עכ"ל.

שאלה ב. מנהג העולם לרשום על החלה בסכין המקום ששם יבצע, כמובא בב"ח (סימן קס"ז) והמג"א (סימן רעד סק"א), וראיתי בצ"ח ברכות (לט ע"ב) שכתב דיש לחוש לדברי הירושלמי, (שם) שאין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס, ולכן אין נכון לרשום בסכין המקום ששם יבצע, דא"כ הוא מגלה דעתו שעל המקום שעד הרושם הוא מברך, ואם יפול אחר שיחתוך אכתי יצטרך לברך שנית, ולכן טוב שלא לרשום כלל, ואז מברך על כל הפת עיי"ש. מה דעת מו"ר שליט"א בזה, האם יש לחוש לדברי הצ"ח.

תשובה: קצת אין לחוש.

•

המגן אברהם סימן רע"ד מביא הב"ח בשם רש"ל, נוהגין המדקדקין לרשום בסכין הלחם קודם ברכת המוציא, והטעם על פי המבואר באורח חיים סימן קס"ז שמצוה לבצוע במקום שנאפה יפה, וממקום שהתחיל להאפות תחלה, ועל כן בחול כדי שלא להצטרך להפסיק אחר ברכת המוציא ולחפש אחר המקום המוכשר לבצוע, על כן בודק וחותר קצת קודם הברכה, אבל בשבת אין סומכין על זה דחוששין שתשמיט ידו ויחתוך כולה ולא יהי' לו לחם משנה (עיי' בית יוסף קס"ז בשם תוס' ומרדכי פרק כיצד מברכין), ועל כן בשבת רושמי' מקור הבציעה שמידי אחר הברכה ידע האין לחתוך, ולא כמנהג המונים שמסבבין בסכין סביב הלחם ואין רושמי' דאם כן מה הועילו בזה. (מחצית השקל רע"ד)

וכתב באו"ח החדש מובא בשאלות ותשובות מגדל השן שהשיב על דברי הצ"ח אבל מנהג ישראל תורה ואין לשנות. וגם על פי הסוד יש

לרשום הלחם בסכין שבת ויום טוב, וכן נוהגין העולם (תורת חיים סנהדרין ק"ב, מובא ביד יוסף סימן רע"ד).

שאלה ג. פ"ו ה"א. האם האומר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" אחר ברכה לבטלה, צריך לאומרה בלחש.

תשובה: יכול בקול.

•

הנה מקור הדבר לאומרה בלחש הוא במסכת פסחים נ"ו ע"א. ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו, אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמרי רבנן היכי נעביד נאמרוהו לא אמרו משה רבינו, לא נאמרוהו אמרו יעקב, התקינו שיאמרו אותו בחשאי.

אולם במד"ר פרשת ואתחנן (פרשה ב' פיסקא ל"ו), לכאורה מובא טעם אחר שאומרים אותו בחשאי, שאומר שם בשעה שעלה משה למרום, שמע מלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה בשכמל"ו והוריד אותה לישראל, ולמה אין ישראל אומרים אותה בפרהסיא, אמר ר' אסי למה הדבר דומה, לאחד שגנב קיזמיר מתוך פלטין של מלך, נתנה לה לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בה בפרהסיא אלא בתוך ביתך. והטור (בסי' תרי"ט) הביא מדרש זה וביאר לפיו למה אומרים ביה"כ בשכמל"ו בקול רם דביוה"כ שהן נקיים כמלאכי השרת אומרים בפרהסיא עי"ש.

והמגן אברהם (סי' תרי"ט סק"ח) משווה טעם הגמרא עם המדרש וז"ל. משום שכל השנה אומרים אותו בלחש מפני שמשה גנבה ממלאכים אבל ביו"כ גם ישראל דומין למלאכים. והא דכתב בסימן ס"א נימריה לא אמרה משה, [מחצית השקל. שמשמע דמשה לא אמרה כלל], כלומר שלא כתבה בתורה, להצניעה מפני המלאכים, [שגם משה אמרה בצנעה אלא שלא כתבה בתורה] וכ"כ בהג"מ (פ"א מק"ש).

והמהרש"א בחידושי אגדות בפסחים שם פירש על דברי הגמרא, אבל משה לא אמרו, דהיינו בפרשת שמע ישראל וגו' שנכתבה בתורה, מפני שלא אמרו כדרך הקורא ק"ש כמקבל עליו מלכות שמים, אלא בדרך לימוד לישראל כתבה וע"כ לא שייך ביה לענות אחריו בשכמל"ו. ולזה אמר אנן נמי בקורא ק"ש לקבל עליו עול מלכות שמים היה לנו לומר ג"כ בשכמל"ו, כמ"ש יעקב בקבלת בניו עול מלכות שמים עליהם, אבל משום דלא אמריה משה בתורה היה גנאי להוסיף על דברי משה ולהפסיק בקול רם בשכמל"ו בין ה' אחד לואהבת, ומשום דאמרו יעקב בקבלת מלכות שמים נימריה מיהת בחשאי.

ועפ"י דברי המהרש"א האלו אומר הצ"ח דאין קפידא לומר בשכמל"ו בקול רם כשאין קורא ק"ש רק אומר שמע ישראל וכו' בשכמל"ו. וז"ל, יש לדקדק אטו שבח אחד יש לנו שאנו אומרים מה שלא אמרו משה, וכמה פיוטים שאנו אומרים שחברו הפייטנים, ולא יהא יעקב אבינו כאחד הפייטנים שניחוש מלומר השבח ששיבח סבא קדישא ישראל עבור שלא אמרו משה, לכן נלע"ד שעיקר הקפידא שנפסיק באמצע דברי משה בשבח שלא אמרו הוא, כמו בשכמל"ו שאנו מפסיקין בו בין שמע לואהבת, בזה יש קפידא שלא אמרו משה. ומזה הטעם למדתי זכות על קצת קהלות הנוהגים כשמתענים בערב ר"ח, אחר תפלת יום כפור קטן אומרים שמע ישראל וגו' בשכמל"ו בקול רם, וקצת קראו עליהם תגר, ואני אמרתי כיון שאין אומרים רק פסוק ראשון אין קפידא שאין כאן הפסק באמצע דברי משה, ושוב מצאתי כמהרש"א בחידושי אגדות שכתב ג"כ שעיקר הקפידא משום הפסק בדברי משה ע"כ.

ועיין בחכמת שלמה (אי"ח סי' ס"א) שכתב להקשות על דברי הצ"ח, והעלה דגם בכל פעם צריך לאומרו בלחש, דכיון שאנו אומרים אותו ביו"כ בקול רם ע"כ הטעם שאומרים בכל השנה בלחש אינו מטעם שלא אמרו משה בתורה, רק מפני המלאכים, וממילא אין אנו יכולין לעשות תרתי דסתרי לאומרו בקול רם שלא בשעת ק"ש.

אולם בשו"ת תורה לשמה (סי' קצ"ו) פוסק דנראה שרק בק"ש צריכים לאמרו בחשאי, דבמצוות ק"ש ביחוד השם הוא ממשיך אורות מלמעלה ואז צריך לזהר בזה, אבל בשעת לימוד אע"פ שהלימוד הוא מצוה

עכ"ז אין הפעולה הנמשכת מן הלימוד כפי הכוונה המיוסדת לזה הפסוק
אלא הוא מצוה כשאר המצוות ולימוד ועסק התורה"ק, עיי"ש.

שאלה ד. רב כד הוה קצי הוה טעים בשמאלי' ומפליג בימיניה, וצ"ב, למה
לא אכל בידו הימנית, וחילק בידו השמאלית, הלא יש לאכול
ביד הימין.

תשובה: כדי שיחלק בימין.

בספר ביאור שחיבר רבינו על ירושלמי, פירש, הי' טועם ביד שמאל,
ומחלק למסובים בימינו, כדי שלא יהו המסובים הרבה בין ברכה
לטעימה, וכן פירש בפני משה וקמ"ל שהמברך צריך שיטעום בתחלה, ומפני
שהיה רוצה למהר ושלא ימתינו עליו נהג כן.

שאלה ה. יש נוהגין לבצוע לאשתו בשבת, קודם שאוכל בעצמו, וצ"ע
דמירושלמי ברכות (פ"ו ה"א) מבואר שאין לנהוג כן, וצריך לאכול
קודם שיבצע.

תשובה: מנין (כוונתו מנין שבוצעין לאשה קודם).

שאלה ו. בירושלמי ברכות (פ"ו סוף ה"א) מבואר דצריכין להזכיר מעין
המאורע בברכת מעין שלש, וכן נפסק להלכה בשו"ע או"ח (סימן
ר"ח ס"ב) עפ"י הירושלמי כאן, וצ"ע אמאי אין מזכירין חנוכה ופורים.

תשובה: שזה דרבנן, לא תקינו.

כן כתב המחצית השקל (סימן ר"ח סק"ח) היות שחנוכה ופורים אינם מן
התורה ממילא לא מזכירים אותו במעין שלוש.

והמהר"ם מרוטנבורג (סימן ע) כתב דכיון שעל הניסים הוא הודאה, ראוי להזכירו בהודאה, דהיינו בתפילת מודים לפני ועל כולם, ובברכת המזון קודם ועל הכל דשם מזכירין הודאה, משא"כ בברכת מעין שלוש אין בה הודאה, לכן אין מזכירים את חנוכה ופורים.

ובערוך השולחן (סימן ר"ח סק"ז) כתב שהיות בברכת המזון ותפילת שמונה עשרה, מי ששכח על הניסים אינו חוזר, לכן לא תיקנו לומר זאת בברכת מעין שלוש, משא"כ בר"ח יעלה ויבוא מעכב התפילה ממילא מזכירים במעין שלוש ג"כ.

שאלה ז. בירושלמי (פ"ו ה"ב) מבואר דהלכה כר"מ שיוצאין יד"ח ברכה בכל נוסח שהוא, האם יש למנוע מהאי טעמא מלזמר הזמר צור משלו בליל שב"ק.

תשובה: חוזר ואוכל.

שאלה ח. במשנה ברכות (פ"ו ה"ג) לר' יהודה אין מברכין על החומץ לפי שהוא מין קללה, מהו הדין אם נעשה לכתחילה לחומץ, כמו חומץ בזמן הזה, שאינם מין קללה.

תשובה: כולו קללה.

שאלה ט. האם לדעת הירושלמי (פ"ו ה"ג) צריכין לברך על כל בשורה רעה דיין האמת, למשל אם אבד כסף בהשקעה, וכדומה, ולמה אין נוהגין כן בזמן הזה.

תשובה: על כסף אינו בשורה רעה כ"כ.

שאלה י. בירושלמי סוכה (פרק ג' הלכה ד') כשהוא נוטל לולב ביום ראשון אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב, בשאר כל הימים ר' יוחנן אמר על נטילת לולב, ר' יהושע בן לוי אמר על מצות זקנים, מה אמר ר' יהושע בן לוי בחנוכה, מה אם לולב שהוא דבר תורה אומר על מצות זקנים, חנוכה שהיא מדבריהן לא כל שכן.

צ"ע מה דמיון לולב לנר חנוכה, הרי נר חנוכה נתקן בימי בית שני על ידי הסנהדרין בלשכת הגזית, ועליהם נאמר על פי התורה אשר יורוך ויש לה דין דאורייתא, ושפיר יש לברך על גוף המצוה וצונו, משא"כ לולב בשאר הימים שאינו רק תקנת רבן יוחנן בן זכאי לאחר חורבן הבית, שכבר בטל סנהדרין, יש לומר דאין לו אותו כח שיהי' חלות להמצוה כשל תורה, ולכן אינו מברך רק על מצות זקנים.

תשובה א: ריב"ז הי' ראש הסנהדרין תמיד.

תשובה ב: כל התנאים גדולי הדור שאין בהו סנהדרי גדולה.

•

תשובה רבינו שאכן רבי יוחנן בן זכאי היה ראש הסנהדרין: הנה מצינו בש"ס שתי פעמים במפורש שרבי יוחנן בן זכאי היה ראש הסנהדרין אלא שבימינו לא דנו דיני נפשות, כיון שגלתה הסנהדרין מלשכת הגזית.

(א) מסכת סנהדרין דף מ"א א' מאן בן זכאי, אילימא רבי יוחנן בן זכאי, מי הוה בסנהדרין [רש"י מי הוה בסנהדרין - בשעה שהיו דנין דיני נפשות] והתניא כל שנותיו של רבי יוחנן בן זכאי מאה ועשרים שנה, ארבעים שנה עסק בפרקמטיא, מ' שנה למד, ארבעים שנה לימד, ותניא ארבעים שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרין וישבה לה בחנות. [רש"י בחנות מקום היה בירושלים וכן שמן] ואמר ר' יצחק בר אבדימי לומר שלא דנו דיני קנסות, דיני קנסות ס"ד, אלא שלא דנו דיני נפשות, ותנן משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי. [רש"י ותנן משחרב בית המקדש וכו' - וכיון דרבן יוחנן בן זכאי היה קיים אחר חורבן נמצא דארבעים שנותיו האחרונים לא דנו נפשות דהא ארבעים קודם חורבן בטלו].

וכן במסכת ראש השנה (ל"א א') אמר רב יהודה בר אידי א"ר יוחנן עשר מסעות נסעה שכינה מקראי, וכנגדן גלתה סנהדרין מגמרא וכו'. וכנגדן גלתה סנהדרין מגמרא, מלשכת הגזית לחנות, ומחנות לירושלים, ומירושלים ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא לשפרעם, ומשפרעם לבית שערים, ומבית שערים לצפורי, ומצפורי לטבריא, וטבריא עמוקה מכולן. ופירש רש"י, ומיבנה לאושא, כשהיה הנשיא דר בו כיון שהיתה סנהדרין עמו וכשמסתלק הוא או בנו למקום אחר גולה הישיבה אחריו, "יבנה בימי רבן יוחנן", אושא בימי רבן גמליאל, וחזרו מאושא ליבנה, ובימי רבן שמעון בנו חזרו כדתניא לקמן בפרקין (דף לב.) וכשקידשו בית דין כו' בית שערים וציפורי וטבריא כולן בימי רבי הוו כדאמר' (סנהדרין דף לב:) אחרי רבי לבית שערים ושוב כשחלה הוליכוהו לציפורי כדאמרין בכתובות (דף קג:) ובטבריא היה בימי אנטונינוס.

ב) כל התנאים גדולי הדור שאין בהו סנהדרי גדולה.

כוונת רבינו כל "התנאים", גדולי הדור אע"פ שאינם מסנהדרין גדולה יש להם הכח לתקן תקנות לישראל כמו בתקופת הקודמים שהיה לפניהם, ואינם נגרעים כלום.

שאלה יא. בירושלמי סנהדרין (פ"ז הי"ב) איתא בזה"ל: מסית מדבר בלשון גבוה, מדיח מדבר בלשון נמוך, מסית מדבר בלה"ק מדיח מדבר בלשון הדיוט, מסית שאמר בלשון הדיוט נעשה מדיח, מדיח שאמר בלה"ק נעשה מסית. ובפני משה שם כתב, שדרש כן מלישנא דקראי. ובמראה הפנים כתב שם בתחלה דנפקא מינא לדינא, ושוב נטה יותר שאין נ"מ לדינא אלא לישנא בעלמא מפרש לתרץ לשון הכתוב, דכשהוא מסית ליחיד אומר בלה"ק וכשהוא מדיח לרבים אומר בכל לשון, שכולם יבינו אותו, עיי"ש.

וזה פלא גדול מאי נ"מ להאריך בזה באיזה לשון הוא מסית ומדיח ומה משמיענו בזה, ואם מקרא הוא דורש, גם הקרא גופיה צריך להבין איזה נ"מ בדבר, ומה מתרץ בזה, והמפרשים לא ביארו בזה כלל.

תשובה: נ"מ במה לחייבו.

הנה יש שתי לאווים נפרדים חד למסית וחד למדיח כמו שמבואר בגמרא סנהדרין (דף ס"ג ע"ב), דתניא וכו' לא ישמע על פין אזהרה למסית ולמדיח, מסית בהדיא כתיב, וכל ישראל ישמעו ויראו וגו', אלא אזהרה למדיח. וכוונת רבינו דהגם שהוא חייב בכל אופן אבל הנפקא מינה על איזה אזהרה הוא חייב, דמסית חייב על לאו וכל ישראל ישמעו ויראו. ומדיח על לאו שלא ישמע על פין. וצריכין להתרות אותו על אותו לאו שהוא חייב בו, ואם התרו בו משום לאו אחר, אינו התראה. ועיין עוד בזה במנחת חינוך (תס"ב) שמפלפל שם בזה.

וראה במהר"מ שיק על תרי"ג מצוות שהביא דברי ירושלמי הללו, וכתב עליהם דלכאורה אין להם פתרון. ואח"כ כתב דאשכח להון פתרון, שאפ"ל דכוונת הירושלמי "מסית מדבר בלה"ק" שהמסית מכניס ארסו ארס הכפירה בתוך דברי קדושה, שאומר דאדרבה מצוה לעשות כן, ובכך הוא עלול ביותר להטעות את הרבים אחריו, עיי"ש. [וראה מה שכתב דבר חידוש שכתב הגה"ק מסאטמאר זי"ע בספה"ק ויואל משה מאמר לשון הקודש (סי' כ) על הירושלמי הנ"ל דבזמנינו משתמשים הציונים בעוה"ר בלשון הקודש ששיבשו אותו לעברית ומסיתים באמצעותו לכפירה ומינות, עיי"ש].

ובספה"ק דברי יואל פרשת שמיני (עמ' רט"ז) כ' על ביאור המהר"ם שיק הנ"ל בדברי הירושלמי, דבזמנם לא הבינו עדיין דברי הירושלמי לאשורם, כי לא היה עדיין הלשון הזה בעולם, אבל היום מובן היטב שמסיתים את העולם בלה"ק ולפי שהמסית מדבר בלה"ק על כן ענשו חמור יותר, כי השפעת לשון הקודש פועלת יותר להכריע דעת המוסתים לטעות אחריו, וכדאיתא בזוה"ק (נח דף ע"ה ע"ב ע"ו ע"א) עה"פ הן עם אחד ושפה אחת לכולם. דכל הצלחת אנשי דור הפלגה היה ע"י שדברו בלה"ק, ובו הסיתו את כל העולם. ולכן בלל ד' שפתם ונשבר תוקפם וחילם, עכת"ד].

ואפשר להעמיס כל זה בכוונת רבינו, שכתב דנפק"מ במה לחייבו, כלומר, דלכן דקדק הירושלמי לפרט מסית בלה"ק כדי להודיענו דלפי גודל קדושת הלשון כך עוצם ההסתה וחוזק ההשפעה, וכמ"ש הגאון מהר"מ שיק כנ"ל, ולפי"ז יגדל החיוב והעונש הנמדד לפי חומר העוון, והיקף ההסתה והשפעתה, והבן.

שאלה יב. הפוסקים הביאו דעת היראים דהמבטל ק"ש, מלבד שעובר על מ"ע, עובר גם על לא תעשה דכתיב השמר לך פן תשכח את ה'. וצ"ב מדברי הירושלמי פ"ק דברכות, חביבין דברי סופרים מדברי תורה שהרי ר' טרפון אילו לא קרא ק"ש כלל לא עבר אלא על מצות עשה, ועל ידי שקרא והטה ועבר על דברי חכמים אמרו שהיה חייב מיתה ע"כ. הרי משמע דליכא אלא עשה, ולא ל"ת, וצ"ע.

תשובה: זו מצוה כללית.

•

תשובה רבינו היא שדברי הירושלמי הוא שעל קר"ש ליכא אלא עשה, היינו עשה מיוחדת עליו, דהלאו השמר לך פן תשכח את ה' זו מצוה כללית על כל המצוות.

בספר חדשים גם ישנים בהקדמה מביא דברי היראים. ומביא דבהגהות תועפות ראם הנ"ל ציין לספר דברי מרדכי שהקשה על לשון היראים, מהירושלמי פ"ק דברכות (וכ"ה גם בשה"ש רבה פ"א) שאמרו שם חביבין דברי סופרים מדברי תורה, שהרי ר"ט אילו לא קרא ק"ש כלל לא עבר אלא על מצות עשה ועל ידי שקרא והטה ועבר על דברי חכמים אמרו שהיה חייב מיתה, ע"כ, ומשמע דהמבטל קריאת שמע ליכא אלא עשה ולא עבר על ל"ת כלל, וכתב דכוונת הירושלמי לומר דעכ"פ ליכא מיתה אלא לאו, והלשון דאינו עובר אלא בעשה הוא לאו דוקא (וציין שכיזא בזה כתב היראים), או י"ל דכוונת הירושלמי על חוץ מפסוק ראשון, שאם לא קרא אפי' פסוק ראשון איכא גם לא תעשה מלבד העשה.

שאלה יג. האם היצה"ר שולט באדם קודם שנולד. בירושלמי (ברכות פ"ג ה"ה) דרש על הפסוק כי יצר לב האדם רע מנעוריו, מנעוריו מנעוריו, משעה שהוא ננער ויצא לעולם. אבל במד"ר (ר"פ תולדות) איתא על הפסוק ויתרוצצו הבנים בקרבה, כשעברה רבקה לפני ביהמ"ד נדחק יעקב לצאת, וכשעברה לפני בית עבודת אלילים נדחק עשו לצאת, הרי דהיצר שולט באדם אף קודם שנולד, בעודנו בבטן אמו.

תשובה: רמז ליצה"ר.

דברי רבינו יובן על פי דברי החיד"א, ונקדים מה שמצינו כמה שיטות בין הגדולים על קושיתנו, הנה מקורו במסכת סנהדרין (צ"א ב'), ואמר ליה אנטונינוס לרבי מאימתי יצה"ר שולט באדם משעת יצירה או משעת יציאה, א"ל משעת יצירה, א"ל א"כ בועט במעי אמו ויוצא, אלא משעת יציאה, אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר לפתח חטאת רובץ. ולכאורה קשה על הגמרא קושיא הנ"ל מעשו.

ותירץ על זה הגור אריה דנראה דהיינו דוקא שאין האדם חוטא ביצה"ר להיות מתאוה לחטוא קודם שנולד, אבל כאן מה שעשה עשו לא בשביל יצרו אלא מפני שהיה רוצה לצאת ולשוב אל מינו וטבעו, כי כל דבר מתעורר אל טבעו, וכן יעקב מתעורר אל רוח הקודש. והנחלת יעקב תירץ כי סבר המדרש כמאן דאמר משעת יצירה, שולט היצר הרע. (שפתי חכמים) **והגאון** הלבוש, בספרו לבוש האורה עה"ת, תמה על דברי הגו"א הנ"ל, שאם כדבריו שעשו מתאוה לעכו"ם מטבעו, וכן יעקב בהיפך ממנו בלא יצר הטוב אלא בטבע חלילה, א"כ שכר ועונש למה, מאחר שכל אחד הוטבע כן בבטן אמו. ודוחק לחלק, בין צדקות ורשעות עשיו ויעקב, לצדקות ורשעות שאר בני אדם. ועוד האריך לדחות בכמה טענות דברי הגו"א. ולכן תירץ באופן אחר, שיש יצה"ר בתרי גווני, יצה"ר המחשבי ויצר המעשי כמ"ש בנדה (ל' ע"ב) דרש ר' שמלאי, למה הולד דומה במעי אמו וכו' עד ומלמדן אותו כל התורה כולה וכו' וכשיצא לאויר העולם בא מלאך וסוטר על פיו ומשכח ממנו כל התורה כולה.

וכיון שיכול ללומדה ודאי יש לו שכל ג"כ לבחור בטוב ולמאוס ברע ע"י היצר הטוב שבו המחשבי, וממילא ג"כ איפכא. וה"נ יעקב ועשו כשלמדו תורה בבטן אמם, בחר יעקב בתורה, לכך כשעברה על פתחי בתי מדרשות היה יעקב רץ ומפרסם לצאת לקיים מחשבתו ובחירתו. וכן עשו לפני בתי עבודת אלילים, והכל במחשבתם ובכח יצרם שהיה להם בעודן בבטן זה טוב וזה רע. אלא שאח"כ בשעת הלידה סטר להם המלאך על פיהם ושכחו מחשבתם הראשונה, ובא להם היצה"ר המעשי המסית האדם לעשות המעשים הרעים. ועל זה נאמר, לפתח חטאת רובץ אבל קודם לכן היה להם היצר המחשבי, עכת"ד. וכל הדברים האלה כתב גם תלמידו הרב באר שבע בתוספותיו לפרק חלק.

בספר עץ יוסף (שנדפס בעין יעקב) בסנהדרין שם כתב בשם הרב רמת שמואל, כי מה שאמרו בשעת יציאה, היינו שראוי לצאת ואע"פ שלא יצא, וזהו משבעה חדשים ולמעלה. וא"כ ל"ק ההיא דעשו וההיא עוברה דאלחישא, דהתם י"ל שהיה אחר שבעה חדשים ע"ש.

אולם החיד"א בספרו פני דוד (ריש פ' תולדות) הביא קושיא הנ"ל בשם חד מן קמאי, רבינו ישעיה הראשון מטראני זלה"ה בנימוקיו כ"י. וסיים מרן החיד"א שם וז"ל: והיותר נכון בענין זה הוא מה שתירץ הרב מהר"ם חביב ז"ל בס' תוספת יוה"כ ביומא שם, דלעולם בעודו העובר בבטן אמו יש בו יצה"ר, אבל לא ניתן רשות לגמרי ליצה"ר שישלוט באדם עד שעת יציאה, ודיקא נמי דקאמר אנטונינוס מאימתי שולט באדם, עכ"ד. ולפי דבריו מדוקדק הכתוב לפתח חטאת רובץ דחטאת נקבה ורובץ זכר וכבר דרשוהו רז"ל ברבה. אך לפי האמור אפשר לומר לפתח היצה"ר שהיה חטאת ותש כוחו כנקבה, עתה ניתן לו כח כזכר ושולט, עכ"ל. וכ"כ הרב ח"י לתרץ מדנפשיה, ע"ש.

שאלה יד. מדברי הרמב"ם (פרק ה' מהלכות תפלה הלכה א' והלכה ט') מבואר, שאם התפלל בהרהור הלב יצא. וצ"ב מירושלמי (פרק ד' דברכות ה"א), שאחר שהביא הראיה ולעבדו בכל לבבכם, זהו תפלה, הובאה הברייתא יכול יהא מהרהר בלב, תלמוד לומר רק שפתיה נעות, וקא משמע לן דלא מהני הרהור הלב בלבד, אף על פי שעיקר התפלה בלב.

תשובה: לכתחלה.

•

כוונת רבינו דהרמב"ם סובר דהירושלמי נאמר רק דלכתחלה צריך להוציא בשפתיו.

אולם בשלחן ערוך הלכות תפלה (סימן ק"א סעיף ב') כתב המחבר ולא יתפלל בלבד לבד אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש ולא ישמיע קולו.

והמגן אברהם (ס"ק ב') כתב, צ"ע אם התפלל בלבד אם יצא דלכאורה משמע דיצא, אף על גב דקיימא לן דהרהור לאו כדיבור דמי וכו',

שאני תפלה דגמרי' מדכתיב ולעבדו בכל לבבכם, איזו עבודה שבלב זו תפלה, אם כן עיקר תלי בכונת הלב והקב"ה יודע מחשבות. אלא דבגמרא משמע דלא יצא. ומסיים המג"א דלא יצא בהרהור דבעי שיחתוך בשפתיו כי הקול מעורר למעלה כידוע, והא דכתב בסימן צ"ד דחולה ירהר בלבו, היינו לרווחא דמלתא אבל אינו יוצא ידי תפלה בזה. נמצא לפי פסקו של המג"א דעת הירושלמי היא דאפילו בדיעבד לא יצא בהרהור.

שאלה טו. המשנה ברורה (סימן א סקי"ג) מביא בשם ירושלמי ברכות כל האומר פרשת המן מובטח לו שלא יתמעטו מזונותיו, ועשרת הדברות כדי שיזכור בכל יום מעמד הר סיני ויתחזק אמונתו בה', ופרשת הקרבנות דאמרינן במנחות זאת תורת החטאת כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת וכו', עכ"ד. נא יודיעני מע"כ רבינו שליט"א איה נמצא דברי הירושלמי הללו, כי לפי מיעוט ידיעתי לא מצאתי מקום כבודו.

תשובה: לפנינו ליתא אבל התשב"ץ סימן רנ"ו מביא בשם ירושלמי.

ז"ל התשב"ץ (סימן רנ"ו ובדפוסים אחדים סימן קפ"ט) ירושלמי, כל האומר פרשת המן בכל יום מובטח לו שלא יתמעטו מזונותיו ואני ערב, עכ"ל. והובא ג"כ בספר המנהיג בהלכות שבת סימן מ"ד, ירושלמי כל האומר פרשת המן בכל יום מובטח לו שאין מזונותיו נחסרין ע"כ. והפרישה (בסימן א' אות יז) הביא בשם מורו שכתב שכן הוא בירושלמי ברכות דמובטח לו שלא יתמעטו מזונותיו, ומפרש דפרשת המן היינו כל הג' פרשיות עד והעומר עשירית האיפה הוא (שמות טז, לו). וכבר העירו רבים שלא נמצא דבר זה בתלמוד ירושלמי שלפנינו, על כן כתבו דהכוונה הוא למדרשים הנקראים מדרשי ארץ ישראל שהראשונים מכנים אותם בשם ירושלמי. אמנם מהפרישה שכתב בשם מורו שכן הוא בירושלמי "ברכות" יש לדחות סברא זאת, ובע"כ נצטרך לומר עפ"י מה שידוע שהיה לפני הראשונים נוסחאות וגירסאות רבות בתלמוד ירושלמי מה שלא נמצא בהירושלמי שלפנינו, ואכן הרבינו בחיי בפרשת בשלח הביאו בלשון זה, וז"ל: וקבלה

ביד החכמים כי כל האומר פרשת המן בכל יום מובטח לו שלא יבא לעולם לידי חסרון מזונות, ע"כ.

שאלה טז. הטור (או"ח סי קפ"ח) מביא מהירושלמי שבת (פט"ו ה"ג) שאף בשבת אומרים בברהמ"ז "רענו זונינו פרנסנו" ולא אסרינן מצד איסור בקשת צרכיו משום "דטופס ברכות כך הן". והובא ג"כ בתוס' ברכות (מח ע"ב סוד"ה מתחיל), ונפסק להלכה בשו"ע.

וצ"ב דמדברי הירושלמי במס' ברכות (פ"ה סוף ה"ב) [מובא במג"א רס"י רצ"ד ובשו"ע הרב שם] מוכח דאפילו טופס ברכות בכלל האיסור, שמבואר שם בטעם שנקבע להבדיל במוצ"ש אתה חוננתנו בברכת אתה חונן משום שאסור לאדם לתבוע צרכיו בשבת קודם שיבדיל, על כן קודם שיתחיל ברכות אמצעיות בשמו"ע יש לו להבדיל בתפלה, וצ"ע שדברי הירושלמי סותרין את עצמן לדברי הירושלמי במס' שבת הנ"ל.

תשובה: טופס קבוע.

כוונת רבינו דדעת התוס' דכל ברכה שתקנו אותה לאמרו הוי טופס ברכה, אבל ברכה שתקנו לאומרה רק בזמנים שונים, אינה כטופס ברכה ואסור לאומרה בלשון תחנונים.

אולם דברי הירושלמי במסכת שבת עדיין קשה דברכות האמצעיות הוי טופס קבוע, ואמאי אסור לאמרו. ולכאורה כוונת רבינו כיון שהפסיקו לאמרו בשבת משום טעם שלא אטרחוהו רבנן משום כבוד שבת כמבואר בגמרא (ברכות דף כ"א), א"כ נעשה טופס שאינו קבוע ואין לאומרו קודם שיבדיל.

שוב מצאתי בספר חקרי לב (סימן נ"ד) שעמד על קושיא זו, ומביא תירוצ' אחד דכי שייך טופס ברכה כך היא, כשדנין לקצר בברכה המחוייבת מימי החול, אבל כשהברכה כולה אינה ראויה, כגון שהיא בקשת צרכיו, אין לומר טופס ברכה כך היא. עי"ש באריכות.

שאלה יז. כלל גדול בידינו דעוסק במצוה פטור מן המצוה, כמבואר בגמ' סוכה (דף כ"ה ע"א) דשלוחי מצוה פטורין מן הסוכה, וכתב רש"י שם "שלוחי מצוה", הולכי בדרך מצוה כגון ללמוד תורה. מאידך בגמ' במסכת שבת (י"א ע"א) אמרינן דמפסיקין מתלמוד תורה לקריאת שמע, וצ"ב אם הולך ללמוד תורה שזה הכנה לת"ת פטור משאר מצוות כ"ש לומד תורה עצמה, ולמה העוסק בתורה לא אמרינן פטור מן המצוות.

והנה בהא דמפסיקין ת"ת לק"ש ותפילה, כתב בירושלמי ברכות (ח' ע"א) דהלומד ע"מ שלא לקיים נוח לו שלא נברא כיון דעיקר מצוות ת"ת הוא על מנת לעשות ולקיים ומן הראוי שיהיה עשיית המצוה דוחה ת"ת.

וצ"ע ביותר לפי טעם זה למה ההולך ללמוד תורה פטור, דלכאורה יש עליו להפסיק הליכתו לקיום המצוות, דמה אם הוא עוסק בתורה ממש מצווה היא לבטל תורתו כדי לקיים את המצוות שהנו תכלית לימוד התורה, ק"ו שיבטל את הכנתו ללימוד התורה כדי לקיים את המצוה.

ויתכן לפרש דאין כוונת הירושלמי לומר שהתורה טפלה לקיום המצוות שהן עיקר, אלא זה דין בעצם החפצא של הת"ת דרק אם לומד ע"מ לקיים יש בכך מצוות ת"ת, אבל לומד ע"מ שלא לקיים אין כאן תורה בשלמותה וכעין שאמרו ביבמות (ק"ט ע"ב) כל האומר איו לי אלא תורה אף תורה אין לו. ולפי"ז יש מקום לטעון דרק מתלמוד חייב להפסיק ע"מ לקיים את המצוה דאל"כ אין תורתו שלמה, אבל ההולך בדרך ללמוד תורה דינו ככל עוסק במצוה ואינו מפסיק מתלמודו.

תשובה: יפה.

•

על קושיא זו מובא בספר ברכי יוסף אורח חיים סימן ל"ח דהטעם העוסק בתלמוד תורה אין פטור מן המצוות, דכי אמרו רבנן העוסק במצוה פטור מן המצוה, היינו במצוה שעוסק בה עתה, שאינה תדירית אצלו כל הימים, אמטול הכין אמור רבנן בטעמא דהשתא דעסיק בהא פטיר מאידך, ומצוה דעסיק בה מגנא לבטולי אחריתי, כי לימים עוד העוסק אשר עסק בה היא אחריתי, ופוטרת זו. ואולם בתלמוד תורה הן הנה היו תמידין כסדרן, ולעולם בעת שהם פנויים מצורכי גופם עסקי בהו, אשר פיהם דברה תורה,

ובהני אי פטרינן להו ממצוה אחרת נמצא כי לעולם פטורין מכל המצוות, ולא משכחת שיקיימו שום מצוה, וכגון זו לא אמרו העוסק במצוה פטור מן המצוה.

שאלה יח. בירושלמי ברכות (פ"ו ה"א) רבי יוחנן נסב זיתא ובירך לפניו ולאחריו, והוה רב חייא בר ווא מסתכל ביה א"ל ר"י בבלייא למה את מסתכל בי לית לך כל שהוא ממין שבעה טעון ברכה לפניו ולאחריו, אית ליה ומה צריכה ליה מפני שגלעינתו מומעטתו. (ופי' בפני משה, בבלייא למה את מסתכל בי אם על שברכתי לאחריו וכי לית לך כל שהוא ממין ז' וכו', וקאמר דאית ליה נמי להאי, אלא מה דהוה צריכה ומספקא ליה, מפני שגלעינתו מומעטו מכשיעור ואפשר דאינו טעון ברכה לאחריו). ולית ליה לר"י שגלעינתו מומעטתו מה עביד ליה ר"י משום ברייה (ופי' שם משום ברייה כלומר בריה שאני ולא אמרו שיעור כזית אלא בדבר שאינו בריה כגון חתיכה אחת מדבר שלם). מילתיה דר"י אמרה שכן אפילו אכל פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רימון שהוא טעון ברכה לפניו ולאחריה (ופי' שם מילתיה דר"י אמרה ש"מ מזר"י שכן כל דבר השלם אפילו אכל פרידה אחת וכו' פרי שלם טעון ברכה לפניו ולאחריו). ועי"ש במראה הפנים.

ויש להסתפק בדין זה של הירושלמי אי הוי רק לענין ברכת הנהנין או לכל מילי, כגון מי שאכל בריית תרומה דהיינו פרי שלם שאין בו כזית אי חייב לשלם חומש או לא.

תשובה: יתכן.

שאלה יט. בירושלמי ברכות (פ"ה ה"א) מתוך שחסידיה היו ברכה ניתנו בתורתן ובתלמוד בבלי ברכות (ל"ב ע"ב) מתוך שחסידיה היו תורתן משתמרת. וצ"ב דלכאורה יש נפק"מ גדול בין שתי לשונות הללו. דלהירושלמי היה ניתנה ברכה, ולהבבלי, רק תורתן משתמרת, ופלא היא.

תשובה: היינו הך.

תשובתו של רבינו ליישב הסתירה, ולתרץ בדברי הירושלמי שברכה ניתנו בתורתן, הכוונה ברכה שיהיה משתמרת, אך לא תהיה לו ההוספה בידיעת התורה.

אולם מתאמרא משמיה של הגאון ר' יוסף ראזין זצ"ל ראגאטשאווער גאון, בעת אסיפת רבנים לטובת יהודי רוסיה, וביקשו מהגאון להצטרף לועד הרבנים וליטול חלק בפעילות הועד בעניני ההצלה, הוא דחה את בקשתם בהתבסס על הדברים דלעיל: הפעילות בועד יגרום לביטול חלק מזמנו בלימוד התורה, ואף כי אמנם לדעת הירושלמי לא רק שלא יחסר לו מתורתו אלא אף יתוסף לו בידיעת התורה, שהרי ברכה ניתנת בתורתן, אך היות והלכה כבבלי הסובר שתורתן רק משתמרת, אך לא תהיה לו ההוספה בידיעת התורה שיכלה להיות לו אילו היה לומד בזמנים שיהא עסוק בפעילותו, ועל כך אין הוא מוכן לוותר.

שאלה כ. בירושלמי ברכות (פ"י ה"א) כתיב לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה, הנהנה כלום מן העולם בלא ברכה מעל עד שיתירו לו כל המצות.

הגאון בעל כוכב מיעקב פירש בדברי הירושלמי האלו, דכיון דהלכה היא דחולה שיש בו סכנה פטור מכל המצות, א"כ חולה שיש בו סכנה א"צ לברך על האכילה, א"כ אעפ"י דנהנה הוא מאכילתו אבל הרי הוא פטור מכל המצות, פטור נמי ממצות ברכה.

וצ"ע בדבריו דכיון דבגמ' נזכר שזהו דין מעילה דנהנה בלא ברכה כאילו מעל, וכמבואר במס' ברכות (ל"ה ע"א), א"כ לא שייך בזה דפטור מן המצות, אבל באיסור שפיר מצווה, חוץ ממה שנוגע לענין אכילת איסור. אך אפשר דס"ל להירושלמי דזה רק חומר בדין הברכה, אבל אין כאן דין מעילה, דהרי אין זה הקדש דשייך בו דין מעילה, ורק מצווה.

תשובה: נכון.

ירושלמי פאה

שאלה א. במתניתין ריש פאה (פרק א' ה"א) אלו דברים שאדם אוכל מפירותיהם בעולם הזה והקרן קימת לעולם הבא כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם.

מי שנתן לו הקב"ה יכולת לאסוף הון ועושר, ויש לו עסקים גדולים, אך כבר השיא את בנו, והאם ימשיך להתעסק בעסקיו כדי שיהיה יכולת בידו לתמוך הרבה עניים ואביונים ולומדי תורה, ויקבע עתים לתורה ביום ובלילה ובכל עת פנוי, או יעזוב ויטוש את עסקיו, ויניח את עצמו ראשו ורובו בתורה.

תשובה: תלמוד תורה כנגד כולם.

שאלה ב. בירושלמי שם, שיבולת הראשונה מהו שתהא חייבת בפאה, אפשר לומר כן היא חייבת כל שדהו פאה והיא חייבת בפאה.

הרמב"ם (בפ"א מהל' מתנות עניים ה"א) סתם ולא חילק שמשיבולת הראשונה שקצר אי אפשר ליתן פאה, וכ"כ בפרק ב' הי"א בעל הבית שקצר כל שדהו ולא הניח פאה הרי זה נותן מן השבלים פאה לעניים, כתב נמי בסתמא ולא חילק דמשבולת הראשונה אי אפשר ליתן פאה, ודבריו צ"ע מהמבואר בגמרא כן דמשיבולת הראשונה אי אפשר ליתן פאה.

תשובה: אין זה פאה

שאלה ג. בירושלמי (שם) אם יש לך אתה חייב בכולן ואם אין לך אין אתה חייב באחת מהן. מבואר כאן שאינו מחוייב לחזור על הפתחים

כדי לקנות תפילין וציצית ושאר מצוות. וצ"ע על הרמב"ם (בפ"ה מהלכות שבת ה"א) שכתב הדלקת נר שבת חובה ואפילו אין לו מה שיאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכל עונג שבת עכ"ל, וצ"ע.

תשובה: כבוד שבת כנגד כולם.

שאלה ד. שם אנוהו לפניו במצות אעשה לפניו לולב נאה וכו', מי שיש לפניו זוג תפילין שכתב הפרשיות והקלף נאה, ולעומת זה אין הבתים נאים, וזוג שני שאין הכתב והקלף נאה ולעומת זה הבתים נאים, איזה מהן יש להעדיף.

תשובה: כתב חשוב.

שאלה ה. שם ולא יסתור דבריו, ראיתי לחקור, מהו הדין באב הקורא בתורה בציבור בשיבושים, אם הבן מותר להגיה את אביו שיקרא כהוגן, מה דעת מרן שליט"א בזה.

תשובה: מצוה לתקנו.

שאלה ו. שם אבל בכיבוד או"א בין שיש לך הון ובין שאין לך ואפלו את מסבב על הפתחים. מהו הגדר בזה, האם חייב לחזור על הפתחים על כל דבר שאב עוסק בה, כגון גמ"ח וצדקה וכדומה, או רק לזון את אביו.

תשובה: אם אין דרך אחר.

שאלה ז. שם באושא נמנו שיהא אדם מפריש חומש מכנסיו למצוה.

נדיב אחד המתנדב לצדקה יותר מכדי חיובו ויכולתו, האם צריכין לדבר אתו למנעו מזאת, או דלמא לא אריך למנעו ממעשה טוב ואע"פ שהוא נותן יותר מכדי חיובו ויכולתו.

תשובה: ידע שמהדר במצוה.

שאלה ח. שם (פ"ח ה"א) אין מעברין את השנה לא בשביעית וכו'.

הרמב"ם (פ"ד מהל' קידוש החודש) כתב הטעם שע"י שמאריכין חודש אחד יאכלו הספיחים ולא יהיה להם להקריב עומר ושתי הלחם ע"ש. והקשה הערוך לנר (סנהדרין י"ב ע"א), הרי תנן בשקלים (פ"ד מ"א) שומרי ספיחים בשביעית היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. וא"כ הרי לא היה להם לירא על זה שלא ימצאו עוד כיון שאפשר לשמור ע"י שומרים, והניח בצ"ע. **תשובה:** לא תמיד יש בתרומת הלשכה.

שאלה ט. שם (פ"ח ה"ז) וכל מי שאינו לא חגר ולא סומא וכו'. **ראוי** להסתפק במי שענינו כהות וע"י משקפיים ידועים אינו מגשש באפילה, אולם בזמן שהוא מקבל צדקה אינו משתמש בהן ואז הוא באמת כעור המגשש באפילה, אם נאמר שאחרי שהרי הוא כמי שאינו סומא וחוגר ועושה עצמו כאחד מהן ועונשו שאינו מת וכו', או שמא שאני כאן שבאמת ענינו כהות בשעת קבלת צדקה עד שהוא כעוור מגשש באפילה, אלא היות ואינו משתמש בהאמצעי שהוא משתמש בעת שאינו מקבל צדקה אינו בכלל זה.

תשובה: תפוס לשון שני.

שאלה י. שם, הקשה הרה"ק רבי שמחה בונם זצ"ל מפרשיסחא, אלא מעתה, מי שאינו רבי ועושה עצמו כרבי, לא ימות עד שנעשה רבי? האם זה מן היושר שיהיה כן.

תשובה: זה מן השמים אם ראוי.

ירושלמי דמאי

שאלה א. במסכת בבא מציעא דף נ"ה ע"ב מבואר במשנה האוכל תרומת מעשר של דמאי וכו' מוסיף חומש. ויש לעיין הא לעולם בספק אין מוסיפין חומש. וכדאמרין במשנה חלה פרק ג' משנה ו' גר שנתגייר והי' לו עיסה וכו' אם ספק חייב בחלה, ואין חייבין עליה חומש וכתב בפירוש המשניות משום דהמוציא מחבירו עליו הראיה, אם כן בדמאי דאמרין גם כן המוציא מחבירו עליו הראיה אמאי מוסיף חומש.

תשובה: שלא יזלזלו בדמאי.

•

בגמרא שם איתא: אמר רבא קשיא ליה לר' אלעזר תרומת מעשר של דמאי, וכי עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה. ופירש"י עשו חכמים חיזוק, להוסיף על תרומת מעשר של דמאי חומש שאין הפרשתו אלא מדבריהם. אמר רב נחמן אמר שמואל הא מני ר"מ היא דאמר עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה.

ובספר מקדש דוד זרעים סימן כ"ט כתב לבאר, וז"ל הנה אמרין בירושלמי דמאי (פ"א ה"ב) בדין היה תרומת מעשר של דמאי שלא יפריש עליה חומש, ולמה אמרו שיפריש מפני גדירה, שאם אתה אומר לו שלא יפריש אף הוא אינו נוהג בה בקדושה. בדין היה מעשר שני של דמאי שיפריש עליו חומש, ולמה אמרו שלא יפריש מפני גדירו שאם את אומר לו שיפריש אף הוא אינו מפריש כל עיקר ע"ש. ולפי זה אתי שפיר דבדין היה תרו"מ של דמאי שלא יפריש עליה חומש. דלעולם בחומש של אוכל תרו"מ אמרין המוציא מחבירו עליו הראיה, וה"נ בדמאי אומרים המוציא מחבירו עליו הראיה כמו מעשר ראשון ומעשר עני דא"צ ליתנם ללוי ולעני, וזה שאמרו שיפריש חומש הוא מפני גדירו. ובמעשר שני של דמאי אדרבה בדין היה שיפריש חומש של פדיון מעשר שני הוא כשאר איסורין דאף בספק צריך להוסיף דאין זה דין ממון, וזה דאינו מפריש הוא משום גדירו. והם הם דברי רבינו דמה שמוסיף חומש הוא שלא יזלזלו בדמאי, כדברי הירושלמי וביאור הנ"ל, דיש כאן גדר להפריש שאם תאמר שלא להפריש אינו נוהג בה בקדושה.

שאלה ב. בירושלמי דמאי פ"ד ה"א מבואר דעם הארץ אימת שבת עליו. האם יש לסמוך על כך במי שנסתפק אם אמר רצה בברכת המזון, לומר דבוודאי אמר משום דאימת שבת עליו.

תשובה: אימת שבת עליו שלא יעשה עבירה אבל לא למצוה.

•

בירושלמי (פ"ד מדמאי ה"א) דעם הארץ לא משקר בשבת משום שאימת שבת עליו, וכמש"כ הבעל הטורים (בראשית א' א') ש"בראשית" הם אותיות "ירא – שבת".

והנה נפסק בשו"ע (או"ח קפ"ח ו'): טעה בברכת המזון ולא הזכיר של שבת, אומר: ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת.

ובמשנ"ב (סקט"ז-י"ז) כתב שאפילו אם ספק לו אם הזכיר או לא תלין דמסתמא בודאי לא הזכיר, ולכן כשנזכר עד שלא התחיל "הטוב והמטיב" אומר את הברכה הנ"ל, אולם אם לא נזכר עד התחיל "הטוב והמטיב" חוזר לראש ברהמ"ז.

אולם בהגהות "חכמת שלמה" (להגר"ש קלוגר זצ"ל סעי' ו) דעתו נוטה דאין צריך לחזור כשמסתפק אם הזכיר רצה והחליצנו, ומוסיף שם טעם, דכיון שבירושלמי (פ"ד מדמאי ה"א) כתב שעם הארץ לא משקר בשבת משום שאימת שבת עליו, הוא הדין נמי בזה י"ל דמחמת אימת שבת חזקה דלא שכח להזכיר של שבת, וצ"ע לדינא, עכ"ד המהרש"ק.

ובאלפסי זוטא (להרמ"ע מפאנו על הרי"ף, סוף פ"ק דברכות) כתב סברא זו שחומרו של יום גורם דרמי אנפשיה ומדכר, ולכן בשבת ויו"ט בג' תפילות אם מסתפק אינו צריך לחזור.

ובשבט הלוי ח"ד סי' י"ח סעי' ב' כתב על דברי הגר"ש קלוגר הללו: לא ידעתי מה מועיל אימת שבת כשאנו דנין על שכחה, והמציאות מראה שאין שום אימה פועלת להוציא מחסרון השכחה בשעת התפילה וברכת המזון, והאדם נמשך אחר הרגילות, וכיון שהגאון מהרש"ק עצמו סיים בצ"ע לדינא אין ספק זה כדאי להוציא מפשיטות שאר הפוסקים שדבריהם מסתברים יותר.

וכעין זה הם דברי רבינו שליט"א שחילק בין אימת שבת לענין שלא יעשה עבירה, דהרי אמרו כן לענין שאינו משקר לומר על פירות שהם טבלים שהוא עישרם. דבבואו לומר שקר במזיד יעמוד פחד השבת לנגד עינו ומירתת ולא משקר. אבל לענין שכחה להזכיר של שבת בברכת המזון, אין מועיל פחד השבת בשעה שלבו בל עמו להזכירו לומר רצה.

שאלה ג. צ"ע היאך יתכן שהושענא רבה שהוא יום חתום הדין לכל העולם כולו והוא קרוב ליום הדין של ראש השנה ויום הכיפורים, וחז"ל לא הזכירו את זה לא בבבלי ולא בירושלמי. ובמדרשים הוזכר כי בהושענא רבה באים אנשים ונשים לבית הכנסת לחבוט ערבה, אבל לא הוזכר שום דבר שהוא יום הדין של השנה הבאה עד שנתגלו דברי הזוהר הקדוש, ואיך יתכן שענין רציני כזה לא הזכירו חז"ל.

תשובה: מתוך השם הושענא רבה מובן זה.

רבינו משיב בקוצר אמרים שבשם הושענא רבה המוזכר בחז"ל נכלל כל ענין גדולת היום ואימתו. אמנם רמז בכך שיש בדברי חז"ל מקורות שהוא יום הדין. והכי איתא במדרש תהילים: בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, ואף ישראל עוברים... ואין אדם יודע מי ניצח אם ישראל נוצחין... כיון שהגיע יו"ט הראשון של חג וכל ישראל גדולים וקטנים נוטלין לולביהן... מיד הכל יודעין שישראל נוצחין בדין. וכין שהגיע הושענא רבה נוטלין ערבי נחל ומקיפין וכו' ומיד מלאכי השרת שמחין ואומרים ניצחו ישראל...

ובספר המנהגים למהר"א מטירנא הביא בשם מדרש למה נקרא שמו הושענא רבה, אמר הקב"ה לאברהם אני יחיד ואתה יחיד אתן לבניך יום המיוחד לכפר בו עוונותיהם, זהו הושענא רבה. וידועים דברי הזוה"ק שיום זה הוא זמן מסירת הפתקין וגמר הדין, ואם זוכין ועושים תשובה עד יום זה הפתקין מתקרעין ויוצאים זכאים. ובדברי הגאונים מצינו שהרבו בתפלה וזעקה ביום הושענא רבה, עפ"י סדר התפלות וההקפות של רבי האי גאון.

ומקובל האלקי רבינו מנחם מרקנטי מביא שבמחזורים לר"ה ויוה"כ יש נוסח ב"ונתנה תוקף" שאומרים בראש השנה ישפטון וביום צום כיפור יכתבון וביום הושענא רבה יחתמון. וכן כותב רבינו בחיי ונקרא יום זה יום חותם הגדול כנגד השם הגדול שבו נברא העולם, ולכך נקרא הושענא רבה... וידועים דברי הזוה"ק בענין הצל שרואין לאור הלבנה בליל הושענא רבה, ועל פיו ידע האדם מה שיהיה עמו בשנה זו. והביא כן הרמב"ן בפ' שלח עה"פ סר צלם. והובא גם ברמ"א הלכות סוכה.

שאלה ד. האם יש ענין להחמיר כשיטת היראים שלא לעשות מלאכה בליל כניסת יוה"כ קודם השקיעה.

תשובה: כן.

עיין במג"א סימן רס"א ס"ק ט' מביא הב"ח שכתב שיש להחמיר לעצמו כמ"ש ס' היראים ומרדכי והאגודה דמתחלת השקיעה הוי לילה וג' רביעי מיל קודם לזה הוי בין השמשות, וכן ראיתי זקנים ואנשי מעשה שפירשו ממלאכה ב' שעות קודם שבת עכ"ל.

שאלה ה. למה מתפללין סלח לנו במעריב מוצאי יום כיפורים, הלא ממש עכשיו נמחלו כל העוונות, ועל מה אנו מבקשים סלח לנו, הלא אין בנו שום עבירה.

תשובה: וכי כיוונת יפה בתפלת שמ"ע.

כוונת רבינו נראה דבכל מקום ואופן יש לחפש דקדוקי עבירות שעבר. וידוע מהבעש"ט הקדוש שהקשה מדוע אומרים סלח לנו במוצוה"כ, והרי עדיין לא היה אימתי לחטוא אחרי יוה"כ, והשיב שמחמת שהצבור רעבים מהצום הם חוטפין את השמו"ע של מעריב במוצאי יוה"כ, ועל זה יש

מקום לבקש סלח לנו, והם הם דברי רבינו. ומסופר מהרה"ק בעל החידושי הרי"ם מגור זי"ע שאל פעם מדוע מתפללים במוצאי יום הקדוש בתפילת שמונה עשרה סלח לנו אבינו כי חטאנו, הרי עונותינו כבר נתכפרו ביום כיפור, ועוד שעדיין אנו עומדים בבית הכנסת ולא היה סיפק בידינו לחטוא מחדש, ותירץ החידושי הרי"ם דהנה צריך האדם להאמין באמונה שלימה שיום הכיפורים מכפר, אך דא עקא שלבו של אדם נוקפו מי יודע אם אכן נתכפרו כל עוונותיו, וכיון שמסתפק בדבר נחשב לו לחטא ועוון, ולכן יש להתפלל אז סלח לנו אבינו כי חטאנו.

שאלה ו. בארה"ב לא נהגו הבחורים ליקח ד' מינים, ושורש המנהג נובע מחמת יוקר הד' מינים שהובאו ממרחקים, והיו יקרי המציאות, והעניות ששררה באירופה. אך כהיום הזה שיכולים להשיג הד' מינים בזול, האם יש להנהיג שהבחורים יקנו ד' מינים לעצמם.

תשובה: בוודאי.

•

הכי איתא בסוכה (דף מ"ב ע"א) קטן היודע לנענע אביו קונה לו לולב. ונפסק כן בשו"ע. וצא ולמד מהמדרש תהילים שהזכרנו למעלה, וז"ל וכן שהגיע יום ראשון של חג, וכל ישראל "גדולים וקטנים" נוטלין לולביהן בימינם ואתרוגיהם בשמאלם מיד הכל יודעים שישראל נוצחין בדין. הרי שלהראות דידן נצח יש צורך שכל ישראל גדולים וקטנים נוטלים לולביהם.

שאלה ז. השערי תשובה סימן תרנ"א ס"ק ג' מביא בשם הפמ"ג דמותר לתלוש עלה מלולב ביו"ט ראשון לעשות אגד, דכל בתלוש לית ב' איסור. וצ"ב מדברי המחצית השקל סימן תכ"ח שהביא מלבוש שאין חובטין הושענא בשבת שהוא איסור דאורייתא.

תשובה: שבת שאני.

•

בשערי תשובה שו"ע סי' תרנ"ב ס"ק ג' כתב וז"ל עיין בפרי מגדים שכתב נשאלתי ביו"ט א' שלא היו עלין תלושין מלולב אי שרי לתלוש מלולב ולעשות אגד י"ל דשרי דכל בתלוש לית ביה איסור עיין ביצה ובסי' שכ"א עכ"ל.

ובסי' שכ"ב ס"ק ו' כתב שנראה מדבריו (הכונה לפמ"ג) כמסתפק קצת בזה שכתב ולקטום עלה מלולב לאגוד הלולב ביו"ט בקשר המותר אין ראייה מכאן דראוי להריח עיי"ש וכן העולם נוהגים חומרא בזה שלא לתלוש ביו"ט ומכינים עלי לולב מעיו"ט ודברים המותרים ואחרים כו' ואם שכח להכין ואי אפשר לו לאגוד בענין אחר כמדומה שיש נוהגים לתלוש בשינוי דאיכא שינוי ופשיטא דלצורך מצוה שרי בכה"ג ומ"מ טוב לעשות בצנעא עכ"ל השע"ת.

ועיין בזכרו תורת משה סל"ב שכתב דאסור לתלוש עלין מהלולב כדי לאגוד בו. ובספר מגדל צופים אורח חיים סימן כ"ז הקשה שהרי לכאורה מפורש ברמב"ם שאם חותך דבר תלוש שלא כמתעסק ומשחק ושלא דרך הפסד הרי הוא עובר על מלאכה מדאורייתא. והרי כאשר תולש העלה על מנת לאגוד בו משוי ליה כלי לא פחות מהקוטם קיסם לחצוץ בו שינוי וכאשר הדרך לתלוש הוא ביד ולא דרך כלי הבאנו מהמשנה ברורה דהוא איסור דאורייתא וא"כ לפי האמור אסור לתלוש מלולב עלה ביו"ט ע"מ לאגוד בו לולב ולפי האמור הוא איסור דאורייתא.

ועיין בקובץ בית אהרן וישראל שחכם אחד מבארו באריכות דלכאורה כשמוריד עלים מהלולב כדי לאגוד בו את הלולב יש להסתפק בו. דנראה מסברא לומר, דהעלה אינה חשובה ככלי על ידי שאוגד בה את הלולב. דלכאורה אין העלה מקבלת שם כלי בזה שאוגד בה הלולב פעם אחד דשפיר יש אפשרות לכרוך ולאגוד ע"י עלה בעלמא אף שאין בה צורת ותואר כלי, ולא מסתבר דע"י כריכה פעם אחד יחול על העלה שם כלי. אלא הוה עלה בעלמא שמשתמש בה לאגוד הלולב, מעתה יש לדון אם מותר להסיר העלה כדי לאגוד בה הלולב.

ונראה דהדבר תלוי במחלוקת הפמ"ג והמשנ"ב עם השו"ע הרב. דהפמ"ג והמשנ"ב כתבו שם בסי' ש"מ דהאיסור לשבור החרס ולקרוע הנייר הוא כדי להניח בו וכה"ג תראה דבאופן זה משתמש בהו בצורה ואופן של

כלי כיון שמשתמש בו הרבה פעמים להניח עליו, [דכן הוא גדר וצורת כלי שעשוי להשתמש בו הרבה פעמים] ולכן אף שהוא שבר כלי מ"מ כשבא להניח עליו בצורת תשמיש כלי אסור, אבל משמע דאילו קורע לשם איזה תשמיש אינו אסור דאינו דומה לתיקון כלי. וא"כ לדידהו שפיר י"ל דמותר להסיר עלים מהלולב, כדי להשתמש בהם לאגוד הלולב כיון דהעלים אינם דומים לכלי. ואילו להשו"ע הרב סי' ש"מ הנ"ל שכתב דאם מתקנו להשתמש בו איזה תשמיש אסור, משמע דכל קריעה כשהיא לצורך איזה תשמיש אסור א"כ אף אילו קורע לאגוד הלולב יש לאסור.

ועיין עוד שם דמציין דברי הלבוש סי' תכ"ח סעיף א' באמצע דבריו כתב דהטעם שאין ר"ה חל באחד בשבת הינו כדי שלא יחול הושענא רבה בשבת, דחיבוט ערבה הוה איסור דאורייתא בשבת, ומצות חיבוט הערבה הוה רק מצוה מדרבנן ואין דוחה איסור דאורייתא עי"ש. והא"ר הביא דהשער אפרים בשו"ת סו"ס ב' תמה עליו דמה איסור יש בחיבוט ערבה הלא הוא תלוש, ולכן פירש השער אפרים דהטעם משום גזירה דרבה שלא יוציאנו ד"א ברשה"ר. ומביא דהרוקח פירש משום שהיו מרבים בתחנונים בהושענא רבה יעוש"ד. ונראה דהלבוש ס"ל דיש איסור דאורייתא בתלוש וכדעת הפרי חדש והמשנ"ב, ואילו הרוקח והשער אפרים והא"ר שנחתו לתת טעמים אחרים, ס"ל דאין איסור דאורייתא בתלוש.

ותשובת רבינו הוא דבשבת יש להחמיר.

שאלה ת. אם נגינה הוי כדיבור במקום שאסור להפסיק כגון בין ברכת המוציא לאכילה. ואין ראיה ממה שמנגנים בתפילת שחרית בשבת ויום טוב כי זה נראה ששייך לסדר התפלה, אבל לנגן סתם צ"ע, **תשובה:** לכתחלה טוב לזהר.

•

בשו"ת מנחת יצחק חלק ז' סימן ט' נשאל שאלה זו ע"י האי גאון וצדיק מוה"ר אליעזר זוסיא פארטוגל ז"ל אבד"ק סקולען, וז"ל ע"ד ספיקת כהד"ג אם נגינה במקום שאסור להפסיק כגון בין ברכת המוציא

לאכילה, אם הוי כדיבור או לא, ואין ראי' ממה שמנגנים בתפילת שחרית בשבת ויו"ט כי זה נראה ששייך לסדר התפילה, אבל לנגן סתם צ"ע עכ"ד.

והשיב הגאון המנחת יצחק על זה, הנני רק להראות מקום להמבואר בש"ע (או"ח סי' קכ"ד סעי' ח') ברמ"א דלא ימתין עם עניית אמן אלא מיד כשכלה הברכה יענה אמן עיי"ש, וכתב ע"ז במג"א ס"ק י"ד ואם החזן מאריך בניגון של ואמרו אמן יאמרו אמן מיד, כי הנגון הוי הפסק (יש נוחלין) ועמ"ש (ס"ס קכ"ח) דהארכת הנגון מכלל הברכה היא, ומ"מ נ"ל דאם מאריך הרבה הוי הפסק עכ"ל, ומה שציין לסי' קכ"ח, היינו מש"כ שם ס"ק ע"ג בשם תה"ד (סי' כ"ז), לענין הרבון שאומרים הצבור בשעת נשיאות כפים, דאין לומר בשעת הברכה ממש, רק בהארכת הנגון ההברה האחרונה, כמו בהארכת הדל"ת של אחד עיי"ש, אמנם נראה דכ"ז אם מאריך בניגון קצת אשר ניגן בה גוף הברכה, וגם זה דווקא אם מאריך בהברכה אחרונה כמבואר בתה"ד שם, אבל להתחיל בניגון אחרי סיום הברכה בודאי הוי הפסק לעניית אמן, ומכ"ש בין ברכת המוציא והאכילה וכיוצא בזה כנלענ"ד.

שאלה ט. האם יש להקל מלישן בסוכה בשנה ראשונה לנשואין.

תשובה: לא.

•

בשו"ת דברי יציב סימן רע"ד כתב בדבר שנשאלתי בענין לישן בסוכה בשנה ראשונה לנשואין, הנה הרמ"א בס"י תרל"ט ס"ב כתב משום דמצוה סוכה איש וביתו, איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שלא יכול לישן עם אשתו שאין לו סוכה מיוחד פטור, וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת, ובטו"ז שם סק"ט נתן טעם לקולת השינה דאיתא בגמ' בשלוחי מצוה פטורים וכו' וה"נ למי שנשא אשה שחייב לשמת את אשתו ברגל נשים פטורות מן הסוכה, א"כ אם אינו רוצה לפרוש מאשתו מקרי דבר מצוה וע"כ פטור מן הסוכה בלילה בשינה, ואפי' אם אשתו איננה טהורה מ"מ שייך שמחה כשבעלה עמה בחדר, כדאיתא בגמ' שאסור לישן בחדר שאיש ואשתו לנין בו ע"ש.

ובמג"א שמה סק"ח כתב מהשל"ה שמתעם מצטער פטור שאינו יכול לדור שם עם אשתו ע"ש, ובאמת שבד"מ עצמו שם אות ג' כתב הך טעמא דאם יניחו נשותיהן בביתם והאנשים יישנו בסוכה לפעמים הוי מצטער ולא מקרי כעין תדורו כבר אמרו בעירובין ס"ג נשי עמי תגרשון וכו' או יבטל מה שנאמר ושמחת אתה וביתך כי לפעמים אשתו מצטערת עי"ז, ועי"ז נשתרבב המנהג להקל בדבר אך החרד אל דבר ה' ישתדל לו מקום שיוכל לישן שם בלא צער וכו' ע"ש, א"כ רמזו שם טעם המג"א וכן מ"ש הטו"ז מטעם ושמחת אתה וביתך, וחזינן שם מפורש דמ"ש הרמ"א דטוב להחמיר וכו' היינו דוקא אם אפשר לו בסוכה מיוחדת הא לאו הכי לא.

ובנשמת אדם כלל קמ"ו תמה על הטו"ז שכתב שהוא חייב לשמחה שהרי בגמ' לא קאמר אלא נשים כראוי להם בבגדים ולא אמרינן בריבוי תשמיש ומ"ש בפסחים ע"ב חייב אדם לשמח את אשתו וכו' ר"ל שאז חייב בעונתה וקם בלאו דאל יגרע וא"כ כיון שחייב בסוכה לא חל עליו הלאו, וכמו ביוצא לדרך בסי' קפ"ד דלדבר מצוה א"צ, וע"כ דלא חל עליו, ושוב הביא מהסמ"ק סי' רפ"ה שמשמע מדבריו להדיא דעונה בכלל מצות ושמח את אשתו, אבל כל הפוסקים כתבו דדוקא בשנה ראשונה הוי מ"ע דושמח ע"ש, ולא הבנתי לפענ"ד דאין זה דומה כלל ליוצא לדרך דהכא אם הוא חייב לשמחה מכח שמחת הרגל תו לא הוי כעין תדורו וליכא כלל מצות סוכה וז"כ הטו"ז וכן נראה להדיא מהד"מ הנ"ל דאיכא בזה ושמחת אתה וביתך כי לפעמים אשתו מצטערת ולא הוי כעין תדורו, משא"כ ביוצא לדבר מצוה המצוה דוחה החיוב עונה, ושו"ר גם בהגהות ח"ס שכתב כן שליכא כאן מצות סוכה כלל משא"כ בסי' קפ"ד ע"ש ודו"ק.

אבל לגבי שנה ראשונה גם הנשמת אדם הביא מהפוסקים שזה בכלל ושמח, ובבעל הטורים פ' תצא ושמח את אשתו מנין ימים של ושמח חייב בתשה"מ בשנה שהם כל ימות השנה חוץ מיוה"כ ע"ש. וכנראה שלבעה"ט ליכא בשנה ראשונה סדר זמנים דעונה ופועל וטייל וכו'. ובחינוך מ' תקפ"ב שישמח החתן עם אשתו שנה אחת כלומר שלא יסע חוץ לעיר לצאת למלחמה ולא לענינים אחרים אלא ישב עמה שנה שלימה ע"ש ובמנ"ח, ונראה דמ"ש מחוץ לעיר משום דכל הדרכים בחזקת סכנה זה גורם לה צער שהולך במקום סכנה והוי כמלחמה, וביראים סימן ק"צ ושמח את אשתו בכל דבר שיודע שיש לה שמחה ע"ש ובסהמ"צ להרמב"ם עשין

רי"ד אבל ישמח עמה עד מלאות לו שנה תמימה ע"ש וא"כ לדידהו עכ"פ איכא מ"ע שישמח עמה ולא יפרוש מאתה ולהיראים השמחה היא בכל דבר המשמחה והא ודאי בכלל שישן עמה בחדר ואפי' בימי טומאתה ומקיים בזה המצוה דושמח.

ומסיים שם ולזה עכ"פ בשנה ראשונה אין להיות בסוכה מיוחדת, ולא חזינן אצל רבנן קשישאי וצדיקי הדורות שיעשו כן וע"כ דחששו להנ"ל ומכ"ש בשנה ראשונה דמחוץ לשמחת הרגל איכא מ"ע דושמח וכנ"ל לזה לפענ"ד אין לו לישן בסוכה, עכ"ל.

וכ"כ בעטרת יהושע שכן הורה הגה"צ רמ"א פריינד ז"ל רבה של עדה החרדית.

לעומת זאת, בהליכות שלמה ט' כתב שלא שמענו להקל לחתן בשנתו הראשונה, אלא אם כן אשתו מפחדת לישון לבדה.

שאלה י. בענין בקשת מחילה מבואר בב"ק צ"ב ע"א דאין נמחל לו עד שיבקש ממנו, צריך ביאור אי בעי דוקא שישאל ממנו שימחול לו או סגי במחל מעצמו.

תשובה: סגי בשעת הדחק.

•

בספר לקט תשובה וצדקה מביא שאלה זו האם יש חיוב בקשת מחילה כשיודעים ברור שחברו כבר נתפייס מעצמו.

תשובה אף כשיודע שחברו כבר נתפייס מעצמו צריך לבקש מחילה מחברו, שחיוב בקשת המחילה הוא לא רק בשביל לפייס אלא זה תנאי בתשובה בדברים שבין אדם לחבירו, והגם שיש דין עד שיתפייס זה רק שיעור בחיוב בקשת המחילה.

ועי' בס' אז נדברו בח"ב בס' ס"ה. והביא ראייה מדברי הב"ח בס' ת"ר וז"ל המבקש מחילה מחבירו שפשע כנגדו וצריך לפרש בשעת המחילה אותה פשיעה וכו' יעו"ש. עיין בס' תר"ו ובהג"ה השו"ע הביא בשם המרדכי והמהרי"ל על מה שכתב מרן שם ואם אינו מתפייס בשלש פעמים אינו

זקוק לו, כתב שם בהג"ה מיהו יאמר אחר כך לפני עשרה שבקש ממנו מחילה ויאמר בפניהם חטאתי אל פלוני ואין רוצה למחול לי וילך לו, ואז הקב"ה רואה שהוא השפיל עצמו לפניו ומרחם ומוחל וסולח לו ע"ש.

ירושלמי כלאים

שאלה יא. בירושלמי (כלאים פרק א הלכה א) רבי יעקב בר זבדי בעא קומי ר' ירמיה מתניתין דרבי ישמעאל בי רבי יוסי וכו', אמר ליה מה את מסתכל בי הבא לך רצועה בכאן, תמן למעשרות וכאן לכלאים. וצ"ב מה חרי האף הגדול הזה, אם רבי יעקב בר זבדי מקשה קושיא, למה ענה לו רבי ירמיה שראוי ללקות ברצועה.

תשובה: הסתכל עליו משונה.

•

עיין בפני משה, שפירש והוה מסתכל ביה ר' יעקב בר' ירמיה מפני שלא השיב לו כלום והוא לא היה חש להשיבו. הבא לך רצועה בכאן, כלומר ראוי אתה ללקות ברצועה לפי שאתה מטריח בקושיות שאין בהן ממש. **אולם** רבינו מפרש שלא על הקושיא שלו השיב הבא לך רצועה בכאן, אלא על הסתכלותו באופן משונה עליו מפני שלא השיב לו.

שאלה יב. בירושלמי (כלאים פרק א הלכה ז) אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים סביב לשולחנך, מה זיתים אין בהם הרכבה אף בניך אין בהם פסולת. ופירש היפ"מ לא יהא בהם פסולת ממזרות. וצ"ב, הא פסול ממזרות אינה הרכבה משני מינים אלא פסול ערוה.

תשובה: הרכבה ממין איסור.

יש להסמיך לדברי רבינו את חידושו הנפלא של הר"ן בנדרים דף נ"ב בטעם דדבר שיש לו מתירין לא בטל היינו רק בנתערב מין במינו,

משא"כ במין בשאינו מינו גם דבר שיש לו מתירין בטל. ומבאר דבנתערב איסור גמור בהיתר גם מין במינו בטל. שהרי האיסור וההיתר הם מתנגדים זל"ז, ואעפ"י ששניהם מין אחד הם, הוי כמי שאינו מינו, מחמת שזה איסור וזה היתר. מה שאין כן כשהאיסור הוא דבר שיש לו מתירין, א"כ אין כ"כ התנגדות ביניהם שהרי הם מין א', והאיסור אינו מתנגד כ"כ דעומד להיות מותר, ע"כ בדשיל"מ מין במינו איסור בהיתר לא בטיל. ורק כהשאיסור וההיתר הם מין בשאינו מינו, שאז הם מתנגדים זל"ז מחמת שהם ב' מינים גם בדשיל"מ בטיל, דלא אלים אותו הדמיון הרפה שביניהם מחמת שעתיד להיות היתר, לבטל ההתנגדות מצד שזה איסור וזה היתר. עיי"ש דברי הר"ן באורך. ועפ"י זה פשוט מאד שדברי רבינו כראי מוצקים, דפסול ממזרות דאיסורא רביע עליה הויא שני מינים, כמו הרכבה, ודו"ק.

שאלה יג. בירושלמי (כלאים פרק ג הלכה ו) אמר ר"י בר"ב בוא וראה מה בין תחילת ר' ישמעאל לסופו, שתחלתו בבית סאה וסופו בבית כור. ובספר הכריתות (לשון לימודים אות נ"ט) כתב: היכא דפליגי תרי תנאי אליבא דחד תנא במשנה אחת, נראה דהלכה כתנא בתרא, שהראשון היה בנערותו והשני היה בזקנותו, כדאשכחן בכלאים פ"ג בסופו ר"מ אומר בשם רבי ישמעאל כל שלשה דילועים לבית סאה וכו', ר"י בן החוטף אומר משום רבי ישמעאל כל שלשה דילועים לבית כור, וגרסינן בירושלמי אמר ריבר"ב בוא וראה מה בין תחלת רבי ישמעאל לסופו שתחלתו לבית סאה וסופו לבית כור. פירוש דמה ששנה לר"מ היה בתחלת ימיו ולר"י בן החוטף בסוף ימיו, עכ"ל, ולכאורה צ"ע, איך יתכן שבמשנה אחת נשנית משנה הראשונה ומשנה האחרונה של רבי ישמעאל ששנאוהו שני תנאים בשמו, מבלי לפרש שנשנית כאן משנה הראשונה ומשנה האחרונה.

תשובה: שלא ידעו.

כוונתו שלא ידע ר"י בן החוטף שרבי ישמעאל בתחלתו שנה שיעור אחר, וכן ר"מ לא ידע מה ששנה בסופו.

שאלה יד. בכלאים (פרק ד הלכה ד) ארץ כנען לגבולותיה סביב גבולות שבדו להם הכנענים, ר"א בעי ולמדין מן הכנעניים. וצ"ע מאי קושיא, ולמדין מן הכנענים, הא כבר אמרו חז"ל באיכ"ר (פ"ב) אם יאמרו לך יש תורה בגויים אל תאמין, יש חכמה בגויים תאמין, ואמרו במגילה (ט"ז ע"ב) כל האומר דבר חכמה אפילו באוה"ע נקרא חכם. ועוד. ולמה לא נלמד מהם דבר חכמה, ובאמת בבבלי (שבת פה) נקטו הכי לפשיטות.

תשובה: אינה דבר חכמה אלא מידה.

•

לכאורה כוונת רבינו שאף שיתכן שיש בהם דבר חכמה, אבל כאשר אנו צריכים לסמוך על מהימנותם אין בדבריהם כלום, שאנו חוששים שהם מסיגים הגבולות, ומזייפים המדות. וכאשר הכתוב מעיד עליהם שהם רמאים במדות ומשקלות דכתיב (הושע י"ב – ח') "כנען בידו מאזני מרמה". ואמה"כ "אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר".

שאלה טו. בירושלמי (כלאים פרק ז הלכה ו) נטע חמש גפנים בחמשה עציצים שאינן נקובין את אמר כרם הוא.

משמע דפשיטא ליה שגפן הגדל בעציץ שאינו נקוב חשוב עץ גפן וענפיו פרי הגפן, וצ"ב מ"ש מתבואה הגדלה בעציץ שאינו נקוב דמספק"ל אם מברך על פתו המוציא לחם מן הארץ וכן בדלעת הנטוע בעציץ שאינו נקוב אם מותר לסכך בו.

תשובה: מדרבנן.

•

כוונת רבינו דעציץ שאינו נקוב דינו כקרקע מדרבנן.

שאלה טז. בירושלמי (כלאים פרק ח ה"ג) הלובן מן האיש וכו', צע"ק, דבירושלמי כאן חשוב רק ג' דברים באביו ואמו, ואלו בבבלי נדה (ל"א ע"ב) קחשיב בכל אחד ואחד חמשה דברים, אביו מזריע הלובן

שממנו עצמות, וגידים, וצפורניים, ומוח שבראשו, ולובן שבעין, אמו מזרעת אודם, שממנו עור ובשר ודם ושערות ושחור שבעין.

תשובה: שבירושלמי אלו בכלל אלו.

שאלה יז. בירושלמי (שם) והאודם מן האשה שממנה העור והבשר והדם, יש להעיר מפרשת וישב (ל"ז) שאמר יהודה על יוסף "וידינו אל תהי בו כי אחינו בשרינו הוא", ולכאורה הרי יוסף היה אחיו מהאב ולא מהאם, ויותר היה לו לומר כי אחינו "עצמינו" הוא, וצע"ק.

תשובה: כבשרנו.

•

כוונת רבינו דלאו בשרינו ממש אלא כעין בשרינו כיון שהם אחים. **ועיין** במשך חכמה על קושיא זו וז"ל הענין כי תנן בהמפלת שלשה שותפים באדם כו' אביו נותן עצמות כו' ואמו אודם שממנו עור ובשר. והמהרש"א שם כתב דנחלפו העוברים ויוסף היה בבטן לאה וניתן בבטן רחל לכן קאמר שפיר יהודה אחינו מצד האב בשרנו מצד אמנו שהרי בתחילת ההריון היה בבטן לאה, והיא הזריעה אודם שממנו הבשר ודו"ק.

שאלה יח. בירושלמי (כלאים פרק ט' ה"א) דאמר ר"ז גדול "כבוד הרבים" וכו'. והנה בנזיר (פ"ז ה"א) הגירסא "כבוד הבריות", וכן הוא בבבלי בכמ"ק. האם יש חילוק בין "כבוד הבריות", "לכבוד הרבים".

תשובה: היינו הך.

שאלה יט. בספר פני דוד פרשת תצא להרחיד"א ז"ל כתב בטעם לא תחרוש וכו', וז"ל: ובירושלמי דכלאים יש מפני שאין משאן שוה, וכח השור מרובה ויהיה טורח לחמור לעשות בשוה לו וזה עינוי להם

כי כששניהם שקולים נוח להם, עכ"ל. נא יורינו מורינו שליט"א איה מקור מקומו של דברי הירושלמי הללו.

תשובה: הקדמונים קוראים למדרש ירושלמי.

•

ראה בספר אם לבינה מהמהר"ץ חיות סי' ב' הנדפס בכרך א' עם ספרו שו"ת מהר"ץ שם האריך הרחיב להוכיח בכמה וכמה ראיות בבקיות נפלאה שהראשונים קורין למדרש בשם ירושלמי.

שאלה כ. בבראשית רבה (פ"כ), בעצב תלדי בנים, זה צער גידול בנים, אמר ראב"ש נוח לו לאדם לגדל לגיון של זיתים בגליל ולא לגדל תינוק אחד בא"י. מהו הקושי לגדל תינוק בא"י.

תשובה: ליגדל ליראת שמים.

•

עיין במתנות כהונה ופירש"י ז"ל שטוב לו לאדם לפרנס חיל אחד בגליל ששם גדלים זיתים הרבה, ולא לגדל תינוק אחד בא"י שיש דוחק פרנסה וקשה לפרנס אפילו תינוק.

והגאון מהר"ש יפה פירש אפשר בגליל טורח לגדל הזתים ובא"י נקל לגדל תינוק שפרנסתם מרווחת, אשר לא במסכנות ועכ"ז נח לגדל לגיון של זתים במקום הקשה ולא לגדל תינוק אפילו במקום יפה דצער גידול בנים קשה מאד. וכן פירש הרה"ק בעל ראשית חכמה בפ' גידול בנים בהרחבת ביאור וז"ל שזיתים אינם גדלים בגליל מפני שהיא קרה, (אולי כוונתו בגליל העליון שהיא בגובה ההרים ואוירה קר, ועי' גם בראשית חכמה שכתב כי אין אויר זך בכל א"י כאויר של צפת, שלכן היא מסוגלת ללימוד הקבלה) והבנים הן נוחים לגדל בא"י מפני שפירותיה טובים, מימיה יפים, ואוירה נאה, כמש"זל אוירה דא"י מחכים. ורוצה לומר נח לו לאדם לגדל כמה זיתים בגליל אעפ"י שהם קשים לגדל שם, מלגדל תינוק א' בא"י אעפ"י שנוחה לגדל בה תנוקות, יע"ש.

ירושלמי שביעית

שאלה א. בשביעית פרק ג הלכה א'. סילני שאל לר' חייא בר אבא ואסר ליה, רבי חנינא אמר שרא ליה, והוון אמרין דו נסב מעשר מיניה, והורי על גרמיה לצאת לחוץ לארץ דלא למיסב מעשר.

צ"ע דאם התורה זיכה מעשר ראשון אף לכהן, וכמ"ש במע"ש פרק ה' הלכה ג' דאמר רבי יהושע בן לוי בעשרים וארבעה מקומות נקראו הכהנים לויים [וזה אחד מהן (יחזקאל מד) והכהנים הלויים בני צדוק]. וא"כ מה להם עם תלוניותיהם שימנע עצמו בשביל זה לא לקחת מעשר וכי ימנע עצמו הכהן לקחת תרומה או פדיון הבן מהאדם בשביל תלוניות המתלוננים שבשביל זה הוא נוגע ויקל בהוראה לאותו האדם.

תשובה: שלא להענישו

•

המהר"א מפולדא מפרש שהעולם היו מרננים שלכן התיר רבי חייא לסילני לעשות זבל על פתח חצרו משום שלקח הימנו מעשרות, וע"י שיהי' לו הרבה זבלים לזבל שדותיו תצמח התבואה הרבה, ויהי' לו הרבה מעשר. וא"כ כשיש רינון שההוראה שלו נוגעת לעצמו חשש רבי חייא מפני לזות שפתים, ולא רצה ליקח מעשר באותה שנה. ובדברי רבינו אפשר לפרש דמשום כך נהג ר' חייא במידת חסידות למנוע מהמרננים אחריו, כי היה חושש פן יענשו מהקפדתו, ולכן בחר לצאת לחו"ל כדי שלא יענש אדם בסיבתו.

שאלה ב. בשביעית פ"ג ה"ז שאול לא זכה למלכות אלא ע"י שהיה זקנו מדליק נר לרבים וכו', מהו מדה כנגד מדה, למה דוקא בשכר זאת זכה למלכות.

תשובה: מלכות נקרא נר מלוכה כמש"כ תהלים ערכתי נר למשיחי,

•

ויש להביא עוד מה שאנו אומרים בברכות הפטורה שלא יכבה נרו לעולם ועד].

שאלה ג. האם מותר להתפלל בשמיטה על פירות האילן שיגדלו פירות טובות, או דלמא יש בזה איסור מלאכה בשביעית. דהא בירושלמי שביעית פ"ד ה"ד מבואר דסגולה של אברויי אילנא אסור בשביעית.

תשובה: עושה טובה לצבור.

•

הנה מצינו בגמרא תענית י"ט ע"ב שתי ברייתות. תנו רבנן: מתריעין על האילנות בשאר שני שבוע, על הבורות ועל השיחין ועל המערות אפילו בשביעית. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף על האילנות בשביעית, מפני שיש בהן פרנסה לעניים. תניא אידך: מתריעין על האילנות בשאר שני שבוע, על הבורות ועל השיחין ועל המערות אפילו בשביעית. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף על האילנות. מתריעין על הספיחין בשביעית מפני שיש בהן פרנסה לעניים.

ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ח' סימן ק"ג) שתמה מהו החילוק בין עשירים לעניים באכילת פירות שביעית עפ"י הלכה, ואם היה מיירי בעניים חשודים מה שייך צדקה באיסור, וגם בפירות אילנות דאיירי ביה באמת אין כאן איסור לכ"ע, ואולי משום דכתיב וצויתי אח ברכתי לכם בשנה הששית ועשית את התבואה לשלש השנים וגו', וא"כ בודאי עשיר מכין עצמו בששית על שנה השביעית, וא"צ ליקח מפירות השביעית המופקרין ומשאירים לעניים, אבל יש בזה משום צדקה לעניים.

מתריעין על האילנות. הנה בתוס' פירשו על האילנות, משום ספיחים היוצאים מהם עיי"ש, אבל בירושלמי (תענית פ"ג ה"א) תני כשם שמתריעין עליהן בשאר ימי השבוע כך מתריעין עליהן בשביעית מפני פרנסת אחרים, חברייא אמרי מפני פרנסת עכו"ם וכו', ומבאר בספר נועם ירושלמי מהגאון ר' איזיל חריף ז"ל אבד"ק סלונים, דהא דקאמר הירושלמי מפני פרנסת עכו"ם הוא משום שסובר דאין שביעית נוהג בפירות של עכו"ם וכו' עיי"ש, והיינו כשיטח הב"י וסיעתו דס"ל אין שביעית בפירות עכו"ם, אבל בש"ס דילן לא סבירא לן כן. אבל בפני משה (שם) פירש מפני פרנסת עכו"ם, שכשאין הגשמים יורדים תתיקר השער ויש כאן חשש גם לישראל אחר השביעית ע"כ, וע"ע שם בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' ק"ג.

שאלה ד. בשביעית פרק ד ה"ח א"ר יונא בשם ר' חמא בר חנינא המת בשבע שני גוג אין לו חלק לעתיד לבא. צ"ע הא כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב.

תשובה: זה סימן שהוא לא מישראל.

שאלה ה. האם מותר לחתוך אתרוגי ערלה, כדי שלא יתערבו אח"כ עם אתרוגים שיגדלו אחרי ט"ו בשבט המותרים משום ערלה.

תשובה: מותר

שאלה ו. בשביעית פרק ח' משנה ד' לקח ממנו בסתם לא ישלם לו מדמי שביעית שאין פורעין חובו מדמי שביעית, ובמשנה ראשונה מוסיף וז"ל וכ"ש ירקות או פירות שביעית עצמן לא ישלם לו דמיחזי טפי כסחורה ונותן לו פירות בשביל הדמים שחייב ע"כ.

מהו הדין האם מותר לקיים חובתו של מצות משלוח מנות ע"י פירות או ירקות של שביעית, דקיום מצות משלוח מנות הוא כחוב המוטל על האדם, וכשמקיימו בפירות שביעית אפשר דהוי כפורע חובו בפירות שביעית.

תשובה: מצוות לאו ליהנות ניתנו, עירובין ל"א.

הנה בנדון זה מצינו מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, וכ"כ ב"חוט השני" מהגר"ר ניסים קרליץ שליט"א, דפירות או יין של שביעית יש אומרים שאפשר לקיים מצוות משלוח מנות, בדברים שיש בהם קדושת שביעית, ואין בזה משום פריעת חוב ובלבד שהמקבל ישמרם בקדושת שביעית (הגרש"ז אויערבך זצ"ל. וכ"כ בספר חוט השני הל' שמיטה ויובל ס"ק ט"ז). אבל אם מחזיר משלוח מנות מפירות שביעית למי שנתן לו משלוח מנות אסור דמיחזי כפריעת חוב. ("שלמי תודה" סי' כ"ט בשם מרן הגרא"מ שך זצוק"ל), ויש אומרים, שמשלוח המנות הראשון ששולח, כיוון שחייב אדם לפרוע חוב זה של תקנת חכמים

של משלוח מנות, הדעת נוטה לאסור. אבל אחר שכבר קיים משלוח מנות במשלוח הראשון, כל תוספת המשלוחים בודאי מותר. וי"א דלכתחילה לא ישלח כלל מפירות שביעית אף למי שלא נתן לו. ("דרך אמונה" פ"ו משביעית בביאור ההלכה ס"ק קכ"א, ו"שבט הלוי" ח"ז תשובה קפ"ד. ועיין בשו"ת "מנחת יצחק" חלק י' סי' נ"ז שנוטה להקל בזה).

שאלה ז. האם יש מצוה לתושבי חו"ל לקנות איזה חלק בשדה בארץ ישראל ולשבות שם ממלאכה כדי לקיים בעצמו מצות שמטיה.

תשובה: מצוה שיהא לו חלק בא"י.

•

הנה הרבה מהאחרונים דנו בזה, מאז שנתעוררו בארצות חו"ל לרכוש שדות וכרמים בא"י, ואחריהם בא הגה"ק מהר"י ט"ב בספרו ויואל משה מצות ישוב ארץ ישראל סימן ס"ז לברר הלכה זו בזמנינו ולפי מצב דורינו. ונביא מעיקרי דבריו:

תחילה עלינו לבאר מנין שיש להשתדל בקיום מצוות שאין יכולת לקיים אותן באופן הרגיל, האם על האדם לקנות בית עם גג כדי לעשות מעקה לגג, האם עליו לקנות אתון כדי לקיים מצוות פטר חמור; האם עליו לקנות בהמה כדי לקיים מצוות עשה של 'למען ינוח שורך', וכדומה,

מצינו בגמרא (מנחות מא ע"א): דמלאכא אשכחיה לרב קטינא דמיכסי סדינא (מלאך פגש את רב קטינא עטוף בסדין שהוא כסות לילה ובלא ציצית), אמר ליה: קטינא, סדינא בקייטא (סדין בקיץ) וסרבלא בסיתוא (סרבל בחורף, אין לו ד' כנפות ופטור מציצית), ציצית של תכלת מה תהא עליה? אמר ליה (קטינא למלאך): ענשיתו אעשה? אמר ליה (המלאך לרב קטינא): בזמן דאיכא ריתחא ענשינן (בזמן שיש כעס מענישים גם על כך שלא לובשים ציצית).

ה'תוספות' (ד"ה הכי קאמר) אומרים שכוון שאנו מכריעים שציצית היא 'חובת האדם', על כן מענישים את מי שמנסה להתחמק ממצוה זו. אבל במצוות שאין בהן 'חובת האדם', אין מענישים את האדם, שהרי אין לו חובה. וכתב על כך ה'שפת אמת' (מנחות שם): דבמצוה שבגופו ודאי שייך למהדר אחריו להשלים גופו בכל המצות, אבל אי חובת טלית

היא, אין סברא שיהא מוטל עליו ליקח טלית כדי לקיים בהטלית המצוה, כמו דלא מצינו שיהא חייב לקנות שדה כדי להפריש תרומות ומעשרות וכדומה.

נמצא למדנו מדברי ה'שפת אמת' שרק במצוות שבגוף האדם, יש להתאמץ ולקנות ולעשות, אבל במצוות שאינן בגוף האדם, אין חובה כלל להתאמץ ולקנות. ולכן אין חובה לקנות שדה כדי להפריש תרומות ומעשרות, וכן אין חובה לקנות שדה על מנת לשמטה, ולא חמור לקיים בו מצוות פטר חמור.

שיטת הרמב"ם הל' ציצית פ"ג הי"א היא שאפילו ציצית, שהיא חובת האדם, אין חובה להתאמץ ולקיימה אלא על החסיד שהוא מעולה במידות, אבל אדם רגיל אין לו חובה אפילו לקנות ציצית על מנת ללובשה, אף שהיא חובת הגוף.

*

לענין הפרשת תרומות ומעשרות, מצאנו אמנם שהיו מזכים לבני חו"ל שיעשו עבורם בארץ את המצוות התלויות בה. וכן כתבו באגרות תלמידי הגר"א הובא בפתיחה לפאת השלחן שעל פי עצת הגר"ח מוואלוז'ין זי"ע קנו קרקעות וזיכו לקונים בחו"ל, על מנת לקיים מצוות התלויות בארץ, והכספים הועברו לעניי צפת שסבלו חרפת רעב (הובא באגרות תלמידי הגר"א, אגרת א, משנת תק"ע, מובא בפתיחת לפאת השלחן), ונראה שהיה בכך יותר בגדר זכות לקיום היישוב היהודי בארץ ישראל, מאשר עצם קיום המצווה. אמנם האדר"ת היה מהדר מאוד בקיום המצוות, והוא כותב (נפש דוד אות מו) שהשתדל מאוד לקיים מצוות מתנות כהונה: זרוע, לחיים וקיבה כדת, ושלב במיוחד כסף לארץ ישראל שיקיימו בעבורו מצווה זו. ע"כ.

והנה הכרתי ופלתי סי' סא ס"ק ה הביא את מנהג חסידים ואנשי מעשה מחוץ לארץ לשלוח מעות לארץ ישראל לקנות להם בהמות בארץ, ולהפריש מהם ראשית הגז, זרוע, לחיים וקיבה. על כך הקשה הרי כלל נקוט בידינו שכל דבר שאדם אינו יכול לעשות בעצמו, גם אינו יכול לשלוח שליח לעשות עבורו. וכפי שכתבו התוספות שאם הדבר ביד המשלח, הרי זה נחשב כבידו, אבל מכיוון שבחו"ל אינו יכול לעשר, אם כן אין המשלח יכול למנות שליח שיעשר בעבורו בארץ ישראל.

אולם כמה אחרונים חולקים עליו דאם החסרון רק מחמת שהוא בריחוק המקום אינו נקרא אינו בידו ושפיר לעשותו ע"י שלוחו, והדברים ארוכים.

שאלה ח. מי שיש לו עצי אתרוג בגינתו ואינו רוצה שאחרים ילקטו את המהודרים, האם הוא מותר לשים פתקא על האתרוג בו הוא מודיע לעלמא שאינו מרשה ליטול את העוקץ, והעוקץ שהוא עץ הרי אינו הפקר רק הפרי, ועי"ז לא יקחו אחרים את האתרוג היות שהוא פסול בלא עוקץ, האם מותר לעשות כך, דאפשר היות שצריכים את העוקץ לצורך מצוה א"כ גם הוא נעשה הפקר.

תשובה: יכול

•

לכאורה יש לעיין במס' עוקצין בדיני שומר לפרי, שהרי חלק העוקץ הדבוק לגוף האתרוג, שהוא המכסה את כל החלל שנעשה כשמורידין את העוקץ, וודאי נחשב כאתרוג עצמו, שהוא שומר לאתרוג ואם יטלוהו משם ירקב, וא"כ הוא חלק מהפרי גם לגבי שיהא מחוייב להפקירו עם הפרי, ואם החלק השומר נשאר מחובר לאתרוג עד שיכסה את החלל, א"כ יהי' לו דין אתרוג כשר, כמבואר בשו"ע הלכות ד' מינים. ואולי כוונת השואל לגבי הפיטום, שאף הוא עץ, ואם יאמר שאינו מפקיר את הפיטום, אזי אף אם נאמר שהחלק הדבוק לאתרוג הוא שומר וחייב להפקירו, מ"מ החלק העליון של הפיטום אינו דין שומר, דהשומר הוא רק מה שסמוך לגוף הפרי. ואם יזכר להשאיר חלק העליון מהפיטום, נפסל האתרוג, כמבואר בה' אתרוג בנשבר מקצת מהפיטום, ודו"ק.

שאלה ט. בשביעית פרק ח' הלכה ח' את אומרת שאסור ליקח אשה מזמני שביעית מפני שדומה לקונה שפחה, והרי הבדל גדול שהקונה שפחה יש בה קנין ממון שהיא משועבדת לו לכל מלאכה, אבל

המקדש אשה אינו זוכה בה בשום דבר של ממון אלא שיש לו בה קנין איסור שאסרה על אחרים.

תשובה: זוכה בנכסי מלוג.

שאלה י. האם מותר לתלות אתרוג של שביעית לנוי סוכה, דלכאורה יש מקום לאסור מטעם דאוסר האתרוג באכילה כל שבעת ימי החג, משום דהוקצה למצוותה לנוי סוכה, אך יש לומר דכיון דאינו מפסיד בגוף האתרוג רק ארי' הוא דרביע עלי' מאיסור מקצה ובפרט דחוזר להיתרו ככלות ימי החג.

תשובה: הידור מצוה כמצוה.

הנה שאלה זו נחלקת לשתי שאלות א' אם מותר לגרום הפסד לפירות שביעית כשאינו מפסידו בידים. ב' אם נאמר שהאתרוג אינו נפסד ע"י תלייתו בהסוכה, אם יש איסור מחמת שממעט מזמן אכילתו כיון שנעשה על ימי החג.

והנה על דין הראשון מצינו בשו"ת מהרי"ט ח"א סימן ג' כתב להוכיח שכל האיסור להפסיד פירות שביעית הוא רק בידים, אבל גרם הפסד מותר, והביא לכך שתי ראיות א' בירושלמי, שביעית פ"ז ה"א. והדא קניבתא דירקא מסקין לה לאיגרא והיא יבשה מן גרמה. דהיינו, שמותר להעלותה על הגג, וכך תתייבש מהר ותצא מתורת מאכל אדם. יוצא שמותר להפסיד פירות שביעית שלא בידים. ב' הגמרא בירושלמי אומרת. אין מחייבין אותה לשרש הקורנס בשביעית, אבל משקף בעלין. ומקשה הגמרא, ולא נמצא מאבד אוכלי בהמה, ומשני מאליהן הן אבודין. וא"כ יוצא שכל שאין מאבד פירות שביעית בידים מותר.

אולם בספר מקדש דוד כתב דאסור להפסיד פירות שביעית הכוונה אינו רק שלא להפסיד בידים, אלא צריך ג"כ למנוע שלא יבוא ליד הפסד מאליהן ודוחה דברי המהרי"ט אלה וז"ל: מיהו יש לחלק דלעולם אסור לגרום הפסד לפירות שביעית וצריך אף להציל אותם מן ההפסד, אך

זה רק מהפסד שהוא ע"י סיבה, ושאני ההיא דאם לא ישרש את הקורנס, מאליהן הן אבודין שכך טבען ובה אינו מחוייב לעשות טצדקא שלא יפסד. והנה אדרבה יש להביא ראיה מדאמרין בתוספתא והביא הרמב"ם ז"ל (פ"ה ה"ה) פירות המיוחדים לאדם אין מאכילין אותן לבהמה, הלכה הבהמה מאליה תחת התאנה ואכלה אין מחייבין אותו להחזירה שנאמר לבהמתך ולחיה וכו' ע"ש ומכלל דבלא קרא דלבהמתך ולחיה וכו', היה צריך להחזירה משום הפסד, אלמא דצריך ג"כ למנוע שלא יבוא לידי הפסד.

גם החזו"א כתב שאין להוכיח מהירושלמי שהפסד פירות שביעית בגרמא מותר. כי לדעתו פירות שביעית שממילא יתקלקלו ובמצבם זה לא ייאכלו, וע"י שגורם להפסידם הפסד גמור, ומתקנם למאכל בהמה - בזה עושה טוב. ולכן בקניבת ירק שאם לא ייבש אותו ייפסד לגמרי ויתקלקל ואף למאכל בהמה לא יהיה ראוי - מותר.

וברידב"ז, על פאת השולחן (ה' א') מביא ראיה מהגמרא סוכה לה ע"ב שאומרת שלא יטול לכתחילה אתרוג של תרומה מפני שמפסיד קליפתה. ופירש רש"י קליפתה החיצונה נמאסת במשמוש הידים ואסור להפסיד תרומה. אך לא הזכירה הגמרא שאתרוג של שביעית אסור משום שנפסד ע"י משמוש הידים. יתירה מזו מובא במשנה, הלוקח לולב מחבירו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה לפי שאין רשאי ללקחו בשביעית. משמע שמותר ליטול אתרוג של שביעית ואין כל חשש של הפסד. ומכאן רצה להוכיח בבית רידב"ז שמותר לגרום הפסד לפירות שביעית.

ועל שאלה השניה עיין בספר חוט השני פ"ה סס"ק כ"ד שפסק מותר לתלות אתרוג בסוכה לנוי, כי הוא עדיין נחשב ראוי לאכילה, ואין זה דרך בזיון, וכן אין זה נחשב שממעט מאוכליו ומזמן אכילתו.

ירושלמי תרומות

שאלה א. הנה בירושלמי פ"א דתרומות הלכה ה' איתא: חייא בר אדא בשם רשב"ל מעשר ראשון שהקדימו בשבלים אסור לאכול ממנו עראי וכו' מהו שילקה על טבלו דבר תורה, רבי אשיאן בשם רבי יונה מתניתא אמרה כן אין לוקין על טבלו דבר תורה ע"כ.

ולכאורה מפורש בירושלמי כאן כשיטת הרמב"ם בפ"ג דמעשר הי"ט שכתב וז"ל: מעשר ראשון שהקדימו בשבלים אסור לאכול ממנו עראי קודם שיפריש תרומתו, ואם אכל מכין אותו מכת מרדות עכ"ל. וביארו המפרשים, דהרמב"ם מפרש דשמו טובלו לתרומת מעשר הוא רק מדרבנן. וזה דלא כרש"י ביצה יג ע"א שפירש, שם מעשר שנקרא עליו טובלו ואוסרו באכילת עראי ובמיתה כדין טבל וכו' והעיר בזה באריכות הגרי"ש נאטעזאהן ז"ל בגליון הש"ס בירושלמי שם דמוכח משם כהרמב"ם ודלא כרש"י.

אכן בהגהות הגר"א בירושלמי שם הגיה: צ"ל דכן לוקין על טבלו דבר תורה ע"כ. וא"כ הוא מפורש כרש"י, וצ"ב דעת הרמב"ם ומקור דבריו.

וע"ע בהגהות הגר"א על הירושלמי פ"ב דמעשרות מ"ג דנראה דס"ל בדעת הירושלמי דמעשר ראשון שהקדימו בשבלים אינו טבל מה"ת ע"ש, וזה צ"ע דהוא דלא כמש"כ הגר"א להגיה בדעת הירושלמי בתרומות הנ"ל וכרש"י וצ"ע.

תשובה: לכאוי הגירסאות תלוי ברש"י והרמב"ם.

•

כוונת רבינו דהגהות הגר"א בירושלמי פרק ב' כתב ההג"ה לפרש שיטת הרמב"ם שסובר שאינו מן התורה ע"כ גרס שם בהירושלמי דמעשר ראשון שהקדימו בשבלים אינו טבל מה"ת.

אולם בפ"ג העיר הגר"א דלשיטת רש"י צריך להגיה בירושלמי דכן לוקין על טבלו דבר תורה.

שאלה ב. בפרשת ראה דברים י"ד כ"ב על הפסוק שנה שנה וגו' הביא רש"י מהספרי: מכאן שאין מעשרין מן החדש על הישן ע"כ.

והמזרחי שם כתב, דאע"פ שחז"ל נקטו שאין מעשרין מן החדש על הישן, ה"ה נמי שאין מעשרין מן הישן על החדש, ורש"י רבوتא קמ"ל שאף מן החדש על הישן שהוא מן היפה על הרע לא, וכ"ש מן הישן על החדש שהוא מן הרע על היפה ע"כ. ועי' בגור ארי' דתמה מב"מ דף עב ב דמשמע, דישן עדיף מן החדש, ותירץ דלגבי אוצר החדש עדיף.

וצ"ע, מדוע משנה רש"י מלשון המשנה פ"א דתרומות ובגמ' בבלי ר"ה יב ע"ב אין תורמין ומעשרין לא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש, ומדוע בגמרא לא אמרו הך רבوتא דמן החדש על הישן, וכ"ש מן הישן על החדש.

תשובה: בכל א' יש מעלה וחסרון.

שאלה ג. התוס' במס' מנחות לא ע"א, ד"ה אימא וכו' כתבו: ובכל דוכתא משמע סתמא דהש"ס דשמן חשיב משקה וכו' וטרחו להביא מכ"מ ראיות דשמן חשיב משקה, מפ"ק דשבת יז ע"א גבי מפני מה בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה, ובמס' מכשירין וכו' ובפ' חבית וכו' ובפ"ק דפסחים וכו'.

וצ"ע וכי אישתמיטתיה להו להתוס' משנה מפורשת בתרומות פי"א מ"ג דקתני להדיא דשמן חשיב משקה לענין טומאה, כדתנן התם ואינו מטמא משום משקה אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים. ואמאי לא הביאו זאת התוס' וצ"ע.

תשובה: י"ל מדרבנן.

שאלה ד. בירושלמי תרומות פרק ח' ה"ג חברייא בשם ר"י יין שנתגלה אסור לשהותו. צ"ע למה השמיטו הפוסקים הלכה פסוקה זו, ולא מוזכרת ברמב"ם וטור יו"ד סי' קט"ז.

תשובה: אין מקפידין היום על גילוי דלא מצוי אצלנו נחשים.

הנה טעם שאסור להשהותו דחיישין שמא יבוא לשתותו וע"ז כתב רבינו דעל השהי' לא חשו בודאי כהיום.

ועיין בשלחן ערוך יורה דעה סימן קטז סעיף א' משקים שנתגלו אסרום חכמים דחיישין שמא שתה נחש מהם והטיל בהם ארס ועכשיו שאין נחשים מצויים בינינו מותר.

ועיין בפתחי תשובה דמביא בשם השל"ה דאף האידנא שומר נפשו ירחק מהם לשתות מיין מגולה.

ומביא עוד שם שהגר"א ז"ל כתב ג"כ שהי' נזהר מאד בדבר הזה.

ובהלכות שבת סימן רע"ב אין מקדשין על יין שריחו רע וכו' ולא על יין מגולה אפי' האידנא דלא קפדיגן אגילוי.

וידוע לי שמרן הגאון שר התורה שליט"א הולך בדרך דודו הקדוש בעל החזון אי"ש זי"ע שחייש לגילוי וכשיטת הגר"א הנ"ל, וסוד ה' ליראיו.

שאלה ה. בירושלמי תרומות פרק י ה"א ר"ז לא אכל כבד מימיו, שלקה רבי בא ואוכלה ליה ואית דאמר מלחה רבי בא ואוכלה ליה. וצ"ע איך האכיל ר"ב לר"ז החסיד מילתא דלא סבירא ליה, והא אמר רב בחולין קי"א ע"ב חס ליה לזרעיה דאבא בר אבא דליספי לי מידי דלא סבירא לי ור"ז החסיד איך שנה מנהגו ואכיל.

תשובה: סבר שאילו ידע ששלקה ובישלה הי' אוכלה.

שאלה ו. בירושלמי תרומות פרק יא ה"ה. אמר רבי ניסא אנא לא חכים אנא לאבא וכו'. ופירשו המפרשים אני לא הייתי מכיר לאבי לפי שמת בקטנותו, ורש"ס מוסיף תרגום ירושלמי הכר נא חכים כען.

וצ"ע מברכות פ"ז ה"א אמר רבי ניסא כמה זמנין אכלית עם רבי תחליפא אבא ועם ר' אניניא בר סיסי חביבי ולא זמנין עלי עד שהבאתי שתי שערות.

תשובה: תרי ניסא הוו.

שאלה ז. בירושלמי תרומות פרק א ה"א מעשה בבניו של רבי יוחנן בן גודגדא שהיו כולן חרשין וכו' פלא והפלא למה נענש שהיו כל בניו חרשין.

תשובה: יתכן שגם אשתו היתה חרשה.

•

כוונת רבינו שהיה בטבע הבריאיה ולא בגדר עונש.

שאלה ח. בירושלמי תרומות פרק א ה"ד, ר"ז בעי קומי רבי אסי, שיכור מה שיברך א"ל ואכלת ושבעת וברכת אפילו מדומדם. וצ"ב, אם הוא שיכור שאינו יכול לדבר בפני מלך איך הוא מקיים מצ"ע של בהמ"ז, הרי ברכותיו אינן אלא גידופים וכמ"ש לעיל בתפלה. ועוד צ"ב, אם היא גידופים הרי איסור בדבר דגרע מברכה שאינה צריכה.

תשובה: סבר שהוא ראוי.

•

הנה איתא בשו"ע או"ח סימן קפה סעיף ד' - אפילו נשתכר כל כך עד שאינו יכול לדבר כראוי, יכול לברך ברכת המזון. ועיין במשנה ברורה שם דמציין דברי הירושלמי כאן אפילו מדומדם ומ'ושבעת' קדייק ליה שמצוי כמה פעמים שאחר שביעה האדם עומד שיכור ואפ"ה חייבתו התורה לברך. ועיין שם בפוסקים דמברכת המזון למדים לשאר הברכות. לבד מתפילה מפני שהוא כעומד לפני המלך ולבד מק"ש שצריך כוונה מעלייתא.

והמחבר סעיף ה' כתב או שהיה שיכור לגמרי נסתפקו התוספות והרא"ש אם צריך לחזור ולברך. והמשנה ברורה כתב ומ"מ מיירי שלא הגיע לשכרותו של לוט דאל"ה כשוטה יחשב ופטור מכל המצות, וחייב לכו"ע לחזור ולברך. והקשו כמה אחרונים דכיון שאינו יכול לדבר כראוי מסתמא אינו יכול לדבר לפני המלך, ואפ"ה מתיר הירושלמי, ומסיים המשנ"ב ולדינא מסקי האחרונים דאם אירע שנשתכר כ"כ אעפ"כ יברך.

שאלה ט. בירושלמי שם חד חסיד שאל לאליהו זכור לטוב, ערום מה שיקרא ק"ש א"ל ולא יראה בך ערות דבר דיבור. צ"ב, מה שאלת החסיד הרי משנתינו הוא בברכות כ"ב ע"ב ערום אסור לקרות שמע. ועוד למה לא השיב דכתיב ולא יראה בך ערות דבר כמ"ש בברכות שם ולשם מה דרש ערות דיבור.

תשובה: החסיד סבר שבכוחו להתכופף שלא תראה הערוה ולברך.

שאלה י. בירושלמי תרומות פרק ח ה"ג כמה ישהו ויהיו אסורין כדי שיצא הרחש. ופירש הרע"ב הרחש נחש ולפי שהולך על גחונו קרוי רחש שאינו נראה כמהלך אלא כרוחש ומתהלך עכ"ל. וכן פירש רש"י בחולין י' ושאר מפרשים.

וכתוב בפרי תואר יו"ד קט"ז דמשמע בש"ס ופוסקים דאין לחוש במשקה לגילוי אלא דווקא בנחש ולא בעקרב ושאר שרצים שיש להם ארס וממיתים, אבל לניקור דפרי ומאכלים יש לחוש גם בשאר שרצים בעלי ארס ע"כ. אולם במלא"ש הביא בשם הרב התנא רבי יוסף אשכנזי ז"ל להיפך מזה, וז"ל הרחש פירוש כל דבר שיש בו ארס ולא דווקא נחש כן נ"ל לדקדק ממאי דקתני רחש ולא קתני נחש כדתני לקמן ונשיכת הנחש אסורה עכ"ל.

ויש להעיר שבספר מעשה רב סימן צ"ה כתב וז"ל, גילוי אסור אף שאין נחשים מצויין בינינו, והוא ז"ל היה נזהר מאוד בדבר, עכ"ל.

ויש לעיין, מהו הדין בזמן הזה בדין גילוי, האם יש לחוש לזה, או לאו.

תשובה: ראוי לזהר.

עיין אות ד' מזה. וצ"ע שהגר"א הי' אומר שחוץ מטעם ארס של נחש, יש עוד טעם ליחוש לגילוי ולכן היה נזהר אפילו שאינם נחשים מצויין והבתים מרוצפים הם.

ירושלמי מעשרות

שאלה א. במשנה (פ"א ה"א) כלל אמרו במעשרות כל שהוא אוכל ונשמר וכו', ואמרינן בשבת (סח ע"א) למעוטי הפקר, ומסתיימת הדברים נראה דבכל אופן הפקר פטור, וצ"ע דהא בברכות (מ ע"ב) א"ר יצחק אמר ר"ח משום ר' אליעזר בן יעקב הלקט והשכחה והפאה שעשאן גורן הוקבעו למעשר, וכיון דלעולם חיובא דתרו"מ אחר גורן הוא א"כ לעולם הפקר חייב. **תשובה: מדרבנן.**

•

בסוטה דף מ"ג ע"ב איתא א"ר יצחק א"ר יוחנן משום ר' אליעזר בן יעקב לקט שכחה ופאה שעשאן גורן הוקבעו למעשר, אמר עולא לא אמרן אלא בשדה אבל בעיר קלא אית ליה למילתא.

ופירש"י לקט שכחה ופאה שעשאן. העני גורן שכינס הרבה כאחד ועשה מהן כרי. הוקבעו למעשר מדרבנן, דמאן דחזי סבור שגדל בשדה. וה"מ בשדה. שלא ידעו הכל שנכנסו מעט מעט וסבורין שגדל שם, אבל בעיר כל שכיניו ראו שכינס על יד על יד ויודעין שהן של לקט שכחה ופאה ופטור מן המעשר, כדתניא בספרי ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך, בדבר שאין לו בו חלק ונחלה עמך הוא בא ונוטל מעשר ראשון שלו, יצא לקט שכחה ופאה שיש לו חלק ונחלה עמך שאף לעניים ליום הם מופקרים כשאר עניי ישראל.

ברכות מ"ב: אלא למאן דאמר תמרי דזיקא ודאן חייב הפקרא נינהו, הכא במאי עסקינן שעשאן גורן דא"ר יצחק א"ר יוחנן משום ר' אליעזר בן יעקב הלקט והשכחה והפאה שעשאן גורן הוקבעו למעשר.

רש"י הלקט שעשאן גורן' העני או מי שלקטן העמיד מהן ערימת כרי. והשכחה והפאה אע"פ שפטורים מן המעשר לקטן עני ועשאן גורן הוקבעו למעשר מדרבנן דמאן דחזי סבר שתבואת קרקעו היא.

שאלה ב. בפ"א ה"א, ראשית דגנך ולא של הבקר ראשית דגנך ולא של הקדש. צ"ע דהרמב"ם (פ"ב מתרומות ה"ט) בחשבו הפטורין מתרומות ומעשרות לא חשב של הקדש בהדיהו.

תשובה: כי זה פשיטא.

שאלה ג. בפ"א מ"ב, איתא דעונת המעשרות דתאנים הוא משיבחילו ועונת המעשרות דענבים הוא משהבאישו, ובפ"ד דמס' שביעית מבואר דהני זמנים הם אחרי הזמן דנעשו פגים ובוסר, וחזינן דפגים ובוסר אינם חייבים במעשרות. וביאור הדבר כתב הרמב"ם הל' מעשר פ"ב ה"ג פירות שאינן ראויים לאכילה מקטנן כגון הבוסר וכיוצא בו אינן חייבין במעשר עד שיגדלו ויעשו אוכל שנאמר מזרע הארץ מפרי העץ עד שיהי' פרי עכ"ל. ומוכח מזה דבוסר נתמעט מפרי, וקשה הא לגבי ערלה ג"כ כתיב פרי, דכתיב וערלתם ערלתו את פרי, ואפ"ה איתא במס' ערלה פ"א מ"ז העלים והלולים ומי גפנים וסמדר מותרים בערלה וברבעי ובנזיר, ומהא דאיתא דסמדר מותר משמע דרק סמדר אינו אסור באיסור ערלה אבל בוסר אסור, וצ"ב למה בוסר לא נתמעט מפרי.

תשובה: כי הקדש חמור.

עיין בספר יראים כלל ע"ה בהגהות תועפות ראם מביא דברי התורה כהנים יכול שאני מוציא את ענקנקלות והבוסר ת"ל פרי דברי ריה"ג, רע"א וערלתם ערלתו ערלים לרבות את כולם כו' ונראה דלריה"ג ענקנקלות והבוסר הוא בכלל פרי. משא"כ לר"ע אינם בכלל פרי אלא דמרבין להו לענין ערלה מדכתיב וערלתם ערלתו ערלים.

ונ"מ בין ריה"ג לר"ע לענין רבעי דכתיב ובשנה הרביעית יהי' כל פרי קדש וגו' דלריה"ג ענקנקלות והבוסר בכלל פרי משא"כ לר"ע מותרין ברבעי ולפ"ז מתניתין דפ"א דערלה מ"ח דתנן ענקנקלות כו' אסורים בערלה כו' ומותרין ברבעי אתיא כר"ע ודלא כריה"ג, ואף שבמשנה לא נזכר והבוסר מ"מ חזינן מדברי הת"כ דלר"ע גם הבוסר אינו בכלל פרי שחולק על ריה"ג.

וא"ש בזה מש"כ הרמב"ם בפ"ט מהל' מע"ש ה"ב לפיכך אינו נקנה נטע רבעי במתנה אלא אם נתנו בוסר ועיי"ש בכ"מ ובתוי"ט פ"ה דמע"ש מ"ה שתמהו עליו שהוא נגד מ"ש בקדושין נ"ד ב' כגון דיהיב כשהוא סמדר. אבל לפי הת"כ א"ש דהרמב"ם פסק כר"ע ואף בוסר לאו פירא הוא מש"ה תפס להלכה אם נתנו בוסר, והגמ' אזלא אליבא דריה"ג דת"כ דבוסר בכלל פריו לכן אמרו בכה"ג כגון דיהיב כשהוא סמדר.

ועיינ במראה הפנים לירושלמי פ"ה דמע"ש ופ"א דערלה שלא זכר דברי הת"כ אליבא דר"ע דבוסר לא הוי פריו אפילו גבי ערלה.

שאלה ד. בפ"א ה"ב, ר"י בשם ר"ש חסידא ניקרי רטב באביהן אסור והרבים נוהגים בהם היתר ואינן ניזוקין. לכאורה צ"ב, אם אינן ניזוקים למה אסור ואם אסור למה אין ניזוקין.

תשובה: בשגה.

שאלה ה. בפ"א ה"ב, דלעת שניקרה בבית אביה כל אותה הגומא אסורה. צ"ע מדוע לא הובא הלכה זו בשו"ע.

תשובה: לא שכיחא.

שאלה ו. בפ"א מ"ז, ברע"ב ד"ה חמיטה היא עוגה דקה וכשמוציאין אותה מן התנור רגילים להחליק פני' בשמן וקמ"ל דלא חשיב כמבושל וכו'. לכאו' צ"ע לפמש"כ המהרש"ל (הביאו הט"ז יו"ד סי' צ"ד סק"ד) דדבר גוש כשנתנו בכלי שני עדיין חשוב ככלי ראשון.

תשובה: מדרבנן.

שאלה ז. בפ"ב ה"ד, בדישו אין את חוסמו אבל חוסמו את במחובר לקרקע. צ"ב מכאן על הר"ן ב"מ (פ"ט ע"א בד"ה אלא כו') ובשטמ"ק (שם בד"ה כרוך וכו') מ"ש בדעת הרמב"ם דאף בשור במחובר עובר בלא תחסום וצ"ע מכאן דמבואר להיפך.

תשובה: ס"ל דבבלי חולק.

•

בגמרא בבא מציעא פח ע"ב יליף שור במחובר מנ"ל קל וחומר מאדם ומה אדם שאינו אוכל בתלוש אוכל במחובר שור שאוכל בתלוש אינו דין שאוכל במחובר וכו' אלא שור במחובר מנלן אמר קרא רעך רעך ב' פעמים אם אינו ענין לאדם במחובר תנהו ענין לשור במחובר רבינא אמר לא אדם בתלוש ולא שור במחובר צריכי קראי דכתיב לא תחסום שור בדישו מכדי וכו' לאקושי חוסם לנחסם ונחסם לחוסם מה חוסם אוכל במחובר אף נחסם אוכל במחובר ומה נחסם אוכל בתלוש אף חוסם אוכל בתלוש.

ובספר צפנת פענח תרומות ב' י מפרש דהא דירושלמי שאמרו שאם חסמו במחובר אינו עובר בלאו, שנתמעט מבדישו, כוונתו שלא למדו מפועל אלא שמצוה להניחו לאכול, אבל אין עובר בו לאו.

שאלה ח. בפ"ג ה"א, ניחא בניו ובני ביתו ואין לה עליו מזונות, צ"ב מכאן על התוס' בברכות (כ"ד) שכתבו שלא מצינו שאשתו נקראת בני ביתו.

תשובה: לא מצינו בבבלי.

שאלה ט. בפ"ג ה"ד, רבי יהודה דרש אשר לו חומה רבי שמעון דרש אשר לא חומה. הפני משה כתב דר' יהודה ס"ל יש אם למקרא ודרש המקרא אשר לו חומה דוקא, ר"ש ס"ל אם למסורת ודרש הכתיב כלומר למעוטי את שאין לו חומה כלל. וצ"ע טובא דהא מוכח בסנהדרין (ד' ע"א) דר' שמעון ס"ל יש אם למקרא.

תשובה: הירושלמי חולק.

•

עיין קידושין י"ח ע"ב ר"א סבר יש אם למסורת ור"ע סבר יש אם למקרא ור"ש סבר יש אם למקרא ולמסורת. פירש"י יש אם למקרא ולמסורת. הילכך דריש תרוייהו, וא"ת הא דאמר בסנהדרין גבי בסכת בסכת בסוכות לר"ש יש אם למקרא התם ליכא למימר מקרא ומסורת דאי איתיה להאי ליתיה להאי, אם שלשה דפנות הכשרת לא תדרש מקרא, ואם תפסול לא תדרש מסורת אבל כאן יש לקיים שניהם.

ועיין עוד בתוספות קידושין וז"ל וע"ק דמסקינן בפרק קמא דסוכה (דף ו:): לחד לישנא דכ"ע רבי שמעון ורבנן יש אם למסורת ובפרק כיצד צולין (פסחים דף פו:): גבי בבית אחד יאכל קסבר יש אם למקרא וע"ק דפ"ק דסוכה (ד' ט:): פסלינן לכ"ע סוכה תחת סוכה מדכתיב בסכת ולא אמרינן יש אם למקרא.

שאלה י. בפ"ד מ"ב, תינוקות שטמנו תאנים לשבת ושכחו לעשרן לא יאכלו למוצאי שבת עד שיעשרו, ובירושלמי (שם) מפורש דטעמא דמתני' דמחשבתו של קטן ניכרת מתוך מעשיו, וכן כתב בברטנורא שם, דיש להם מחשבה הניכרת מתוך מעשיהם. וצ"ע בש"ס חולין (יב ע"ב) בעי ר"י, קטן יש לו מחשבה או אין לו מחשבה וכו', אמר לי מחשבה גרידתא לא קא מיבעיא לי, כי קא מיבעיא לי מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו. עיי"ש. וצ"ע אמאי לא הביא מירושלמי כאן.

תשובה: הירושלמי חולק.

ירושלמי מעשר שני

שאלה א. בפ"א ה"ג, אמריה קומי ר"א וקלסיה אמרה קומי ר"י וקנתריה. צ"ע אף שלא מצא חן בעיניו, אבל למה קנתריה.

תשובה: שאומר סברא משונה.

שאלה ב. בפ"ב ה"ד, עדה קדושה ר"י בן המשולם ור"ש בן מנסיא. צ"ע דהא מבואר בכמה מקומות דאין עדה פחות מעשרה

תשובה: עדה קדושה גם שנים.

•

עין בספר דורות הראשונים, דמביא הטעם שנקראת עדה קדושה, מדברי ילקוט שמעוני פרשת נח ד"ה ראה חיים עם האשה, ולמה קורין אותה עדה קדושה שהיו משלשין את היום, שליש לתורה, שליש לתפלה, שליש למלאכה, וי"א על שהיו יגעים בתורה בימות החורף ובמלאכה בימות הקיץ, רבי יצחק בן אלעזר קרי ליה לרבי שמלאי ורבי ברקאי עדה קדושה, ולמה קוראים נחום איש קדש קדשים שלא הביט בצורת מטבע כל ימיו, ולמה קראו רבי רבינו הקדוש שלא הביט במילתו מימיו, אנטונינוס אמר ליה לרבינו כד גזר אסתכל בהדא גזרתי. אמר ליה בשלי לא הסתכלתי מימי בדידך אסתכל.

שאלה ג. בפ"ד ה"ו, דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. צ"ע דאמרינן בברכות י"ח דאבוה דשמואל הוּו קא מפקדי גביה זוזי דיתמא ולא ידע שמואל זוזי דיתמא היכי ואמר לו אביו בחלום היכן הם מונחים ואהדר זוזי ליתמא. וקשה הרי דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין

תשובה: תלוי למי.

•

הנה במסכת סנהדרין דף ל' ע"א שנינו. הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו, ובא בעל החלום [רש"י. שר המראה החלומות בלילה] ואמר לו כך וכך הן, במקום פלוני הן, של מעשר שני הן, זה היה מעשה, ואמרו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. ודין זה נפסק להלכה בשו"ע היה פקדון ביד אביהם ואינו יודע היכן הניחו, ואמרו לו בחלום כך וכך הם ובמקום פלוני הם ושל פלוני הם או של מעשר שני הם, ומצאם במקום שנאמר לו ובמנין שנאמר לו, דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, אלא הרי הם שלו. וכתב הסמ"ע, דאף דכוון במקום ובמנין, מכל מקום יש לומר דבאמרו של פלוני הן לא כיוון.

ובמסכת גיטין נ"ב ע"א מביא הגמרא ההוא אפוטרופוס דהוה בשבבותיה דרבי מאיר מאיר דהוה קא מזבין ארעתא וזבין עבדי, ולא שבקיה רבי מאיר, אחוה ליה בחלמיה אני להרוס ואתה לבנות. אפילו הכי לא אשגח, אמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין.

מאיך גיסא במסכת נדרים אמר רב יוסף, נידוהו בחלום צריך עשרה בני אדם להתיר לו. ופירש הר"ן, לפי שאפשר שבשליחות המקום נתנדה, ולפיכך צריך עשרה להתירו, ששכינה עמהם. וגמרא זו נפסקה להלכה בשו"ע נידוהו בחלום הוי נידוי וצריך התרה.

בשו"ת התשב"ץ חלק ב' סימן קכ"ח מביא גם הגמרא מברכות (נ"ה ע"ב) והוא שאמרו שם רבא רמי כתיב החלומות שוא ידברו וכתוב בחלום אדבר בו. לא קשיא כאן על ידי מלאך כאן על ידי שדים הרי שהם ז"ל נתעוררו וראו כי יש חלומות שראוי לסמוך עליהם ולחוש להם ויש מהם שאין ראוי לסמוך ולחוש להם כי יש מהם ע"י מלאך והמלאך לא יכזב ויש מהם על ידי שד.

ומסיים מעתה אחר שנתישב לנו מדברי חכמינו ז"ל והשכל מעיד עליו כי יש חלומות צודקים ראוי לחוש להם. ויש חלומות בלתי צודקים אין לחוש להם, אנחנו המסופקים בזה החלום אם הוא צודק או הוא בלתי צודק אם יש לנו לחוש בדבר הראוי לחוש ושלא לחוש בדבר שאין ראוי לחוש כפי שרשי התלמוד.

וידוע הוא כי בכל דבר שבממון יש לנו להעמיד הממון שנפל בו הספק בחזקתו ועל זה אמרו באותו שהיה מצטער על מעות מעשר שני שהניח אביו שאין לו לסמוך על החלום ויונה הממון ההוא בחזקתו כאשר ה' קודם החלום דברי חלומות בכענין זה לא מעלין ולא מורידין להוציא הממון מחזקתו, וכן כתוב זה בשאלתא דויהי מקץ וכן בההוא אפטרופא דהוי מזבין ארעא מספקא לא יהבי ליה רשותא למזבן בלאו דינא.

אבל במי שנדוהו בחלום אם על ידי מלאך הוא הרי הוא מנודה ואם ע"י שד הוא אינו מנודה וא"כ זה ספק מנודה ספק אינו מנודה והרי זה כספק איסורא אם אסור לספר ולכבס, ולהתרחק מבני אדם ד' אמות אם לא, ומן הספק צריך היתר ככל ספק איסורא שאפשר לצאת מידי ספק על ידי תקנה ויתירוהו עשרה שזה הוא מנודה לשמים. ומנודה לשמים נסתפק לבעלי התלמוד אם הוא חמור ממנודה לבני אדם או יותר כמו שהוזכר במס' משקין (ט"ו ע"ב) ומ"מ צריך שלוחי המקום להתירו ובעשרה יש שכינה זה הוא מה שעלה בידינו בענין זה.

ובסוף הוריות (י"ג ע"ב) איכא מאן דחש לדברי חלומות ואיכא מאן דלא חש להו גבי עובדא דר' מאיר ור' נתן דאמרו להו בחלמייהו דליזלו לפיוסי לרשב"ג דר' נתן אזל ור' מאיר לא אזל משום דדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין ומסתברא דר' נתן מדמי ליה לנדוהו בחלום משום כבודו דרשב"ג, ור' מאיר מדמי ליה לשאר מילי כיון דלא אדכרו ליה שמתא.

הבן איש חי בשו"ת רב פעלים. פסק שמאחר ואמרו חז"ל אין חלום בלא דברים בטלים, נמצא שבכל חלום יש מן האמת ויש גם דברים בטלים. ולכן בגמרא בסנהדרין שנתגלה בחלום המקום ומספר המעות ונתברר שזה נכון, ואילו שהמעות מעשר לא נתאמת ודאי תלינן האמת של החלום הוא במה שאמר המקום והמספר, ועל ידי כך מוכרחים לתלות הדברים בטלים של החלום במה שאמר לו שהם של מעשר. אך גבי נידוי בחלום, אי אפשר לומר שהנידוי דברים בטלים, דאם כן מה הוא האמת של החלום, ולכן חוששים לחלום וצריך להתיר את הנידוי. ועי"ש בדבריו שפסק לפי זה שאם חלם שעשה מעשה עבירה, יחשוש לחלום, וצריך כפרה, אלא אם כן ימצא חכם שיפתור לו את חלומו בענין אחר.

אם יכולים לפסוק הלכה ע"י חלום

ובספר שבולי הלקט סימן קנז, הובא פסק אחד מהספר שו"ת מן השמים, וכתב עליו שאין להשגיח בדברי חלומות, כי לא בשמים היא. וכן העלה בשו"ת נודע ביהודה תנינא חיו"ד סימן ל' שאין להתחשב בדברי חלומות, ואפילו בחלום של אדם גדול, ואפילו להחמיר, ומכל שכן להקל. אך במקום אחד מוצאים אנו הלכה שנפסקה בשולחן ערוך, אשר כל מקורה מדברי חלום, והיא דין נענוע האתרוג ביחד עם הלולב בנענועי ארבעת המינים שולחן ערוך, או"ח סימן תרנ"א סעיף ט' בבית יוסף שם, וכן בט"ז, שם ס"ק יד מבואר שמקור ההלכה מדברי הרקאנטי, ונתגלה לו כן בחלום הלילה, כמבואר שם.

ועיין עוד בזה בשו"ת חתם סופר יורה דיעה סימן רכ"ב ששאלו על מי שחלם לו שנדר שלא לאכול מצה מבושלת (געבראקסט) בפסח הזה על דעת רבים אם יש לו היתר ע"ד נודר בחלום בסי' ר"י ב"ד, או כיון שהוא עד"ר אין להתיר וכו'.

והשיב דהנה בתשו' הרא"ש כלל ח' כתב שאין לחוש כלל לנדרי חלומות, דלא דמי למי שנדוהו בחלום שמשמים נדוהו, אבל נדר שמקבל על עצמו אפי' בהקיץ בעיא שיוציא בשפתיו, וכ"ש הכא דליכא אלא דברי חלומות דלא מעלין ולא מורידין.

והרשב"א בתשובה דמיייתי ב"י סי' ר"י נשאל על מי שנדר עד"ר בחלום וכו' שלכאורה אין לחוש אלא שהגאונים הצריכוהו היתר בעשרה או לכ"ה בג' ויש לחוש לדבריהם, ומשמע להתיר אפי' עד"ר שהרי ע"ז נשאל, ונ"ל טעמו כי י"ל האי עד"ר דברים בטלים הוא אע"ג דבש"ס לא מצינו סברא זו אלא לחוש להחמיר, כשהתירוהו לו נידוי בחלום חיישי' שמא ההיתר דברים בטלים אבל הכא לתלות להקל לא מצינו, מ"מ כיון דנראה להרשב"א עיקר דדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין רק לחוש לחומרא לדברי הגאונים, א"כ הבו דלא לוסף ונימא דהאי עד"ר דברים בטלים הם ובהיתרא מיהא סגי וא"כ בנידון שלפנינו סגי בהיתרא לכאורה.

אלא שעומד נגדי תשובות הרדב"ז ח"א סי' צ"ט בא' שנשבע לפרוע חובו ביום פלוני. והשיב הכא אפי' הרא"ש מודה כיון דפריעת בע"ח מצוה, א"כ משמים הראו לו לזרוזי נפשי' למצוה, וע"כ או יפרע חובו באותו היום

או ישתדל שהמלוה יאמר לו הריני כאלו התקבלתי ע"ש. ומשמע מדבריו דלזה לא מהני היתר נדרים דלאו מטעם נדר אתאנין עלה, אלא משמים הטיל עליו לזרוזי נפשי, וא"כ ה"נ דמצוה הוא ופרישות שלא לאכול מצה שרוי' בפסח י"ל לא מהני התירא.

אבל לכאורה צל"ע דהרי דברי הגאונים שחשו לנדר בחלום א"א לומר שהוא כחק בלי טעם, דהרי קיי"ל במס' סנהדרין לענין מעשר שני דברי חלומות לא מעלים ולא מורידים, ועוד דאין כאן הוצאה וביטוי שפתיים ומ"ט חששו לו. וצ"ל משום דאין מראין לו לאדם אלא מהרהורי יומא ורעיוני על משכב' סליקו, וחששו שמא קיבל בלב בהקיץ דבר זה ואנו מחמירים להתיר הסכמה בלב כמבואר בנוסח היתר נדרים בער"ה, ע"כ חששו הגאונים להתיר נדרי חלום כנלע"ד. וא"כ ע"כ הגאונים מיירו מנדר שיש בו נדנוד מצוה דבהא מחמירין בהסכמה בלב, דבקדשים כתיב כל נדיב לב עולות כמבואר פ"ג דשבועות, וכיון דהגאונים לא מיירו אלא בנדרי מצוה, ואפ"ה כ' הרשב"א מדינא לא בעי היתר אלא דיש לחוש לדברי הגאונים, ש"מ הרשב"א והרא"ש מתירים אפי' בנדרי מצוה בלא היתר, ולהגאונים עכ"פ בהיתרא סגי ואיך כ' רדב"ז בנדר מצוה מודה הרא"ש.

וע"כ נ"ל דהרדב"ז לא אמרו אלא במצוה גמורה כגון פריעת בע"ח, דכל אדם חייב במצוה זו ולא הוסיפו לו בחלומו אלא לזרוזי ולא יחמיץ המצוה, בזה כ' רדב"ז מ"ש, והגאונים מיירו בנדרי שהן כעין חסידות ופרישות כעין נידון שלפנינו שהמקבל עליו לעשות כן איננו רק מפני נדרו, ואין לומר משמים הטילו עליו אלא שיש לחוש שהרהר ביום והסכים בלב ומהני התרה, ואפי' בנדר על ד"ר כמ"ש לעיל ע"כ אם אין מעלתו חפץ בקיומו יתיר לו בפני עשרה אנשים ויעורב ויבושם לו. ועי' בפנים בסוף מסכת מעשר שני ובכמה מקומות בספרינו שדה צופים על בבלי כתבנו מזה.

שאלה ד. בפ"ה ה"א, זוגא שאל לרבי מה ניתני כרם רבעי או נטע רבעי וכו'. צ"ב שרבי מסדר המשנה יהיה מפנה שואלו לר"י בדבר קביעת נוסח המשנה.

תשובה: המשנה קבלה מרבתינו.

שאלה ה. שם בית מנוגע נותנין עליו אפר מקלה. צ"ב, הא צריכין לסתור את הבית.

תשובה: על מקומו.

שאלה ו. בפ"ה ה"ב. ז"א שביהמ"ק עתיד להבנות קודם למלכות בית דוד. צ"ע מבבלי יומא ה' ע"ב לעתיד לבא נמי לכשיבא אהרן ובניו ומשה עמהם, הרי שבנין ביהמ"ק יהיה לאחר תחה"מ

תשובה: יבנה אבל עדיין לא ישמש.

•

עיין תוספות יום טוב פ"ה כאן במסכת מעשר שני שמביא דברי הירושלמי כי בנין בית המקדש קודם למלכות בית דוד, וכל שכן קודם לתחיית המתים. והרש"ש מביא הסתירה לזה מיומא הנ"ל, וכותב אמנם במ"ע בחלק א"ב פמ"ג ראיתי שכתב בשם מדרש הנעלם פ' תולדות וז"ל בקיצור בנין בית המקדש קודם לקבוץ גליות וקבוץ גליות קודם לתחיית המתים מ' שנה.

ועיין בספר ויואל משה מאמר שלש שבועות אות נ"ו שמביא דברי הרש"ש הנ"ל וכתב, הנה הבין בדברי הזהוה"ק האלו שהוא כדעת הירושלמי ובאמת המעיין בזה"ק שם במקומו יראה שאין משם ראיה ואדרבא, דז"ל בדף קל"ט ע"א : אמר ר"י וכי ימות המשיח ותחיית המתים לאו חד הוא א"ל לא דתנן בנין ביהמ"ק קודם לקיבוץ גליות, קיבוץ גליות קודם לתחיית המתים, ותחיית המתים אחרון שבכולם, דכתיב בונה ירושלים ה' והדר נדחי ישראל יכנס, ואח"כ הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם שהוא תחיית המתים. ומשמע מזה שהכל יהי' אחר ביאת המשיח. דאם נימא דאפשר שיהי' בנין ביהמ"ק וקיבוץ גליות קודם לימות המשיח אין רא"י מאותו ברייתא דתחה"מ וימות המשיח לאו חדא הוא, כי אינו מוזכר שם אלא שתחה"מ אחרון מבנין ביהמ"ק וקיבוץ גליות, ואם יש אפשרות שיהי' זה קודם ביאת המשיח א"כ יש אפשרות שיהי' תחה"מ בפעם אחת עם ימות המשיח. וע"כ שזה פשוט בעיניהם שבנין ביהמ"ק וקיבוץ גליות הוא אחר ביאת המשיח, וא"כ כיון שתחה"מ אחרון מכולם ע"כ שהוא הרבה אחר

ימות המשיח. ועכ"פ שזה ודאי שאין שם רמז ורמיזה שבנין ביהמ"ק קודם ביאת המשיח. עיין שם אריכות גדול ע"ז.

שאלה ז. בפ"ה ה"ג. ביומוי דריב"ל בקשו להמנות שלא ליתן מעשר לכהונה.

צ"ע, דהרי עזרא קנסינהו ללויים מפני שלא עלו לא"י, ואין ביד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אא"כ גדול ממנו בחכמה ומנין.

תשובה: הכל לפי הדור.

בירה דעה סימן סימן שלא הבית יוסף מביא דברי הרמב"ם שכתב עזרא קנס את הלויים בזמנו שלא יתנו להם מעשר ראשון אלא יתן לכהנים לפי שלא עלו עמו לירושלים.

וכתב הב"י ע"ז נראה מדבריו שלא קנס אלא את הלויים שבזמנו לבד וכן נראה ממ"ש עוד בסוף ה' מ"ש ובזמן שהיו נותנין מעשר ראשון לכהנים לא היו מתודים. משמע מלשון זה דעכשיו אינו ניתן אלא ללוי, דאל"כ הכי הו"ל למיכתב ומזמן עזרא ואילך שמעשר ראשון ניתן לכהנים לא היו מתודים וכו' וסובר ז"ל דלא קנס עזרא את הלויים אלא בזמנו דוקא ומשמע ליה הכי מדאשכחן בכמה דוכתי שהיו נותנים מעשר ראשון ללויים בפרק כל הגט ל. ובפרק הזרוע [קלא:] ובפרק יש מותרות [פז:] ובמעשה דר"ג וזקנים [מ"ש פ"ה] שהיו באים בספינה ובכמה דוכתי.

וטעמא דמסתבר הוא שלא לקנוס אלא לבני הדור ההוא שלא עלו עמו ולא לדורות הבאים שלא נמצא בהם עון.

נמצא לפי זה בוודאי היה יכולים לשנות ולתקן ליתן המעשרות ללוויים כיון דלא גזר אלא על זמנו.

שאלה ת. שם אמרין מאן ייעול ריב"ל דהוא מסייע ללואי וכו' וכ"ה בבבלי חולין מ"ט וסימנך ישמעאל כהנא מסייע כהנא, ופירש

רש"י תמיד הוא עוזרן ומיקל להם. ויש להעיר, האם יש ענין לכהן או ללוי, שישתדל לתרץ את דברי חבירו או מחבר ספר, שהוא כהן או לוי, מהאי טעמא.

תשובה: אין ענין רק מעשה שהיה כך היה.

שאלה י. שם ר"י יהיב מעשר לר"א בר עולא לא משום דהוה כהן אלא משום דהוה לעי באורייתא וכו' האם גם בזמן המקדש, היה יותר ענין ליתן ללומדי תורה מליתן לכהנים וללויים.

תשובה: ברשות הכהן.

שאלה י. שם בוא ואוכלו עמי בקבר. צ"ע דהא פסקינן ביו"ד סימן שס"ח בית הקברות אין נוהגים בו קלות ראש אין אוכלין ושותין בו.

תשובה: גוזמא בעלמא.

ירושלמי חלה

שאלה א. בפ"א ה"א, אילין נשייא דאמרין לא ניעול בנינן לכנישתא אין חמין ליה מילף הוא לא עבדינן טבאות אלא ויסרו למשפט אלהיו יורנו. משמע מכאן דדעת הירושלמי דאשה חייבת לחנך בנה לתורה ומצוות במה שהוא בידה, ולכאורה הוא דלא כנראה בש"ס בבלי נזיר (כ"ט) דאיש חייב לחנך בנו למצוות ואשה אינה חייבת. וצ"ע האם נקטינן כהך ירושלמי דכאן.

תשובה: אינה חייבת אבל מצוה.

•

רש"י מסכת חגיגה דף ב' ע"א ד"ה אי זהו קטן כו'. אבל מכאן ואילך אף על פי שאינו חייב מן התורה הטילו חכמים על אביו ועל אמו לחנכו במצות.

ובמסכת סוכה דף ב' ע"ב נחלקו חכמים ורבי יהודה בסוכה שגבוהה למעלה מעשרים אמה, מביא רבי יהודה ראיה שסוכה זו כשרה ממעשה בהילני וכו' וכי תימרו קטן שאינו צריך לאמו מדרבנן הוא דמחייב, ואיהי בדרבנן לא משגחה, תא שמע ועוד כל מעשיה לא עשתה אלא על פי חכמים. ומפרש רש"י קטן שאינו צריך לאמו אמרינן לקמן סוכה כח דחייב לחנכו במצות סוכה מדרבנן, שהזקיקו להרגיל את הקטן למצוה שהוא ראוי לה, כדי שיהא מחונך ורגיל למצות.

ובתוספות ישנים יומא דף פב ע"א כותב ורבינו אומר דחינוך לא שייך אלא באב אבל באדם אחר לא שייך ביה חינוך. ומעשה דהילני המלכה שישבה היא ושבעת בניה בסוכה, שמא הוה להם אב וחנכם בכך, ואפילו לא היה להם אב היתה מחנכם למצוה בעלמא.

ועיין במשנת רבי עקיבא איגר בסוכה עיין יומא דף פב ע"א בת"י ד"ה בן שמנה ובמ"ש שם שהיתה מחנכתם למצוה בעלמא, וק"ל ואיך אמרי' בסוגי' וכ"ת קטן שא"צ לאמו מדרבנן הוא דמחייב ואיהי בדרבנן לא אשגחה ת"ש ועוד וכו' הא אפי' מדרבנן לא מחייבה איהי לחנך אותם וצע"ג.

וכתב הרמ"א ביורה דעה הלכות תלמוד תורה סי' רמ"ו סעיף ו' ואשה אינה חייבת ללמד את בנה ומ"מ אם עוזרת לבנה או לבעלה שיעסקו בתורה חולקת שכר בהדייהו.

שאלה ב. שם, הלל הזקן היה כורך שלשתן כאחת. בבבלי (פסחים קטו ע"א) הלל היה כורכן בבת אחת ואוכלן לקיים מה שנאמר "על מצות ומרורים יאכלוהו". וצ"ע, אמאי מביא הפסוק הנאמר בפסח שני בפרשת בהעלותך ולא הביא מהפסוק הנאמר בפסח ראשון בפרשת בא "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו".

תשובה: כי כאן כתוב מצה ומרור סמוכים.

•

החתם סופר (שו"ת או"ח סי' ק"מ) די' לדקדק אמאי אייתי קרא דעל מצות ומרורים יאכלוהו הכתוב בפרשת בהעלתך בפסח שני, ואמאי לא מייתי קרא דפרשת בא ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו. ועיי"ש תירוצו של מרן החת"ס.

והרה"ק מבעלז' תירץ די"ל דאנו מבקשים כעת בעת אכילת הכורך בליל הסדר, שנזכה שעוד השנה יבנה ביהמ"ק בין פסח ראשון לשני ונזכה עוד השנה להקריב פסח שני ע"כ.

ומובא שאיש אחד מלבוב נכנס להגה"ק ר' יוסף שאול נטנזון בעל שו"ת שואל ומשיב בלבוב להפרד ממנו שנוסע על חג הפסח להרה"ק מבעלזא זי"ע, אז הגה"ק בעל שואל ומשיב אמר להחסיד בזה"ל: "היות שאתה נוסע על חג הפסח לבעלזא שאל נא את הגה"ק מבעלזא למה בעל ההגדה מביא את הפסוק של פסח שני", והגה"ק מבעלזא אמר את התשובה הנ"ל, שאנחנו מבקשים היות שלא זכינו לעשות את הפסח הראשון אנו מבקשים שנזכה עוד השנה שיבנה ביהמ"ק בין פסח ראשון לשני, ונזכה עוד השנה לקיים פסח שני, וזהו לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו, שאנו מבקשים שנזכה עוד השתא לקיים פסח שני. וכשמוע השואל ומשיב את התשובה אמר לתמוה ע"ז, דהרי הצבור אין עושין פסח שני? ואדמו"ר

מבעלזא זי"ע השיב, דמפורש בירושלמי בפרק מי שהיה (פ"ט ה"א) דאם ניתן לישראל לבנות בית הבחירה, ר' יהודה אומר צבור ועושין פסח שני, עיין שם. ומשמע מזה דכשיבנה בית המקדש בימים שבין פסח ראשון לפסח שני אז יביאו כל הקהל פסח שני, ע"כ.

ובדברי רבינו עיין בדבש תמר על הרמב"ם שפירש דהחכמים סוברים רצה אוכל פסח מצה ומרור יחדיו כולם כאחד רצה כל אחד לבדו שמפרש על לשון סמוך שיאכלם סמוכים אבל לאו דוקא כרוכים, לפיכך מביא בפרשת בהעלתך בפסח שני דלא כתיב הפסק בין מצות למרורים.

ובשו"ת מנחת יצחק חלק ז' סימן ל"ב העיר לתרץ וכתב ומה שנ"ל בזה, דהנה בדף קטו. פליגי הלל ורבנן, ואמרינן התם מאן תנא דשמעת ליה מצוות אין מבטלות זו את זו הלל היא, דתניא הלל היה כורכן בבת אחת ואוכלן שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו, אמר ר"י חלוקין עליו חבריו על הלל דתניא יכול יהא כורכן בב"א ת"ל על מצות ומרורים יאכלוהו. וכבר עמדו בזה למה מביא הלל הכ קרא הנאמר בפסח שני ולא קרא ומצות על מרורים יאכלוהו דפסח ראשון.

וראיתי בהגהות מהר"ב רנשבורג שם אות ב', שבדברי רבנן מביא קרא ומצות על מרורים יאכלוהו שכן מוכח מלשון הרשב"ם שם בד"ה יאכלוהו, וא"כ הדבר תימה ביותר דהלל מביא קרא דפסח שני ורבנן קרא דפסח ראשון, ומה שנ"ל בזה הוא, דהנה זה פשוט דמצה ומרור דפסח שני אינם באים לחובת עצמם רק להכשירו של פסח, והוא חלק מגוף הפסח, כדמוכח בפסחים צה. ועיי"ש דף צ. וכו', וס"ל להלל דגלי קרא בפסח שני על מצות ומרורים, לאורויי דיהיה כורכן ביחד משום ששייכי להדדי, וה"ה בפסח ראשון ילפינן מדכתיב ככל חוקת הפסח, כבתוס' שם ד"ה מבע"ל עיין שם. ורבנן ס"ל מדשינה קרא בלישניה בפסח ראשון וכתב ומצות על מרורים יאכלוהו, גלי קרא דהגם דבפסח שני שייכי להדדי בפסח ראשון אינם שייכים לפסח, ולאורויי שלא יכרוך אותם ביחד, וילפינן פסח שני מפסח ראשון דהגם. דשייכי להדדי לא יכרכם ביחד והבן. וע"ע שדה צופים עמ"ס פסחים בסוף הפתיחה מזה.

שאלה ג. שם, חזקה שאין בי"ד מתעצלים בו. ר"ל, שאין בי"ד מתעצלים מלשלוח שלוחין להודיע בגולה. ולכאורה צ"ע, דהא אכתי ספק הוא במקומות ששלוחי תשרי לא מגיעין.

תשובה: מה שאפשר עושין.

שאלה ד. בפ"א ה"ה, אמר רבי יונה וכו' אבל בסוף דמים הוא חייב לו רבי יונה אמר אין עבירה מצוה רבי יוסי אומר אין מצוה עבירה וכו'. כתב הב"י באו"ח (סימן קצ"ו) ומשמע דלרבי יוסי ורבי הילא בסוף נמי אינו מברך ע"כ, וא"כ אף לרבי יונה דינא הכי. וצ"ע, דא"כ דברי רבי יונה סותרים זה את זה.

תשובה: רבי יונה מחוה לשניהם.

רמב"ם ספר זמנים הלכות חמץ ומצה פרק ו הלכה ז אין אדם יוצא ידי חובתו באכילת מצה שהיא אסורה לו כגון שאכל טבל או מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו או שגזלה. זה הכלל כל שמברכין עליו ברכת המזון יוצא בו ידי חובתו וכל שאין מברכין עליו ברכת המזון אין יוצא בו ידי חובתו:

הכסף משנה שם כתב הראב"ד טעה בזה טעות גדולה וכו' למה לא יברכו הואיל ונהנו עכ"ל. טעמו מדתנן (ברכות מ"ה) שלשה שאכלו כאחד חייבין לזמן אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו אין מזמנים עליהם ומשמע ליה ז"ל דלא אמרו אלא שאין מזמנים עליהם אבל ברוכי מברכי.

וכתב הרא"ש שנראה לו כדברי הראב"ד ז"ל מדתניא בפ"ק דסנהדרין (דף ו:): ובפרק הגוזל (ב"ק צ"ד) ראב"י אומר הרי שגזל סאה חטיטין טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה' אלמא שחייב לברך אלא שברכתו הוא ניאוצ עכ"ל.

ועל זה כתב הכסף משנה, ואיני יודע למה דחה דברי רבינו בכך דהא תניא בפרק כל שעה ובפ"ק דחלה ירושלמי תני מצה גזולה אסור לברך עליה א"ר אושעיא ע"ש ובוצע ברך נאץ ה' הדא דאמרה בתחלה אבל בסוף דמים הוא חייב לו ר"י אומר אין עבירה מצוה א"ר אילא אלה המצות אם עשייתן כמצותן הרי הם מצות ואם לאו אינן מצות.

ואין לדחות ולומר דאדרבה משם ראייה דטעמא דמצת מצוה היא הא לאו הכי שפיר מברך עליה, דהא איכא למימר דברכת המזון נמי מצוה היא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת והא דנקט מצה להודיעך כחו דר' אושעיא דאע"ג דאיכא נמי מצות מצה מברך בסוף וההיא דגזל סאה חיטים נמי כדברי רבינו ד"יקא לפום נסחאי דידן שכתוב בהן כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ דמשמע דמתמה כיצד אפשר שיברך והלא אם היה מברך אינו אלא מנאץ הילכך לא יברך וגם לפי נוסחת הרא"ש י"ל דה"ק אם בא לברך אין זה מברך אלא מנאץ הילכך לא יברך.

ועוד דבהדיא תניא בתוספתא דמסכת דמאי פ"ב לא יושיט ישראל אבר מן החי לבני נח ולא כוס יין לנזיר שאין מאכילין לאדם דבר שהוא אסור לו ועל כולן אין מברכין עליהן ואין מזמנין עליהן ואין עונין אחריהן אמון וגם מדברי רש"י בפ"י משנה קמ"א דפ' שלש' שאכלו משמע דס"ל דאין מברכין על דבר איסור וכן נראה שהוא דעת ה"ר יונה וגם הרשב"א סובר כן והביא ראייה מדתניא בפרק במה מדליקין (שבת כ"ג) הדמאי מברכין עליו ומזמנין עליו אלמא דמאי הוא דמברכין עליו הא טבל אין מברכין עליו ודוחק הוא לומר דמברכין כדי נסבא ואגב גררא דמזמנין ע"כ.

וסובר רבינו שמה שאמרו אסור לברך עליה לאו דוקא אלא לומר שאינו צריך לברך עליה וכתב רבינו דאינו מברך לא בתחלה ולא בסוף משום דההוא טעמא דאבל בסוף דמים הוא חייב לו לא שייך אלא בגזל ולא בשאר איסורין.

ומעתה מתניתין דתנן פ' שלשה שאכלו אכל טבל ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו אין מזמנין עליהן לאו דוקא זימון דה"ה אין מברכין עליהן אלא אידי דתנא רישא אכל דמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו ומע"ש והקדש שנפדו מזמנין עליהם דאשמועי' דלא מיבעיא דמברכין עליהן אלא מזמנין נמי תנא נמי סיפא אין מזמנין אבל ה"ה דאין מברכין עליהן.

והמגיד משנה כתב אין אדם יוצא וכו'. מ"ש או שגזלה הוא בירושלמי תני מצה גזולה אסור לברך עליה א"ר אושעיא על שם ובוצע ברך נאץ ה' הדא דתימר בתחלה אבל בסוף דמים הוא חייב לו ר"י אמר אין עבירה מצוה ר' יוסי אמר אין מצוה עבירה א"ר אילא אלה המצות אם עשיתן כמצותן הרי הן מצות ואם לאו אינן מצות ע"כ.

אבל ראיתי מי שכתב ממה שאמרו אבל בסוף דמים הוא חייב לו ש"מ מצה גזולה יוצא בה בדיעבד דהא לא כתיב מצתכם ע"כ. וסוף הירושלמי אינו נראה כן אלא לא יצא והוא שגזל מצה אבל גזל חטים או קמח ועשאו פת ודאי יוצא שקנאן בשינוי ודמים לבד הוא חייב לו כך נ"ל.

שאלה ה. בפ"א ה"ו, רבי יצחק בידו אתי מיסב לידוי הוא פשט עשרתי אצבעתיה ואמר הרי קיימתי עשר מצות, משמע כאן דצריך שיאמר כן, אך בטור ובשו"ע או"ח סימן קס"ז איתא, ויתן שני ידיו על הפת שיש בהן עשר אצבעות וכו' וכ"ה הלשון בשאר ראשונים אבל לא נזכר שיאמר, וצ"ב למה הושמט דבר זה.

תשובה: אין חייב

כוונת רבינו אם אוחזים הפת בעשר אצבעות סגי ואין צריך לאמרו בפירוש וסגי בהרהור.

שאלה ו. בירושלמי שם, צ"ע אמאי לא חשיב ג"כ ביכורים.

תשובה: שזה רק פעם אחת

כלומר ביכורים מביאים רק ממה שביכרה ולא ממה שגדלה אחר כך על האילן.

שאלה ז. בפ"ב ה"א, כל מה שכבש יהושע כיבוש זה. צ"ע הלא גם יהושע לא כיבש עד לבא חמת, כמ"ש ביהושע (י"ג, ה).

תשובה: כבש אבל לא גירש כל הגוים.

•

בס' יהושע פרק י"ג כתיב ויהושע זקן וגו' ויאמר ד' אליו אַתָּה זִקְנָתָה בָּאתָ בְּיָמַי, וְהָאֶרֶץ נִשְׁאַרָה הַרְבֵּה מְאֹד, לְרִשְׁתָּהּ. וְהָאֶרֶץ הַגְּבֻלִי, וְכָל הַלְּבָנוֹן מִזֶּרֶחַ הַשָּׁמֶשׁ, מִבְּעַל גָּד, תַּחַת הַר חֶרְמוֹן עַד, לְבֹא חֲמַת. כָּל יִשְׂרָאֵל הָקָר מִן הַלְּבָנוֹן עַד מִשְׁרַפַּת מִיָּם, כָּל צִידָנִים אֲנָכִי אֹרִישָׁם, מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: רַק הַפֶּלֶה לְיִשְׂרָאֵל, בְּנַחְלָה, פְּאֶשֶׁר, צוֹיִתִּיךָ. עַד כֹּאן לִשׁוֹן הַכְּתוּב. וּבִיאֹר רַבִּינוּ כִּי הַכוּוֹנָה שִׁיהוֹשֻׁעַ כִּיבֵּשׁ כָּל הָאֶרֶץ עַד לְבֹא חֲמַת אֵלָּא שֶׁלֹּא גִירֵשׁ אֶת הַגּוֹיִם הַיּוֹשְׁבִים בָּהּ וְצוּוּהוּ הַשִּׁי"ת לְהַפִּילָה לְיִשְׂרָאֵל לְנַחְלָה לְחֻלְקָה לְשִׁבְטִים, וְהַבְטִיחָה הַקַּב"ה אֲנָכִי אֹרִישָׁם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

שאלה ח. בפ"ג ה"א, מה למדו את הכהונות הרי זה חלה על העיסה הזאת ועל שאור המתערב בה ועל הקמח שנשתייר בה ועל הקרץ שניתן תחתיה לכשתעלה כולה גוש אחד הוקדש זה שבידי לשם חלה חוץ מן הטמא שבה. צ"ע אמאי יכול לקרוא שם חלה מעתה, הא הוי דבר שלא בא לעולם, שהרי עתה אין כאן עיסה כלל.

תשובה: בידו.

•

עיינ בטור הלכות חלה סימן שכ"ז, דאין חיוב חלה בעודה קמח עד שתדבק העיסה ונעשה גוף אחד, וכתב בשם ר' אליעזר ממ"ץ דדוקא באומר שיחול עליה שם חלה בעודה קמח, אבל מפריש קמח ואומר לכשתעשה עיסה יחול עליה שם חלה, דבריו קיימין. ומקור הדברים הוא בברייתא בקידושין דף ס"ב ע"ב אין תורמין מן התלוש על המחובר ואם תרם אין תרומתו תרומה כיצד אמר פירות ערוגה זו תלושין יהיו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברת פירות ערוגה זו מחוברת יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושין לא אמר כלום אבל אמר לכשיתלשו ונתלשו דבריו קיימין רש"י הואיל ובידו לתלוש ולהפריש יתר על כן א"ר אליעזר בן יעקב אפילו אמר

פירות ערוגה זו תלושין יהיו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברת פירות ערוגה זו מחוברת יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושין לכשיביאו שליש ויתלשו והביאו שליש ונתלשו דבריו קיימין.

ועיין בב"ח שם סימן שכ"ז שכן הוא שיטת המרדכי דכל היכא דבידו הו"ל כדבר שבא לעולם, וכ"כ התוספות פרק ב' דנזיר בשם ר"ת.

שאלה ט. בפ"ג ה"ה, אמר מיחלפא היא בידיה סימן הוה לן רבי יוסי כרב הונא, לא איתפרש הסימן, וצ"ב.

תשובה: סימן לזכור.

שאלה י. בבבלי ב"ק (צד ע"א) איתא, רבי אליעזר בן יעקב אומר הרי שגזל סאה חיטים טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר בוצע ברך ניאץ ה'. צ"ע, אמאי נקט דוקא מצות חלה, הא בשאר תרו"מ נמי מברכין, ונימא בהו בגזל דאין זה מברך אלא מנאץ.

תשובה: חלה נוהג תמיד

ועיין בב"ק דף צ"ד בתוס' שם שהקשו למה נקט ואפאה הלא משעת גלגול חייב בחלה ותימצו דקמ"ל דאעפ"י שעשה כל השינויים הללו הוי מנאץ. ובזה אפשר ליישב מה דנקט חלה ולא תרו"מ, לאשמועינן רבותא דאפילו חלה שיש בה כל השינויים הללו משעת הגזילה עד שאפאה, אעפ"כ הרי זה מנאץ.

ירושלמי ערלה

שאלה א. בפ"א ה"א, ר"מ כדעתיה דאמר כל אילנות אילן סרק חוץ מזית ותאינה. צ"ב, איך י"ל דכל אילנות המה אילני סרק.

תשובה: כדין סרק.

•

עיין בביאור רבינו על ירושלמי. חוץ מזית ותאינה. דכל אילנות אפילו של מאכל אדם מבטלם מפני גפנו אבל זית ותאינה לרוב חשיבותם אין אדם מבטלם וכה"ג הוא דאמר לענין ערלה דכל אילנות עשוי אדם לבטלם ולעשותם סייג חוץ מזית ותאינה:

שאלה ב. בפ"א ה"ב, היא שבירה היא נתיצה. צ"ע דנתיצה היא בדבר מחובר דוקא כמ"ש רש"י שבת (קכ"ה ע"א ד"ה ואם לאו), אבל שבירה שייך בתלוש כמו ואותו תשבורו.

תשובה: מה נ"מ.

•

המפרשים עמדו על שינוי לשונות הכתוב וכל כלי חרש אשר יפל מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא ואתו תשברו וגו' תנור וכירים יתץ וגו' מדוע נקט בכלי חרס לשון נתיצה ובתנור לשון שבירה. ומפרשים אותו עם רש"י זו של שבת קכה. ועיין ברמב"ן על התורה ענין נתיצה הריסת בנין

ודברי רבינו הוא דמ"מ אין נ"מ בין מעשה שבירה להריסה.

שאלה ג. בפ"א ה"ג, משמע שאף קליפי איסור מעלים את האיסור, וצ"ע בש"ס בבלי חולין (צח ע"ב) מ"ד בששים סבר בשר ועצמות בהדי בשר ועצמות משערינן והו"ל בששים, מ"ד במאה סבר בשר בהדי בשר

משערין והו"ל במאה. ומשמע דאף ר' חייא בר אבא מודה דעצמות של איסור בודאי אין מצטרפין לבטל בשר איסור.

תשובה: אם יש בהם טעם.

•

עין בטור יורה דעה סימן צ"ט וז"ל חתיכת נבילה שיש בה בשר ועצמות שנפל לקדירה של היתר. י"א שעצמות האיסור מצטרפין עם בשר האיסור להצריך ס' כנגדו, ועצמות ההיתר מצטרפין עם בשר ההיתר ג"כ לבטל האיסור. ורבינו שמשון כתב שאפילו עצמות האיסור מצטרפין עם ההיתר לבטל האיסור, וכן היא מסקנת אדוני אבי הרא"ש ז"ל. לפיכך הבא לבטל איסור שנפל לקדירה, יצטרף כל מה שבקדירה, בין רוטב ובשר וקיפה ועצמות ואפילו העצמות של האיסור, ואם יש בין הכל ששים, מותר. אבל המוח שבעצמות האיסור, מצטרף עם האיסור לאסור.

והב"י כתב, חתיכת נבילה שיש בה בשר ועצמות שנפל לקדירה של היתר י"א שעצמות האיסור מצטרפין עם בשר האיסור להצריך ס' כנגדו וכו' הכי משמע פרק ג"ה (צה): גבי הא דמייתי לשיעורי האיסורים מזרוע בשילה מן האיל דלמ"ד דשיעורי האיסורים בס', עצמות האיסור מצטרפין לאיסור ועצמות ההיתר מצטרפין להיתר, וכתב הר"ן בירושלמי פ"ק דערלה משמע דאף קליפי איסור מעלים את האיסור.

ואף לפי גמרא דילן איפשר לומר כן דלמ"ד בס' היינו טעמא דלא מצטרפין עצמות שבזרוע להיתר לפי שהן עצמן אוסרין מפני מוח שבהם ומחמת רכותן שיצא מהם לחות אבל עצמות יבשים וקליפים שאינם אוסרים אפשר שאף אותן של איסור מעלין את ההיתר אבל אין דעת הרמב"ן כן עכ"ל. ורבינו שמשון בפ"ה ממסכת תרומות הביא דברי הירושלמי וכתב דיש לחלק בין עצמות לקליפה דיש בעצמות לחות יותר ממה שיש בקליפין ואח"כ כתב דלא מסתברא כלל דהא גיד הנשה למ"ד אין בגידים בנותן טעם אם נתבשל עם הירק מותר ומי עדיפי עצמות יותר מגיד לכך נראה דהא דילף מזרוע בשילה ומשער בעצמות סימנא בעלמא הוא דאסמכתא היא כדאמרינן בשמעתין דמין במינו מדאורייתא ברובא בטיל וכתב דבריו הרא"ש בפג"ה וכ"פ הרשב"א ז"ל בת"ה דעצמות של איסור מצטרפים עם ההיתר ואצ"ל שעצמות ההיתר מצטרפים עם ההיתר ומ"מ עצמות

שיש בהם מוח המוח שבעצמות של איסור אוסר ומצטרף עם האיסור
עכ"ל.

שאלה ד. בפ"א ה"ה, עבר ונטע מותר עבר והרכיב אסור. צ"ע מדוע הלא
זה וזה גורם מותר.

תשובה: כמ"ד זה וזה גורם אסור.

עיין בגמרא עבודה זרה דף מ"ח ע"ב וסבר רבי יוסי זה וזה גורם אסור,
והתניא רבי יוסי אומר נוטעין יחור של ערלה ואין נוטעין אגוז של
ערלה מפני שהוא פרי, ואמר רב יהודה אמר רב מודה רבי יוסי שאם נטע
והבריך והרכיב מותר.

שאלה ה. בפ"ב ה"ו, יועזר איש הבירה היה מתלמידי שמאי ואמר שאלתי
את ר"ג הזקן עומד בשער המזרח וכו'. צ"ב, לשם מה הוא
מדגיש ששאל שאלתו בשעה שר"ג היה עומד בשער המזרח.

תשובה: שיזכור.

מסכת עירובין דף נד עמוד ב' אמר רב חסדא, אין תורה נקנית אלא
בסימנים.

שאלה ו. בפ"ג ה"א, אמר ר"ה כד נחתית מן אילפא שמעית קליה דריב"א
יתיב מתני. מבואר שריב"א עסק בתורה ע"י חוף הים, וצ"ע
הטעם.

תשובה: אפילו על הים.

שאלה ז. בבבלי כתובות (פ ע"א) אמר רב יהודה אכלה ערלה שביעית וכלאים ה"ז חזקה. וצ"ע, הרי ערלה וכלאים הוי איסורי הנאה, ומה שייך בזה חזקה, הרי אין לבעלים שום ענין בפירות.

תשובה: ליתנם לגוי.

•

עיין במסכת בבא בתרא ל"ו ע"א אמר רב יהודה אכלה ערלה אינה חזקה תניא נמי הכי אכלה ערלה שביעית וכלאים אינה חזקה.

ופירש רש"י אכלה ערלה. אחת מן השלש שנים הויא שנת ערלה אינה חזקה, דלא איכפת ליה לבעל השדה בשנת ערלה ולכך לא מיחה, וכ"ש אם שלשתן שני ערלה. ערלה וכלאים אכילתן באיסור. שביעית הפקר לכל, לכך לא מיחה ולא הויא חזקה. ובפירוש ר"ח גרסינן הכי אכלה ערלה ושביעית וכלאים הרי זו חזקה ולא נהירא. והתוספות כתבו הכי גריס ר"ח אכלה ערלה שביעית וכלאים הויא חזקה. וכן נראה לר"י עיקר ואיירי כשאכלה זמורות. והרמב"ם הלכות טוען ונטען פרק י"ב פוסק אכלה ערלה שביעית וכלאים אף על פי שנהנה בעבירה הרי זו חזקה. והראב"ד השיג עליו א"א שבוש הוא ולא אמרו אלא שאכילת עצים שמה אכילה הואיל וליכא פירי אחריני עכ"ל.

ובשו"ע חו"מ סימן קמ"א פוסק אכלה ערלה שביעית וכלאים אע"פ שנהנה בעבירה ה"ז חזקה ויש חולקין וס"ל דלא הוי חזקה אא"כ אכל הזמורות או כיוצא בזה שאין בו איסור (טור ושכ"כ הרא"ש).

שאלה ת. בדעת זקנים מבעלי התוספות (פרשת קדושים) על הפסוק (יט, כג) וערלתם וגו', כותב: הפסוק הזה על תינוק אומר שלש שנים יהיה לכם ערלים שאינו יודע לדבר ובשנה הרביעית תאכלו את פריו שאז מתחיל לקרוא בתורה ומשם ואילך להוסיף לכם תבואתו כמו שאחז"ל מכאן ואילך תקבל ליה כתורא מכאן אמרו חכמים בן ה' שנים למקרא בן י' למשנה. ע"כ. האם יש ענין שלא ללמוד תורה עם תינוק קודם ג' שנים, כמו פירות ערלה דאסור.

תשובה: חינוך מותר.

הנה בענין לחנך התינוק קודם שמגיע לגיל שלש שנים יש חילוקי מנהגים בקרב ישראל, ודעת רבינו שליט"א היא עפ"י המדינות שנהגו לחנך התינוקות לתורה קודם ג' שנים. אמנם עיין ערוגת הבושם חלק ב סימן ר"י פוסק דעד ג' שנים אין לחנכו במצות וז"ל: מכתב יקרתך הגיעני ע"נ, וע"ד אשר שאלת היות כי המנהג בין חסידים ואנשי מעשה להמתין בהתגלחת שערו הראש של בניהם עד יום מלאת להם ג' שנים כדי לחנך את הילד במצות לא תקיפו פאת ראשכם, והוזכר מנהג זה בבאה"ט סי' תקל"א שהביא שם בשם גן המלך דמותר לאחר שמחת תגלחת הבן עד חוה"מ ע"ש, ועתה נפשך בשאלתך היות כי בנך הילד עמרם צבי שיחי' מחמת חלישות מזגו כבד עליו שערו ראשו, אם תקיים בו מנהג הנ"ל גם לפני מלאת לו ג' שנים, או יש קפידא להמתין דוקא עד ג' שנים כי לא מצאת מקום קפידא בזה.

דע אהובי בני שכל מנהגן של ישראל תורה ויסודתם בהררי קודש בפרט מנהג שנהגו בו חסידים ואנשי מעשה. וגם מנהג הנ"ל להמתין עד מלאת להבן ג' שנים מצאתי לו יסוד בדורז"ל במדרש ילקוט פ' קדושים בפסוק ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פרי, מדבר בתינוק שלש שנים יהי' לכם ערלים שאינו יכול לא להסיח ולא לדבר, ובשנה הרביעית יהי' כל פרי קודש שאביו מחנכו לתורה, הלולים שמהלל להקב"ה, הרי עד שלש שנים אין נכון לחנכו לתורה דהוא בבחי' שלש שנים יהיה לכם ערלים, וה"ה נמי לענין חינוך לקיום המצות. והגם דמדברי ס' גן המלך הנ"ל מוכח דלאו דוקא ביומא דמשלים ג' שנים דא"כ לא הו"ל להתיר לאחר שמחת תגלחת עד חוה"מ, אבל עכ"פ מיהת אין להקדימו קודם מלאת ג' שנים מטעם הנ"ל, ע"כ אהובי בני הוי זהיר לקיים מנהגן של חסידים ואנשי מעשה, ותזכה לגדלו ולחנכו ולחכמו מתוך נחת והרחבה, ברבות הטובה, עד זקנה ושיבה, אכ"ר, עכ"ל.

ובשו"ת מהר"ם בריסק חלק ב סימן צ"ח מחזיק דבריו ומוסיף עוד טעמים מדילי' לקיים המנהג, וז"ל: נשאל בשו"ת ערוגת הבושם או"ח סי' ר"י שכ' שם שהוזכר מנהג זה בבאה"ט סי' תקל"א בשם גן המלך סי' ס"ב עיי"ש, והנה שם לא הוזכר כלל שהמנהג לגלח את הילד במלאת ג' שנים, רק שהמנהג לעשות שמחה בעת שמגלחין הילד, והוזכר דבר זה

בשד"ח אסיפת דינים מערכת חול המועד אות ה', והביא בשם ספר נחפה בכסף הטעם שנהגו להרבות שמחה בתגלחת ראשונה בתופים ובמחולות שהוא משום חיוב מצוה שמניחין להילד פאה בראשו, אבל גם שם לא נזכר שעושין זה דוקא כשנעשה בן ג' שנים.

אכן הערוגת הבושם מצא יסוד במדרש ילקוט פ' קדושים על הקרא וערלתם ערלתו את פרוי שהכתוב מדבר בתינוק שע"ז קאי שלש שנים יהי' לכם ערלים וגו' עיי"ש, אבל גם שם לא הוזכר רק לענין שאינו מחויב, ואף גם זאת שאינו נכון לחנכו לתורה קודם השלשה שנים, רק שהגאון בחדא מחתא מחתינתו ומחוייבים אנחנו למשכוני נפשין לקיים מנהג של ישראל בכלל, ואנשי מעשה בפרט. ולענ"ד י"ל עוד בזה דודאי חינוך התורה חדא הוא עם גלוח הנערים, דהן ידוע שבין המדות היותר גרועות הוא הגאווה, וכמו שמדת הכניעה תסגל את האדם למדות טובות ולחכמת התורה שנמשלה למים שיורד למקום נמוך, כן הגאווה שאסור אף שמץ מנהו כעבודה זרה שאסור בכלשהו תוריד את האדם לעמקי שאול תחתית, כאמרם ז"ל בנדרים דף נ"ה על הכתוב ומבמות הגיא ונשקפה על פני הישימון עיי"ש, והמתייהר אי אפשר לו להרכיש חכמת התורה כאמרם ז"ל בפסחים ד' ס"ו ע"ב אר"י א"ר כל המתייהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, וע"כ דרשו חכז"ל על הקרא דאדם כי ימות באהל שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עלי' היינו שיהי' נחשב בעיניו כאלו אינו, כאשר אנו אומרים ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי, ומכ"ש שאי אפשר ללמוד תורה בכוונה זכה ורצויה בלי שמרים מהיצה"ר והפניות אם יש בהאדם שמץ גבהות, ואם רוצה האדם שיהי' תורתו זכה וצלולה וברורה צריך מקודם לשבר ולהכניע א"ע, ולזה רמזה התוה"ק ויתנו אליך שמן זית זך כתית למאור, שאם רוצה האדם לרכוש אור התורה ושיהי' זך בלי שמרים צריך להיות כתית היינו לשבר ולהכניע ואז יאיר באור תורתו.

ואמרת בדרך מליצה ורמז לפרש הקרא בפ' קדושים לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך, דהן מצינו לשון הקפה כשאנו רוצים לחבר ולהתאים שני דברים ביחד נקרא הקפה כמו מקיפין שני חביות או מקיפין בבועה, והן האותיות שבפאות דהיינו האות הראשון והאחרון של תיבת ראשיכם הוא רם, ובתיבת זקנך הוא זך, וקאמרה התוה"ק

שלא תקיפו ותחברו אליכם את פאת ראשכם היינו אותיות רם שלא תהיו בעיניכם רמים וגבוהים, למען שלא תשחית את האותיות שבפאת זקנך שהוא זך, שאם תהיו רמים בעיניכם אי אפשר להיות זך בלי שמרים.

ממילא אם אנו רוצים להקדיש את הבן לתורה צריכין לשרש ולעקור כל דבר המביאו לידי גאווה וגאון, והן ידוע שהשערות הנאות מביא את האדם להיות מתגאה בהם כדאיתא בנדרים דף ט' ובנזיר דף ד' ע"ב בשמעון הצדיק, וכדאיתא בסוטה דף ט' ע"ב במשנה באבשלום שנתגאה בשערו, מעתה מניחין את הקטן נגדם פרע שער ראשו כל השלש שנים שזה הודו ותפארתו כשקווצותיו תלתלים, ואח"כ בהגיע לשנה הרביעית שצריך להקדישו לתורה כדאיתא במדרש תנחומא הנ"ל בפ' קדושים חותך גאות שלו למען הרגילו במדה זו ויהי' מוקדש ומסוגל ללימוד תורה, ומניחין לו הפאות שבראש אשר בזה ישונה מכל העמים למען לא יתבולל ויתערב עמהם והוא אות לבני ישראל כמו אות ברית קודש, ומובן הדבר שהובא בשד"ח בשם כמה חכמי קדם שהמנהג בירושלים לעשות שמחה בעת תגלחת, שהוא כעין השמחה שעושין בעת עשיית האות ברית קודש וזכרון אחד עולה לשניהם, סוף דבר נשמע שכל מנהג ישראל תורה שלמה הוא ומי שרוצה לעמוד על עמדו ברוח ישראל סבא לא יזיז זיז כ"ש ממנהגי אנשי מעשה ויראי ה', עכ"ל. [הג"ה וע"ע בשו"ת אילה שלוחה וכתבי הר"ן הנדמ"ח סי' כ"ו ובהג"ה שם ובשו"ת אפרקסתא דעני' סי' קס"א מש"כ בזה, שה"ק].

שאלה ט. בבבלי ברכות (לו ע"ב) היה ר' מאיר אומר, ממשמע שנאמר וערלתם ערלתו את פריו איני יודע שעץ מאכל הוא, אלא מה ת"ל עץ מאכל, להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה ואיזה זה פלפלין, ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה וללמדך שאין א"י חסרה כלום וכו'. צ"ב, למה משמיענו זאת דוקא בפלפלין.

תשובה: כי הוא מאכל אדם ובהמה.

עין במסכת עירובין כ"ח ע"ב א"ר יוחנן שכן ראשונים שלא היה להן פלפלין. משמע שלא היה מצוי בעולם ומשמיענו שאין א"י חסרה כלום אפילו דבר שאינו מצוי.

ועין בתורה תמימה פירש הרבותא של עץ מאכל בפלפלין הוא, דלא נימא מין ירק הוא מפני שהוא עץ שפל שאינו גבוה מן הארץ ולכן אין להם תורת אילן רק תורת ירק שאין נוהג בו ערלה.

ובספר אגדתא פירש וז"ל, ה' ר"מ אומר ממשמע שנאמר וערלתם ערלתו את פרוי איני יודע שעץ מאכל הוא, אלא מה ת"ל עץ מאכל להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה ואיזהו זה פלפלין כו', וללמדך שאין א"י חסרה כלום שנאמר ארץ כו' לא תחסר כל בה. וצריך להבין היכי דייק מהא שיש בא"י פלפלין דאין א"י חסרה כלום הא אפשר שחסרה מין אחר. ונלענ"ד דהנה המפרשים פירשו דלכך נתקללה האדמה בחטא אדם הראשון מפני שהאדמה גרמה להחטא שאכל מעץ הדעת. דאלו קיימה האדמה מצות ה' ית' שאמר תוצא הארץ עץ פרי שיהי' טעם העץ ופריו שוה לא ה' אוכל אדם הראשון רק מהעץ והקב"ה לא אסר עליו אלא הפרי מעץ הדעת שנאמר ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו וגו'. וקשה לי ע"ז היאך שייך לומר שהאדמה לא עשתה כפי ציווי ה', בשלמא במלך בשר ודם יתכן שימרו את פיו ולא יעשו כמצותו, דהמעשה נעשה ע"י המצווה רק במצותו, אבל בהתהוות הבריאה שלא נעשה שום דבר רק בדבר ה' שהכל נהיה בדברו, היאך יתכן שהאדמה שינתה מציוויו.

לכך נ"ל דהנה הקב"ה אמר תוצא הארץ עץ פרי ולא עצי פרי. ואע"ג דעץ משמע כל המין כמו קרא הגבר וכמו ויהי לי שור וחמור דמשמעו המין, מ"מ בדיבורו לא ה' רק עץ אחד פרטי וכיון שנתהווה מדיבורו לא נעשה רק עץ אחד פרטי מכל המין שיהי' טעם עצו ופריו שוה ואיזהו זה פלפלין, אבל במחשבתו ית' ה' כל המין שיהיו כל העצים טעם עצם ופרים שוה, והשר של הארץ שהוא כח ה' בהתהוות הארץ לא קיים דבורו ית' רק כפי הדבור ולא כפי המחשבה, ואולי משום שע"פ השכל הפשוט והנגלה אין נכון שיהיו כל העצים טעמים ופרים שוה דא"כ היו בני האדם אוכלים את העצים ממש ובהמשך הזמן ה' נפסד כל מיני העץ, אבל עכשיו אוכלים רק הפרי והמין קיים ונתקיימה המחשבה בפלפלין שאינו מאכל בפני עצמו רק לתבלין,

ואינו נדרש רק מעט. לכן אין מפסידין העץ. אמנם כיון שהי' במחשבתו ית' ובחכמתו הסתומה שיהיו כל העצים טעמים ופריים שוה, מוכרח שיקויים זה לעתיד כשיתוקנו כל הקלקולים. ואע"פ דכתיב אין כל חדש תחת השמש, וכיון דכתיב לעולם ה' דברך נצב בשמים שהדובר שממנו נתהווה כל דבר בעולם עומד ומקיים ומהווה הדבר לעולם. והיאך ישתנה לעתיד. אולם כיון שיש גם עכשיו בהתהוות איזה פרט שנעשה כפי במחשבתו ית' ובחכמתו הסתומה שיהיו כל העצים טעמים ופריים שוה, מוכרח שיקויים זה לעתיד כשיתוקנו כל הקלקולים. ואע"פ דכתיב אין כל חדש תחת השמש, וכיון דכתיב לעולם ה' דברך נצב בשמים שהדבור שממנו נתהווה כל דבר בעולם עומד ומקיים ומהווה הדבר לעולם. והיאך ישתנה לעתיד. אולם כיון שיש גם עכשיו בהתהוות איזה פרט שנעשה כפי מחשבתו ית' מצד שהי' כך בדבורו א"כ אינו דבר חדש שיקויים לעתיד כפי המחשבה בשלימות.

וזהו הטעם שאמרו בשבת (דף ל') עתידים אילנות שמוציאים פירות בכל יחום, עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת, לגלג עליו אותו תלמיד ואמר אין כל חדש וגו' נפק אחוי לי' צלף וכמהין ופטריאות וכו', פי' דאחוי לי' שיש מין פרטי גם עכשיו שנעשה כפי מחשבתו ית' ממילא אינו דבר חדש מה שיקויים לעתיד רק כפי מחשבתו ית'. וע"ש מה שפירשתי שם באריכות. וזהו שדייק ר"מ מקרא דכתיב לא תחסר כל בה, פי' דקאי על הארץ שהארץ לא תחסר כל והוא לעתיד כלשון לא תחסר דמשמעו לעתיד, ולא כפשוטו דקאי על ישראל, דהא יונתן תרגם ארעא דלא בחוסרנא תיכלון בה לחמא לא תחסר כל מדעם בה וכו' עכ"ל.

שאלה י. למה הסמיכו חז"ל ברכת הנהנין דוקא מקרא דפירות רבעי.

תשובה: שם כתוב.

ירושלמי ביכורים

שאלה א. בפ"א מ"ה, מבואר דאשה אינה מביאה ביכורים כיון שאינה יכולה לומר הארץ אשר נתת לי, לכאורה צ"ע, לפימ"ש הטו"א במגילה (כ ע"ב) דביכורים הו"ל מ"ע שהז"ג, דמביאים רק מעצרת ועד החג, א"כ מדוע לא קאמר בפשיטות משום דהו"ל מ"ע שהז"ג.

תשובה: אפילו בטומטום ואנדרוגינוס

•

הנה נפרט דין זה אם אשה מביאה ביכורים. דבמתני' דבכורים פ"א מ"ה תנן האפוטרופוס והשליח והעבד והאשה וטומטום ואנדרוגינוס מביאין ולא קורין שאינן יכולין לומר אשר נתת לי השם". ובפשוטו, נראה דהאשה חייבת להביא בכורים מן התורה אלא דלא לקרות. ובספר החינוך ז"ל מצוה צ"א, כתב דמצות בכורים נוהגת רק בזכרים. והמשנה למלך ז"ל בהגהותיו על החינוך העיר ז"ל דהיכי בעי למימר דהא דקתני במשנה דחייבת בבכורים היינו רק מדרבנן, הא אמרי' בב"ב פ"א ב' דהקונה ב' אילנות דחייב בבכורים מספק, חייב נמי להפריש תרו"מ מספק, דשמא אין זה בכורים וכשמביאים למקדש מפקיעם מתרו"מ יעו"ש. וא"כ אמאי לא כתב החינוך ז"ל דכשהאשה מביאה בכורים חייבת להפריש תרו"מ כיון דמה"ת אין זה בכורים, והניח בקושיא.

והנה הטורי אבן ז"ל שם הקשה דכיון דהבאת הבכורים רק ביום אמאי לא הוי בכורים מ"ע שהזמן גרמא, ואמאי תנן במתני' דנשים חייבות בביכורים, וכתב לייסד יסוד גדול, דמצוה תמידית שא"א לקיימה בלילה אלא ביום וכגון מילה אינו נחשב מצות עשה שהזמן גרמא, דהחיוב שלמחר הוא אותו החיוב של אתמול אלא דליכא אפשרות לעשותה בלילה שאין מביאין בלילה מ"מ החיוב שלמחר הוא החיוב של אתמול. ונמצא דאין הזמן גורם החיוב, ומעתה ה"ה בכורים.

אלא דקשה על זה מהא דהקשה התוס' בקידושין כ"ט א' למאי בעי' ילפותא דקרא דאותו ולא אותה, דאשה פטורה מלמול את בנה, תיפו"ל דמילה הוי מ"ע שהזמן גרמא דמילה שלא בזמנה ביום ולא בלילה, מוכח דלא ס"ל להיסוד שכתב.

וכתב עוד הטו"א ז"ל דהא דלא נחשב מצות עשה שהזמן גרמא מכח הא דיש זמן להבאת הביכורים, וז"ל "דלא מיקרי מצות עשה שהזמן גרמא אלא מצוה שאינו נוהג בכל זמן מצד עצמו כמצוה שיש ימים מיוחדים למצותן וכו' אבל הא דמן חנוכה ואילך אינה זמן הבאה אינו מצד עצמן של הימים שגורמין שאינן בני הבאה. אלא דבר אחר גורם להם שאין מצויין על פני השדה וכו', וה"נ הא דמן החג אינו זמן קרייה אינו מצד עצמן של ימים אלא ד"א גורם להן דרחמנא אמר ושמחת בכל הטוב דהיינו בזמן שמחה וכו', וזה אינו אלא בזמן קצירה ולקיטה שאדם שמח, הילכך לאו מ"ע שהז"ג הוא.

והנה הרמב"ן ז"ל בקידושין ל"ג ב' בד"ה והוי, כתב דספירת העומר אינה נחשבת מ"ע שהז"ג. וכ' האחרונים ז"ל דהיינו טעמא, כיון דספירת העומר נקבעה לזמן הקרבת העומר דכתיב מהחל חרמש בקמה תחל הוי באותו זמן, הילכך לא הוי מ"ע שהז"ג וכסברת הטו"א ז"ל הנ"ל א"כ אין הזמן גורם מצד עצמו אלא משום דזמן קרבן העומר.

שאלה ב. בפ"א ה"ו, אין בכלל אלא פרכילי ענבים ועטרות של שבלין. האם חל על תוספת ביכורים ועיטור ביכורים איסור אתנן ומחיר כלב, דהא מדאורייתא אין עליהם שם ביכורים אלא מדרבנן למצוה בעלמא וכמ"ש במשנה ראשונה פ"ג משנה י.

תשובה: אלא מדרבנן

בגוף ענין תוספת ביכורים ועיטורן, כתב שם במשנה ראשונה דבאמת אין שום קדושה מה"ת אף בתוספת ביכורים אלא דמדרבנן תיקנו שיאכל בטהרה כיון שהם מעורבים בתוך סל הביכורים ויבואו להחליפם בביכורים ומטעם זה פטורים מדמאי, דהם אמרו והם אמרו אבל מה"ת אין בהם שום דין קדושה ואף מדרבנן אין בהם מצוה עי"ש.

שאלה ג. בפ"ב ה"א, חנה ע"י שהרבתה בתפלתה קצרה בימיו של שמואל שנאמר וכו'. צ"ע הרי אמרו בתענית (פ"ד ה"א) דכתיב גבי חנה והיה כי הרבתה להתפלל מכאן שכל המרבה להתפלל נענה.

תשובה: נענה אבל קיצר ימים

•

המלבים על נ"ך כותב מבואר אצלי במק"א שיש בענין התפלה שתי מדרגות, יש המתפלל על ידי אמצעי, והוא שמבקש שתעשה בקשתו על ידי המלאכים ומליצים מזכירים זכיותיו ועל ידי הזכיות אשר בהם יצטדק, וכן יבקש העזר והתשועה גם כן על ידי אמצעי. ויש המתפלל בלי אמצעי כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה אל תהי צווח לא למיכאל ולא לגבריאל אלא מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו.

ויש שני הבדלים ביניהם בסידור תפלתם, א. המתפלל לה' בלי אמצעי אין צריך להאריך בתפלתו, כי אחר שאינו מבקש להצטדק על ידי זכיותיו וטענותיו בדרך משפט רק בתורת חסד וחנינה, (וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה שצדיקים אף על פי שיש להם לתלות במעשים טובים אינם מבקשים אלא מתנת חנם אין צריך להאריך ולהציע זכיותיו, לא כן השואל על ידי מליצים מספרים זכיותיו שבהם יברר כי ראוי שתעשה בקשתו על פי הדין, צריך לסדר טענותיו ולברר זכיותיו, וכמו שהוא במלכותא דארעא, השואל דבר מן המלך בעצמו ישאל דרך חסד, ולא ירבה בדברים רק יאמר בי אדוני עשה עמי חסד, לא כן המבקש באמצעות השרים היושבים על מדין צריך לברר זכיותיו שבהם יצטדק כפי חקות המשפט, כי אין בידם לעשות חסד חנם, רק אמת ומשפט, ב המתפלל אל ה' לבדו אין לו להשמיע קולו בתפלתו כי כל יצר מחשבות לב הוא מבין, והמשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה, לא כן השואל על ידי אמצעים יכול להשמיע קולו, כי המלאכים אין יודעים מחשבות.

והנה בימי עלי היו רגילים לשאול תפלתם על ידי אמצעיים, כי הדור ההוא לא היו ראויים לנסים ולהשגחה מיוחדת, ולכן היה דרכם להרבות בתפלה, וכן להתפלל בקול רם, וכאשר ראה את חנה שהרבתה להתפלל חשב שהיא גם כן מתפללת על דרך זה שאם לא כן לא היה לה להרבות בתפלה (ובאמת אמרו חכמינו זכרונם לברכה שחנה על ידי שהרבתה בתפלה קצרה ימיו

של שמואל) ולכן היה שומר את פיה רצה לומר היה רוצה לשמוע תפלתה, כי חשב שבהכרח תתפלל בקול רם, אחר שמתפללת על ידי אמצעיים, אבל לא כן היה.

שאלה ד. בפ"ג מ"ג, דבש אלו התמרים, יכול דבש סתם וכו'. צ"ע, הלא ביכורים אינו אלא מפרי העץ, איך היה ס"ד דמביאים ביכורים מדבש דבורים.

תשובה: דבש תמרים

ההוה אמינא היתה יכול דבש סתם, היינו שיביאו לביכורים דבש היוצא מהתמרים, לכן אמר דבש אלו התמרים, כלומר שיביאו התמרים עצמם ולא הדבש היוצא מהם.

שאלה ה. למה כתיב ולקחת מראשית כל פרי "האדמה", הלא אין חיוב ביכורים רק מז' המינים שהם מפרי "העץ".

תשובה: גם העץ צמח מהאדמה

בנשמת אדם כלל נ"ח ס"ק ג' כתב דהנה קיי"ל דביכורים נוהג בכל ז' מינים ומוכח מזה דאף פרי העץ גפן ותאנה ורמון קראו הכתוב פרי האדמה, אך שוב הביא שבספרי מבואר דפרי האדמה היינו דוקא חיטים ושעורים ושאר מינים אתו מריבוי, והקשה ע"ז מסיפא דקרא שהקורא אומר הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה, והתם ליכא ריבוי, ותירץ דהאי "האדמה" לא קאי על פירי אלא על סיפא דקרא אשר נתת לי ה' עכ"ד

החיד"א בחומת אנך כתב הנה כיון דאיתא במתניתין בביכורים פ"א מ"ג, דאין מביאים ביכורים אלא משבעת המינים ורובם של שבעת המינים הם מן העץ, ומפרי העץ, מלבד חטה ושעורה א"כ הוה ליה לקרא למימר ולקחת מראשית כל פרי העץ ולא פרי האדמה.

וי"ל עפ"י מה דאיתא בביכורים, פ"ג מ"א, כיצד מפרישין את הביכורים, יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה אשכול שביכר רימון שביכר קושרו בגמי ואומר, הרי אלו ביכורים ופירש שם הרע"ב, שביכרה - ואפילו לא נגמר הפרי, דכתיב, הנה הבאתי את ראשית פרי, בשעת הבאה הוא פרי אבל בשעת הפרשה אין צריך שיהיה פרי אלא אפילו בוסר ואפילו פגין.

וכתב שם התוי"ט דהוא מהירושלמי, אבל נראה דלאו דוקא בוסר, אלא הוא הדין אפילו סמדר, דהוא פחות מבוסר והביא, שהרמב"ם בפ"ב מהלכות ביכורים הי"ט, כתב, ואע"פ שעדיין לא בשלו כל צרכן.

והנה על הבוסר מברך בורא פרי האדמה, כפי שנפסק בשו"ע או"ח סימן רב, הבוסר כל זמן שלא הגיע לכפול הלבן מברך עליו, בורא פרי האדמה.

וא"כ י"ל, דלהכי קרי לה קרא פרי האדמה, כיון שבעת הפרשתו נחשב עדיין לפרי האדמה, שהרי ברכתו בורא פרי האדמה.

ועוד י"ל דכיון שבין שבעת המינים נמנית גם חטה והחטה חשובה מכל הפירות והוא פרי האדמה להכי קרי לה קרא לפירות שמהם מביאים ביכורים פרי האדמה.

שאלה ו. בבבלי זבחים (ק"ט ע"א) משמע דבנוב וגבעון הביאו ביכורים, וצ"ע ברמב"ן (פ' תבא) שמסתפק אי בנוב וגבעון קרבו ביכורים.

תשובה: אם זה מדאורייתא או מדרבנן

הרמב"ן דברים פרק כו, ובספרי (תבוא ב), והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם, זה שילה ובית עולמים. ושמא יאמרו כי הבמות אסורות בשני הזמנים האלו, אבל גם בנוב וגבעון יקריבו הבכורים, אבל בבמת יחיד אינן קריבין דמזבח כתיב. ואולי ממה שכתוב (שמות כג יט) ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך, לא קרבו באהל ובמשכן, אלא בשילה שהיה שם בית אבנים ובבית העולמים ע"כ.

ובפי' הטור עה"ת הביא לשון הרמב"ן ז"ל בביאור יותר, וז"ל ואפשר שגם לפי הספרי לא בא למעט נוב וגבעון מביכורים. ולא בא אשר יבחר וגו' אלא לומר שבחר בשילה ובבית עולמים ונאסרו הבמות. אבל לעולם לא בא למעט נוב וגבעון מביכורים וכו' עכ"ל.

וז"ל התוס' פסחים דף לו ע"ב, וביכורים נמי נאכלין בנוב וגבעון ובכל ערי ישראל דמאי שנא והיכי ממעטינן להו מבכל מושבותיכם ע"כ.

והביאור על ספר המצוות לרס"ג להגרי"פ פערלא [עשין - עשה פד פה], והנה במש"כ רבינו הגאון ותקרא במקדשים. צ"ע לכאורה דמשמע מלשונו דבכל המקדשים היתה נוהגת מצות בכורים בבית עולמים ובשילה ובנוב וגבעון. דכולהו איקרי מקדש. וכמבואר ברמב"ם (פ"א מהלכות בית הבחירה) עיין שם. אבל בספרי (פרשת תבא פסקא רצ"ח) תניא וכו' [כמובא לעיל], עיין שם. משמע דדוקא בית עולמים ושילה.

אלא שראיתי להרמב"ן ז"ל שהביא ברייתא זו דספרי. וכתב עלה וז"ל כו' [כמובא לעיל], עכ"ל עיין שם. הרי שנסתפק בדבר לומר דמאי דנקט בספרי שילה ובית עולמים. היינו רק לומר דבזמן שילה ובית עולמים אינו יכול להביא אלא בשילה ובית עולמים דוקא משום דהבמות נאסרו אז. אבל ה"ה בנוב וגבעון נהגו ביכורים.

ואמנם לענ"ד דבריו תמוהים אצלי. דממה נפשך אם רצה לומר דנקט שילה ובית עולמים למעט במה. א"כ ראוי לומר דמדממעט בשילה ובית עולמים מוכח דדוקא בזמן שילה ובית עולמים דהבמות נאסרו אין מביאין ביכורים בבמה אבל בנוב וגבעון דהותרו הבמות לא מיבעיא לנוב וגבעון דמביאין ביכורים. אלא אפילו לבמה בזמן נוב וגבעון מביאין. דאם לא כן לא הו"ל למעט במה בזמן שילה ובית עולמים שהי' זמן איסור הבמות. כיון דאפילו בזמן נוב וגבעון שהותרו הבמות אין מביאין ביכורים בבמה. ואם רצה לומר דלהכי נקט בספרי שילה ובית עולמים. משום דכתיב בקרא המקום אשר יבחר ה'. וזה שילה ובית עולמים שנאסרו הבמות. ולהכי קרי להו קרא מקום אשר יבחר. וה"ה לנוב וגבעון אלא דלא מיקרו מקום אשר יבחר. כיון דבזמן נוב וגבעון הותרו הבמות. תמוה דכיון דבקרא כתיב והלכת אל המקום אשר יבחר ה'. אם איתא דנוב וגבעון לא הוו בכלל מקום אשר

יבחר ה' אלא שילה ובית עולמים. א"כ הו"ל כאילו מפורש בקרא שילה ובית עולמים. ובודאי אימעטו נו"ג.

וראיתי בפ' הטור עה"ת דשם הביא לשון הרמב"ן ז"ל בביאור יותר. וז"ל וכו' עכ"ל עיין שם. ולא ידענא איך לא בא למעט. כיון דבהדיא כתיב בקרא והלכת אל המקום אשר יבחר ה' וגו'. והרי לפי דברי הרמב"ן אין זה אלא שילה ובית עולמים. וא"כ ממילא אימעטו כל מקומות אחרים ובכללן גם נוב וגבעון. דאם לא כן למה פרט מקומות אלו של שילה ובית עולמים. וגם בלא"ה לשון הטור בשם הרמב"ן דמשמע דכתוב זה בא לאשמעינן עיקר דינא דאיסור הבמות בזמן שילה ובית עולמים וזה תמוה חדא מהיכא משמע ליה דקאי קרא על שילה ובית עולמים טפי מנוב וגבעון.

ועוד דהך דינא ילפינן לה (בפרק בתרא דזבחים קי"ט) מקרא דכי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה עיין שם. וכן הוא בספרי (פרשת ראה פיסקא ס"ו) עיין שם. ולכן דברי הרמב"ן ז"ל צ"ע אצלי ולא ירדתי לסוף דעתו כעת. גם קשה דהא סתם ספרי ר"ש. והרי ר"ש קאמר בזבחים שם דמנוחה ונחלה זו וזו ירושלים. וא"כ ס"ל דלא נאסרו הבמות עד שנבנה בית עולמים. וא"כ גם בשעת שילה הותרו הבמות כמבואר שם עיין שם. ואף דבברייתא דלעיל מיניה קתני ר"ש אומר מנוחה זו ירושלים נחלה זו שילה עיין שם. כבר הכריח הר"ב טו"א (במגילה ט' ע"ב) דט"ס הוא וגירסא משובשת עיין שם. מיהו נראה דאשתמיטת' תוספתא (סוף זבחים) וספרי (פרשת ראה פיסקא ס"ו) דגם שם איתא כגירסא שלפנינו עיין שם.

גם מש"כ הרמב"ן ז"ל דמדכתיב ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך ילפינן דלא קרבו בכורים אלא בשילה ובית עולמים שהי' שם בית אבנים. תמיהני דא"כ באתנן דכתיב בי' לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלקיך לכל נדר וגו'. נימא דליכא איסור אתנן ומחיר כלב אלא בשילה ובית עולמים ולא בנוב וגבעון. והרי בספרי (תצא פיסקא רס"א) מבואר דגם בבמה נוהג איסור אתנן. דקתני התם נדר פרט לדבר הנדור. כשהוא אומר לכל נדר לרבות במה עיין שם. וכ"ש נוב וגבעון. ואין לומר דשאני התם דגלי קרא. הא ליתא. חדא דעכ"פ שמעינן דאפילו במקום דכתיב בית ה' אפילו הכי גם במה בכלל. ועוד דהתם קרא לא אייתר. דאיצטריך נמי לרבות את

העוף כדדריש התם לקמן עיין שם. וכדתנן נמי (בפ"ו דתמורה ל' ע"ב) עיין שם עכ"ל הגרי"פ.

והנה הגרי"פ האריך בזה הרבה, ואביא עוד בקוצר וז"ל, ומעתה לפ"ז מדכתיב בבכורים תביא בית ה' אלקיך כל המקדשים בכלל. בין משכן שילה ובין משכן דנוב וגבעון ובין בית עולמים. ואין לנו למעט מזה נוב וגבעון. דהכל בכלל בית ה'. כל זמן שאין לנו ראייה ממשמעות הכתוב שבא לחלק ביניהם. וא"כ מזה אין לנו שום גמגום לדעת רבינו הגאון ז"ל. אבל ודאי מברייתא דספרי שם דקתני בהדיא והלכת אל המקום אשר יבחר ה"א זה שילה ובית עולמים. משמע ודאי דנוב וגבעון לא נהגה מצות בכורים. וראיתי להתוס' (בפסחים פרק כל שעה ל"ו ע"ב) בד"ה דאמר ר"א וכו' שכתבו ג"כ בפשיטות דמצות בכורים היתה נוהגת גם בנוב וגבעון. ועדיפא מינה כתבו שם דנאכלין בזמן נוב וגבעון בכל ערי ישראל כמעשר שני עיין שם בדבריהם. וכן דעת התוס' (בפרק בתרא דזבחים קי"ט ע"א) בד"ה באו לנו"ג וכו'. אלא דשם ס"ל דלא היו נאכלין אלא בנוב וגבעון. משום דבכורים בעו הנחה אצל המזבח, כ"ז לשון הגרי"פ.

ועוד כתב שם, ולפ"ז אתי שפיר דברי הספרי דלכאורה אינו מובן מאיזה משמעות משמע ליה למעט נוב וגבעון. אי משום דכתיב אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך. הרי ודאי גם נוב וגבעון בכלל מקום אשר יבחר ה'. עכ"ל, וע"ש באורך.

שאלה ז. ברבינו בחיי (פ' תבא) כתב, דצריך להביא ביכורים בעצמו, ולא ע"י שליח, וצע"ג דלא מצינו בשום מקום דמתמעט שליח מהבאת ביכורים, והלא בכה"ת כולה אמרינן שלוחו של אדם כמותו.

תשובה: מצוה בו יותר מבשלוחו.

שאלה ח. בתוס' פסחים (לא ע"ב) כתבו דביכורים חשיב חובה שאין קבוע לה זמן, כיון שאם אין לו פירות אינו מביא ביכורים. צ"ע מש"ס

פסחים (טו ע"ב) קרבן פסח נחשב קבוע לו זמן, והרי מי שאין לו קרקע פטור מקרבן פסח.

תשובה: בא"י לא שכיח מי שאין לו קרקע.

•

שאלה ט. רש"י פ' תבא מביא דבת קול יוצאת ואומרת, הבאת בכורים היום, תשנה לשנה הבאה. וצ"ע דא"כ לא מת אדם מעולם הבת קול, דוודאי נתקיים הבת קול, וכי לעולם יחיה האדם.

תשובה: מי שנמנה ולא הביא.

•

בכתב סופר עה"ת הביא קושיא הנ"ל בשם אביו החת"ס שהקשה דא"כ בכל שנה מבשרת אותו הבת קול כך, שיחי' לשנה הבאה, וכי יחיה לעולם. וכ' הכת"ס ונראה לפע"ד פירושו עפ"י מה שפירשתי המד"ר על הפסוק ברוך אתה בצאתך ברוך אתה בבואך, וכבר פירשה דוד ד' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם. ודרשו ז"ל בבואך בפרקמטיא שלך ובצאתך בפרקמטיא שלך, הכוונה שבכל אשר יפנה יצליח, ויש לחוש שע"ז יקלקל מעשיו כדכתיב וישמן ישורון, אלא דברכה שהיא מאת ד' לא תבא על ידה קלקלה. וז"ש ד' ישמר צאתך ובואך וכו' שתהיה הצלחה זו ברכה מאת ד' , ומכיון שהיא מאת ד' לא יבא מכשול ממנה. ולפי זה י"ל שאחר שהביא מעשר ויזכה לעשירות כדמסיים לעיל וברך את עמך ישראל וכו' יש לחוש שיקלקל מעשיו ולא יביא עוד לשנה הבאה. והבטיחה הבת קול לשנה הבאה, דהיינו אם יחי' יביא ולא יקלקל מעשיו, ויהיה זריז במצוות כשנה הזאת. עכת"ד הכת"ס, ובזה מיושב קושיא הנ"ל.

שאלה י. בתרגום יונתן (פ' תבא) על הפסוק ובאת אל הכהן כתב ותיעלון לות כהנא די יהוי ממני לכהן רב, ולכאורה צ"ע מה ענין כהן גדול להבאת ביכורים הלא סגי בכהן הדיוט ואין צריך דוקא כהן גדול.

תשובה: כהן גדול קודם לכהן הדיוט.

•

הגאון מהר"ץ חיות כתב על התרגום יונתן הנ"ל וז"ל: ואולם לפי ההלכה לא שמענו שנצטרך בהבאת הבכורים כהן גדול, וסגי בכל כהן שיהי', ואולי עיקר הבאתו הי' להממונה על המקדש היינו כהן גדול, ויתכן ג"כ לשון המקרא "אשר בימים ההם", אבל הוידוי והתנופה כשרים בכל כהן, ומפני זה בפסוק ד' ולקח הכהן, תרגם "ויסב כהנא" ולא פרט "כהן רב" עכ"ל.

ירושלמי שבת

שאלה א. בשבת פ"א ה"ב ריב"ל הוה יליף שמע פרשתא מן בר בריה בכל ערובת שובא וכו'. ובבבלי קידושין כט חייב אדם ללמד בנו ובן בנו תורה. ויש להסתפק, אם זה נוהג גם בנינו (בן בן בנו).

תשובה: עד סוף כל הדורות

•

הנה על דיון זו מצינו מחלוקת בין גדולי הפוסקים ונעתיק קצתם. **בשלחן** ערוך יורה דעה סימן רמ"ה על דברי המחבר סעיף ד' חייב להשכיר מלמד לבנו, מביא הש"ך ס"ק א שהמהרש"ל כתב דה"ה לבן בנו חייב בשכר. ובכסף משנה ריש פרק א' מת"ת כתב ג"כ ואפשר דגם לבן בנו חייב להשכיר לו מלמד, והוא הדין לבן בן בנו. אבל מסופק אי בן בתו קודם לבן חבירו וז"ל דאפשר דאין קודם לחבירו אלא היכא דנתחייב באביו אבל גבי בת דליכא למימר הכי לא. וכתב הש"ך לי נראה דקודם לבן חבירו. ובפתחי תשובה ס"ק א מביא מתשובת חכם צבי סי' ע דכתב בפשיטות דכל הקרוב קרוב קודם.

וז"ל הכסף משנה שכתב על דברי הרמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ב' כשם שחייב אדם ללמד את בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך. על זה אומר הכסף משנה, ובן בן בנו נ"ל פשוט דקודם לבן חבירו, דנקט בן בנו וה"ה לבן בן בנו, ולא ה"מ

למכתב והודעתם לזרעך דהו"א בנות בכלל. אבל הא מספקא לי אי בן בתו קודם לבן חבירו דאפשר דאין קודם לבן חבירו אלא היכא דנתחייב באביו אבל גבי בת דליכא למימר הכי לא.

אולם התניא פרק א הלכות תלמוד תורה הלכה ח פוסק וז"ל, ואם אין יד האב משגת לשכור מלמד לבנו וגם אינו יכול ללמוד עמו בעצמו ויד אבי אביו משגת, כופין את אבי אביו לשכור מלמד לבן בנו. וגם כל הוצאות תלמוד תורה של בן בנו מצוה עליו כמו על האב ממש, מפני שכשם שמצות עשה מן התורה על האב ללמד את בנו תורה כך ממש מצות עשה מן התורה ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך. אבל לבן בתו, ובן בן בנו, אין חיוב עליו אפילו לשכור מלמד ואין צריך לומר שאר הוצאות תלמוד תורה אלא מדין צדקה, אם הוא אמוד וראוי לצדקה זו כי קרוב קרוב קודם כמו שיתבאר בהלכות צדקה קצ"ב, אך אין נפרעין ממנו שלא בפניו כמו שיתבאר שם אבל אם יכול ואפשר לו ללמוד עמהם בעצמו חייב ללמדם.

ובשו"ת מבי"ט ח"ב סימן כ"ח השיב, כי אפשר שיהיו נכללים דור רביעי ג"כ בבני בניו, ומביא ראיה מירידת יעקב למצרים, דכתיב בניו ובני בניו אתו, וכתוב ויהיו בני פרץ חצרון וחמוול, והם דור ד' נכללים בכלל כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש וכו'.

ובשו"ת שבות יעקב (ח"א סימן קעג) כותב אם באנו להביא ראיות מקרא נראה להביא ראיות מכמה מקראות להיפך, חדא מהא דכתוב בפרשת וירא (כא, כג) "אם תשקור לי ולניני ולנכדי", ופרש"י עד שלש דורות רחמי האב על הבן, ולכך ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב שבועתו של אבימלך שעדיין נכדו קיים. שמע מינה דדור רביעי נקרא דור אחר, עוד הוכיח מסוגיא דקדושין (ל, א) עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה, אמר רב יהודא אמר שמואל כזבולן בן דן שלמדו אבי אביו, ופרש"י שם לפי המסקנא דה"ק עד היכן אדם חייב ללמד תורה בדורותיו, אמר ר"י לבנו ולבן בנו, וכדכתיב "והודעתם לבניך ולבני בניך", הרי להדיא הא דכתיב ולבני בניך הוא דוקא כזבולן בן דן שלמדו אבי אביו ולא יותר. וכ"כ הרמב"ם אבל עי"ש בכס"מ שכתב שכן בן בנו קודם לבן חבירו, דנקט בן בנו וה"ה לבן בן בנו.

ומסיק שם השבו"י שאפילו אם נאמר דבלשון תורה אף בן בן בנו בכלל בני בניו, מ"מ בצוואה וכה"ג דאזלינן בתר לשון בני אדם אין בכלל אלא מה שבפרט, בן בנו ותו לא. וגדולה מזו דאפילו בני בנים שהם לענין כמה דברים כבנים, אפ"ה לענין לשון בני אדם אינם נכללים בכלל בנים, וכדאיתא בב"ב קמג, ב ובי"ד (סי' רי"ז) ובחו"מ (סי' רנ"ז), וכ"ש בזה שצוה ליתן לנכדיו בני בניו, דאין בן בן הבן בכלל.

שאלה ב. שם פ"א ה"ג תמן תנינן אל תאמן בעצמך עד יום מותך. וצ"ע הא אמרינן ביומא ל"ח כיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא.

תשובה: אין למידין מן החזקות

הגמרא שם ביומא (אמר) ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא שנאמר רגלי חסידי ישמור ופירש רש"י שוב אינו חוטא שנא' רגלי חסידי ישמור, סופי חסידי ישמור. ובתוספות ישנים הקשו מהגמרא ברכות כ"ט. אל תאמין בעצמך עד יום מותך, שהרי יוחנן כהן גדול ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי, ומתרץ י"ל דוודאי אם בא לטמא אין נועלין לפניו לגמרי, אלא הרבה מכריעין אותם מכאן ואילך בלא עמל ליטהר ולהתקדש.

ובספר לפלגות ראובן ולענ"ד לבד מה שי"ל דמדדיקי בלישנא במ"ש אינו חוטא דהכונה הוא ששומרין אותו מחטא שוגג אבל לא מעון ופשע שבדאי לא נלקח ממנו בחירתו. אמנם עוד נראה לחלק בין חטאים הבאים מצד התאווה שע"ז שפיר לומר בבטחה שמאחר שכבש את יצרו בימי הנעורים ודאי שבטוח הוא גם על להבא, אבל בחטא מינות הבא מן השכל להתקלקל גם לעת זקנה וכמו יוחנן כה"ג שנעשה צדוקי בדיעות כוזבות וע"ז יתפלל אליך כל חסיד מצוא וכו'.

בן ארבעים לביתה. בשם הבעל שם טוב ז"ל תשובה על קושיית האפיקורסים, שהקשו האיך אפשר לעבוד את הקדוש ברוך הוא בימי בינה, לפי דבריהם ז"ל שאמרו במשנה בן ארבעים לביתה, דממה נפשך אם

עד עתה היה מעובדי השם, אם כן כמוכרח הוא לעבוד עכשיו להקדוש ברוך הוא גם במדה זו, דכיון שיצאו רוב שנותיו ולא חטא אם כן הוא מובטח שלא יחטא שוב (יומא ל"ח ע"ב) ואם כן אין מגיע לו שכר ועונש על ככה, והאדם נברא לשכר ועונש כידוע, ואם עד עתה לא היה מעובדי השם יתברך, אם כן גמירי דמבישא לא הוי טבא (שבת קכ"ט ע"א) ולא שייך האזהרה על זה.

וביאר הוא ז"ל על פי משל שפעם אחת בא הבן אצל אביו לעת זקנת אביו, להתיעץ עמו, באיזה אומנות יתדבק להחיות נפשו, והיתה תשובת אביו אליו, הן מלכי ישפר עלך אל תדבק באומנות שאני מתעסק בה שטרחתי מרובה, יומם ולילה איני נפטר ממנה, ועזבני כחי, ואור עיני גם הם אין אתי, והפוכי בעסקא טב מינה, ואל תשיבני על שאני עצמי מתעסק באומנות זו, כי כאשר אבדתי אבדתי שכבר אני נבון מעודי באומנות זו ואי אפשר לי לעת זקנתי לפרוש ממנה, הנה לאיש כזה מחשבתו ניכרת מתוך דבריו שהוא שונא אומנתו, והראיה, שהרי לאיש אשר כלבבו ימנעוהו מלילך בדרך זו, ולא כן הדבר במי שאומנתו חביבה עליו ביותר שמקדים לצוות בניו ובני ביתו אחריו טרם ישאלוהו, לא תכבד עליכם העבודה, וקומו וזכו בה, כי יקרה היא מפנינים מפז ואדרכמונים, ואל תחלפוה בעשרת מונים, אתם חכמים ונבונים, וזהו פירוש הפסוק כי ידעתי למען אשר יצוה. מקדם את בני ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' (פרשת וירא) פירוש, שהקדוש ברוך הוא מצרף מחשבה טובה למעשה. (קדושין מ' ע"א) שכיון שכל כך חביבה ע' ליו עבודתו שמצוה לבניו ולבני ביתו, אם כן מגיע לו שכר על עבודתו שיעבוד להקדוש ברוך הוא במדרגות שיזכה בהם אחר שיעברו רוב שנותיו, מאחר שהמניעה לא ממנו היתה עד עתה לעבוד בבחינה זו מה שלא זכה למדרגה זו עד עתה. תשואות חן בליקוטים. שפתי צדיקים.

שאלה ג. שם פ"ב ה"א. ולא כן אולפן רבי שבת שחלה להיות בחנוכה שאסור לראות מטבע לאור חנוכה. צ"ע, הרי מטבע אסור לטלטל בשבת משום מוקצה.

תשובה: בצריך לגופה

הפני משה פירש דרב תחליפא שאל לרב חסדא שראה אותו שהיה משתמש בתשמישי מצוה לאור החנוכה ואמר לו לא כן למדתנו רבינו שבת שחל להיות בחנוכה אסור לראות מטבע הברכות של התפלה לאור החנוכה, ומלשון מטבע שטבעו חכמים הוא, והא דנקט שבת משום שכן דרך הוא לפי שאין מטבע התפלה של שבת רגיל כל כך ושגור בפי כל כדרך כל ימות השנה.

שאלה ד. שם פ"ו ה"א. רשב"א אומר אף אין בה משום עטרה לכלות. צ"ע דהא אמרינן בסוף סוטה בבבלי ובירושלמי שם, איזהו עטרות של כלות, עיר זהב, אבל עושה אותה ככפה של מילת.

תשובה: אין למדין מן הכללות (עירובין כ"ז א)

הנה על דין זו עטרה לכלות כתב הרמב"ם בהלכות תענית כן גזרו על עטרות כלות אם היה של כסף או זהב אבל של גדיל מותר לכלה.

וכתב המגיד משנה שם במשנה ועל עטרות כלות ופירשו בגמ' מאי ניהו אר"י עיר של זהב. והעלה הרמב"ן ז"ל דלאו דוקא עיר של זהב אלא כל שהיא של כסף או של זהב אסורה ולפי שדרכן היה בכך הזכירו עיר של זהב. ויש לזה ראיה וזהו שכתב רבינו של כסף או זהב ועיקר ואף אלו אינן אסורות אלא לכלות אבל לשאר נשים מותרות.

ובאורח חיים סימן תק"ס מביא הב"י דמסתפק לדעת הרמב"ם אם היה עיקרה של גדיל וקבועים משבצות של כסף וזהב אם שרי. ועיין במשנה ברורה בשם אלי' רבה דהעולם מקילין וסומכים על דעת הרמב"ן דסובר דעיקרו של גדיל שרי אף שיש בו כסף וזהב.

שאלה ה. שם (פ"ו ה"ט) אמרין נלך וכו'. צ"ע, דהא אמרינן בברכות פ"ג ה"א ובבלי קידושין ל"א ע"ב רבי יסא שמע דאתת אימיה לבוצרא אתא שאל לר"י מה לצאת, א"ל אי משום כבוד אמן איני יודע,

אטרח עלוי, ר"י אמר אם גמרת לצאת תבא בשלום. משמע שהיה מסופק לו אם מותר לצאת לחו"ל בשביל כבוד, וכאן מבואר דפשיטא היה לרבי יוחנן ולר"ל דמותר לצאת.

תשובה: ???

•

רש"י מפרש שר' יוחנן היה סבור שדעתו לחזור ולהתיישב בבבל. ומשום הכי מספקא לי', אבל אם היה בדעתו לחזור בוודאי התיירו לו.
וכתב המאירי שמכאן יש ראייה שמותר לצאת לחו"ל משום מצות כבוד אב ואם.

והרמב"ם [מלכים ה-ט] כתב מותר לצאת לחו"ל מפני ד' דברים, ללמוד תורה, לישא אשה, להציל מן מעכו"ם ולסחורה ויחזור לארץ, ומקשה המנ"ח [מצוה ריב-א] למה לא הזכיר משום כבוד אב. גם התוס' [ע"ז ג.] מביאים השאלות שסובר שמותר לצאת לחו"ל לצורך כל מצוה, והתוס' חולק וס"ל דרק ללמוד תורה ולישא אשה רשאי לצאת ע"מ לחזור. ומקשה המנ"ח דמכאן יש ראייה שמותר לצורך כבוד אב ואם.

שאלה ו. פ"ז ה"ב בישל בחמי טבריה חזקיה אמר אסור וכו'. צ"ע דהא אמרינן לעיל פ"ג ה"ג, תמן אמרין תולדות חמה אסורה רבנן דהכא אמרין תולדות חמה מותרת, ובישול בחמי טבריה מיחשב לכו"ע כמבשל בתולדות חמה כמו שמבואר שם.

תשובה: דילמא לחומרא

שאלה ז. פ"י ה"ג. וקטורת סמים בשמאלו. צ"ע לדעת שמואל בירושלמי יומא פ"ה ה"א שמכתשת עושה אותה כלי שרת לקדש למה לא נפסלה הקטורת במסעות משום יוצא כמ"ש בבבלי מנחות צ"ה ע"א.

תשובה: אינו ראוי לאכילה.

שאלה ת. שם פי"ג ה"ג כך אני אומר הוציא מצה מרה"י לרה"ר אינו יוצא בו יד"ח. צ"ע דהא שאני המוציא מצה מרה"י לרה"ר, שבשעת קיום המצוה כבר עברה עבירה ואין כאן משום מצוה הבאה בעבירה.

תשובה: הרהורי עבירה כעבירה

•

הנה על דין זה של מצוה הבאה בעבירה שאינו יוצא ידי חובת המצוה, אם הוא דוקא כשבעת קיום המצוה נעשית עבירה, כבר דנו בזה תוספות והראשונים בהרבה מקומות ואין כאן מקומו להאריך, אולם נעתיק כמה אחרונים שפירשו דברי הירושלמי.

הנה בקרבן העדה פירש תמן גבי גזל, גופה עבירה. המצוה עצמה היא עבירה שאלמלא לא גזלה לא היה יכול לברך עליה ולקיים המצוה ובמה שאכלה נעשית עיקר עבירה שאינו יכול לקיים מצות והשיב את הגזלה אשר גזל, ברם הכא. אבל כאן הוא עבר עבירה שקרע בשבת אבל אין בקריעה עבירה אלו קרע בבגד זה בחול הלכך יוצא ידי קריעה. כך אני אומר וכו'. בתמיה וכי כך אני אומר שאם הוציא מצה מרשות היחיד לרשות הרבים שלא יצא בה ידי חובתו בפסח אלא דוקא במצה גזולה אמרו כן ועל כרחך לחלק כמו שאמרתי דהתם אין עבירה בגופה ובגזלה עבירה בגופה.

ועיין בשו"ת בית שערים מכתבי יד סימן יב שמבארו בביאורו, ובזה תבין דברי ירושלמי שבת פ' האורג ה"ג חברי' בעון קומי ר' יוסה לא כן אר"י בשם ר"ש בן יצחק מצה גזולה אינו יוצא בה י"ח בפסח אמרי לון תמן גופה עבירה ברם הכא הוא עבר עבירה כך אני אומר הוציא מצה מרה"י לרה"ר אינו יוצא בה ידי חובתו בפסח, וכבר נתחבטו הקדמונים בפירושו. ולפמ"ש א"ש דבמצה גזולה א"א לקיים בה המצוה בלי עבירה לכן המצה פסולה למצוה ואינו יוצא בה אבל בבגד כיון שאפשר לקיים בו מצות קריעה בלי עבירה בחול הבגד כשר לקריעה וקיים בו המצוה אף שהוא עבר עבירה וכן בהוציא מצה מרה"י לרה"ר אפשר לקיים בה המצוה בלי הוצאה מרה"י לרה"ר לכן המצה כשירה למצוה אף שהוא עבר בה עבירה בהוצאה וזה תמן גופה עבירה וא"א לקיים המצוה בחפץ זה בלי עבירה לכן פסול ברם הכא הוא עבר עבירה אבל יכול לקיים בחפץ זה המצוה בלי עבירה לכן

החפץ כשר למצוה וא"ש. ובשאגת אריה סי' צ"ט כתב דהוא ג"כ כוונת התוס'.

שאלה ט. שם פי"ד ה"ד תפתר שנתן עינו בה עד שהיא אשת אשי. צ"ע ממעשה דאביגיל כמבואר בבבלי מגילה ד ע"א שנתן בה עיניו כשהיתה אשת איש.

תשובה: באמת נהרגה

שאלה י. שם פט"ו ה"ג מה הקדוש ברוך הוא שבת ממאמר אף את שבות ממאמר. צ"ע דהא שאני מאמרו של הקדוש ברוך הוא, דכתיב ביה בדבר ה' שמים נעשו, והרי זה מלאכה, משא"כ כשהאדם מדבר ממלאכה הרי לא נעשית שום דבר.

תשובה: דיבור כמעשה פסיקתא זוטרתא חיי כ"ג י"ב.

עיין בשירי קרבן שהקשה א"כ מדוע צריך פסוק מיוחד בגמ' שבת קי"ג דאסור לדבר דברים בטלים וילפינן מודבר דבר, וכן מקשה במתא דירושלם, ותרצו דמהכא הו"א דוקא דיבור שמביא לידי מעשה דוגמת דיבור הקב"ה, ולכן כתיב ודבר דבר דבכל ענין אסור.

ועיין עוד בספר אור התורה שמות כרך ז', דדרשה זו של הירושלמי אינה דרשה גמורה, אלא אסמכתא בלבד שכן מן התורה נאסרה רק מלאכה במעשה, ואילו הדיבור בענייני מלאכה אינו אסור אלא מדברי סופרים. ומה שדימהו הכתוב לשביתת השבת כמו שביתת הקב"ה מהדיבור, מבאר הצמח צדק כיוון שמדיבורו של הקב"ה נעשה מעשה, מה שאין כן דיבורו של אדם שמתהווה מהדיבור מעשה אינו חשיב מעשה, ולכן אין אנו מצווים מדאורייתא על שביתה מהדיבור, כי אם על השביתה מהמעשה עי"ש.

ירושלמי עירובין

שאלה א. בעירובין (פ"א ה"א) שמעה שמואל מיניה ולעתה בתריה ארבעין זימנין. מצינו כן בכמה מקומות בש"ס, תני מיניה ארבעין זימנין ודמי ליה כמאן דמנח בכיסתיה. אך כאן משמע שאמר אחריו מלה במלה מה שהרצה לפניו ארבעין זימנין. האם זאת באמת כוונת המימרא.

תשובה: כן

•

עין בחי' מהר"ם שיף בגמרא כתובות (נ ע"א ד"ה ודמיא ליה) שכתב לבאר שם בדברי הגמ' דאמרינן תנא מיניה ארבעין זימנין ודמי ליה כמאן דמנחא ליה בכיסתיה, דלהכי קאמר מנח בכיסתיה ולא מנח בקופסא. לרמז למ"ש חז"ל בגמרא בב"מ כ"א ע"ב אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה, ולהכי נמי גם הכא אף דתנא מיניה מ' זימנין אפ"ה דמיא בעניו שעדיין לא חקק הדברים בזכרונו וכמונח בכיסו הוא ועליו למשמש בו בכל שעה, כדי שלא ישכחנו, ע"ש.

שאלה ב. שם (פ"ג ה"א) בשר חי מערבין בו דתנינן הבבליים אוכלין אותו כשהוא חי מפני שדעתן יפה. וצ"ע מירושלמי סנהדרין (פ"ה ה"ב) לגבי בן סורר ומורה, אכלו חי כלב הוא.

תשובה: תלוי מה ומתי

•

דוקא הכא כשחל יוהכ"פ בערב שבת, היו הבבליים אוכלים בליל מוצאי יוהכ"פ, דהיינו בליל שבת את שעיר מוסף יום הכיפורים כשהוא חי, שהרי לא יכלו לבשלו, לא ביוהכ"פ ולא בליל שבת שאחריו.

שאלה ג. שם (פ"ה ה"א) מכיון שהבטיחן הקב"ה שהוא מכניסם לארץ כמי שהוא לשעה. צ"ע, דהרי דור המדבר לא נכנסו לארץ

תשובה: יהושע וכלב

•

[וכל] אלו שהיו פחות מבני עשרים בשעת גזירת מרגלים או יותר מבני ס' נכנסו עמהם לארץ דעליהם לא נגזרה הגזירה]

ולהבנת רישא דדברי הירושלמי כאן א"ר יוסה מכיון שהיו נוסעים וחונים על פי הדיבור כמי שהוא לעולם, נקדים את דברי הערבי נחל הנפלאים בפרשת שלח לפרש הגמרא שבת דף ל"א ע"ב דרבי שמעון סבר דסותר חייב רק על מנת לבנות במקומו, דאז הו"ל מקלקל ע"מ לתקן במקומו. אבל סותר ע"מ לבנות במקום אחר פטור, דהו"ל מקלקל במקום שסותר. ומקשה דהא מלאכות שבת ממשכן גמרינן ובמשכן היה סותר ע"מ לבנות שלא במקומו, שהרי היו מפרקים המשכן בחנייתו, ואח"כ נוסעים משם וחוזרים ומקימים אותו במקום אחר. ומשני הש"ס כיון דכתיב על פי ד' יחנו ועל פי ד' יסעו כסותר על מנת לבנות במקומו דמי. עכ"ד הגמ' שם. והקשה הערבי נחל דלכאורה התירוץ תמוה, דמה בכך דכתיב על פי ד' יחנו וגו', דסוף סוף לא היו חוזרים ומקימים המשכן במקום שפירקו אותו. אלא אחר שנסעו משם וחנו במקום אחר, וא"כ אכתי תקשי דהא אנן סותר על מנת לבנות במקומו בעינן, ואילו במשכן דמיניה גמרינן היה סותר על מנת לבנות במקום אחר. וכתב שם דהאמת הברור הוא עפ"ד הזה"ק וכתבו האריז"ל שהקשו איך הקריבו ישראל קרבנות כל מ' שנה במדבר, והלא אין להקריב קרבנות אלא בביהמ"ק בא"י במקום הקודש בירושלים המקודש בעשר קדושות. והמקריב קדשים בחוץ חייב כרת. ותירצו דכשם שמצינו גבי יעקב אבינו שקיפל הקב"ה כל ארץ ישראל והניחה תחתיו, כמו כן כל זמן שהיו בני ישראל במדבר היו שרויים במחנה לזיה כל העשר קדושות של א"י, ומקום המשכן היה ממש מקום המקדש, דכל הקדושה הראויה לשרות בבימה"ק שרתה שם. ולכן הקריבו שם קרבנות. ולא רק במקום חנייתם אלא גם בשעת נסיעתן נסעה עמהם כל קדושת א"י. ומעתה שפיר משני הש"ס דהואיל וכתוב על פי ד' הו"ל כסותר על מנת לבנות במקומו, דהא באותו מקום שסותרו ופירקו את המשכן, באותו מקום עצמו חזרו ובנאוהו אחרי חנייתו. שהרי היו בא"י במקום המקדש ושם חזרו והקימוהו אחרי שנסעו וחנו, ושפיר הוי במקומו. עכ"ד הערבי נחל. ומסיים שם וזה

ברור ואמת. ועי' בסה"ק ויואל משה למרן הגה"ק מסאטמאר זי"ע שביאר בזה כמה ענינים. ועפי"ז מובנימם דברי הירושלמי א"ר יוסי כיון דכתיב על פי ד' כמי שהוא לעולם. והן הן הדברים הנאמרים לעיל לפרש שיטת רבי שמעון דבעי סותר על מנת לבנות במקומו, ובזה מבואר גם מה דס"ל לר' יוסי דאין צורך בצריפין ובורגנין כדי שיהלכו ישראל בשבת עד אהלו של משרע"ה שהיה מחוץ למחנה. דכיון שהיה על פי ד' יחנו וגו' וכן"ל שנסעה עמהם קדושת א"י א"כ מחשבו האוהלים כקבוע והוי עיר אחת כדאיתא בירושלמי שם, עי' בפני משה שם. והיינו טעמא דמכיון שהלכה עמהם קדושת א"י בכל מקום שהיו, א"כ הוי כקבוע במקומו ומיחשב כעיר אחת, וא"צ בבורגנין וצריפין.

שאלה ד. שם (פ"ו ה"ד) ר"ח ור"י ורבי אימא סלקון לחמתא דגדר. לכאורה צ"ב, דהא כל הנהו אמוראי היו דרים בקביעות בטבריה, וא"כ למה לא הסתפקו להתרפאות במי טבריא אלא הלכו לחמי גדר מקום הגויים. **תשובה:** טירחא דמצוה.

בספר עלי תמר כתב. רבי אמי סליק עם רבי יודן נשאה לחמתא דגדר וכן בכמ"ק, ראה בספר הישוב כרך א ערך חמת גדר. ואף שר"י נשיאה וכל הנהו אמוראי היו דרים בקביעות בטבריה א"כ יש לעיין למה לא הסתפקו להתרפאות במי טבריה אלא הלכו לחמי גדר בעבר הים מקום הגויים. אולם ראיתי בתבואות הארץ בהערות שם שכתב, בגדר ישנם מעינות מהם מים חמים ומהם פושרים. ורבים מאלו שלא מצאו תרופה למחלתם בחמי טבריה הלכו לרחוץ במעינות אלו ומהם התרפאו. וא"כ כל הנהו אמוראי של טבריה הלכו לחמתא דגדר מפני שבחמי טבריה לא מצאו תרופה למלחתם.

שאלה ה. שם (פ"י ה"א) אשתו של יונה הושבה. ופירש קה"ע, החזירה חכמים ולא הניחוה לעלות לרגל, ומשמע שר"ל החזירה

לביתה, וצ"ע, והלא היתה יכולה להשאיר בירושלים וגם להיות בהר הבית ובעזרת נשים.

תשובה: מחכים לה שם???

•

עיין תוספות דף צ"ו ע"א אשתו של יונה הושבה, דעלייה לרגל משם דמיחזי כמביאה חולין לעזרה, או משום ראיית פנים בעזרה שלא לצורך.

ועיין בהרשב"א שכתב ועליה לרגל משום דמיחזי כמביאה חולין לעזרה כשמביאה עולת ראייה אע"ג דרשות, א"נ משום ראיית פנים בעזרה שאין נשם נכנסות בעזרה שלא לצורך. ועוד ירושלים באה משום שמחה אבל להר הבית אינה צריכה לעלות לכך.

שאלה ו. שם. אית דבעי מימר מצותן "משתשקע החמה" עד שתכלה רגל מן השוק. הלשון קשה, הלא מצוותן כל היום עד שתכלה הרגל מן השוק, ומהו "משתשקע החמה".

תשובה: גמר מצוותן.

שאלה ז. שם (פ"י ה"ב) מבואר כאן, שדעת ר"ש בן אלעזר, שישראלים גם כן מעכבים הקרבן, וצ"ע מבבלי תענית (כז ע"א) דמבואר שישראלים אינם מכבים את הקרבן.

תשובה: לכתחילה ממתנינים להם.

•

הרשב"א וריטב"א במגילה דף ג' כתבו דגם בלי מעמד כשר הקרבן, והטורי אבן שם הקשה דכאן איתא דכהנים ליום וישראלים דהיינו מעמד מעכב הקרבן. ובשפת אמת כאן פירש מעכבין מלשן המתנה, שאם אין מעמד ממתנינים עד שיבואו, אך מ"מ אם הקריבו בלי מעמד אין הקרבן פסול בכך.

שאלה ח. שם (פ"י הי"א) ריב"א בשם ר"י דרבי חנינא דא"ר רבי חנינא בלבד שלא יחוץ וכו'. צ"ע למה מיייתי ראייה שחציצה פוסלת בכלי שרת מחציצה שפוסלת בבגדי כהונה, והרי חציצה בכלי שרת גופא כתיבא כמ"ש בזבחים (כ"ד) מה כלי שרת לא יהא דבר חוצץ בינו לבין כלי שרת, ופירש רש"י לא יהא דבר חוצץ בין כהן לכלי שרת בקבלת הדם כדכתיב, ולקח הכהן (ויקרא ד) שתהא לקיחה בעצמו של כהן.

תשובה: לא כתיב כאן

שאלה ט. שם (פ"י הי"ג) מבואר שלא יהיה דבר חוצץ בין בגדו לבשרו וכן בין בגד לבגד. צ"ע, למה השמיט הרמב"ם חציצה זו שבין בגד לבגד המבוארת בירושלמי.

תשובה: בכלל ענינא

שאלה י. איה המקום הנכון של הקשר של תפילין של ראש, למעלה מן הגומא (שהוא כנגד המצח), או בתוך הגומא (שהוא כנגד העינים).

תשובה: בסוף השערות.

בשולחן ערוך בסימן כ"ז כתב המחבר סעיף י' צריך שיהיה הקשר מאחורי הראש למעלה בעורף.

ובמשנה ברורה שם סעיף ל"ה. בעורף, שהוא סוף הגלגולת והוא נגד הפנים ולא כ"כ למטה כנגד הגרון. וטוב שיהיה מונח עיקר הקשר למעלה מן הגומא. ועכ"פ יש ליזהר שלא יהיה אפילו מקצת הקשר מונח במקום פנוי משער, דשם הוא מפרקת הצואר ולא עורף, ולכן יש ליזהר שתהיה הרצועה המקפת הראש מצומצמת ומהודקת סביב ראשו ולא יהיה הקף הרצועה גדול מהקף הראש דאז איכא תרתי לריעותא חדא דצריכים הידוק ממש דבעינן וקשרתם לאות וגו' וההידוק היא הקשירה. שנית דאם הם רפויים סביב היקף ראשו יפול הקציצה לפניו על מצחו או יפול הקשר לאחריו למטה בצוארו ולא יהיו במקומן הראוי להן.

ובכף החיים מביא דאם הניח הקשר למטה בעורף בגומא, כתב קיצור של"ה שם בשם שלטטי הגבורים, לא די שלא קיים המצוה, אלא שמברך ברכה לבטלה. וכן כתב נוה שלום אות י"ט בשם קיצור של"ה. ומקשה ע"ז ותימא, דהלא השלטי הגבורים בצמיחת השערות תלי מילתא, כאשר יראה הרואה בשליט הגבורים אשר סביבות המרדכי, והביאו כנסת הגדולה והאחרונים, כמו שכתבתי לעיל אות מ', וכן השערי תשובה אות י"ז הקשה קושיא זו, וכתב, ומכל מקום נראה שיש לעשות כן לכתחילה, דבעינן שהיה נהדק היטב סביב לראשו, וכמו שכתב העטרת זהב והבאתי דבריו באות הקודם, יעו"ש. וכן כתב החס"ל אות ח', צריך שיהא הקשר מאחורי הראש על גבי הגומא שיש בעורף, ורוצה לומר למעלה מן הגומא, והוא בסוף עצם הגלגול, וכמו שכתבו מרן והרמב"ם ז"ל. וכן כתב יפה ללב שם. מיהו אותם אנשים שיש להם שער בעורף על צוארם, לא חשיב הנחה באותו מקום ואפילו בדיעבד, כי כן משמע מלשון המרדכי שהבאתי דבריו לעיל, שכתב, וכן הקשה שהניח למטה מצמיחת השערות על הצואר וכו', יעו"ש. ואם בשערות לבד תליא מילתא, כיון שאמר למטה מצמיחת השערות די, ולמה לי הלמימר עוד על הצואר, אלא לומר לך, בעינן שתיים דווקא בעינן על צמיחת השער, וגם למעלה מן הצואר, הא אם הניח למטה מצמיחת השערות, או על הצואר ואפילו יש שם שערות, לא חשיבא הנחה. ועיין פרי מגדים במשבצות זהב אות יו". ועוד עיין בספרי הקטן חפץ בחיים בדרוש תפילין מה שפרשתי בזה מה כתבו ז"ל: קשר של תפילין צריך שיהיה למעלה וכו', יעו"ש.

ואידי דאיירינן בה נזכיר בקיצור גם מקום התפילין של ראש. בסעיף ט' כתב מקום הנחת תפילין של ראש מהתחלת עיקרי השער ממצחו עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס.

ועל דבריו כתב המשנה ברורה וזה לשונו. ורבים נכשלים באיסור זה וטועים לומר שהקצה העליון מתחיל ממקום השיער ועיקר תפילין מונח על המצח ועוברים על איסור דאורייתא, דכל התפילין צריכין להיות מונחין במקום שיש קרחה דהיינו שיהיה אפילו קצה התחתון של התיטורא מונח על מקום התחלת עיקרי השער אבל אין להשגיח למי שיש לו שערות ארוכות ששוכבים עד חצי המצח להניח שם התפילין כי התחלת מקום

התפילין צריך להיות מהתחלת עיקרי השער שבפדחת ולמעלה, ויותר טוב להניח קצת למעלה משיעור זה דהא מקום יש בראש להניח שתי תפילין כדי שלא ישמט למטה על המצח. וכל המניח על המצח הוא מנהג קראים ולא עשה המצווה, וכל בעל נפש יזהיר לחביריו וילמדם שלא יכשלו בזה כדי שלא יהיו ח"ו בכלל פושעי ישראל בגופן דזהו קרקפתא דלא מנח תפילין וגם הברכה הוי לבטלה דתפילין שמונחין שלא במקומן הוי כמונחין בכיסן.

ירושלמי פסחים

שאלה א. פסחים (פ"א ה"א) מרתף שהוא בוש לאכול בתוכו הרי הוא כאוצר. בבבלי לא נזכר זה אלא תני סתם שמרתף צריך בדיקה, וצ"ע.

תשובה. זה נקרא מרתף

•

כוונת רבינו דמרתף סתמא נקרא מרתף שאינו בוש לאכול בתוכו.

שאלה ב. שם, אר"י הדא דתימר בבתים אבל בחצרות חשודין הם. והנה בתוספתא איתא: "אבל אם עשו פסחיהן עם ישראל. חמצן אחר הפסח מותר מיד", וצ"ע, דהא אפילו אם עשו פסחיהן עם ישראל למה יהיה חמצן מותר, והלא יש לחוש שהשתמשו בשאור שהיה להם בחצרות.

תשובה. לא שכיח

שאלה ג. שם (פ"א ה"ד) עשה על אכילתו שבעת ימים תאכל עליו מצות ולא חמץ, כל לא תעשה שבא מכח עשה עשה. מבואר מכאן שדעת הירושלמי שאכילת מצה בשבעת הימים היא מצוה. האם יש מצוה על כל כזית וכזית, או יש רק מצוה לאכול מצה.

תשובה. מצוה כללית

•

הנה ידוע דברי החזקוני בפרשת בא וז"ל. אלא ע"י דוחק יש לומר. יש לך דברים שמקבלין שכר בעשייתן ועונש כשאין עושין אותן, כגון מצה בלילה הראשון. ויש לך דברים שאין מקבלין שכר בעשייתן, ולא עונש כשאין עושין אותן, כגון מצה מליל ראשון ואילך. ומ"מ מצות תאכלו שבעת ימים כתיב, כלומר אם אכל מצה כל שבעת הימים מכל מקום קיים הוא פסוק זה של שבעת ימים מצות תאכלו. לילות מנין, כלומר אם אכל כל שבעת הלילות מצה, מניין שקיים הוא את הפסוק, תלמוד לומר עד יום האחד ועשרים.

והחתם סופר בחידושיו לפסחים לה. ד"ה שבעת ימים, הביא סעד לדברי החזקוני. מהגמ' במנחות לו: לגבי שבתות וימים טובים שאין בהם חיוב הנחת תפילין, כיון שהם עצמן נקראו אות. והתוס' (בד"ה יצאו) ביארו כי אין הכוונה שהאות הוא בכך שאסורים בעשיית מלאכה, שהרי בחולו של מועד שמותר בעשיית מלאכה קיים אות, אלא האות הוא ע"י עניינו של החג. בסוכות חיוב ישיבה בסוכה ובפסח האות הוא איסור אכילת חמץ. וביאר החת"ס כי דוחק להסביר, שאיסור האכילה היא תשמש לאות, שהרי אין זה דבר הניכר, שאם יאכל כל היום פת הנלוש במי פירות לא ניכר שהוא עושה זאת עקב איסור אכילת חמץ. אך אם יש מצוה בכל יום באכילה של כזית מצה, אפילו שאינו מחוייב בדבר, אז ניכר האות. ויעויין בדבריו בשו"ת יו"ד סי' קצ"א.

וידועים דברי הגר"א במעשה רב. שבעת ימים תאכל מצות, כל שבעה מצוה ואינו קורא לה רשות, אלא לגבי לילה ראשונה, שהיא חובה. ומצוה לגבי חובה רשות קרי לה. אעפ"כ מצוה מדאורייתא היא. וכך פירשו, יום טוב אין צריך אות, פסח במצה, סוכות בסוכה, ועוד כמה ראיות. והיה מחבב מאוד אכילת מצה כל שבעה, וביום טוב אחרון היה אוכל

סעודה שלישית, אע"פ שלא היה אוכל שלש סעודות בשאר יום טוב, מפני חביבות אכילת המצה שזמנו הולך לו. ובמוצאי יום טוב היה משתדל לטעום חמץ, וכן חדש באורתא נגהי תמניסר. והיה נמנע לאכול לאחר הפסח מצה שיוצאין בה ידי חובתו בפסח, שיהא להיכרא לעשיית המצוה, שאין עושין אותה להנאה, אלא מפני גזירת הבורא יתעלה שמו.

ובשדי חמד מערכת חמץ ומצה, סי' יד אות י' הסתפק בדעת הגר"א האם כוונתו שקיימת מצוה ולכן יצטרך לברך, או שסובר כדעת ה'חזקוני' והחת"ם סופר שאינו מברך. והביא תשובת הר"י שלמה הכהן מווילנא בעל החשק שלמה, שהעלה למסקנה כי גם לפי הגר"א אין לברך על אכילת מצה בשאר ימי הפסח.

והערוך השולחן, סי' תע"ה סעיף י"ח כותב דע דרך מקובלני, דאע"ג דאין חובת מצה רק בלילה הראשון, מכל מקום מצוה לאכול ימי הפסח כדכתיב שבעת ימים תאכלו מצות, והא דקרי לה רשות, משום דמצוה לגבי חובה רשות קרו לה מפני שאין זו מצות עשה, אלא רצון ה' שיאכלו בני ישראל מצה כל ימי הפסח.

אמנם נודע שהיו גדולי עולם שהחמירו על עצמם מאד מחשש חמץ, ונמנעו מאכילת מצה בשאר ימי הפסח. וכך כתבו על הגאון הקדוש בעל ישמח משה שאכל רק את הכזיתים בלילי הסד, שהיה מחמיר מאד בעריכתן ואפייתם, ומלבד זאת לא אכל מצה אפילו בסעודות יו"ט. אך תלמידו הגה"ק בעל אך פרי תבואה מליסקא היה אומר שרבו היש"מ אכל מצה גם בסעודות יו"ט מחמת חיוב לחם משנה. והדברים ארוכים לא עת האסף פה.

שאלה ד. שם (פ"ב ה"א) לא יאכל חמץ, לעשות המאכיל כאוכל. ובזית רענן (פרשת בא) פירש: המאכיל לקטנים, דאלו לגדולים לא מצינו זה נהנה וזה מתחייב, וצ"ע דהרי אפילו לגדולים איכא חיוב לאפרושי מאיסורא ועיין בירושלמי נזיר (פ"ד ה"ג) שבית דין מכין מכות מרדות לאפרושי מאיסורא עד שתצא נפשו. ואם כן כ"ש שאסור לו מה"ת להאכילו דבר איסור ולסייעו לעשות איסור.

תשובה. אסור אבל לא לאו.

•

הנה בדברי הזית רענן יש מבוכה בין גדולי הפוסקים ונביאם בקצרה. הרמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק י"ז הלכה כ"ז פוסק, קטן שאכל אחד ממאכלות אסורות. או שעשה מלאכה בשבת אין בית דין מצווין עליו להפרישו לפי שאינו בן דעת. במה דברים אמורים בשעשה מעצמו. אבל להאכילו בידים אסור ואפילו דברים שאיסורן מדברי סופרים.

ובספר אמר יוסף מפרש דברי הרמב"ם דהיא ברייתא בפרק חרש דף קי"ד דמוקי לקרא דלא תאכילום דלא ליספי להו בידים וס"ל להר"מ ז"ל דאין זה אלא לאיסורא בעלמא אבל אין עוברין בלאו ואין לוקין המאכילין וכן דעת הסמ"ג וכ"כ הרא"ם בפרשת שמיני. דבפרק חרש יש ברייתא אחרת שאומרת לא תאכלום כי שקץ הם לא תאכילום להזהיר גדולים על הקטנים, ואוקמוה התם דלא ליספו להו בידים, ואף על פי כן אין זה אלא לאיסורא בעלמא אבל אין עוברין עליהן בלאו ואין צריך לומר שאין לוקין עליהם. וכן כתב הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות מאכלות אסורות וכן הסמ"ג. אבל רבינו ישעיה כתב בפירושו לתורת כהנים שאם האכיל לקטנים לוקה כאילו אכלו, וכן משמע מלשון הברייתא בתו"כ דקתני לחייב את המאכיל כאוכל.

אבל הרב רבי אברהם בן עזרא פירש הברייתא הזאת דאי מאכיל עוף טמא לבר ישראל חבריה בחזקת עוף טהור והוא אוכלו, הוי האוכל שוגג והמאכיל מזיד ומתחייב ההוא מאכיל כאילו הוא גופיה אכליה ולוקה אי איכא עדים והתראה כדי ליישב הברייתא דקתני לחייב המאכיל כאוכל וגם שיתקיימו דברי הרמב"ם והסמ"ג שאמרו שהגדולים שהאכילו את הקטנים אינן אלא באיסור בעלמא, ואשר הביא את הרמב"ם ז"ל לומר כן אינו רק מפני שפשט הכתוב אינו אלא על האוכל לא על המאכיל את הקטנים וכו'. **ועיין** בקרבן אהרן שהאריך בזה ומסיק ג"כ דמה דאמרינן ביבמות להזהיר גדולים על הקטנים היינו דלענין להאכיל קטנים שאינם בני חיובא אינו רק באזהרה, אבל לענין ליתן לגדול הוי לאו גמור ע"ש.

אכן אפילו נימא דהדרשות דמייתי הש"ס ביבמות רק אקטנים קאי מכל מקום הסברא נותנת דאם על הקטן שאינו בר חיובא מוזהר שלא לספות איסור בידים, על הגדול שהוא בר חיובא לא כל שכן, ולכן לענין כל איסורים שבתורה שלא לספות לגדול ידענו מטומאה ודם ושרצים. אך זה דוקא באותם איסורים שהוא בעצמו מוזהר עליהם כמו הני, אבל להושיט כוס יין לנזיר שהוא אינו מוזהר בעצמו, וכן להושיט אבר מן החי לבן נח דלא שייך למילף מהני תלת דלא כתיבי רק בישראל מנ"ל, לזה הוצרך לומר דילפינן מלפני עור לא תתן מכשול, דזה ודאי שייך גם בשהוא אינו מוזהר, ולכן נקט הני תרתי כוס יין לנזיר ואבמ"ה לב"נ, וא"כ גם מזה מוכח דבהוא אינו מוזהר לא שייך איסור לספות בידים, רק היכי דאיכא משום לפני עור. ואף דבלא קאי בתרי עברי דנהרא ליכא משום לפני עור כדאמרין בע"ז (שם) מכ"מ מדרבנן צריך לאפרושי מאיסורא כמו שכתבו התוספות בשבת (דף ג' ע"א) ע"ש. והיוצא מזה דבקטן דלא שייך גביה משום לפני עור כיון דהוא אינו מצווה, וגם משום לאפרושי מאיסורא לא שייך גביה מהך טעמא כיון שאצלו אין איסור, וליכא רק משום דגלי קרא להזהיר גדולים על הקטנים.

שאלה ה. שם (פ"ב ה"ב) מה נפק מביניהון נפלה עליו מפולת. מפרש הפני משה שהוא בעצמו מפקח הגל. וצ"ע, שא"כ מעולם לא התייאש ולא נעשה הפקר.

תשובה. אילו לא הסב מראש

•

כוונת רבינו הוא כמו שמבואר בפני משה שנפלה עליו מפולת קודם פסח והוא הפקירו בפירוש, ורק אחר הפסח חזר אחריו.

שאלה ו. שם (פ"ב ה"ד) בחטים ובשעורים וכו'. האם יש ענין למנוע מלאכול מצה של כוסמין בפסח.

תשובה, במקום שנהגו.

•

עין בשו"ת מנחת יצחק חלק ט' סימן מ"ט שכותב והנראה דאף שכתב הגאון המהרש"ם שם בשאלה דקמחא דפיסחא שנתערב בו קמח שעורין, דאסור לכתחילה דוקא משום המנהג של הרמ"א כנ"ל, ולא להחמיר בדיעבד, וגם לפי טעם דממהר להחמין אין לאסור בדיעבד, מ"מ לענ"ד קשה בנד"ד להתיר אף בדיעבד וכו', אבל באפיית קמח שעורים, דיש כמה עניני זהירות במקום וסדר לישת המצות, ובהנחה בלא עסק, דדינם מבואר בשו"ע (סי' קנ"ט) ופוסקים, וכ"ז מיירי בקמח חטים, אבל בקמח שעורים דממהר להחמין לא נתבאר דינם בכל אלה, והיינו צריכים לחבר שו"ע חדש בזה בביאור כל פרט ופרט, ומי יכול לקבל עליו האחריות בזה, ממילא יש לחשוש אף בדיעבד. ומסיים שם דאף בדיעבד יש להחמיר בזה.

אולם בספר חשב האפוד חלק ג' סימן ט' פוסק וז"ל ונסתפק כת"ה כי אולי השימור מחימוץ בשיבולת שועל קשה יותר מחטה כי אולי המין הזה קרוב להחמין בתוך ח"י מינוט, ומי יכול לעמוד בזה.

והנה הא דשיעור חימוץ הוא כדי הילוך מיל, מקורו מהגמ' פסחים מ"ו, ושם אינו מוזכר כלל חטה אלא סתם בצק, ומזה יוצא מפורש דבכל מיני בצק שיעור החימוץ הוא מיל. גם בשו"ע לא מצינו שום עדיפות בקמח של חטים לענין חימוץ, כי אחרי שהמחבר כתב בסימן תנ"ג שיוצאים בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשיבולת שועל ובשיפון, חזר וכתב סימן תנ"ט סעיף ב' דאם הניח העיסה בלא עסק שיעור מיל הוה חמץ ולא חילק בין מין למין. גם הרמ"א אשר הגיה בריש סימן תנ"ג שהמנהג ליקח לכתחלה חטים הרי הדגיש שאין זה אלא לכתחלה.

ומסיים ואם כן אין שום ספק אשר האנשים אשר אכילת חטה קשה לבריאותם ושיבולת שועל יותר נח להם שמותר להם לעשות מצה משיבולת שועל. והנה בודאי תהי' השמירה מחמץ קצת יותר קשה, ולא מן ההלכה אלא לפי שלא הורגלו בזה, אבל מכל מקום עם קצת תשומת לב יוכלו לעמוד בזה.

שאלה ז. אין לשין מצה ברותחין מפני שהן חולטין. פירש הקה"ע ואין יכולין להחמין. וצ"ע, דהא מבואר לעיל (ה"ד) דכשנותן רותחין

על הקמח הרי הוא מחמיץ מפני שאין זה חלוט ברור, אא"כ נותן הקמח ברותחין שהאור מהלך תחתם.

תשובה. רותחין גמורים

שאלה ח. שם (פ"ג ה"ז) נמנו בעלית בית אריס בלוד התלמוד קודם למעשה. צ"ע דהא אמרינן בקידושין שכבר בימי ר"ע וטרפון נשאלה שאלה זו בפניהם ונענו כולם ואמרו תלמוד גדול שמביא לידי מעשה.

תשובה. הא מדקדקים ונמנו

שאלה ט. שם (פ"ה ה"ה) עד מקום פלוני כת אחת וכו'. בתוספתא (סוף פ"ח) איתא, אלו דברים שווה בהם פסח מצרים לפסח דורות. פסח מצרים בשלש כתות ופסח דורות כיוצא בו. וצ"ב דאיך הוא כיוצא בו, הא פסח דורות המצוה היא שיהא נשחט בשלש כתות זה אחר זה. ואילו פסח מצרים שהיה כל אחד שוחט בביתו, וכמ"ש ולקח הוא ושכנו הקרוב אליו, א"כ משמע שהשלש כתות היו שוחטים בבת אחת כל אחד במקומה.

תשובה. כיוצא בהן באכילתן.

שאלה י. שם (פ"ו ה"ג) שלש עשרה שנה עשה ר"ע נכנס אצל ר"א ולא היה יודע בו. צ"ע דהא בבבלי כתובות (ס"ג ע"א) נאמר כי לאחר י"ב שנה שהיה בבי רב חזר לביתו בתריסר אלפי תלמידיו, וא"כ איך ל אידע בו ר"א אחרי שאז היה כבר רבי עקיבא מרביץ תורה ל"ב אלף תלמידים.

תשובה. כי החזיק עצמו כתלמידו.

ירושלמי שקלים

שאלה א. למה נסדר הגמרא של תלמוד ירושלמי על מסכת שקלים, בתוך התלמוד בבלי, מה שלא מצינו בשום מסכתא אחרת.

תשובה: כי אין אחרת

•

על פי דברי 'ספר יוחסין' (מאמר א) היתה לפני בעלי התוספות גמרא בבלי אף על מסכת שקלים, וראה בהגהות הגר"מ שטראשון בבא בתרא ח' ע"ב מה שהקשה ודחה את דבריו ומבאר דכוונת התוספות היא על ירושלמי שבידינו.

שאלה ב. בשקלים (פרק א הלכה ג) כל דעבר בימא יתן. צ"ב מה הקשר בין העברה בים סוף לבין מצות מחצית השקל.

תשובה: לא ידעו מה יברך.

•

עיין בישמח משה פרשת כי תשא כמה טעמים על זה, וחדא מיני' על פי מ"ש הבית שמואל אחרון בפרשת יתרו על ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, דברים לא י"ט, ותורף הדברים דמה דכפה הקב"ה על ישראל ההר כגיגית אף דכבר אמרו נעשה ונשמע וקבלו התורה ברצון, דרצה הקב"ה להגדיל שכרן, דאם לא היה כופה והיו עובדין מאהבה לקבל התורה, אין חידוש כל כך. אבל על ידי הכפיה והיה בידם לקבל התורה מיראה שלא יהרגם, ואף על פי כן לא קבלו רק מאהבה ולא מיראה, שכרם יותר גדול.

והנה מבואר שם דבדבר שיש בו הנאת עצמו גדול מאד, וגם הוא הנאה גלוי ומיד נהנה, ועם כל זה עושה רק בשביל ציווי ית"ש ולא בשביל עצמו כלל, היא מדריגה גדולה מאד, עיין שם. והיינו ונתנו איש כופר נפשו ואין הנאה גדולה מזו, כי כל אשר לאדם יתן בעד נפשו, מכל מקום הוא רק לה'. ושמא תאמר שהיא הנאה רחוקה, לזה אמר ולא יהיה בהם נגף תיכף בפקוד אותם, והיא הנאה גלויה תיכף ומיד.

ואמר הפסוק זה יתנו כל העובר על הפקודים, ר"ל שזה ודאי יתנו אף העוברים על מצות השי"ת, דמי פתי יסור הנה שלא יתן פדיון נפשו, ואף על פי כן הם יתנו רק לה'.

ועל פי זה יתבאר גם כן המדרש (ירושלמי שקלים פ"א ה"ג, כל דעבר בימא יתן, זה יתנו, ר"ל זה אשר אני מצוה יתנו, כל העובר כל דעבר בימא ולהם ראוי מדרגה זו כי כבר ראו בעיניהם והשיגו ובאו לידי אהבה נפלאה, וזה היה קודם מתן תורה, וכל שכן לאחר מתן תורה. וזה דברי המדרש כל דעבר בימא יתן זה, ואם כן להם דבר קל מדריגה זו.

שאלה ג. שם (ה"ד) דאמר ר"מ כשם ששיקלו תורה כך קלבנו תורה. לכאורה משמע שלדעת ר"מ מחוייב ליתן קולבן מן התורה. וקשה דא"כ איך השוקל ע"י עני וע"י שכנו וע"י בן עירו פטור מן הקלבון, ומשמע דסתמא דמתניתין אתיא גם כר"מ.

שאלה ד. שם (פ"ג ה"ב) אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא מנעל ולא בסנדל. צ"ע, שהרי בלא"ה אין נכנסים להר הבית וכ"ש בעזרה במנעל ובסנדל.

תשובה: ס"ד דעשה דוחה לא תעשה

הנה גירסא הגמרא שלנו ביבמות דף ק"ב ותנן נמי אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא באנפיליא ואין צריך לומר במנעל וסנדל לפי שאין נכנסין במנעל וסנדל לעזרה. פי' רש"י ז"ל שם ולא באנפיליא. ואין צריך לומר מנעל וסנדל דבלאו חשד נמי אין נכנסין בהן לעזרה כדתנן בפ' בתרא דברכות דאיכא רמוס חצרי.

שאלה ה. שם (פ"ג ה"ב) מדברים היו עמו משעה שהוא נכנס עד שעה שהוא יוצא, וימלא פומיה מוי, אמר ר' תנחומא מפני הברכה.

מבואר מכאן שברכו ברכה על תרומת שקלים, ופלא על הרמב"ם שהשמיט ברכה זו.

•

בש"ת חכם צבי (סי' קכ"א) מביא שביפה מראה פירש תירוץ הגמרא "וימלא פומיה מוי, אמר רבי תנחומא מפני הברכה", שחוששים שמא יבלע מהמים ונמצא שנהנה בלא ברכה. והחכם צבי הקשה עליו שיכול לברך בתחילה על דבר אחר ולכוין גם על המים שיבלע. ועוד שמי ששותה מים לאונסו כגון שחנקתו אומצא פטור מברכה, וכמבואר בברכות (מ"ה ע"א), וכל שכן כאן שאינו מתכוון כלל לבלוע את המים שהוא פטור מן הברכה, וכל שכן שאין למנוע מלמלאות פיו מים על הספק משום חשש בליעה בלא ברכה. ועל כן כתב בחכם צבי, שנראה לו ברור שכוונת הירושלמי היא, שאי אפשר לו למלאות פיו מים מפני שצריך לברך התורם את הלשכה בשעה שהוא תורם, וצריך לברך "אשר קדשנו וכו' להפריש תרומה מן הלשכה". שכן אפילו אם נאמר שתרומה זו שהוא תורם היא מדרבנן ולא מדאורייתא, עם כל זאת לא יגרע מחלת חוץ לארץ שמברך עליה בשעת הפרשה, וכן כל שאר מצות דרבנן.

שאלה ו. שם (פ"ה ה"ד) מבואר בירושלמי דאין ליתן בלילה. לא מובא בפוסקים, האם יש ענין לדקדק על זה.

•

בספר דברי תורה מבעל מנחת אלעזר מהדורא א' קי"ז מביא בשם האריז"ל [שעה"כ דרוש א' מדרשי הלילה] שאין ליתן "צדקה" בערבית כי אז הוא לילה והדינים גוברים ויש פחד מאחיזת החיצונים. וכבר הערו את מקורו בדברי הירושלמי [פאה פ"ח הלכה ח'] ר' חנינא בר פפא הוה מפליג מצוה. (פירש מהר"א פולדא ז"ל מחלק צדקה) בליליא. חד זמן פגע ביה רבהון דרוחי' (שר של הרוחות) א"ל לא כך אולפן רבי (לא כך למדתנו) [דברים י"ט] לא תסיג גבול רעך (ולילה הוא גבול רוחות ושדים ולא של בני אדם) א"ל ולא כן כתיב [משלי כ"א] מתן בסתר יכפה אף והיה מתכפי מיניה וערק מן קמוי (מתכפי ממנו וברח השד מפניו) עכל"ה.

ובברכי יוסף [או"ח סימן רל"ה] רצה להעמיס זה בדברי הירושלמי (והוא הביא מירושלמי שקלים [פ"ה הלכה ט"ז] ובירושלמי שלפנינו נמצא זה בשקלים [פ"ה הלכה ו' ובפאה שם]) דשר של הרוחות אמר לו כן לר"ח בר פפא דלילה זמן דין גמור הוא (היינו גבול של החיצונים ר"ל) ולא הו"ל לחלק צדקה ודאי כדברי הברכ"י הנזכר. ועיין בדבריו ביו"ד [סימן רמ"ז].

אמנם זהו מיידי בעל כרחך רק במצוה שאינה עוברת וכהאי שנותנין לכיס של צדקה שאין נפקא מינה אם יתנו בבוקר וכמו שנראה מדברי האריז"ל בשער הכונות [דרוש א' מרדושי הלילה] בזה"ל ובענין הצדקה "אין צורך לתת קודם תפלת ערבית כמו בשחרית יען שעתה היא זמן דינים קשים עכ"ל. הרי מבואר שכתב רק "שאיין צורך" קודם תפלת ערבית כמו שיש צורך על פי הכונה לתת קודם תפלת שחרית. אבל אין פטורים אז ממצות צדקה אם נזדמן לפניו עני, איך קס"ד לומר שיעבור על לא תקפוץ את ירך וגו' וכיוצא על כמה לאוין דהרי זה כאלו שופך דמים כל המעלים עין ממנו, [תענית כ"א ע"א] וכהאי מעשה דנחום איש גם זו שמת העני טרם ירד מן החמוד לתת לו. וגם היתכן לומר שלילה אינו זמן מצות צדקה נמצא הוא מצות עשה שהזמן גרמא, שאינו נוהג בנשים והיו נשים פטורות מצדקה וכיוצא דברים שלא ניתנו להאמר כלל וכלל, אלא ודאי כנזכר דרך "שאיין צורך" לפי הכונה בלילה לנתינת הצדקה קודם תפלת ערבית והיינו לכיס של צדקה כנ"ל, וכמ"ש מהר"י צמח ז"ל מובא בברכי יוסף שם.

ע"כ כאשר יבא לפניו עני שצריך לתת לו בלילה בודאי לא ימנע מלתת ח"ו רק טוב לעשות כמו שנהג מרן הגה"ק בעל דברי חיים זי"ע מצאנו. אשר היו עניים בני ביתו תמיד לא יחשו כנודע ומפורסם. וכשהיה מצטרף ליתן בלילה, שלא היה יכול להמתין עד הבקר, היה אומר לו אז קח לך על הכנסת כלה (כשהיה זה הצורך לעני אז) או לדורון דרשה והוצאות החתונה או על משקה, והוצאות שבת קודש או על הוצאות הדרך וכיוצא כפי הענין, כדי לאפוקי שלא יהיה סתם צדקה (בכונת צדק צדקה) רק בדרך מתנה וכיוצא, ואז אין חשש בלילה גם כן והמצוה מקויים ממילא. ודלא כאותן הקמצנים אשר לא יחפצו לעשות צדקה וכשיגיע להם עני בלילה אומרים שמחמירים מליתן צדקה בלילה וביני לביני ילך העני לדרכו ויפטרו מליתן ויש בזה כמה לאוין כנ"ל ופשוט דזהו רק כנ"ל ואם ירצה אחד להיות מדקדק יוכל לומר

לאיזה צורך מתנה כמנהג רבינו הק' בעל דברי חיים כנ"ל אבל לא יקפוץ ידו מליתן ביום ובלילה ולא ישיבנו ריקם להעני חלילה.

ובשו"ת ויברך דוד (ב' ק"ס) הביא בשם ספר יסוד יוסף שכתב, שיש להכין בלילה קופה של צדקה אצל מטתו, וקודם שיישן יטיל בה מעות לצדקה. והעיר ממה שכתבו כמה אחרונים שאין ליתן צדקה בלילה, וחילק שדוקא לתת לעני עצמו שזוכה במעות מיד אסור ליתן, מה שאין כן באופן זה.

ועיין עוד בשו"ת מהרש"ם ח"ב סימן מ"ג, ובספרו דעת תורה אור"ח סימן תקס"ח, וכן היעב"ץ בסדרו עמודי שמים קודם תפילת ערבית, וכן בטל תורה שבת קי"ח ע"א.

ועשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' ל"ב ובהוספות שבסוה"ס), ומספר כהפ"ח (להג"ח פלאג"י ב"ז) מתבאר דקודם תפלת מעריב מותר ליתן צדקה.

ובספר ישראל והזמנים - חלק א מביא מספר מושיען של ישראל ח"א ע' קנ"א מביא משמ"י דמין בעל ויואל משה זי"ע שכל עיקר קפידא זה לא נאמר לאנשים פשוטים, וכתב על זוז"ע שמשמעות הפוסקים דכל ענינים אלו לכל אדם נאמר, שתיקוני המצוות מעצמם נעשית, ואין להשיג גבולם, וכן הבאנו למעלה משו"ת מרקחת בשמים דגם מי שאינו מתנהג בכל דברי כהאריז"ל יש לו למנוע מללמוד מקרא בלילה)].

והערני ש"ב החוב"ט מוה"ר בנימין שמשון בלומענטאל שליט"א ממש"כ בס' כפה"ח שלאחר קידוש לבנה יפריש ג' פרוטות לצדקה, וכ' לחלק שאולי להפריש גרידא אין קפידא כל זמן שלא זכו בו העניים, וכעת יצא לאור מתוך כת"י שו"ת שיח יצחק (להרב מווערבוי) ושם (בסי' תכ"ט) הוכיח מרש"י סנהדרין דף לה. ד"ה שהיו רגילין בליל תענית לעשות צדקה.

שאלה ז. שם (פ"ו ה"ג) עשרה שולחנות עשה שלמה וכו' עשר מנורות וכו'. וכ"ה בבבלי מנחות (צ"ח ע"א). וצ"ע, למה לא תני נמי עשר כיורים עשה שלמה דכתיב ויעש כיורים עשרה וגו'.

תשובה: תני חדא וה"ה לאידך

שאלה ח. שם (פ"ו ה"ד) לבונה מביאה בקומצו של כהן רבי חזקיה בשם רבי ירמיה ואפי' בקומץ הבעלים. צ"ע איך אפשר כשמביא דמי לבונה ונותן בשופר לידע שיעור קומץ הבעלים.

תשובה: לפי ההשערה

שאלה ט. שם (פ"ז ה"ב) והן שראו אותו יוצא ממקולין של ישראל. צ"ע הא בכה"ג שראו אותו שפירש ממקום קביעות הרי נולד הספק במקום קביעות, ודינו כקבוע, כמ"ש הרמ"א (סימן ק"י ס"ב).

תשובה: ספק קבוע לחומרא

שאלה י. שם (פ"ח ה"א) והטהורים אומרים להם פרושו. צ"ע על השמטת הרמב"ם דבר זה, בפ"י מהלכות טומאת הצרעת כתב, ולא המצורעים בלבד אלא כל המטמאין את האדם חייבין להודיע לכל שהן טמאין כדי שיפרשו מהם, שנאמר, וטמא טמא יקרא, הטמא מודיע שהוא טמא. אולם דבר זה שהטהורים אומרים פרושו אינו מביא הרמב"ם, וצ"ע.

תשובה: תני ושייר

ירושלמי יומא

שאלה א. יומא (פרק א ה"א) ומניין שהוא מתמנה להיות כה"ג. פירש הק"ע דסד"א כיון שהוא משוח מלחמה אינו ראוי לבא אל אהל מועד לשרת בקודש לעולם, עיי"ש. וצ"ע ולמה לא יהיה ראוי כשנתמנה לכה"ג.
תשובה: אין עושין שני מצוות כאחת.

שאלה ב. שם, מבואר בירושלמי, דאם מתה אשתו של הכה"ג ביוהכ"פ, קידש אחרת ביוהכ"פ. וצ"ע מ"ש בבבלי קידושין (נב ע"ב) וכי אשה בעזרה מגין וכו', דהא שפיר משכחת לה שמקדש בעזרה אשה בחלקו.
תשובה: יכול לקדש ע"י שליח.

שאלה ג. שם (פרק ב ה"א) כל כהן שאין ידו מחזקת שני זיתים עבודתו פסולה. צ"ע א"כ האיך אמרינן במס' כתובות (דף עג) במשנה שם ובקדושין (דף נ) דכל המומין שפוסלין בכהנים פוסלין בנשים, ובגמ' דכתובות הביא מה דהוסיפו בנשים מה דליתא בכהנים, ולא מצינו בשום מקום מום זה גבי נשים.
תשובה: אשה כבעלה.

שאלה ד. שם (פרק ג' ה"ב) תיפתר שסמך עצמו לכותל וישן לו. צ"ע, איך מותר לישן בעזרה, ולא חיישינן שמא יפיח, הא אפילו שינת ארעי אסור מה"ט בתפילין.
תשובה: לצורך מותר.

שאלה ה. שם (פ"ג ה"ג) בכניסתן לארץ היו מפנין מתוך של משה לתוך של שלמה. צ"ע הלשון "בכניסתן לארץ", שהרי היה זה כבר קרוב לארבע מאות וחמישים שנה מזמן ביאתן לארץ.

תשובה: מיד שנכנסו נצטוו.

שאלה ו. שם (פרק ג' ה"ז) לא יכיל מיכל מב"נ כלום. צ"ע דהרי התורה זכתה לו המעשר ולא מפתורא דב"נ קאכילן.

תשובה: יכול ליתן לאחר.

שאלה ז. שם (פרק ג' ה"ט) מ"ד כשירי כל דור ודור בא למנות על כולם הוא אומר זכר צדיק לברכה וכו'. צ"ע הא במשנה שנינו להדיא ואלו לגנאי.

תשובה: תלוי למי ומתי.

שאלה ח. שם (פרק ה' ה"א) מבואר, דאם הכניס הכף ומהחתה בשתי פעמים כיפר אבל עובר משום ביאה ריקנית. ומוכח דכשיכול לעשות הכל בכניסה אחת ועשה בשתי כניסות חייב משום הכנסה יתירה. האם דין זה שייך גם בהיכל, כגון בהטבה דמנורה, אם היה יכול לעשות בכניסה אחת, ועשה בב' פעמים, האם זה ביאה ריקנית שגם בהיכל אסור.

תשובה: תלוי מתי.

שאלה ט. שם (פרק ה' ה"ג) תנא עד שלא ניטל הארון הי' הכ"ג נכנס ויוצא לאורו של ארון, משניטל הארון היה מגשש ונכנס מגשש ויוצאת. מבואר דבקדשי קדשים לא הי' חלונות להאיר, א"כ קשה מאי פריך הש"ס בגיטין (נד ע"ב) ודילמא דחזי' בפשפש, איזה פשפש הי' שם.

תשובה: הפשפש שלמעלה.

שאלה י. שם (פרק ח ה"ה) תני הזריז משובח והנשאל מגונה והשואל הרי זה שופך דמים. צ"ע, אם השואל אינו יודע הדין ובא לישאל מה יעשה, כיון שאינו יודע הדין אם פיקוח נפש דוחה שבת.

תשובה: הו"ל לידע.

ירושלמי סוכה

שאלה א. בירושלמי סוכה (פרק א הלכה ב) מכיון שחשיכה מהו שיהא צריך להזכיר זמן. צ"ע למה לא הביא מברכות (פ"ח ה"א) חנין בר בא אמר בשם רב יקנ"ה סוכה וזמן. והרי הוא אומר כאן וזמן, אם כן על כרחך מכיון שחשיכה חוזר ומזכיר זמן.

תשובה: לא שמיע לי

שאלה ב. שם (פרק ב' הלכה ה) ר"ה אזל לעייניי טב לסימנא וכו' עד דעל ליה למטללתיה דר"י ספרה דגופתא. צ"ע, דמבואר כאן דמדת חסידות היא להחמיר ע"ע בעוסק במצוה אף שאין הסוכה מזומנת לפניו, דהא ר"ה עמד בצמאוונו עד שהגיע לגופתא דצפרין, ואילו בשו"ע (סי' תר"מ ס"ז) ובמג"א (שם) מבואר, שלכו"ע היכי שיש לו לטרוח אחר סוכה פטור, ולא נזכר כלל שמדת חסידות היא להחמיר.

תשובה: אבל לא לטרוח

•

עיין בשלחן ערוך שם דשלוחי מצוה פטורים מן הסוכה בין ביום בין בלילה. וכתב המגן אברהם דהא דשלוחי מצוה אפילו הוכלין ביום פטורים גם בלילה, ודוקא כשצריך לטרוח אחר סוכה אבל בלא טורח צריך לישב בסוכה.

שאלה ג. שם (פרק ב ה"ז) יוחנן בן החורני וכו'. צ"ע דהא אמרינן בבמות (ט"ו) שר"י החורני אף שתלמיד שמאי היה, כל מעשיו לא עשה אלא כדברי ב"ה, וא"כ מה ראייה הביאו ב"ה לסתור את דעת ב"ש.

תשובה: שסייעוהו מן השמים

שאלה ד. שם (פרק ב ה"ח) שהיו מקדימים דברי ב"ש לדברי ב"ה וכו'. ובבבלי עירובין (י"ג ע"ב) מוסיף, מפני שנוחים ועלובים היו וכו'. וצריך ביאור, איזו השפעה יש למדות מוסריות לקביעת ההלכה. ואף מי שאין לו תכונות מוסריות אלו ומבסס דבריו על יסודות הלכה איתנים בוודאי שאליו שומעים אף שכנגדו עומד אדם יר"ש בעל מדות יותתר גבוהה ממנו.

תשובה: כאשר עשה כן יעשה לו

נכון להביא דברי הגאון ר' ישראל סאלאנטר זצ"ל מייסד תנועת המסור, על דברי הגמרא שבת דף ל', דאיתא ת"ר לעולם יהא אדם ענוותן כהלל, ואל יהא קפדן כשמאי כו', וע"ש בגמ' שסיפרו כמה מעשיות מענותותו של הלל וקפדנותו של שמאי ע"ש, וז"ל הנה העולם חושבין כי מעלתו של הלל היתה גדולה יותר ממעלת שמאי. כידוע כמה משובח מדת הענוה. וכמה גרוע מדת הקפדנות. וכמבואר בכ"מ בש"ס. וע"כ בעולם האמת בלי ספק מדרגתו של הלל גבוה יותר ממדרגתו של שמאי.

אכן באמת זהו טעות. כי הנה לכאורה יש להתפלא ולהשתומם על סיבתו של שמאי, הלא ידוע כי כל בעלי חז"ל אף דורות האחרונים, ומה גם דורות הראשונים היו דומים למלאכי השרת ממש, וקיימו כל התורה כולה וכל המדות טובות שבעולם, ומעתה מאין נולד סיבת קפדנותו של שמאי, האם מאשר היה קפדן בטבע. אולם הכי יבצר משמאי לכבוש את מדותיו ולהטותם לחפצו להשתלם במדת הענוה.

אולם ביאור הענין הוא, כי זה היתה מסיבת מחלוקת שמאי והלל בדרכי עבודת ה' ית"ש, כי כמו שנחלקו שמאי והלל בכל התורה. כן נחלקו בדרכי העבודה. אם להתנהג במדת הענוה. או לכבוד התורה צריך להתנהג

במדת הקפדנות. שמאי היה סבר כי עפ"י דרך התורה צריך אדם להתנהג במדת הקפדנות לכבוד התורה, והלל היה ס"ל כי לעולם צריך אדם להתנהג במדת הענוה. וכל אחד החזיק בדעתו והתנהג עפ"י שיטתו. אמנם אילו היה שמאי סבור כהלל, שעפ"י התורה צריך אדם להתנהג במדת הענוה, גם הוא היה עניו כהלל. וכן אם הלל היה ס"ל שעפ"י התורה צריך להתנהג במדת הקפדנות, גם הוא היה קפדן כשמאי. אך במקרה נהיתה הדבר, כי שמאי היה ס"ל שצריך אדם להתנהג במדת הקפדנות לכבוד התורה. והלל היה סבר להתנהג במדת הענוה. וכל אחד התנהג עפ"י שיטתו כנ"ל.

וכן הוא בענין המחלוקת שמאי והלל בדרך העבודה, אם להתנהג בקפדנות לכבוד התורה, או להתנהג במדת הענוה. וכ"א נהג כפי שיטתו, הנה שמאי מקבל שכר בעד קפדנותו כמו שהלל מקבל שכר בעד מדת ענותנותו, אחרי כי שניהם היו עושין רצונו של מקום עפ"י התורה. נמצא כי מעלתו של הלל לא היה גדולה כלל ממעלת שמאי. ושם בעולם האמת המה תקועים זה אצל זה, ומתענגים בנועם זיו העליון כ"א בעד הנהגתו לפי שיטתו. אכן אחרי אשר חז"ל פסקו כהלל, ואמרו לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי, הנה עתה מי שמתנהג במדת הקפדנות עווננו גדול מאוד.

שאלה ה. שם (פרק ג ה"ג) נטלו אומר אקב"ו על נטילת לולב, נתפלל בו אומר שהחיינו. וצ"ע מירושלמי ברכות (פ"ט ה"ג) נטלו אומר אקב"ו על נטילת לולב ושהחיינו, משמע שמברך שניהם בשעת נטילה.

תשובה: זריזין מקדימין למצוה

•

המג"א בסימן תרמ"ד כתב וז"ל, במנהגים כתוב שינענע ואח"כ יברך שהחיינו, וכן נוהגין בפוזנא. ולי נראה שיברך קודם (לבוש) וכ"מ סי' תרנ"א ס"ה, וכ"נ דמאי שנא משופר ומגילה וכו' עכ"ל. ומבואר דעת מג"א דגם שהחיינו יש לברך עובר לעשייתו (ועי' בכורי יעקב שם סק"ב). וכן מפורש בלשון מרן שזכר המ"א בסי' תרנ"א, יברך על נטילת לולב ושהחיינו קודם שיטול האתרוג, כדי שיברך עובר לעשייתו וכו' עכ"ל.

ובשו"ת תשב"ץ סימן ר"ד כתב וראיתי בירושלמי פרק לולב הגזול שאמרו כשהוא נוטל מברך על נטילת לולב התפלל בו אומר אשר החיינו וקיימנו, כי הנענועין שהוא עושה בשעת תפלה בקריאת ההלל הם שיירי מצוה ומברך זמן עליהם וכו'.

שאלה ו. שם (פרק ג הי"א) אית תניי תני בשמחת לולב הכתוב מדבר. מה ענין שמחה יש בנטילת לולב.

תשובה: שהוא יו"ט (אב"ה, עיין בעל המאור סוף פסחים)

וז"ל של בעל המאור, ועוד שלא מצינו ברכת זמן אלא בדבר שיש בו הנאה כגון נטילת לולב שהוא בא לשמחה.

ובספר החינוך כתב לפי שימי החג הם ימי שמחה גדולה לישראל, כי הוא עת אסיפת התבואות ופירות האילן בבית וצוה האל לעמו לעשות פניו חג באותו העת, לזכותם להיות עיקר השמחה לשמו. ובהיות השמחה מושכת החומר הרבה ומשכחת ממנו יראת אלקים בעת ההיא, ציונו השם לקחת בין ידינו דברים המזכירים אותנו כי כל שמחת לבנו לשמו ולכבודו. והיה מרצונו להיות המזכיר מין המשמח וכו' וידוע מצד הטבע כי ארבעה המינין כולם משמחי לב רואיהם.

שאלה ז. שם (פרק ג הי"א) כך היה המנהג בירושלים אדם הולך לבית הכנסת ולולבו בידו קורא את שמע ומתפלל ולולבו בידו. נכנס לבקר את החולה ולולבו בידו. לשאת את כפיו ולקרות בתורה נותנו לחבירו הניחו בארץ אסור לטלטלו. ע"כ. מבואר מזה שאם הניח הלולב מידו, ה"ז מוקצה, אבל כל זמן שלא הניחו מידו, מותר להמשיך לטלטלו. וצ"ע מ"ש מסכין של מילה בשבת, שכתבו הפוסקים דצריך הוא להניחו מיד מידו.

תשובה: בסוכה מצותו בכך

עיינ באליה רבה סי' של"א סק"ו שהתיר גם בסכין של מילה לתת לאדם אחר. וז"ל, ולענין טלטול סכין לאחר המילה האריך הט"ז יו"ד סימן רס"ו ולעיל סימן ש"ט דאסור, אלא להצניע באותו חדר מותר כדי שלא יאבד, והתירו סופו משום תחילתו שלא ימנע למול, ומגן אברהם מתיר כל זמן שהוא בידו לטלטל לאיזה מקום שירצה, אבל לאחר שהניחו מידו אסור לטלטלו, עד כאן. ולפי זה כשיש מוהל אחד, ועל כרחק צריך להניח הסכין כדי שיפרע, אסור לטלטלו, לכן טוב שיתן ליד אדם אחר. וכהאי גוונא איתא בירושלמי פרק לולב הגזול דמותר ליקח אחר כך מיד חבירו ולטלטל הלולב. גם נראה לי להקל כשיש חשש שיאד, ואז כיון שחזר ונטל בידו מתירין לו אפילו לשאת לביתו, כדלעיל סימן ש"ח סעיף ב' בשאר מוקצה, ועוד הא רמ"א ביו"ד משמע דבכל ענין מותר לטלטל משום דלא הוקצה לבין השמשות, מאחר דהיה צריך לו באותו שבת, וראיות שהביאו ט"ז ומגן אברהם לאיסור מעלי ומשפוד יש לדחותן, דשאני סכין שמוכן לטלטול זה, וידוע מאתמול שצריך בודאי לכך, ודו"ק. וכן בספר נקודות הכסף שם משמע דמקיל בכל ענין. מלבושי יום טוב.

ועיינ במחצית השקל שם שהקשה על דברי האליה רבה שיועיל לתת לאדם אחר וז"ל ובספר אליה רבה ס"ק ה' כתב וז"ל, ומ"א מתיר כל זמן שהוא בידו כו', ולפי זה כשיש מוהל אחד, ועל כרחק צריך להניח הסכין כדי שיפרע, אסור לטלטלו, לכן טוב שיתן ליד אדם אחר, וכהאי גוונא איתא בירושלמי סוכה פ"ג הלכה י"א כו' לענין טלטול לולב עכ"ל. והנה הירושלמי אינו תחת ידי. ולא הבנתי דבריו מה ועיל בזה שיתננו לאדם אחר, דכמו שאם היחו מידו אסור לטלטלו לדעת מ"א, הוא הדין דאסור ליתנו לאדם אחר, דדוקא הוא שכבר הוא בידו מותר לטלטלו ואינו צריך להשליכו, אבל הנתניה לאדם אחר האין הותר, הא לגבי אחר הוא טלטול חדש, ואין שרי לאחר לטלטל המוקצה. לכן כשיש מוהל אחד אין להתיר כי אם משום תחלתו, כנזכר לעיל, אם כן יכול להניחו אחר החיתוך ושוב ליטלו, כן נראה לי.

ועיינ בתהלה לדוד שם ס"ק ל"ז שביאר דברי האליה רבה וז"ל: איזמל. עמ"א סק"ה לענין טלטול הסכין של מילה לאחר המילה, ועמ"ש סי' ש"ח סק"ט דנראה דבנעשה בשבת מוקצה מחמת ח"כ מותר להשתמש בו,

דאין מוקצה לחצי שבת. ואף דבעינן הדר אחזי, כיון שרוצה להשתמש בו היינו הדר אחזי. ולכן דברי המ"א בכאן צריכין הבנה. וכפי הנראה עתו דכאן הוי מוקצה מחמת ח"כ אף ביה"ש, ודו"ק. ולכאורה אפשר לומר דדוקא כשרוצה להשתמש בו היינו הדר אחזי, אבל כשאינו רוצה להשתמש בו, ואינו רוצה לטלטלו אלא לצורך גופו של כלי, לא הוי הדר אחזי, דאדרבא הוא מקצהו מדעתו שלא ישתמש בו, וצ"ע. ועי' בא"ר שהביא הירושלמי שמוותר ליתנו לאדם אחר. והמחה"ש כתב שהירושלמי אינו ת"י, ולכן חלק עליו, והוא פלא. וז"ל הירושלמי פרק לולב הגזול ה' י"א: נכנס לבקר את החולה ולולבו בידו, לשאת כפיו ולקרות בתורה, נותנו לחבירו. הניחו לארץ, אסור לטלטלו, ע"כ.

והא דנתנו לחבירו היא משנה מפורשת בסוכה דף מ"ב ע"א מקבלת אשה מיד בנה וכו', וכן בדף מ"א ע"ב נכנס לביהמ"ד משגר לולבו ביד בנו וביד שלוחו, אלא דהא דהניחו לארץ אסור לטלטלו הביא הד"מ בס' תרנ"ב, וכתב עליו וצ"ע דהא אין מוקצה לחצי שבת. והביאו המ"א בס' תרנ"א ס"ק כ"ח, וצוה לעיין בכאן, ע"ש. ועבא"ר סי' תרנ"ב ס"ק ג' שהיא תוספתא ספ"ב דסוכה. ועי' בש"ל סי' שכ"ח דבלולב פשיטא לי' דאסור לטלטלו לאחר שהניחו מידו. ולפי"ז יהי' ראי' מכאן דמוקצה שהוא בידו, כי היכי דהוא יכול להניחה באיזה מקום שירצה, עס"י ש"ח במ"א סק"ז, ה"נ יכול ליתנו לאחר, וה"ט דנתנו לחבירו, וכ"ש ליתנו מידו אחת לידו הב', ודלא כהתו"ש ברס"י ש"ח.

ולכאורה לולב שאני דכל זמן שאוחזו בידו משום חיבוב מצוה אינו מוקצה, אלא בהניחו לארץ כיון דגלי דעתו דשוב אינו רוצה לחבב נעשה מוקצה, עיין חסדי דוד. וא"ש הא דנתנו לחבירו, כיון דלאחר שישא כפיו וכו' יטלנו ממנו לחיבוב מצוה לא הוי מוקצה, ואין ללמוד מזה לשאר מוקצה, אלא דמהא דמקבלת אשה וכו' ומחזירה למים מבואר דאף שאינו רוצה עוד לחבב המצוה מ"מ מותר. וז"ל הש"ל אחר שנעשה מצותו אסור לטלטלו, ורשאי לתת אותו ביד אשתו, וצ"ע.

ודע דמכ"ז צ"ע לדעת הפרישה שהבאתי בס' כ"ר ס"ק ג' שכ' דלולב כ"ז שלוקח אותו בידו כאלו עושה אותו פעם המצוה, אף שכבר יצא י"ח אותו יום.

ועיין בחתם סופר מהדורא תליתאה ביצה דף י"א שכתב שהאדם המקבל מהמוהל את הסכין נעשה שותף בעשיית המילה וז"ל, תנא ושויין שאם קצב עליו בשר שאסור לטלטלו. הרמ"א ב"ד סי' רס"ו ס"ב וכן המהרש"ל שם ס"ל דסכין של מילה כשם שמותר לטלטלו למול, כך מותר לטלטלו אחר המילה, כי מאחר דלא איתקצי לדבר זה בין השמשות, שוב לא תחול עליו הקצאה באמצע היום, והט"ז שם ובא"ח סי' ש"י סק"ג וכן המג"א סי' של"א סק"ה פליגי ואוסרים, וראה משמעתין ושויין שאם קצב עליו בשר אסור לטלטלו, דחוזר להקצאתו הראשונה. אלא שהעלה באליה רבה סי' של"א סק"ה, וכן הסכים במחצית השקל שם סק"ה, שאם המל הוא הפורע, וע"כ יניח הסכין מידו בין חיתוך לפריעה, ואם יהיה אסור לחזור ולקחתו יאבד וממנע מלהיות מוהל, התיירו סופו משום תחלתו לחזור ולקחתו ולהביאו לביתו להצניעו.

ואני מוסיף על דברי רבותינו שאין צריך כאן היתר סופו משום תחלתו, כבעלמא דמתירין איסור להחזיר תריסין או לתת עור לפני הדורסן וכדומה משום תחלתו, אבל הכא שאין כאן איסור אלא ההקצאה מדעתו משום חשיבותו מיוחד לו מקום, ואמנם ליטלו למול לא הוקצה מעולם, שהרי היינו חשיבותו והקצאת מקומו להיות מוכן למול, והשתא כיון שידוע שצריך גם להחזירו לביתו, שאם לא כן לא יקבל עליו למול, א"כ מעיקרא לא הוקצה לזה, ואדעתא דהכא מיוחד ליה מקום לשיהיה מוכן ומומן לו למול ולהחזירו למקומו המיוחד, ואין כאן היתר איסור בסופו משום תחלתו.

אמנם עוד כתב אליה רבה שלא יניחנו מידו אלא יתננו לאחר, ושכ"כ בירושלמי פ' לולב הגזול, וכתב מחצית השקל שהירושלמי לא ראה, אבל הדבר אינו מובן וכי אחר יכול לטלטלו, וראינו הירושלמי שם סוף הלכה י"א מיירי מיקירי ירושלים שהיו נושאים הלולב כל היום, אמר שם לשאת את כפיו או לעלות לתורה נותנו לחבירו, הניחו בארץ אסור לטלטלו ע"ש, ס"ל להירושלמי דמשביטל מצותו בהנחתו על הארץ שוב אסור לטלטלו ולהגביהו, אלא נותנו לחבירו, והתם מילתא אחריתי היא דגם חבירו עושה מצוה בהחזקת לולב בידו, ע"כ לא נתבטלה מצותו, משא"כ בהניחו על הארץ, ואינו ענין לסכין של מילה.

אמנם אין חכם כבעל נסיון המל ופורע, ויניח הסכין מידו בין חתוך לפריעה, הרי צריך להבחין להיכן יניח האיזמל שלא יתקלקל ושלא יזק אדם בו, וא"א להיות זריז כי הוא בהיל לפרוע כמעט רגע טרם יבואו הדמים, וע"כ תמיד א' מוכן עומד על ימינו שממהר וזריז ליטול האיזמל מידו כרגע שלא יצטרך לפנות ימין או שמאל, ואתו האחר הוא סניף למצוה ושייך לה יותר שממהר וזריז ליטול האיזמל מידו כרגע שלא יצטרך לפנות זה, ואתו האחר כיון כבר הוא בידו לא יוציאנו עוד מידו, ויניחנו בתוך התיק ויביאו אל הבית להצניעו שם, וכן נכון וישר. אלא שיש קצת לעיין כי בשומו לתוך התיק מבטל כלי מהיכנו, שהרי התיק היה ראוי לטלטל לצורך גופו ומקומו, וע"י הנחת האיזמל לתוכו מבטל, וע"ז צ"ל התירו סופו מושם תחלתו כי יתקלקל בלא תיק.

שאלה ת. שם (פרק ה"א) כנגד הלולב שהוא מתחדש כל שבעה. צ"ע, דהרי הלולב מתחדש כל שבעה רק במקדש, אבל לא בגבולין אלא מתקנת ריב"ז ואילך.

תשובה: כך נהגו

שאלה ט. שם, הוון נסבון תרתין סלעין. צ"ע איך נטלו שכר, והא מה אני בחנם אף אתם בחנם. ואין לומר דשכר בטלה היו נוטלין, דהרי בשבת היתה.

תשובה: נתנו להם

כתב השו"ע סי' ש"ו סעיף ד' אסור לשכור חזנים להתפלל בשבת, ויש מי שמתיר שכר שבת בדבר מצוה.

וכתב הפמ"ג במשבצות סי' ש"ו סק"ד דדרך מתנה מותר עי"ש. וזהו כוונת רבינו שנתנו להם במתנה לא בתורת חיוב.

שאלה י. שם (פרק ה ה"ו) ר' חייה בר בא אמר היא נבל היא כינור נימין יתירות בין זה לזה. וצ"ע ממשנה במסכת קינים (פרק ג מ"ו) מעיו לנבלים בני מעיו לכינורות, הרי דשני דברים המה.

תשובה: זה בא מזה.

ירושלמי ביצה

שאלה א. ביצה (פרק א' ה"ג) מ"ד מותר נעשה כטבל שתקנו שוגג. צ"ע למה נקט טבל שתקנו דוקא, הא ה"ה כל מלאכה שעשה בשוגג דמותר בו ביום.

תשובה: חד משניהם נקט.

שאלה ב. שם. מבואר בירושלמי כאן שר"ש ור"י פליגי בין בשבת ובין ביום טוב אי מלאכה שאין צריך לגופו חייב או פטור. וצל"ע, על הפני יהושע (שבת מ"ו ע"ב בד"ה אלא אי קשיא) דביום טוב הכל סוברים אפי' רבי שמעון שמלאכה שאינו צריך לגופו חייב.

תשובה: סובר שהבבלי חולק ע"ז.

שאלה ג. שם (פ"א ה"ד) ואקים תניי קומוי ותנא בד"א בסולם של שובך אבל בסולם של עלייה אסור. צ"ע, למה היה צריך לר"ח להעמיד תנא קמיה שישנה לפניו הברייטא, ולא היה די כשיאמר לו ר"ח הא תנא בד"א בסולם של שובך וכו'.

תשובה: כדי שיזכור.

שאלה ד. שם (פ"א ה"ז) בא להודיעך כחן של ב"ש עד היכן היו מחמירין. קשה דהא אדרבה היה צריך להודיע כחן של ב"ה עד היכן היו מקילין, דכח דהתירא עדיף כמ"ש בביצה ב' ובכ"ד.

תשובה: ב"ה פשיטא.

שאלה ה. שם. אבנים שישבנו עליהם בנערותינו עשו עמנו מלחמה בזקנותינו. האם באמת צריכין להזהיר להילדים בדברים הקשים לזקנים.

תשובה: א"צ.

שאלה ו. שם ("א ה") מניין שאין בוררין ולא טוחנין ולא מרקידין ר' אחא בשם רשב"ל כל מלאכה לא יעשה בסה עד ושמרתם את המצות. צ"ע, ממקרא מפורש בשופטים (ו' פסוק י"א), וגדעון בנו חבט חיטים בגת להניס מפני מזדן. ובפסוק י"ג ברש"י שם, שפסח היה, ואיך הותרה לו לעשות מלאכה דאורייתא ביום טוב.

תשובה: פקו"נ.

שאלה ז. שם (פ"ב ה"ב) שכן אדם טבל לקריו בשבת. צ"ע, מאי ראיא, הא קריו אינו אל מדרבנן, ובודאי מותר כמו שנטמא בולד הטומאה.

תשובה: חכמים החמירו כשל תורה.

שאלה ח. שם (פ"ב ה"ד). דוד מת בעצרת והיו כל ישראל אוננין והקריבו למחר. ובמשנה למלך (פ"ג מהל' אבלות הלכה י) הקשה על הירושלמי, דאיך אפשר שהקריבו בנ"י הקרבן למחרת, הרי כל ישראל היו אוננין, והיו חייבים לטמא עצמם עבור הנשיא (כדאי' בגמ' פסחים ע"ב), והיו

כולם טמאי מת, וצריכים הזאה ג' וז', ואיך יכלו להקריב למחרת. ותיריך במשלמ"מ, דמש"כ בירושלמי "למחרת" הכוונה על היום השביעי שעדיין הי' להם תשלומים, עכ"ד. ולכאורה הדברים צע"ג מאוד, דהרי דוד המלך ע"ה נפטר בשבת, ובודאי לא קברוהו בשבת ע"י עממים, ומסתמא חיכו ליום א' לקברו ע"י ישראל. וא"כ נטמאו לו ביום א', ויום הז' לטומאלם הוא יום א' אח"כ שהוא כבר יום הח' לשבועות, וכבר עבר ז' ימי תשלומים ולא יכלו להשלים קרבנם, וצע"ג.

תשובה: יתכן שקברוהו ע"י גוים שלא להשהותו.

שאלה ט. שם (פ"ב ה"ו) ר"ג מחמיר כדברי ב"ש וכו'. צ"ע, האין עשה כב"ש והלא הלכה כב"ה, והעובר על דברי ב"ה חייב מיה, כמ"ש בברכות (פ"א ה"ז), וכ"ש ר"ג נכדו של הלל.

תשובה: סבר שלחומרא מותר.

שאלה י. שם (פ"ג ה"ג) רבי בא בשם רבנן דתמן שחטה ואכלו זאיבים בני מיעיה כשירה שחזקת בני מיעים לכושר וחש לומר שמא ניקבו חזקת בני מעיים כשירין. צ"ע, פשיטא שכשירה, שהרי אפילו הבנ"מ לפנינו אינם צריכים בדיקה וכמ"ש בחולין י"א, ורק הריאה צריכה בדיקה מפני שהוא מיעוט המצוי, כמ"ש ברש"י שם וברמב"ם ושו"ע (יו"ד סימן ל"ט).

תשובה: שמא ישהה משהו.

ירושלמי ראש השנה

שאלה א. ירושלמי ר"ה (פרק א ה"א) משנבנה הבית התחילו מונים לבנינו. הנה בספרי (פ' בהעלותך) על הפסוק ושרת את אחיו, איתא, מלמד שהיו מונים ישראל ליציאת מצרים, משבאו לארץ התחילו מונים לביאתן לארץ, בנו הבית התחילו מונים לבנין הבית וכו', וצ"ע דבירושלמי כאן לא נזכר מהמנין של ביאתן לארץ עד בנין הבית.

תשובה: כי זה פשוט

שאלה ב. שם, באומר הרי עלי עולה להביאה בשני בשבת, כיון שבא שני בשבת ולא הביאה עובר. למה נקט הירושלמי דוקא "שני בשבת", האם יש טעם לדבר, או לאו דוקא נקט.

תשובה: יום לראשון

•

אולי כוונת רבינו דנדר ביום ראשון בשבוע להביאו למחרת ביום שני. **ועיין** בלשון הגמרא של בבלי דמצינו ג"כ דנקט הלשון שני בשבת, והוא במסכת פסחים דף נ"ח ע"ב חל להיות בשבת, כחל להיות שני בשבת. פירוש רש"י. בלשון ראשון, חד מימות החול נקט. ועיין עוד בתוס' שם דמקיים פירוש זו, וז"ל ואין צריך לפרש דדוקא נקט שני דהא ע"כ לרבא דמוקי לה בשני בשבת דעלמא לא הוי שני בשבת דוקא, דהא לא בערב הפסח מיירי הוא הדין לאב"י אם לא יהיה דוקא אין לחוש.

שאלה ג. שם (פ"א ה"ב) מה עשה קרא שם על מעשר שבו ופדיו ונתנו לעני. צ"ע, הא המוציא מחבירו עליו הראיה, ואין צריך ליתן לעניים מספק.

תשובה: החמיר

•

עין טורי אבן ר"ה דף יד ע"א שהקשה קושיא זו. וז"ל ק"ל אמאי נתנו לעניים מספק הא כיון דמספקא ליה דלמא ט"ו בשבט ר"ה לאילן ואכתי שנת מע"ש הוא המוציא מחבירו עליו הראיה ואי"צ ליתן לעניים מספק, ואע"ג דספק זה הוא ספיקא דדינא אי אחד בשבט ר"ה לאילן או ט"ו הא בספיקא דדינא נמי שמעינן ליה לר"ע המוציא מחבירו עליו הראיה, דתנן בפ"ח דבכורות דף מ"ח גבי פדיון בכור מת ביום ל' כיום שלפניו רע"א אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן ומפרש בגמרא טעמא דר"ע דמספקא ליה יום ל' אי כשלפניו אי כשלאחריו, משו"ה אם לא נתן לא יתן, דהמוציא מחבירו עליו הראיה, אלמא בספיקא דדינא נמי הכי ס"ל, והא ספק מתנות כהונה כמו בכור, וספק מתנות עניים שוין הן לענין ספיקא, דהא תנן בפ"א דחולין דף קל"ד גר שנתגייר והיתה לו פרה, נשחטה עד שלא נתגייר פטור, משנתגייר חייב ספק פטור שהמוציא מחבירו עליו הראיה, ודייק עלה בגמ' אלמא ספיקא לקולא, ורמינהו חורי הנמלים שבתוך הקמה הרי הוא של בעה"ב ושלאחר הקוצרים העליונים לעניים והתחתונים של בעה"ב ר' מאיר אומר הכל לעניים שספק לקט לקט, וש"מ אי ספק מתנות כהונה להקל הה"נ לספק מתנות עניים דכיון דלר"ע ספק מתנות כהונה להקל הה"ה לשל עניים ואמאי נתנו לעניים.

ושמא י"ל אע"ג דלגמרא דידן הני תרתי דמיין אהדדי, הגמרא דירושלמי ס"ל דאע"ג דבשל כהונה ספיקא להקל, אפ"ה בשל עניים להחמיר, דגלי בהו קרא עני ורש הצדיקו צדק משלך ותן לו, כדאמרינן התם בפ"י דחולין, וההיא דרשא איתא נמי בירושלמי פ"ד דפיאה על משנה זו דחורי נמלים ועוד מייתי התם מקרא לא תטה משפט אביוןך בריבו, בריבו אי אתה מטהו אבל אתה מטהו במתנותיו, א"נ מתעזוב הנח לפניהם משלך, א"נ מלגר וליתום ולא למנה יהיה, בין מדידך בין מדידיה הב ליה, וכל הני קראי גבי מתנות עניים כתיבי, אבל בשל כהונה דלא גלי ה"ל ככל דין ממון להירושלמי דהמוציא מחבירו עליו הראי.

וכן הוא בחת"ם סופר (שו"ת חתם סופר יו"ד סימן ר"מ) וז"ל מ"מ מבואר מש"ס שם ומירושלמי דמסכת פאה ומכל הפוסקים דהלכה כר"מ והטעם דספק לקט לקט מבואר בירושלמי מכמה קראי, רשב"נ בשם ר"י מפיק ל"י מדכתיב עני ורש הצדיקו הצדיקהו במתנותיו, ור"ל בשם בר קפרא

מדכתיב לא תטה משפט אביונך בריבו, מיעוטא הוא בריבו לא תטהו אבל מטהו במתנותיו, ור' יוחנן מפיק לי' כתיב תעזוב הנח לפניהם משלך, וזה הדרש מביא הרע"ב ורבי מפיק לי' מלגר וליתום ולאמנה יהיה, בין מזידך בין מזידיה הב ליה.

וני"ל דיש נפקותא לדינא בין הני ילפותות דמאן דמפיק לי' מעני ורש הצדיקו או מלא תטה א"כ בכל מתנות עניים שבעולם אזלינן להחמיר לבעה"ב וצריך להצדיק משלו וליתן לו, וכ"כ להדיא בהגהות מרדכי פ"ק דב"ב דף רנ"ג ע"ב וז"ל ובירושלמי אמר מנין שספק לקט לקט, רשב"נ בשם ר"י עני ורש הצדיקו הצדיקו במתנותיו, וכי היכי דדריש רשב"נ הצדיקו במתנותיו ה"נ איכא למימר הצדיקו בצדקה דצדקה היינו מתנה, הלכך אני אומר המחבר מי שיש בידו מעות מספקא לי' אם הם של צדקה אם לאו חייב ליתן אותם לצדקה עכ"ל ופסק כן המחבר בשו"ע יו"ד סוף סימן רכ"ט, עי"ש.

אך כ"ז למאן דמפיק לי' מהצדיקו וה"ה מלא תטה בריבו, אבל לאינך דמפקי להו מתעזוב או מלגר וליתום ולאמנה יהיה, והנך גבי לקט שכחה פיאה הוא דכתיבי י"ל דוקא באותן המתנות ולא בשאר צדקה. עי"ש באריכות.

וכן עיין בהאחרונים שהרבו מו"מ בזה.

עי' משנה למלך (מתנות עניים ד' ט); רמ"א יו"ד רנ"ט ס"ו בקונטרס הספקות (ו); שערי יושר (ה, יט); קהלות יעקב (נדרים ט' ובמורות כ'); בית ישי (ג); אגרות משה אה"ע ח"ד סוס"י קי"ד.

שאלה ד. שם (פ"א ה"ג) אבל ישראל אינן כן אלא לובשים לבנים ומתעטפין לבנים ומגלחין זקנם ואוכלין ושותין ושמיחים יודעין שהקב"ה עושה להן ניסים. האם יש להביא ראיה מכאן שבזמן חז"ל גילחו זקנם.

תשובה: של הנשים

עין תורה תמימה פרשת ואתחנן מה שאמר ומגלחין זקנם – הנה בספר המנהיג הלכות ר"ה מביא דרשה זו ובמקום מגלחין זקנם גורס מגלחין שערן וכן למעלה במקום ומגדל זקנו גורס ומגדל שערן, ויש פנים לגירסא זו, יען דהמתקן את גופו מתקן ומסלסל את כל שערו שבראש ושבזקן ושבגבי עינים.

ואף לדעתי יש הכרח לפרש ומגלחין זקנם שלא כפשטיה, דלבד איסור תגלחת הנה מצינו כי גלוח הזקן הוא סימן לדאגה ועצבות וצער, כמו בירמיה מ"א ויבאו אנשים מגולחי זקן וקרועי בגדים ומתגודדים וכו', ומבואר שם שבאו בציונים אלה לאות צער ואבל על חורבן ירושלים, וכ"מ פשטות הלשון גבי איסור טומאת כהן למת אמר (פ' אמור) לא יקרחו קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו ובבשרם לא ישרטו שרטת, והפירוש הוא שכל אלה הדברים היו עושים קרובי המת לאות צער ואבל, וא"כ איך אמר כאן ההיפך שלאות שמחה ורצון מגלחין זקנם.

וכן קשה מה שאמר בנוהג שבעולם אדם שיודע שיש לו דין לובש שחורים ומגדל זקנו, והלא לבד מה שמבואר שגילוח הזקן מורה על צער ודאגה, עוד מצינו שגידול הזקן הוא ענין תענוג וכבוד, וכמ"ש בברכות י"א א' משל לאחד שאומרים לו זקנך מגודל אמר להם יהיה כנגד המשחיתים, ופירש"י שאומרים לו זקנך נאה ומגודל והוא אומר להם הואיל וקלסתם אותו אף הוא יהיה כנגד המשחיתים, כלומר לתער ולמספרים שאביא עליו ואשחיתנו, עכ"ל. ובשבת קנ"ב א' אמרו הדרת פנים – זקן, וכ"כ המפרשים בפ' קדושים שהסרת שער הפאות והזקן היה מורה סימן לעבדות ושפלות, ולכן ציותה התורה לישראל על זה, כדי שלא ירשמו עצמן ברשמי עבדות ופחיתות אלא בדרך כבוד וגדולה וא"כ איך אמר בזה ההיפך שלאות צער ודאגה מגדלין זקנם.

ולכן בהכרח צריך לפרש שהלשון מגדלין ומגלחין כאן אינו כפשוטו אלא ענינו תיקון והעדר התיקון כלומר בנוהג שבעולם אדם שיש לו דין עמוס בדאגתו ואינו דואג לתיקון בגדיו ושערו אלא מניחו להתגדל כמו שהוא, משא"כ ישראל מתקנין עצמן בבגדם ושערם [וכגירסת ספר המנהיג שהבאנו], ואין להאריך עוד.

שאלה ה. שם (פ"א ה"ד) הירושלמי מקשו, על מה שאין אנו עושין ב' ימים יום הכיפורים משום ספיקא דיומא, ותירצו משום סכנת נפשות. וצ"ע, הא איכא עצה באכילת חצי שיעור.

תשובה: חצי שיעור אסור מן התורה

שאלה ו. שם. אבזה דר' שמואל בר רב יצחק חש על גרמי' וצם תרין יומין אפסק כרוכה ודמך. ופי' הפנ"מ על שהכניס עצמו לסכנה מספק לא הזכירו שמו להדיא, ואמרו אבזה דר' שמואל בר רב יצחק עכ"ל. וצ"ע מנ"ל להפנ"מ דבשביל זה לא הזכירו שמו בפירוש, הלא מצינו כמה אמוראים בש"ס שנזכרו על שם בניהם או אבותיהם, ובפרט שהוא רצה להחמיר על עצמו, וכוונתו היתה לשם שמים.

תשובה: לא עשה יפה.

שאלה ז. שם (פ"א ה"ח) מכיון שהתחיל במצוה אומרים לו מרוק. מהו הלשון "אומרים לו", ולמה לא אמרו "צריך לגמור", וכדומה, וכדאיתא במדרש תנחומא (פרשת עקב) המתחיל במצוה יהא גומר את כולה. (ובספרי חסידות פירשו, דקאי על המלאכים שנבראו מהמצוה, הם מסייעים ואומרים לו לאדם מרוק, אבל מהו פשוט הדברים).

תשובה: התורה אומרת לו.

במדבר רבה פרשת מטות, פרשה כ"ב סימן ד' וישלח אותם משה וכו' ואת פנחס בן אלעזר הכהן (במדבר לא ו). הקב"ה אמר למשה, נקום ונלחם בני ישראל אתה בעצמך, והוא משלח את אחרים, אלא מפני שנתגדל בארץ מדין, אמר אינו בדין שאני מצר למי שעשה בי טובה. המשלח אמר בור ששתית ממנו מים אל תזרוק בו אבן. ולמה שלח פנחס אמר מי שהתחיל במצוה הוא גומרה הוא השיב את חמתי והכה את המדינית, הוא יגמור מצותו.

שאלה ת. שם (פ"ב ה"א) הירושלמי פריך על הא דאמרינן הרוואה אומר ברקאי, ועד אחד נאמן. וצ"ע, מאי קושיא, הרי ודאי דעד אחד נאמן להתיר כמבואר בשו"ע יו"ד (סימן קכ"ז ס"ק ג), וראה כריתות (יא ע"ב) דבקרבות נאמן עד אחד, דהא אם אמר אכלת חלב מביא קרבן ולא מספקינן בחולין בעזרה.

תשובה: למה צריך לומר הי מבין מעצמו.

שאלה ט. שם (פ"ב ה"ה) לקידוש החדש מתחילין מן הגדול, לעיבור השנה מתחילין מן הצד. צ"ע דהא דין זה נאמר רק בדיני נפשות שלא יהיה מושפע בדעתו מהגדול ומשום הצלת נפש, אבל בעיבור השנה ליתא להאי טעמא.

תשובה: גדול וקטן תלוי בעיבור השנה.

בספר נאווה קודש על הרמב"ם וצ"ל דטעמא משום דמצינו בעיבור השנה חומרא זו דאין מעברין אלא במזומנים, אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה. פרש"י שהזמין הנשיא מבערב. וטעם ההזמנה כדי שיעיינו בין לבין עצמן ולא יטעו, מה דלא מצינו בקידוש החודש. לכן החמירו ג"כ בזה בעיבור השנה להתחיל מן הצד דהיינו מן הקטן ולא מן הגדול שבדיינים דשמא יסמכו השאר על דעת הגדול וימנע כל אחד לומר דבר הנראה לו מדעתו כמו דקיימא לן בדיני נפשות.

שאלה י. שם (פ"ב ה"ו) ובכתב בית ישראל לא יכתבו זה המינוי, צ"ע דהא אחרי שנאמר אל אדמת ישראל לא יבואו, למה לו עוד "בכתב בית ישראל", שהרי וודאי שלא יתמנו, שהרי אין סמיכה בחו"ל.

תשובה: אפשר להוסיף על א"י.

ירושלמי תענית

שאלה א. בירושלמי תענית (פרק א ה"א) אילו ישראל עושין תשובה יום א' מיד היה בן דוד בא. הלא כל ישראל עושים תשובה ביום אחד בשנה, והוא יוה"כ, ובפרט שעיצומו של יום מכפר.

תשובה: לא עושין תשובה גמורה.

שאלה ב. שם (פרק ב' ה"א) אפילו טובל במי השילוח או במי בראשית אין לו טהרה עולמית. צ"ב, מה החשיבות המיוחדת במי השילוח לענין טהרה. ובבבלי איתא, אפילו טובל בכל מימות שבעולם.

תשובה: השילוח הוא מימי בראשית.

שאלה ג. שם (פרק ב' ה"ב) ואפילו תימא בטלה מג"ת חנוכה ופורים לא בטלו. צ"ע מבבלי פסחים (ס"ח ע"ב) מר בריה דרבינא כולה שתא הוה יתיב בתעניתא לבר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכיפורא. משמע שגם בחנוכה היה יושב בתענית.

תשובה: ???

שאלה ד. שם (פרק ב' ה"ד) א"ל אית גבי תורמוסין. צ"ע, מאי קאמר ליה אית גבי תורמוסין, והרי אסור לאכול ולשתות משקדש היום עד שיקדש.

תשובה: זה כשבא לקדש.

שאלה ה. שם (פרק ג' ה"ט) עד שעלו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים. צ"ע, דהא קדושת הר הבית הוא יות רמקודשת

ביהכנ"ס, דהא ריקה מותרת בביהכנ"ס ואסורה בהר הבית כמ"ש בברכות (סב), ובביהכנ"ס שנינו במגילה (פ"ג ה"ג), אין נכנסין בה מפני הגשמים, וא"כ כ"ש בהר הבית שאסור.

תשובה: ???

שאלה ו. שם (רק ג' הי"א) רבן יוחנן בן זכיי כד הוה בעי ייחוס מיטרא הוה אמר לספריה קום לך קומי היכלא בגין דר' בעי מספרא ולית בחייליה מצטער מיד הוה מטרא נחית. צע"ג על ריב"ז שדרש שלוחם עצמו, ובשביל תספורת הניח צרת הציבור.

תשובה: זכותו הוא זכות הרבים.

שאלה ז. שם (פרק ג הי"א) ולא הזכרתי ד"ת במקום מטונף, וכה"ג בבבלי מגילה (כ"ח ע"א) דאמר ר"ז ולא הרהרתי במבואות המטונפות. אולם בירושלמי כאן נאמר שאמר כן רב אדא בר אחוה. וצ"ע איך אמר ר"ז במגילה שם ולא הרהרתי במבואות המטונפות. והרי בברכות (פ"ג ה"ד) אמר ר"ז כל סבר קשיי דהוה לי תמן סבירתיה.

תשובה: בעל כרחו.

שאלה ח. שם (פרק ד ה"ג) מפני סעודות ר"ח. צ"ע א"כ כשר"ח הוא שני ימים היה צריך להיות בטל המעמד במנחה שני ימי, ומתניתין קתני קרבן מוסף אין בו מנחה, משמע דדווקא ביום שני שיש בו קרבן מוסף אין בו מעמד במנחה אבל לא ביום א' דר"ח.

תשובה: הא בהא תליא.

שאלה ט. שם (פרק ד' ה"ד) וי"א שהיו משחקים בכדור, מכאן מובא בפוסקים האיסור לשחק בכדור בשבת, ויש רוצין לומר דרק בכדור אסור, אבל בשאר משחקים מותר, ופלא דבספר רוקח (הלכות שבת סימן נ"ה) כתב בזה"ל: בפרק בתרא דתענית בירושלמי טור דשמעון למה חרב מפני שהיו משחקים בכדור ובטלין מן התורה, ע"כ. הרי דהאיסור הוא משום דבטלין מן התורה, וא"כ שאר משחקים ג"כ אסור.

תשובה: אילו לא בטלו מתורה הו' יודעים דאסור.

שאלה י. ברש"י מסכת תענית (ט"ז ע"א) ד"ה ולמה מתכסין, כתב, תנינן בירושלמי, שהיו חוגרות שקין ויוצאין לבית הקברות ותוקעין בקרנות, ובעי לי מיבעיא, שקין למה, ובית הקברות למה, ותקיעת שופר למה, ע"כ. וצ"ע מקור מקומו של הך ירושלמי, דהא בירושלמי (פ"ב ה"א) איתא, ולמה תוקעין בקרבנות לומר חשבינו כאילו גועים כבהמה לפניך, א"ר לוי ולמה יוצאין בין הקברות לומר חשבינו כאילו מתים לפנים, ותו לא.

תשובה: צריך לפרש הטעם.

ירושלמי מגילה

שאלה א. ירושלמי מגילה (פרק א' ה"ד) אמר הואיל ונדחה ידחה, א"ל ידחה למחר. צ"ע, דהא הב"י (סוף סימן תקמ"ט) הביא דברי רבינו ירוחם שכתב, אמרו כי בר"ה נהרג גדלי' ונדחה תעניתו ליום חול, הרי דאמרינן ידחה למחר.

תשובה: הוראת שעה היתה

עיין בספר יד אהרן, דמעיר זה ומביא דברי הטו"ז דאיתא בב"י בשם רי"ו דבראש השנה נהרג גדליה ונדחה תעניתו על יום חול, ולפי"ז היה

נראה דאם יש מילה בצום גדליה דאין בעל ברית מתענה עד הלילה כמו בט"ב שחל בשבת ונדחה ליום א', אבל יש לחלק דהתם נראה לכל הדחייה בזמנו דאנו רואים שעיקר התענית של ט"ב חל בשבת אלא שנדחה ע"כ נשתנה דינו, מה שאין כן בצום גדליה דפעם הראשון דחוהו וגזרו להתענות ביום ג' לעולם חל הגזירה לעולם בשוה ואין נראה לנו הדחייה ט"ז.

וכן משמע ממאי דאמרינן בפ"ק דמגילה רבי נטע וכו' וביקש לעקור ט"ב וכו' הואיל ואידחי אידחי וכו' ואם איתא דצום גדליה חשיב נדחה אם כן רבי מעיקרא איך לא עקר צום גדלי', אע"כ לומר דהתם מעיקרא כך קבלו עליהו לעשותו לעולם כיום שנהרג בו ממש ולא חשיב נדחה.

שאלה ב. שם (פרק א ה"ט) מה שלם שאין בו ג' טעויות. צ"ע מאי שנא ג' טעויות דנקט, שהרי לפי צד זה של האיבעיא צריך שיהיה שלם לגמרי שאף טעות אחת לא תהיה בו. וכ"ה באמת לקמן, מה שלם שאין בו טעויות.

תשובה: בשעת הדחק

שאלה ג. שם. מינא דאת נותן בפ"ך. צ"ע דמ"מ אסור משום נבילה ואינו מהמותר בפ"ך.

תשובה: למצוה כשר

•

לדינא פשוט דכותבין על עור בהמה חיה ועוף הטהורים אפילו מנבילות וטריפות שלהן, עיין בשו"ע או"ח סימן ל"ב דכותבין על עור בהמה חיה ועוף הטהורים אפילו מנבילות וטריפות שלהן, והוא עפ"י דברי התוס' שבת קח. ד"ה איזה, דמה דכתיב למען תהיה תורת ה' בפ"ך ודרשינן מן המותר בפ"ך, לאו דוקא, אלא ה"ה ממין המותר בפ"ך קאמר. ובשו"ת שבט הלוי ח"א סימן ר"ה בהגהות לסי' ל"ב צ"ן שכן מבואר בירושלמי פ"ק דמגילה ה"ט, וכן דעת האור זרוע ודלא כדברי הבכור שור שבת ק"ח המובא

בשערי תשובה סימן ל"ב סק"ח, דבעינן דוקא מותר בפ"ך ממש ולא סגי במין המותר בפ"ך, וסיים בשבט הלוי אבל באופן דשי"ך לכתוב על המותר בפ"ך ממש ולצאת גם דעת הבכור שור, ודאי שיש ענין בזה.

שאלה ד. שם (פרק ב ה"ב) היה כותבה, הדא אמרה שהוא מותר בעשיית מלאכה. צ"ע מאי ראייה הרי מבואר לעיל (פ"א סוף ה"א) שאף אם פורים אסור בעשיית מלאכה לא עדיפי ממלאכה בחוה"מ, ומלאכות שמוותרות בחוה"מ מותרות בפורים. והרי מבואר בירושלמי מו"ק (פ"ג ה"ד) שמוותר לכתוב תפילין בחוה"מ אם יש לו צורך בהם. ומבואר בשו"ע (סימן תקמ"ה ס"ב) שציבור שאין להם ס"ת יכויס לכתוב הס"ת אפילו במועד עיי"ש, וא"כ י"ל דמיירי כשכותב מגילה לציבור שאין להם מגילה לקרות בה, דבכה"ג בחוה"מ מותר וכ"ש בפורים.

תשובה: לא שכיחא

השל"ה הקדוש בהלכות צדקה מביא כעין קושיא זו, וז"ל פורים מותר לעשות מלאכה, ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושים, והעושה אינו רואה סימן ברכה לעולם וכו'. וכתב הכלבו וז"ל וכבר כתבנו למעלה שאסורים בעשיית מלאכה בקבלת מנהג על כל ישראל, ואין לזלזל על המנהג כיון שפשט איסורו בכל ישראל, אמנם בנין של שמחה כגון לבנות בית חתנות לבנו ונטיעה של שמחה כגון הנוטע אבורנקי של מלכים מותר, וכן מלאכת מצוה שריא כגון כתיבה של מצוה ומותר לכתוב פסקי הלכות ופשט המקראות שאדם שמח בהן, פקודי ה' ישרים משמחי לב, ואגרת של שאלת שלום, וכותב בספר זכרונות וכן כל דבר שאינו צריך עיון נראה שמוותר עכ"ל.

ומהרי"ל היה כותב תשובות על שאלות אשר שאלו לו, בשעה שהיה מיסב על השלחן בסעודת פורים עכ"ל וכו'. ובתרומת הדשן מה שנהגים לעשות כמה מלאכות בפורים בתפירה וציורים וכמה מני מלאכות לצורך פורים יפה הם עושים או לא - תשובה, יראה דשפיר דמי והכי מוכח בפרקא קמא דמגילה דמשני לעולם נהוג איסור מלאכה אפילו באתרא

דרבי, אלא רבי נטיעות של שמחה נטע, אלמא אע"ג דמלאכה גמורה היא לשם שמחה מותרת, וכל שכן נדון דידן אפי' אם תמצא לומר מאתרוותא דנהוג שלא לעשות מלאכה בפורים.

אך קשה לי דבאשירי פרק שני דמגילה מייתי ירושלמי אהא דתנן היה כותבה ודורשה הדא אמרה דפורים מותר בעשיית מלאכה, פירוש מדשרי לכתוב המגילה, והשתא לפי סברתו דלעיל היכי מוכח דשרי במלאכה דלמא משום דמלאכת שמחה היא לא אסור כלל, דודאי כתיבת המגילה שהיא עיקר מצות פורים טפי חשובה מלאכת שמחה ממלאכה שעושים לשמחה תחבולות, מיהו נראה דלא בעי לאורי' אלא שלא קבלו עליהו יו"ט ממש כדאיתא בגמרא, דאי היה יו"ט ממש ודאי היתה אסורה לכתוב, עכ"ל.

שאלה ה. שם (פרק ב ה"ה) בר קפרא אמר צריך לקרותה לפני נשים ולפני קטנים שאף אותם הוו בספק. צ"ע, תיפוק ליה דקטנים חייבים מטעם חינוך, ובבבלי (ד' ע"א), נאמר באמת רק נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס, ולא נזכר קטנים, שהרי גם חייבים בלא"ה מטעם חינוך.

תשובה: אביהם חייב לחנכם.

עיין בריטב"א מגילה י"ט: קטן שהגיע לחינוך אינו מחוייב במצות כלל ואפי' מדרבנן אלא שאנו מצווין עליו לחנכו במצות, ולא עוד אלא שאפילו הוא אוכל נבלות אין בי"ד מצווין להפרישו כדמוכח במסכת נדה וכדכתיבנא במס' ע"ז וכו', אבל הכא בהא פליגי דר' יהוד' סבר כיון שהגיע לחינוך שאר מצות ראי הוא לחייבו במגילה לפי שהיה באותו הנס וכו', ורבנן סברי דנשים, דבעלמא בנות חיובא נינהו מחוייבות בשמיעת מקרא מגילה, עשו אותה כאילו היתה מצוה שלא הזמן גרמא. אבל קטן דפטור אפילו מאיסורין חמורין של תורה ומעונשין, אף במצוה זו לא נחייב אותו מטעם שהיה באותו הנס, וזה טעם כעיקר והלכתא כרבנן.

מבואר מלשונו דזה תלוי בפלוגתא דר' יהודה ורבנן אם קטנים חייבים בקריאת המגילה גם מצד עצמם, והמחוייבים היינו מטעם שאף הם היו באותו הנס, משמע דחייבים הם מצד עצמם ג"כ.

שאלה ו. שם (פרק ג ה"א) א"ר יוחנן דר' מנחם בי ר' יוסה היא וכו' רחובה על עיר יש לה קדושה. צ"ע הא אמרינן בתענית (כ"א ע"ב) שכן מצינו בהר סיני שכל זמן שהשכינה שרויה עליו אמרה תורה גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא, נסתלקה שכינה ממנו אמרה תורה במשך היובל המה יעלו בהר, וכן מצינו באהל מועד שבמדבר. ולמה כאן נשאר הקדושה לעולם.

שאלה ז. שם (פרק ג ה"א) בימה ולווחין אין בהם משום קדושת ארוקושי בהם משום קדושת ביהכנ"ס. ופירש הרמב"ם (בפ"י מהלכות ס"ת ה"ד), הלוחות שכותבים בהם לתינוק להתלמד אין בהם קדושה. וצ"ע ולמה לא יהיה בהם קדושה הרי תנינן בתוספתא ידים (פ"ב) הכותב הלל ושמע לתינוק להתלמד בו אעפ"י שאינו רשאי הרי אלו מטמאין את הידים.

תשובה: אין קדושה גמורה

עיין שו"ת עין יצחק חלק א - או"ח סימן ה, ותו"ד, דמבאר שיטת הרמב"ם והמרדכי דהא דאמרו במגילה דהלוחות אין בהם משום קדושה, דמיירי דלא כתבו זה בקדושה רק בשביל תינוק להתלמד בלבד, וע"כ אינו חל דין קדושת כתבי קודש על הלוחות אף לאוסרן מדרבנן. ויש להסביר זה עוד ביתר ביאור כיון דהך דהלוחות דרכן למחוק התיבות והאותיות ולכתוב ע"ז אותיות ותיבות אחרים וכמש"כ התשב"ץ שם. ע"כ ממילא אינו חל מעולם דין קדושת כתבי קודש על הלוחות, והוי ממילא כמו דהתנה עליהם בפירוש דלא יחול עליהם דין קדושת כתבי קודש אף מדרבנן, וכעין דברי המשאת בנימין בסי' ק' והובא במג"א סי' של"ד ס"ק כ"ד יעו"ש. ומוכח שם דאם התנה בפירוש דלא יחול עליהם דין קדושת כתבי הקודש דאין עליהם

דין קדושת כתבי קודש. והא שכתב הרמב"ם בפ"ט ה' אבות הטומאה ה' ח' הכותב הלל ושמע ולתינוק להתלמד אע"פ שאינו רשאי הרי מטמאין הידים מיירי בכתבן בקדושה.

שאלה ת. שם (פרק ג ה"א) וכולהון עלה אספסינוס והחריבם וכו'. צ"ע, שהרי אספסינוס הגיע רק עד שערי ירושלים ורק טיטוס בנו החריב ירושלים כמ"ש בגיטין (נ"ז ע"א).

תשובה: גרם לחורבנו.

דאחרי שנתמנה לקיסר רומי השאיר את המשך הנהגת המלחמה ביד טיטוס הרשע בנו, וכל מה שהחריב טיטוס ש"ט היה בשליחות ובכח אביו קיסר רומי ולכן אמרו ז"ל בירושלמי עלה אספסינוס והחריבן, כי החורבן יתייחס לו, להיותו המתחיל, והמשלח של המחריב והגומר. וכן איתא בפרק הניזקין דכשהוציאוהו תלמידיו את ריב"ז מירושלים ובא לפני אספסינוס, א"ל שלום עלך מלכא, וביאר ריב"ז דבריו, דאף שעדיין אינו מלך, אלא שר צבא, הכרח הוא שיתמנה למלך, דהביהמ"ק יפול רק בידי מלך שנאמר והלבנון באדיר יפול ואין לבנון אלא ביהמ"ק, ואין אדיר אלא מלך וכו'. וכן הוה שבאו שלוחים והודיעוהו שמת קיסר רומי ונתמנה אספסינוס לקיסר תחתיו, עיי"ש בפרק הניזקין דף נ"ז באריכות, ועפי"ז מובנים דברי מרן שליט"א, דהוא גרם לחורבנו, שהרי בקרא כתיב שביהמ"ק יפול ביד מלך, והוא המחריב.

שאלה ט. שם (פרק ג ה"ג) ולא ישנים בהם. מכאן צ"ע על הב"י (סימן קנ"א) שכתב דאפילו שינת עראי אסור בביהכנ"ס, אבל בביהמ"ד אף שהוא חמור מביהכנ"ס נראה דמותר וכו'. וצ"ע מהירושלמי כאן, דתני בתי כנסיות ובתי מדרשות לא ישנים בהם.

תשובה: בתי מדרשות לדרשא.

כוונת מרן דירושלמי מיירי בבתי מדרשות שבאים לשמוע דרשות ולא נעשית ללמוד, וע"כ אסור לישן שם.

הנה בדין זה אם מותר לישן בבית המדרש, עיין ברמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ד' ה"ט: אין ישנים בבית המדרש וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים קרעים. וכן אמר שלמה בחכמתו וקרעים תלביש נומה.

הנה השו"ע או"ח סי' קנ"א סעיף ג': אין ישנים בבהכ"נ אפי' שינת עראי אבל בבית המדרש מותר. וביורה דיעה הלכות תלמוד תורה סימן רמ"ו סעיף ט"ז פסק המחבר: אין ישנים בבית המדרש וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים שנאמר וקרעים תלביש נומה. והש"ך שם מביא דברי הבית יוסף שמביא הגמ' שאלו תלמידיו את רבי זירא במה הארכת ימים אמר להם וכו' ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי. וסיים הש"ך דצ"ל שלא לישן שינת עראי ממידת חסידות נהג כן אבל מדינא מותר כמבואר או"ח סי' קנ"א.

וכן פירש הגבורות ארי שם ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי. משמע מדינא שרי אלא שהחמיר על עצמו שלא לישן בבית המדרש ממידת חסידות, דאם לא כן מאי רבותא. וקשה לי הא אמר רב ביבי בפרק בן סורר כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית לו קרעים שנאמר וקרעים תלביש נומה אלמא לאו שפיר דמי לישן בבית המדרש. ויש לומר דהא דאסור לישן בבית המדרש היינו שינת קבע אבל שינת עראי שפיר דמי.

שאלה י. שם (פרק ד ה"א) זה קורא וזה מברך ר"ה בשם ר"י מכאן ששומע כקורא. צ"ע דהא בלא זה מוכרח דשומע כקורא, דאל"כ איך יוצאים הצבור יד"ח בקריאת מגילה.

תשובה: אולי עונים אחריו

שאלה יא. שם. ר"י אומר יכול אנא כתב כל קרייא בפומי. צ"ע הא דברים שבכתב אסור לאומרם בע"פ.

תשובה: יכול אבל איני עושה.

•

ואפ"ל עוד בפשטות כדרך דמשני בירושלמי לעיל מיניה על ר"מ שהיה במקום שלא היה שם מגילה והיה כותב מגילה מפיו וקוראה, ופריך דהא אין כותבין רק מתוך הכתב, ומשני ר"מ שתי מגילות כתב. כתב ראשונה בעל פה, ואח"כ כתב שניה מתוך הראשונה, וגנז את הראשונה וקרא בשניה. וה"נ יתפרש מה שאמר ר"י יכול אני לכתוב כל התורה מפיו, כנ"ל גבי ר' מאיר. שהיתה כוונתו שיכתוב ס"ת ראשונה מתוך פיו, ואח"כ יכתוב שניה מתוך הראשונה ויגנז את הראשונה ויקרא בשניה שכתבה מתוך הכתב.

שאלה יב. שם (פרק ד ה"ד) מה כאן משמח עמו אף כאן מנחם עמו. צ"ע בשלמא גבי חתן שהוא בעצמו ג"כ מהמשמחים שייך לומר משמח עמו, אבל האבל הוא מן המתנחמים ולא מן המנחמים ואיך קאמר "מנחם עמו".

תשובה: מקבל תנחומים

שאלה יג. דרך אגב הנני לעורר, זה איזה שנים נשאל מע"כ הדר"ג שליט"א, על מה שאין אנו נוהגין לכתוב שירת הבאר אריח על גבי לבינה, דהא בבבלי מגילה (טז ע"ב) איתא בפשיטות, "כל" השירות כולן נכתבות אריח על גבי בינה ולבינה על גבי אריח, חוץ משירה זו ומלכי כנען, הרי דכל השירות צריכין להכתב אריח ע"ג לבינה. ושמעתי שמע"כ הדר"ג שליט"א ציווה להביא לפניו ספרי שדה צופים עמ"ס מגילה, אולי כתוב שם בענין זה. ועכשיו בלמדי ירושלמי עמ"ס מגילה, ראיתי שגרסת הירושלמי (פ"ג ה"ז) ר' זעירה ר' ירמיה בשם רב שירת הים ושירת דבורה נכתבין אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח וכו', ע"כ. הרי דלדעת הירושלמי רק שירת

הים ושירת דבורה נתכבין אריח ע"ג לבינה, ולא כל השירות, ואולי סומכין אנו בזה על הירושלמי. וי"ל בדוחק דגם הבבלי אין כוונתו "כל השירות", רק שתי שירות הללו, שירת הים ושירת דבורה, נא יודיעני מע"כ הדר"ג שליט"א, מה דעתו בזה.

תשובה: תפוס לשון אחרון

ירושלמי מועד קטן

שאלה א. בירושלמי מועד קטן (פרק א ה"ה) איזהו הספד שעושה לו הספד בפ"ע. צ"ע איך מותר לעשות לו הספד לאחר שלושים, והא תני ז' להספד כמ"ש במו"ק (כ"ז ע"א).

תשובה: אם לא עשו מותר

שאלה ב. שם (פרק א ה"ז) על שם אין מערבין שמחה בשמחה. יש להעיר מכאן על הרמב"ם (בפ"י מהלכות אישות הי"ג) שכתב וז"ל, יש לו לאדם לישא נשים רבות כאחת ביום אחד ומברך ברכת חתנים לכולן כאחת, אבל לשמחה צריך לשמוח עם כל אחת שמחה הראויה לה ואין מערבין שמחה בשמחה, עכ"ל. מבואר מדבריו שנושואין בלי שמחה אין כאן משום מערבין שמחה בשמחה אעפ"י שנושא נשים רבות כאחת ובברכה אחת, א"כ הרי יכול לישא במועד וישמח עמה לאחר המועד כמו בנושא נשים רבות, ואין כאן משום מערבין שמחה בשמחה.

תשובה: אין כאן שמחה

שאלה ג. שם (פרק ג ה"א) חד כהן אתא לגבי ר"ח, א"ל מהו לצאת וכו'. צ"ע הא ע"כ שכהן זה יצא לחו"ל שלא ע"ד לחזור, דאילו יצא

ע"ד לחזור הרי מותר לצאת לישא אשה ולכל דבר מצוה, ואם יצא ע"ד שלא לחזור תיפ"ל שאפילו אינו כהן אסור לו לצאת לחו"ל.

תשובה: לפו"נ מותר

שאלה ד. שם. זקן שאירע בו דבר אין מורידין אותו מגדולתו וכו'. צ"ע דא"כ איך הורידו ר"ג מנשיאותו כמ"ש בברכות (כ"ח ע"ב).

תשובה: לא הי' זקן

שאלה ה. שם (פרק ג ה"ד) א"ל רב איזיל כתוב ליה. צ"ע הרי חכם שאסר אין חברו רשאי להתיר.

תשובה: כתוב לו שיודה.

שאלה ו. שם (פרק ג ה"ה) להלכה אתאמרת דלמא למעשה. צ"ע מניין היה לו להתלמיד הזה לדעת ששמואל אמר זה רק להלכה ולא למעשה.

תשובה: מהניתקון.

שאלה ז. שם. ר"י סליק לגבי רבי גוריינ נפיק לגביה לביש סנדלוי א"ל מה את סברדילפינן עובדא מינך וכו'. צ"ע מניין ידע רבי יונה שהוא התכוון שילמדו ממנו הלכה למעשה, שמא לא היה לו כל כוונה בזה רק שעשה כן לעצמו, ומאין היסוד לדבר נגדו קשות לא ילפינן עובדא מב"נ זעיר.

תשובה: למה עלה אז.

שאלה ח. שם. בשלא היו יודעים במה לפתוח לו וכו'. משמע שאם ידעו במה לפתוח היו דוברים אליו אף טרם שדבר איוב. אולם בבבלי (כ"ח) יליף מהאי קרא שאין

תשובה: ???

ירושלמי חגיגה

שאלה א. ירושלמי חגיגה (פ"א ה"א) מתני בראיית קרבן אבל בראיית פנים אפילו קטן חייב. צ"ע דהא קטן שיכול לאחוז בידו של אביו הטילו על אביו לחנכו מדרבנן, וא"כ איך יביא אביו עליו קרבן, הלא מביא חולין לעזרה שהרי מה"ת פטור, וכמ"ש בנזיר (כ"ט).

שאלה ב. שם. הטף למה באו אלא כדי ליתן שכר למביאייהן. לכאורה משמע שאין כל תועלת מהבאת הטף. וקשה א"כ על מה יש לתת שכר למביאייהן.

תשובה: מחנכם למצוה.

שאלה ג. שם. שוטה אמר רבי לעזר אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו. ומי שהוא שוטה אין לו דעת להתבונן ולהתעמק כי ה' הוא האלוקים ואין עוד מלבדו. צ"ע, תיפוק ליה דשוטה פטור מכל מצוות האמורות בתורה.

תשובה: אסור להאכילו בידים.

שאלה ד. שם (פרק א ה"ה) זה וזה מרובין ע"ז נאמר איש כמתנת ידו וכו'. צ"ע, שהרי זו סתירה להבדלת דלקמן דילפינן זה מסיפא דקרא כברכת ה' אלוקיך, ועוד למה אינו מובא הלימוד איש כמתנת ידו ברישא דמתניתין.

תשובה: ??

שאלה ה. שם. עני וידו רחבה קורא אני עליו איש כמתנת ידו. צ"ב, ואם הוא עני איך ידו רחבה.

תשובה: מה שיכול.

שאלה ו. שם (פרק א ה"ז) רשב"י אומר מעוות שאינו יכול לתקון זה ת"ח שפורש מן התורה. צ"ע אמאי אינו יכול לתקון הא אי רוצה יכול שוב לישב וללמוד.

תשובה: הזמן שביטל.

שאלה ז. שם. הרי שלחנו לכם אדם גדול, ומה הוא גדולתו שאינו בוש לומר לא שמעתי. משמע שהוא אדם יותר גדול מסתם חכם. וקשה הרי זו מדתו של כל חכם, כמו ששנינו באבות (פ"ה), שבעה דברים בחכם וגו'. ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי וחילופיהם בגולם.

תשובה: אבל אינו נהוג.

שאלה ח. שם (פרק א ה"ח) היתר נדרים פורחים באויר ואין להם על מה שיסמכו. צ"ע, אם היתר נדרים אין להם סמך במקרא, מניין אנו יודעים שחכם מתיר הנדר.

תשובה: הל"מ.

שאלה ט. שם (פרק ב ה"ב) חס ליה לא עביד חובה חובה מן יומוי אלא פ"א הקדים תפילין של ראש לתפילין של יד. וצ"ב דא"כ איך אתחמי ליה בחילמא דין עביד חדא חובא.

תשובה: כדמפרש.

שאלה י. שם (פרק ב ה"ד) ובא ולן בלשכת פלהדרין וכו'. צ"ע בדברי הרמב"ם (פ"ד מהלכות מזוזה ה"ו) כל השערים שהיו בביהמ"ק לא היה להם מזוזות חוץ משער נקנור ושלפנים ממנו ושל לשכת פלהדרין מפני שהלשכה הזאת היתה בית דירה לכה"ג בשבעת ימי הפרישה, עכ"ל. וצ"ע שהרי היה יושב שם בכל יום, כמבואר כאן.

תשובה: ישיבת עראי.

שאלה יא. שם (פרק ג ה"ו) עיר שהיא עושה כל ישראל לחברים מעתה אפי' בשאר ימות השנה א"ר זעירה ובלבד בשעה ששם עלו שבטים. צ"ב א"כ מה הועילה בזה, אחרי שלאחר הרגל נתפרדה החבילה ופקעה החברות.

תשובה: לא נתפרדה לעולם.

ירושלמי יבמות

שאלה א. בירושלמי יבמות (פ"א ה"א) רצה לכונוס לשם ממון כונס, צ"ע הא אסור לישא אשה משום ממון.

תשובה: זה מדרבנן

שאלה ב. שם (פרק ב ה"ד) הנה נא ידעתי כי איש אלוקים קדוש הוא ר"א אמר שלא הביט בה. וצ"ע, איך ראייה מכאן שהוא קדוש, הא אסור להסתכל באשה, ואין זה רק מדת חסידות.

תשובה: לצורך מותר

שאלה ג. שם. אתא עובדא קומי ר"ח בריה דרבי אבהו אמר יסבון באתר דלא חכמין להון. צ"ע הא כל שאסרו חכמים מפני מראית עין אפילו בחדרי חדרים אסור.

תשובה: האיסור ניתח לצורך

שאלה ד. שם (פרק ו ה"ו) בני בנים כבנים בני בנות אינן כבנים. צ"ע שהרי יתכן שבני בנים אינם כבנים וזהו כשהיא בת הבן, ומאידך בני בנות הן כבנים וזהו כשהיא בת הבת.

תשובה: לא מיירי רק בשוין

שאלה ה. שם (פרק ח ה"ג) אלא שחגר מתניו כישמעאלי. למה דקדק לומר "כישמעאלי", וכי עמים אחרים לא חוגרים חרב.

תשובה: הם פראים במיוחד

שאלה ו. שם. אמר ר"י כל משפחה שנשתקע בה פסול אין מדקדקין אחריה. צ"ע, הא ממזר שאינו ידוע אינו חי.

תשובה: אין חי הרבה אבל קצת חי

שאלה ז. שם (פרק יב ה"א) והמנהג מבטל את ההלכה, צ"ע באמת מה טעם הדבר שמנהג מבטל הלכה.

תשובה: אין רבים יכולין לעמוד בה

שאלה ח. שם (פ"ב ה"ו) ר"י אומר מצוה על כל העומדים שם לומר חלוץ הנעל חלוץ הנעל. יש להעיר דבמשניות ובברייתא בבבלי איתא ג"פ, האם זה מחלוקת בין בבלי לירושלמי, או לאו דוקא.

תשובה: הירו' קיצר

שאלה ט. שם. איכא למ"ד דחליצה לשבח. לכאורה היא נגד משמעות הכתובים שנאמר, ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל וגו' ונגשה יבמתו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה בית אחיו ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל, הרי שגנאי הוא לו, ולכן היא מביישתו ופוגעת בכבודו, וכל העם קורין לו חלוץ הנעל.

תשובה: תלוי מתי

שאלה י. שם (פרק יג ה"ב) עד שאמרה לו הרי אני שפחה לך וכו'. צ"ב למה דחקה אמו של ר"א בר"א לשאת את בת אחותו הקטנה נגד רצונו, והרי אמרינן ביבמות (ק"א ע"ב) בנוגע ליבמה ודברו אליו מלמד שמשיאין לו עצה ההוגנת לו, שאם היה הוא זקן והיא ילדה אומרים לו מה לך אצל ילדה כלך אצל שכמותך ואל תכניס קטטנה לתוך ביתך.

תשובה: משום מצות כבוד אם בודאי נתרצה

ירושלמי כתובות

שאלה א. בכתובות (פרק א ה"א) הדא דאת אמר לעשות סעודת אירוסין. משמע שמאחרין הסעודה עד לאחר שבת, כמ"ש במגילה (פ"א ה"ד) סעודת ר"ח וסעודת פורים מאחרין ולא מקדימין. וצ"ע למה לא תני גם סעודת אירוסין.

תשובה: אין בזה מצוה

שאלה ב. האם יש מצוה על האדם לישא קרובתו, כדמשמע מירושלמי (פ"ב ה"ו) אמר לשמעון ב"א איטפל בקריבתך נסב לקדמייתא ומיתת לתניינא ומיתת וכו'. אך בבבלי יבמות (ס"ב) אמרו המקרב את קרוביו והנושא את בת אחותו עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה, משמע שהמצוה היא רק בנושא את בת אחותו, אבל בירושלמי הנ"ל מבואר שמצוה היא ג"כ בשאר קרובות.

תשובה: בת אחותו ביותר

שאלה ג. שם (פרק ב ה"ז) ר"ח בשם מתניתא לענין קדשי הגבול וכו'. מבואר מכאן דסובר ר"י שתרומה בזה"ז דרבנן, וצ"ע דהא ביבמות (פ"ב) סובר ר"י כרבי יוסי דתרומה בזה"ז דאורייתא.

תשובה: הגמ' נקטה (-) זה לכן (-)

שאלה ד. שם (פרק ב ה"י) היו הקרובין ממלאים חביות קליות ואגוזים וכו'. האם יש ענין בשבת עליה לתורה לחתן, להניח בה פעקלין שזורקין על החתן, גם צימוקים קליות ואגוזים, אף אם הולכין לאיבוד, כי התינוקות אין אוכלין אותם, כי בזמנינו העיקר הממתקים והמגדנות, או זה בל תשחית.

תשובה: הכל לפי הענין

שאלה ה. שם (פרק ג ה"י) טבי עבדי מצאתי עילה לשחררו. הלשון מצאתי עילה לשחררו משמע שאין הדבר פשוט שצריכים לשחררו אלא שמצא עילה לתלות עליו ושחררו. וקשה שהרי מחוייב הוא לשחררו מן הדין שהרי הפיל שינו.

תשובה: זה שהפיל שיני הוא מן השמים

שאלה ו. שם (פרק ד' ה"ח) מצוה לזון את הבנים וכו'. האם מצוה לזון את הבנים אף לאחר חתונתם, כדי שיוכלו ללמוד בכולל, או רק עד החתונה מצוה לזונם.

תשובה: אם צריכים

שאלה ז. שם (פרק ח ה"ה) אמר ר"י הקוטע יד עבדו של חבירו נוטל נזקו צערו בושתו ופגמו. צ"ע למה לא חייב גם ריפוי.

תשובה: (מורן שליט"א כתב גרמא בנזיקין פטור - אבל לפ"א אין להדפיס תשובה זו דלא מובן)

שאלה ח. שם (פרק ח ה"א) ושיהו התינוקות הולכין לבית הספר. מבואר ששמעון בן שטח התקין זאת, וצ"ע דהא בב"ב (כ"א) אומר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל שהוא התקין שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר וכו'.

תשובה: הוא התקין חלק

שאלה ט. שם (פרק יא ה"ב) המוחלת כתובתה ליתומים ניזונות משלהן. צ"ע מאי שנא ממוחלת כתובתה לבעלה שאין לה מזונות ממנו.

תשובה: כבר ...

שאלה י. שם (פרק יג ה"א) הכל מעלין לירושלים וכו'. האם זה דווקא לדור בירושלים לפני מהחומה, אבל חוץ לחומה שאינו קדוש בקדושת ירושלים (לענין אכילת קק"ל ומע"ש) אינה קדוש יותר משאר ערי א"י.

תשובה: נכון

ירושלמי נדרים

שאלה א. בנדרים (פרק א ה"א) מכיון שהוא תוהא נעשו קרבנותיו כשוחט חולין בעזרה. צ"ע דכיון דלא הוה כחולין בעזרה ממש אלא "כעין" חולין בעזרה, שהרי אין הנזירות נעקר בחרטה בלי התרת חכם, וקרבנותיהם היה חובה כמ"ש הר"ן והרא"ש, א"כ הרי יש כאן מצ"ע של אכילת קדשים, וא"כ איך לא אכל אשם נזיר ובטל מצ"ע, מפני חשש שנראה כעין חולין בעזרה.

תשובה: יש כח ביד חכמים לעבור ד"ת מפני החשד

שאלה ב. שם (פרק ג ה"ח) עתיד עשו הרשע לעטוף בטליתו ולישב עם הצדיקים בג"ע. מהו הכוונה של עטיפת הטלית.

תשובה: שיראה כצדיק

שאלה ג. שם (פרק ד ה"ב) לא מכל אדם זוכה להתרפאות. מטעם זה מותר להתרפאות ממודר הנאה אף כשיש רופא אחר בעיר. וצ"ע, אדרבה נימא שאולי יתרפא רק מרופא האחר.

תשובה: ספיקא לקולא בספק דרבנן

שאלה ד. שם (פרק ד ה"ג) יכול מקרא ותרגום כן וכו'. ומבואר במשנה שאף אגדות הם בכלל חוקים ומשפטים שמלמדים בחנם. וקשה מסוכה (פ"ה ה"א) רבי לוי ויהודה ב"נ הוון נסבין תרתין סלעין מיעל מצמתא קהלה קומי רבי יוחנן וכו' בשובתא חוריינא אמר ר"ל ליהודה ב"נ סב לך אילין תרתין סילעיא ועל מצמתא קהלה. וקשה איך נטלו שכר על לימוד הגדה בשבת דל"ש לומר שכר בטלה נוטלין.

תשובה: שכר בטלה מתורה

שאלה ה. שם (פרק ה ח"ו) שמוחנים זוג של תלמידים היו להלל הזקן פ"א חלה ונכנסו כולן לבקרו וכו' עמד לו ריב"ז בחצר. צ"ב הרי ביקור חולים היא מצווה גדולה וביחוד לרבו הגדול, ולמה עמד לו ריב"ז בחצר.

תשובה: לא הי' לו מקום

שאלה ו. שם (פרק ו ה"א) מתניתא אמרה שהשלוק קרוי מבושל וקרייא אמר שהצלי קרוי מבושל. צ"ע דהרי גם מתניתא אמרה שהצלי קרוי מבושל, דתנינן בפסחים (ק"ד) ובירושלמי שם, ובגבולין צריכין שני תבשילין אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה. ובבבלי רב יוסף אמר צריך שני מיני בשר אחד לפסח ואחד זכר לחגיגה. ובתוס' שם, פירש רבינו חננאל צלי זכר לפסח ומבושל זכר לחגיגה.

תשובה: קרא עדיף

שאלה ז. שם (פרק ו ה"א) כן אורחיה דב"נ מי חמי פיתא נקיה ומימר בריך דברא הדין חיתתא. צ"ע היכן מצינו ברכה על ראיה של פת נקיה.

תשובה: ככל הרואה דבר תמיה

שאלה ת. שם (פרק ח ה"א) אסור לו לאדם להתענות עד שש שעות בשבת.
מה יעשה אדם שלא שתה קפה בשב"ק בבוקר, והוא עומד
באמצע התפילה בזמן שש שעות.

תשובה: ...

שאלה ט. שם. ר"א ציים כל ערובת סוכות. לפי גירסא זו, צ"ב לאיזה סיבה
היה צם כל ערב סוכות.

תשובה: להכין הסוכה

שאלה י. שם (פרק י ה"ח) אין נשאלים נדרים אלא עטופים ויושבים. צ"ע
למה השמיט המחבר דין זה שהתרת נדרים צריכה עטיפה.

תשובה: ... אינו נוהג

ירושלמי נזיר

שאלה א. נזיר (פ"א ה"ג) ע"ד דבר קפרא אם גילח ביום ל' לא יצא. צ"ע
האם פליג בר קפרא אמתני' דריש פ"ג דתנן אם גילח יום ל'
יצא.

תשובה: תלוי מי ומתי

שאלה ב. שם (פרק ב ה"א) קריי מסייע לרשב"ל כה אמר ה' כאשר ימצא
התירוש באשכול וגו'. צ"ע אמאי לא מייתי קרא דגנך תירושך
ויצהרך, דקורא ליין תירוש.

תשובה: שם בעתו ובזמנו

שאלה ג. שם (פ"ב ה"ד) מתני' דלא כר"ש כו'. צ"ע הא מיד כשאומר הריני נזיר התחייב בכולן, וה"ל נזיר כדרך הנודרין אח"כ הוא דמטיל תנאי בגווי' ואינו תנאי.

תשובה: אדעתא דהכי התנה

שאלה ד. שם (פרק ד ה"ג) היפר לה בעלה וכו' אינה סופגת ארבעים. הנה בתוספתא (פ, ג ה"ו) תניא, ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה וכו' הרי זו סופגת את ארבעים, ותימה שזו דלא כמאן.

תשובה: כאן בשותק כאן במכוין

שאלה ה. שם. ר"י אומר אם אינה סופגת את הארבעים תספוג מכות מרדות. האם לפי"ז מי שהתכוון לאכול בשר טריפה ואכל בשר כשר מכין אותו מכות מרדות

תשובה: תלוי בי ומה ומתי

שאלה ו. שם. מי שנתכוון שיעלה בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר כשר צריך כפרה. צ"ע אם דין זה הוא גם כשמתכוון לחלב שאינו אסור אלא מדרבנן, לפמ"ש החוות דעת (סימן ק"י) ששווג בדרבנן אינו צריך כפרה, וא"כ י"ל נמי שעל מחשבת איסור דרבנן לבד ואכל היתר שמא אינו צריך כפרה.

תשובה: תלוי מי

שאלה ז. שם (פרק ו ה"א) האוכל אבר מן החי מטריפה וכו' אתייא דרשב"ל כהדא דתני ראב"י ובשר בשדה טריפה לא תאכלו אל תהא תולש ואוכל מן הבהמה כדרך שאתה תולש מן הקרקע ואוכל. צ"ע דהא

בהאי קרא נאמר בשר מן החי, ומהיכי ילפינן ממונו אבמה"ח שמחייב על כזית ממונו בבשר גידין ועצמות וכמ"ש בבבלי חולין (ק"ב ע"א).

תשובה: אין בין אבר לבשר ולא כלום

שאלה ת. שם (פרק ו' ה"ט) קונם יין שאני טועם בחג ע"ד דרבי יוחנן אסור ביום טוב האחרון של חג, מפני שבלשון בנ"א השם חג כולל אף שמע"צ. צ"ע דהא מצינו אף בלשון חכמים דהשם חג כולל אף שמע"צ, כמ"ש בבכורים (פ"א ה"ו), מעצרת ועד החג מביא וקורא.

תשובה: אין למדין מן הכללות

שאלה ט. שם (פרק ט' ה"ו) נזיר היה שמואל "כדברי" רבי נהוראי. למה כתוב "כדברי", ולא "דברי" רבי נהוראי, מהו החילוק בין "כדברי" ל"דברי".

תשובה: מספקא לי'

שאלה י. שם. והלא אין מורה אלא של בשר ודם א"ל ר"נ והלא כבר נאמר וכו'. צ"ע איך היתה חנה יודעת שמורה של בו"ד לא יעבור על ראשו.

תשובה: בזוה"ק

ירושלמי סוטה

שאלה א. סוטה (פרק א ה"ב) אית דבעי מימר נתחמם. איך מבארים גמרא זו על פי פשטות, על קדוש כמותו.

תשובה: בלי כונה, באונס

שאלה ב. שם (פ"א ה"י) ומניין שמת בנחלת בני ראובן שנאמר ואת נבו וגו' ומנין שנקבר בנחלת בני גד וכו'. וצ"ע דברי התיב"ע שתרגם כי שם חלקת מחוקק ספון, דביה משה ספריהון דישראל גנוז. הרי שנקבר בנחלת בני גד. ואילו ואת נבו תרגם וית בית קבורותיה דמשה, הרי שמת ונקבר בנחלת בני ראובן, וצ"ע.

תשובה: נקבר אך שכחו

שאלה ג. שם (פרק ב ה"ד) מיכון דאת אמר למחיקה נתנה למה אינו כותב. לכאורה משמע דכיון שלמחיקה נתנה אין עליה קדושת ספר, וקשה דהא קאמר לעיל שאף שלמחיקה ניתנה י"ל שיש בה משום קדושת ספר ומטמא את הידים.

תשובה: שם בגלל מצותה

שאלה ד. שם (פרק ג ה"ד) ר"א אומר המלמד את בתו תורה מלמדה תפלות. האם נכון מה שלומדין כהיום הזה בבתי חינוך לבנות פסוקי תורה ומדרשים ומאמרי חז"ל.

תשובה: להכניס בהם יראת שמים (וע"ז לא אמרו חז"ל)

שאלה ה. שם. רשע ערום ר"ז בשם ר"ה זה שהוא מורה קלות לעצמו וחמורות לאחרים ואתיא כהדא דתני וכו'. למה נקרא רשע ערום, אם אינו רוצה להיות בגדר חוטא ומחטיא, להכשיל גם אחרים.

תשובה: הוא מכשילן עוד יותר בחשד לנקי

שאלה ו. מטרונה שאלה את רבי לעזר. הנה בבבלי יומא (ס"ו ע"ב) שאלה אשה חכמה את רבי אליעזר וכו'. וצ"ע דאם קורא לה אשה חכמה משמע שהיהת אשה משכילה, ואיך אמר לה אין חכמה לאשה אלא בפלך.

תשובה: חשבה שהיא חכמה

שאלה ז. שם (פרק ה ה"א) אמר ר"ת מנין המאריס כנגד רמ"ח איברים שיש בה וכנגד רמ"ח אברים שיש בו. צ"ע הרי איתא בבבלי בכורות (מה ע"א), מעשה בתלמידיו של ר' ישמעאל ששלקו זונה אחת שנתחייבה שריפה למלך בדקו ומצאו בה מאתים וחמשים ושנים, אמר להם שמא באשה בדקתם שהויסף לה הכתוב שני צירים ושני דלתות. הרי שיש באשה יותר מרמ"ח אברים.

תשובה: זה רק בזרע ישראל

שאלה ח. שם (פרק ז ה"ז) חזן הכנסת נוטל הס"ת. צ"ע למה לא קרא המלך בס"ת שלו.

תשובה: אינו מקום מושב לקריאה למלך

שאלה ט. שם. והמלך עומד ומקבל וקורא יושב אגריפס המלך קרא עומד ושבחוהו חכמים. צ"ע דאמרינן בירושלמי ע"ז (פ"א ה"א)

במוצאי שמיטה מלך ירבעים על ישראל, הה"ד מקץ שבע שנים וכו' אמר
אנא מתבעי מיקרי קאים אנא וכו', משמע שאף ירבעם אם היה קורא היה
קורא מעומד.

תשובה: לא נתנו לו

שאלה י. שם (פרק ט הט"ז) משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא. בבבלי
איתא, אמר ליה רב יוסף לתנא לא תיתנו ענוה דאיכא אנא. ידוע
בבי מדרשא בשם הגר"א ז"ל, דכוונתו היתה על אמורא בשם "אנא" המוזכר
בירושלמי. האם שמועה זו נכונה, ואיה מקום כבודו של אמורא בשם "אנא".

תשובה: כאן

ירושלמי גיטין

שאלה א. בגיטין (פרק א ה"א) אם אין שם בהכ"נ מצטרף עשרה. וכ"כ
בש"ע (אבה"ע סי' קלט) רגילין ליתן גט לפני עשרה. ובסדר הגט
(סעיף ס"ו בהג"ה) כ' ונהגו ליקח עשרה אצל הגט לפרסומי מילתא. וצ"ע א"כ
קידושין נמי ליהוו בעשרה כדי לפרסומי מילתא. ועיין בב"ש (סוף סי' לד)
שא"צ עשרה לקידושין אפי' למנהגא אלא לברכה צריך עשרה.

תשובה: אין מוכנים לזה

שאלה ב. שם (פ"א ה"ב) וחכ"א זכה וכופים את היורשים לקיים דברי
המת. בבבלי הלשון "מצוה" לקיים דברי המת, האם יש חילוק
בין "מצוה" לקיים דברי המת, לבין "כופים" וכו'.

תשובה: מצוה לקיים דברי חכמים

שאלה ג. שם (פ"א ה"ד) על הממון נחשדו. צ"ע דא"כ הו"ל רשע דחמס, ופסול לכל עדות שבתורה.

תשובה: חשד בעלמא

שאלה ד. שם (פרק ג ה"ז) לית כאן אינו חושש אבל חושש הוא ששמא יעשיר העני. צ"ע למה יחוש שמא יעשיר, הא קיי"ל בכל מקום דאין לחוש למלתא דלא שכיח, ועיין בבלי גיטין (ל ע"ב) עשירות לא שכיחא.

תשובה: אם יזכה שכיח

שאלה ה. שם (פרק ה ה"ט) מיומיי לא ברכתני לפני כהן וכו'. מה החידוש בזה, הא קרא כתיב וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון.

תשובה: אפי' מסכים ורצונו זה הוא כבודו

שאלה ו. שם (פרק ו ה"א) שמואל שמעה מיניה ולעתה בתריאה ארבעין זמנין. ובבבלי איתא כמ"פ תנא מיניה ארבעין זמנין ודמי ליה כמאן דמנח ליה בכיסתיה, אך בכאן הוסיפו "ולעתה בתריה" ארבעין זמנין, דר"ה אמרה ושמואל ענה אחריו ארבעים פעמים, ולא הסתפק במה ששמע ממנו ארבעים פעם.

תשובה: שומע כעונה (סוכה ל"ח ב')

שאלה ז. שם (פרק ז ה"א) אף בנדרים כן. צ"ע איך מהני הרכנה בנדרים, הא קיי"ל אין הנדר חל עד שיפרוט בשפתיו דכתיב לבטא בשפתים.

תשובה: הרכנה כמבטא בשפתיים

שאלה ח. שם (פרק ז ה"ב) א"ל הר"ז גט אלא שהדבר צריך תלמוד. צ"ב אם נקט בוודאות גמורה שהרי זה גט, למה צריך תלמוד.

תשובה: להבין

שאלה ט. שם (פרק ז ה"ו) ר"י מידמיך מיפקיד לבנתיה. צ"ע מב"מ (פ"ד ע"א) והוה קא צוח עד דשף דעתיה בעי רבנן רחמי עליה ונח נפשיה, ופירש"י דשף דעתיה נעקרה ממנו דעתו ונשתטה, ע"כ. הרי מבואר כאן שהיה מצווה בשעת פטירתו בדעה שלימה.

תשובה: סייעתא דשמיא

שאלה י. שם (רק ח ה"ג) זו בגיטין משא"כ במתנה. צ"ע א"כ מאי פריך בירושלמי ב"מ (פ"א) א"ר יוחנן דאמר אין ד"א קונות במציאה עד שתפול לידה ממתני' דקרוב לה מגורשת, הא בגיטין מודה ר"י דקונות.

תשובה: הול"ל ספק מגורשת

ירושלמי קידושין

שאלה א. בקידושין (פרק א הלכה ה) בראשונה היו קונין בשליפת המנעל וכו', דכתיב וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה וכו', חזרו להיות קונים בקצצה וכו' חזרו להיות קונים בכסף שטר וחזקה דכתיב בירמיה, שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום והעד עדים וכו'. משמע לכאורה שקנין כסף שטר וחזקה נתחדש בימי ירמיה, וצ"ע שהרי כבר כתוב בתורה בפ' בהר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך וכו', לפי רוב השנים תרבה מקנתו ולפי מעט השנים תמעיט מקנתו. גם קנין חזקה מצינו בקרא, קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה.

תשובה: נתחדש פשט הפסוק

שאלה ב. שם (פרק א ה"ז) מניין שאם לא עשה לו אביו שהוא חייב לעצמו ת"ל וכו' והודעתם אתם למען תחיה אתה. מבואר שאם לא עשה לו אביו חייב לעצמו לישא אשה וללמוד אומנות כמו בשארי הדברים. אולם בבבלי גבי למולו ואינך אחריני אומר ואם לא עשה לו אביו חייב בעצמו, ואלו גבי להשיא לו אשה וללמוד אומנות לא נאמר ואם לא עשה לו אביו וכו'. והנה בנוגע להשיאו אשה י"ל שסמך על הסוגיא בדף כ"ט ע"ב המבארת גודל החובה שישא בעצמו אשה, אבל האם איכא חיוב ללמוד אומנות אם לא לימדו אביו.

תשובה: מובן מעצמו

שאלה ג. שם (פרק ב הלכה א) מניין ששלוחו של אדם כמותו אמר רבי לעזר וכו'. צ"ע הא רבי לעזר גופא קאמר לקמן אדם שוחט פסחו של חברו שלא מדעתו, וא"כ מאי מייתי ראייה משחיטת פסח, הא שאני התם שאדם שוחט פסחו של חברו שלא מדעתו וכדדחי לה רבי יוסי.

תשובה: והוא גופיה מנ"ל

שאלה ד. שם (פרק ג ה"ח) שמואל אמר המקדש בלא שידוכין לוקה ותופסין קידושין. צ"ע למה הוצרך למימור שהקידושין תופסין, מה הס"ד שלא יהיו הקידושין תופסים, והרי אפילו בחייבי לאוין קיימ"ל דקידושין תופסים, וכ"ש באיסור דרבנן.

תשובה: עבירה לא רצה

שאלה ה. שם (פרק ג ה"ב) א"ל בריך רחמנא דלא הוה שמיע הדין אולפנא וכו'. צ"ב אדרבא היה לו לתת שבח לה' ששמע השמועה וניצל מלהכשל בדבר הלכה.

תשובה: כאן נכשל באיסור

שאלה ו. שם (פרק ד ה"א) אבל מקרבין אותם וצריכים קירוב פנים שמא גיירו לשם שמים. צ"ע בבבלי שבת (ל"א) באותו גר שבא להתגייר על רגל אחת, ודחפו שמאי באמת הבנין, צ"ב למה דחפו, הא היה כוונתו לש"ש, רק טעה וסבר שיכולין לקיים התורה על רגל אחת.

תשובה: לא צריך להיות ע"ה

שאלה ז. שם (פרק ד הלכה יא) ולא ילמד רווק סופרים. האם בכלל זה, שלא לשכור בחור שילמוד בזמן הפנוי שעה או שעתיים עם ילד.

תשובה: מצוה גדולה

שאלה ח. שם (פרק ד ה"ב) ר"נ אומר מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה. צ"ע דזה דלא כסתם משנה לעיל (פ"א ה"ז) דמצות הבן על האב ללמדו אומנות.

תשובה: כשאין רוצה ללמוד תורה

שאלה ט. שם. עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראת עינו ולא אכל. האם באמת איכא חיוב לאכול מכל המאכלים שמוכרים בזמן הזה.

תשובה: לעשות ברכה

שאלה י. שם. רבי לעזר חשש להדא שמועתניא ומצמית ליה פריטין ואכיל בהון מכל מילא חדא בשתא. מתי היתה זמן זו שאכל רבי לעזר מן הפירות.

תשובה: אחר הפסח לברך עליהם שהחיינו

ירושלמי בבא קמא

שאלה א. בבא קמא (פ"ב ה"ח) אדם מועד לעולם וכו'. מבואר בירושלמי כאן, דאע"ג דאדם מועד לעולם בין ער ובין ישן, מ"מ אם בשעה שהלך לישן לא היה שום אדם, ואח"כ בשעה שהי' ישן בא אחד וישן אצלו או שהעמיד כלים אצלו והזיק בשעת השינה פטור, דזה אונס גמור הוא. ובנמוקי יוסף כתב וז"ל: ומיהו באונס דאמר' דחייב בנזק היינו שאינו אונס גמור ממש כגון כו' משם דהו"ל למיחש שמא הניח דבר אצלו ושכחו, אבל אונס גמור כגון הא דירושלמי שבא חבירו וישן אצלו פטור כדאמרין דאונס רחמנא פטרי' דכתיב ולנערה לא תעשה דבר עכ"ל. וצ"ב דהרי הכא גלי קרא דפצע תחת פצע לחייב אונס כרצון, א"כ אמאי אונס גמור פטרינן מדכתיב ולנערה לא תעשה דבר, ומנ"ל לחלק בין זה לזה.

תשובה: שגג אינו אונס.

שאלה ב. שם (פרק ג ה"ז) היה ע"ש בין השמשות פטור. בפירוש המשנה כתב הרמב"ם, אא"כ אותה שעה הוא ערבי שבתות או ערבי ימים טובים לפי שבנ"א נחפזים ללכת בדבר מצוה, וכן העתיק הרע"ב, ומשמע שכל היום של ע"ש פטור, וצ"ע דהוא לכאורה נגד הברייתא דדוקא ביה"ש פטור. וכ"ה ברמב"ם הל' חובל (פ"ו).

תשובה: תלוי ביכלתו.

שאלה ג. שם (פרק ד הלכה ג) על הדא איתאמרת ר"א בשם ר"י כדיניהן. צ"ב אמאי באמת לא מהני בקביל עליו לדון בדיני ישראל. שידינוהו בדיני ישראל.

תשובה: משום שלא יקיים.

שאלה ד. שם. חוץ משני דברים הללו וכו'. צ"ע שהרי בפרטן אתה מוצא שהם שלשה, (א) בת ישראל וכו'. (ב) גזילו של ישראל וכו'. (ג) שור של ישראל וכו'.

תשובה: גזלה ושור חדא מילתא.

שאלה ה. שם (פרק ו ה"ח) תני ר"י בנ"ח פטור מפני שהוא רשות וחכמים אומרים בין כך ובין כך חייב כגון אלו שהם עושין סוכות בפתחי חנויותיהם בחג מפני שהוא רשות ובא אחר והוזק בהם חייב. האם נכון לביהמ"ד הקים סוכה ברה"ר, איזה שבועות קודם סוכות, בשביל הנוחיות של הביהמ"ד, לומר סליחות וכדומה, או מותר (לאותן הפוסקים..) רק לסוכות ממש.

תשובה: רק לסוכות.

שאלה ו. שם (פרק ז ה"ז) תני וכו' ולא כהנים בא"י מפני הטהורות. צ"ב לאיזה צורך מביאה הגמרא הברייתא, מה חידוש יש בה יותר מן המשנה.

תשובה: שישענו אכן

שאלה ז. שם. ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו עיר שמחברת ישראל זה לזה. צ"ב דבירושלמי (סוף חגיגה) דרשו כעיר שחוברה לה יחדיו שהכל נעשו חברים בשעת הרגל.

תשובה: שצריך

שאלה ח. שם (פרק ח ה"ו) וקנסיה ליטרא דדהב. וכתב הטור (חו"מ סימן תכ) בשם תשובות הרא"ש: כי יש בירושלמי שהמבייש לזקן נותן לו

ליטרא זהב וזקן זה שקנה חכמה והיינו תלמיד חכם שתורתו אומנתו וקובע עתים לתורתו ואינו מבטל לימודו אלא בשביל מזונותיו כי אי אפשר לאדם בלא מזונות ללמוד, הילכך כל אדם שעושה תורתו קבע ומלאכתו עראי כגון שיש לו עתים קבועים ללמוד ואינו מבטל כלל ושאר היום כשהוא פנוי ואינו חוזר על מזונותיו חוזר ולומד ואינו מטייל בשווקים וברחובות אלא כדי להשתכר פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו ולא להרבות הון לזה אני קורא ת"ח והמביישו חייב קנס ליטרא זהב ובלבד דלא סני שומעניה דאי אין מעשיו מתקנין יותר גרוע הוא מעם הארץ, עכ"ל. ויש להסתפק האם דבר זה נוהג בזמן הזה, וכמה שיעורו.

תשובה: יתכן.

שאלה ט. שם (פרק ח ה"ז) אבל הוציא לו שם רע אין לו מחילה עולמית. האם אסור לו למחול, או אין צריך למחול, והטעם.

תשובה: לא מועיל.

שאלה י. דעת הרמב"ם (הובא ברא"ש סי' ט"ו) דטענו חוטין והודה לו בשעורין פטור הוא משם השטאה, שיכול לומר לו אח"כ משטה הייתי בך, שהרי הודיתי דבר שלא תבעת אותו. ובמרדכי (סי' מ') הביא שכן הוא בירושלמי טעם זה "משום שהפליגו בדברים ולא הודה לו כלום", עיי"ש. איפה מקור מקומו של דברי הירושלמי הללו.

ירושלמי בבא מציעא

שאלה א. בבא מציעא (פרק ב הלכה ד') תני וכו' שאני אומר של אמוריים הוא. צ"ב למה קט דווקא של האמוריים מהשבעה אומות.

תשובה: הם היו הראשונים החשובים כדמשמע בהושע ה' א'.

שאלה ב. שם. אפילו כמ"ד גזילו של עכו"ם אסור וכו'. הטעם משום שהעכו"ם יודע בו ויש בו משום חילול השם. האם דין זה נוהג בחניות גדולות שיש להם חצי מיליון עובדים וכדומה, שלעולם לא יודע להבע"ב.

תשובה: חיישי' שיראה

שאלה ג. שם (פרק ג הלכה ה) תמן אמרין אילין עכברייא רשיעיא וכו' קריין לחבריהן ואכלין עמהון. צ"ב, למה רשיעיא אינון, אדרבא הרי גומלי חסד לחבריהם שהם קורין להם שגם הם יאכלו וישבעו. ולמה שונה העכבר מהחסידה שנקראת כן, לפי שעושה חסד עם חברותיה, ופירש רש"י מחלקת מזונותיה לחברותיה.

תשובה: רשעים שאין נותנים לנו.

שאלה ד. שם (רק ד הלכה ב) אבל אמרו מי שפרע מאנשי דור המבול. במשנה שבבבלי איתא מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה, וצ"ב למה בירושלמי נשמיט "ומדור הפלגה".

תשובה: ??

שאלה ה. שם (פרק ה' הלכה א) אי זהו נשך ואי זהו תרביית וכו'. הרמב"ם העמיד דיני רבית ב"הלכות מלוה ולוה", אמנם הטור והשולחן ערוך העמידו הלכת רבית בחלק "יורה דעה", צ"ב טעם למה.

תשובה: כי זה משום הלואה.

שאלה ו. שם (פרק ה הלכה ח) אומר אדם לחבירו נכש עמי ואנכש עמך כו'. האם מותר למלמד לבקש מחבירו שיחליף אותו היום, והוא יחליף עם כיתתו למחר, והכיתה של חבירו יותר גדולה או כיתה יותר קשה.

תשובה: אם מסכים

שאלה ז. שם. רבי שמעון אומר יש רבית דברים וכו'. בדרכי תשובה (סי' ק"ס ס"ק פ"ח) הביא משו"ת ערך שי שאסור לו למחבר ספר לכתוב תודה בתוך הספר למי שהלוהו מעות עבור הדפסת הספר, די ש בו משום רבית דברים. מה דעת מרן שליט"א בזה.

תשובה: ראוי לזהר

שאלה ח. יותר ממה שכופרין בעיקר כורפין שעושין התורה פלסתר ואת משה ויפש. צ"ב, מה עוד גרוע יותר מכפירה בעיקר.

תשובה: גם זה

שאלה ט. שם. (פ"ט ה"ב) זימנין דתיפתר הדין קרא לא תבוא עליו השמש, לא תצנח עליו שימשא, וזימנין דתיפתר ליה לא תיטמעני עליו שימשא, השב תשיב לו את העבוט כבא השמש עם מעלי שימשא. הנה מפורש דהלשון ביאה בשמש קאי על זריחת השמש. וצ"ע מכאן על הרשב"א (ריש ברכות) שתמה על רש"י שפי' שיאור השמש ביום שמיני וכו',

וע"ז כתב הרשב"א דאינו נכון, יען דאין נזכר הלשון ביאה לגבי שמש על הזריחה אלא על השקיעה, וצ"ע.

תשובה: בדרך כלל

שאלה י. שם (פ"י ה"ו) כותל שבין שתי מחיצות חד אמר מחצה לזה ומחצה לזה וחד אמר כולו לזה וכולו לזה מה מפקה מביניהון אם מצא מציאה וכו' דמר דאמר כולה לזה וכולה לזה המוציא זכה. צ"ב מכאן על תשובת הרא"ש (כלל א סי' א) שכתב דבמציאה דאתי מעלמא בחצר השותפין זוכין בהם שניהם, והכא מבואר דהמוצא זכה.

תשובה: מיירי שבאים לשאול.

ירושלמי בבא בתרא

שאלה א. בבא בתרא (פ"א ה"ד) לחיטי הפסח בין לישא בין ליתן. האם יש ענין ליתן דוקא "חטים", או "מצות", או דלמא גם שאר צרכי החג ולא דוקא מזון.

תשובה: דברים חשובין ואין חשוב מהמצוה.

שאלה ב. שם (פ"א ה"ה) אבל תלים בתלים חולקין. צ"ע דהא במסכת סופרים (פ"ג ה"ד) תנן, אין עושין שני חומשים כאחת ולא חומש ומחצה כאחת אבל אם עתיד הוא להוסיף עליהן מותר, עכ"ל. וא"כ איך אפשר לחלק את ספר תהלים לשני ספרים ומחצה.

תשובה: שני תהלים היינו הך.

שאלה ג. שם (פ"ג ה"ה) ר' יוחנן וריש לקיש אמרין אף אריס ובן אריס אין לו חזקה. צ"ע דהא בבבלי (מ"ז ע"א) מבואר דר' יוחנן ס"ל דבן אריס יש לו חזקה.

תשובה: בהדי ריש לקיש אמר כן כן לא לחלוק עליו בפניו אבל עצמו לא סבר כן.

שאלה ד. שם (פרק ה ה"א) קאמר רבי יהושע בן לוי ארבעה תנאים, דמלקטים עשבים, ומת מצוה, ומהלכין בשבילי הרשות, וקוטמין נטיעה. וצ"ע למה לא אמר רק ארבעה ולא עשרה.

תשובה: ...

שאלה ה. שם (פרק ח הלכה ו) הכותב נכסיו לאחרים והניח בניו מה שעשה עשוי אבל אין רוח חכמים נוחה הימנו. האם נכון לבזבז ממונו בחייו לצדקה וכדומה, ולא להניח העשירות לבניו.

תשובה: הם קודמין שיעשו בהן מצוות.

שאלה ו. שם (פרק ט הלכה ב) האומר המבשרני אם ילדה אשתי זכר נוטל מאתיים וכו'. האם יש ענין מכאן ליתן שכר טוב למבשר בשורה טובה.

תשובה:

שאלה ז. שם (פ"י ה"א) ומניין לגט המקושר א"ר אימי ואקח את ספר המקנה ואת החתום זה המקושר ואת הגלוי זה הפשוט שבמקושר. האם הקשירה היא חלק מכשרות הגט, ונכרי פסול לקשור, או אין זה אלא טעם צדדית מפני שכהנים קפדנים הם, אבל אינו חלק מעשיית הגט, ונכרי כשר לקשור הקשרים.

תשובה: אחר שאמרו חז"ל אין לשנות.

שאלה ת. שם (פ"י ה"ב) כסף זוזין די אינון ונמחקו אין פחות משנים כסף סלעין די אינון ונמחקו אין פחות משנים דרכונות די אינון ונמחקו אין פחות משנים. צ"ב למה מביא התנא כמה דוגמאות לדבר זה, שאם נאמר בלשון רבים אינו פחות משנים. ועוד צ"ב, למה קתני "אין פחות משנים", הול"ל "אין לו אלא שנים".

תשובה: של מי למי

שאלה ט. שם (פ"י ה"ז) שנים שהיו בעיר שם אחד יוסה בן שמעון ושם אחד יוסה בן שמעון וכו'. למה הוזכר במשנה ובגמרא שם "יוסף בן שמעון", דוקא.

תשובה: על כל שם את שאל כן.

שאלה י. שם (פ"י ה"י) הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין מקצוע בתורה גדול מהם. צ"ע וכי מותר ללמוד תורה בשביל שיחכים, הא לימוד התורה הוא מ"ע מה"ת בשביל הלימוד גופיה, וכי אין זה קורדום לחפור בה.

תשובה: ממילא הוא מחכים.

ירושלמי סנהדרין

שאלה א. סנהדרין (פרק א ה"ב) א"ל שהן גסי רוח ומעוטי תורה. הנה בפסחים (פ"ה ה"ג) איתא, ר"ש אתא גבי רבי יונתן, א"ל אלפן אגדה, א"ל מסורת בידי מאבותי שלא ללמד אגדה לא לבבלי ולא לדרומי שהן גסי רוח ומעוטי תורה. וצ"ע דמשמע שדבר זה נאמר על כל דרומי, וכאן מבואר שדבר זה נאמר רק על אנשי לוד ולא על עין טב שהיתה סמוכה ללוד בדרום.

תשובה: תלוי מתי

שאלה ב. שם (פרק ד ה"ה) אף בפסול משפחה מתחילין מן הצד. צ"ע למה השמיט הרמב"ם הלכה זו של פסול משפחה מתחילין מן הצד.

תשובה: לא שכיח היום.

שאלה ג. שם (פרק ד ה"ז) הסריס וכל מי שלא ראה בנים כשר לדון ד"מ ולא דיני נפשות. האם מותר להעמיד מנהל בתלמוד תורה מי שאין לו בנים, ובפרט שכמה פעמים דנין שם דיני נפשות ממש.

תשובה: אין ראוי

שאלה ד. שם (פרק ז ה"א) ולרשות לא ניתן אלא דין הרג לבד. צ"ע א"כ איך תלה דוד את שבעה בני שאול, הא לרשות לא ניתן אלא סיף בלבד.

תשובה: הוראות שעה למיגדר מילתא.

שאלה ה. שם (פ"ז ה"ח) מ"ט אני ה' אלוקי כל בשר הממני יפלא כל דבר. צ"ע למה צריך להביא ראיה שב"נ מצוה על ברכת השם, הרי הוא משבע מצות ב"נ.

תשובה: אין מקיימין.

שאלה ו. שם (פ"ז ה"ב) ואמרין ההן תרומה וההן מעשר. צ"ע שהרי בני רומי הנהיגו התינוקות לעשות כן כנראה כדי שלא תשתכח מהם הפרשת תרו"מ, וא"כ היה להם לעשות גם גבשושית שלישית של תרומת מעשר.

תשובה: אין שם כהנים מפני הטומאה

שאלה ז. שם (פרק י' ה"א) כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב. במשנה שבבבלי מסיים שנאמר ועמך וכו', וצ"ב למה חסר הסיום בנוסח המשנה שבירושלמי.

תשובה: קיצר

שאלה ח. שם. ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים כגון ספרי בן סירא וספרי בן לענה וכו' מ"ט ויותר מהמה בני הזהר וגו'. מהו הגדר של ספרים חיצונים בזמן הזה, האם עיתונים או מגזינים היו"ל ע"י אנשים שומרי מצוות, וכותבים חדשות מכל העולם, האם זה בגדר ספרים חיצונים.

תשובה: כל ביטול תורה שלא לצורך

שאלה ט. שם (פרק י' ה"ב) ואל תשא ותתנו עם מי שהשעה משחקת לו. כ"ה בבבלי מגילה (ז ע"ב) אם ראית רשע שהשעה משחקת לו

אל תתגרה בו שדרכיו מצליחים ולא עוד אלא שזוכה בדין וכו'. וצ"ב אם הוא רשע איך הוא זוכה בד"ת, שא"כ הדיינים לא פסקו כד"ת.

תשובה: בדין לא בדין תורה.

שאלה י. שם (פרק י"א ה"ד) והרי הדברים קל וחומר ומה אם מי שהאכיל את חברו לחם שקר זכה שנתיחד עליו הדיבור. צ"ע איזה גמ"ח הוא זה, הרי הכשילו בלחמו שנתחייב עליו מיתה בידי שמים.

תשובה: זה מה שרצה

ירושלמי מכות

שאלה א. במכות (פרק א הלכה ד) אין העדים הזוממים נהרגין עד שיוגמר הדין שהרי הצדוקים אומרים עד שייהרג שנאמר נפש תחת נפש אמרו להן חכמים והלא כבר נאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו והרי אחיו קיים. האם דין נלמד מתיבת "לאחיו" (כדמשמע מפרש"י מכות ה' ע"ב), או מ"כאשר זמם" ולא "כאשר עשה" (כדמשמע מפרש"י על התורה).

תשובה: בא זה ולימד על זה.

שאלה ב. שם (פ"א ה"ה) ומה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותם בטלה אף שלשה וכו'. ראיתי קושיא נפלאה בשם הרה"ק ר"ר שמעלקא מניקלשבורג זצ"ל, למה לי ההיקש דב' ללמד דנמצא א' קרוב או פסול עדותם בטילה, תיפוק לי' דכתיב אל תשת ידך עם רשע, וזה אזהרה לכשר שלא יצטרף להגיד עדות עם הפסול. ואם א' מהם פסול א"כ כולם פסולים דעברו על לאו דאל תשת ידך וגו'. וא"כ בלא"ה כל העדים פסולים. וצ"ע.

תשובה: נ"מ אם נשאלו על א'.

שאלה ג. שם (פרק ב הלכה א) רבי ירמיה בעא קומי רבי אבהו היה מעגיל במעגילה בדרך הליכתה והשיט התינוק את ידו ורצצה א"ל אטרכת בה היא עלייה היא ירידה. הנה מצינו כמה פעמים שר' ירמיה שאל שאלות בהמצאות שונות, עד כדי כך שמבואר בבבלי ב"ב (כג ע"ב), בעי ר' ירמיה רגלו אחת בתוך נ' אמה ורגלו אחת חוץ מחמשים אמה מהו ועל דא אפקוהו לרבי ירמיה מבי מדרשא. וצ"ע דהא בוודאי ר' ירמיה לא רצה להטריח בשאלותיו, רק באמת היה קשה לו, ולמה התייחסו לו החכמים כאדם המטריח, עד שהוציאוהו מבית המדרש.

תשובה: בביהמ"ד אין מקום לזה.

שאלה ד. שם (פרק ב הלכה ו) לפיכך אמותיהן של כהנים מספקות להם מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו. צ"ע הלא רק מיתת כהן גדול מחזיר את הרוצח, ומה להן לאמותיהן של כהנים בעלמא לספקת מחיה ומזון.

תשובה: חוששין שיהי' כהנים גדולים.

שאלה ה. שם. רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם, רבי יוסי הגלילי אומר מצוה ביד גואל הדם ורשות ביד כל אדם, ר' עקיבא אומר רשות ביד גואל הדם וכל אדם אין חייבין עליו. צ"ע הלא מדברים כאן ממי שהרג בשוגג, ומהו הסברא שיהא מותר או מצוה להרגו.

תשובה: התורה התיירה כדי שיזהר.

שאלה ו. שם. אמר אביי תלמיד חכם צריך לפרסם את עצמו היך בר נש דחכם חדא מיכלה ואזיל לאתר ואינון מייקרון ליה כד הוא חכם תרין מיכלה צריך לומר לון חדא מיכלא אנא חכים. האם דין זה נוהג גם בזמן הזה, במי שנוהגין בו כבוד מחמת איזה דבר, והוא יודע בעצמו שאין בו, האם צריך לפרסם את האמת, או שתיקה יפה.

תשובה: אם יאמינו לו

שאלה ז. שם (פרק ג הלכה יא) כיצד מלקין אותו וכו' ורצועה של עגל בידו כפולה אחד לשנים ושנים לארבעה. הרבינו בחיי (דברים כה, ז) כותב: מצינו בירושלמי מניין לרצועה שהיא מכופלת שנאמר והפילו השופט, אל תיקרי והפילו אל והכפילו, ע"כ. איפוא מקור מקומו טהור של הירושלמי הזה.

תשובה: בירו' קדשים שנאבד ממנו

שאלה ח. שם. כיצד מלקין אותו וכו'. בשו"ע (או"ח סו"ס תר"ז) הובא המנהג שלוקין בערב יוהכ"פ, והרבה הלכות נלמד מכאן. וצ"ע למה לא נוהגין להלקות בזמן הזה, רק יחידי סגולה.

תשובה: אין ב"ד שיכול להלקות.

שאלה ט. שם (פרק ג הלכה יב) כל חייבי כריתות שלקו נפטרו ידי כריתן שנאמר ונקלה אחיך לעיניך משלקה הרי הוא כאחיק. צ"ע למה תנא בלשון בדיעבד "שלקו", ולא כל חייבי כריתות "לוקין", כדי שיפטרו מידי כריתתן.

תשובה: אחר שגמר להלקותו.

שאלה י. שם (פרק ג הלכה יג) ר' חנינה בן עקשיה אומר רצה המקום ברוך הוא לזכות ישראל וכו'. הנה הגמרא על המשנה חסירה (וכן בכל הפרק), אך בספר עלי תמר ציין, שנמצא בירושלמי כת"י הגניזה (ונתפרסם בתרביץ ניסן תמוז תש"ו), והוא המאמר בבר"ר ריש ויצא, ויפגע במקום, מפני מה מכנין שמו של הקב"ה וקורין אותו מקום. לומר שהוא מקומו של עולמו

ואין עולמו מקומו וכו'. אמר רבי יצחק כתיב מעונה אלהי קדם וכו', הוי הקב"ה מעונו של עולמו ואין עולמו מעונו וכו'. האם יש להכניס פיסקא זו בירושלמי הגדפס מחדש.

תשובה: בגליון

ירושלמי שבועות

שאלה א. בשבועות (פ"א ה"ו) העולה מכפרת על הרהורי הלב. צ"ע למה צריכה כפרה, הלא מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה.

תשובה: על גרם ההרהור

שאלה ב. שם (פ"ב ה"ג) נטמא בפנים ונכנס לפני ולפנים נשמעינה מהדא השתחויה או ששהה כדי השתחויה וכיון ששהה לאו כמו שהכניס ראשו ורובו ותימר עד שיששה כדי השתחויה ובא עד שיששה כדי השתחויה. וצ"ע ראיית הירושלמי, איך מוכח מהא דשהה כדי השתחויה שאם נכנס לפני ולפנים צריך שיעור שהי'. [ועיין מרחשת (חלק א סימן ב) שמגיה בירושלמי, דצ"ל וכיון "שהשתחויה" (תמורת "ששהה", או שצריך להיות "וכיון ששח הוא" תמורת "כיון ששהה", והיינו השתחויה)].

תשובה: זה אותו השיעור

שאלה ג. שם (פרק ג ה"ד) ע"ד דר' יוחנן דאמר שבועה שלא אוכל מצה אסור לאכול מצה בלילי הפסח. הנה המלחמות (שבועות כ"ז ע"א) מבאר, דהטעם בנשבע לבטל את המצוה דלא חלה השבועה, משום שמשעובד למצוות התורה ולא כל כמיניה להפקיע עצמו ע"י שבועה, והו"ל כאוסר נכסי חבירו על חבירו. וצ"ע במה דמבואר בירושלמי כאן [והובא

בתוס' שבועות כ"ד ע"א] דנשבע לבטל חל בכולל, ואי הוי כאוסר נכסי חבירו על חבירו מה שייך כולל.

תשובה: כולל את עצמו שלא יאכלנו

שאלה ד. שם. בתוס' הנ"ל, כתבו לתרץ הירושלמי, דס"ל דאם נשבע שלא לאכול מצה בכולל, חיילה השבועה ואסור לאכול מצה, כיון שעובר על העשה דמצה בשב על תעשה, מוטב לבטל המצוה בשב ואל תעשה, מלעבור על השבועה במעשה, ואף על פי דשבועה איתא בשאלה. וצ"ע דבבבלי 'במות (ה' ע"א) מבואר, דלא מצינו למילף דעדל"ת מנזיר מצורע, משום דנזיר איתא בשאלה, א"כ עדיף לקיים מצות עשה דמצורע דליתא בשאלה, ועובר על ל"ת ועשה דנזיר במעשה, כיון דאיתא בשאלה. ולפי דברי התוס' הנ"ל מוטב לבטל העשה דמצורע בשב ואל תעשה, ולקיים הל"ת עשה דנזיר, אף על גב דאיתא בשאלה.

תשובה: חיישינן שישאל

שאלה ה. שם (פ"ג ה"ז) שבועה שאוכל ככר זה היום ועבר היום ולא אכלה, רבי יוחנן וריש לקיש סוברים שפטור, והטעם, לרבי יוחנן משום דהוי התראת ספק, ולריש לקיש משום שאין בו מעשה, והנפקא מינה ביניהם, כששרפה או השליכה לים, להטעם דהוי התראת ספק פטור, ולהטעם שאין בו מעשה הרי יש בה מעשה. ויש לעיין בדברי התוס' שבועות (ד ע"א, ד"ה אוכל) שכתבו שלרבי יוחנן הסובר שבשבועה אין מעשה, גם הנשבע שיאכל ככר היום, ורקו לים, אף שבזה שזרקו לים גרם שלא יוכל לאכלו אינו לוקה, ואפילו אם התרו בו קודם שזרקו לים, הוי לאו שאין בו מעשה. ודברי התוס' הוא שלא כדברי הירושלמי כאן.

תשובה: גרמא לגרמא

שאלה ו. שם (פרק ג ה"ח) ואיזו היא שבועת שוא וכו' ועל האיש שהוא אשה ועל אשה שהיא איש. יש להעיר מאיכה רבתי (פ"ד י"א) חשך משחור תארם לא נכרו בחוצות, אמר ר"א בר"צ מעשה בעני אחד שבא ועמד על פתח בית אבא אמר לי אבא צא וראה שמא מבני ירושלים הוא, הלכתי ומצאתי אותה אשה שנשל שערה ולא היה אדם יודע אם זכר אם נקיבה היא ולא היתה תובעת אלא דבילה לקיים מה שנאמר לא נכרו בחוצות צפד עורם על עצמם יבש היה כעץ, הרי דלאו דבר פשוט הוא ששבועה זו היא שבועת שוא.

תשובה: לא דן על אשה זו

שאלה ז. שם. תני רשב"ג אומר אין מרובע מששת ימי בראשית. צ"ע למה לא מקשו מהלוחות שנבראו בע"ש בין השמשות, והיו מרובעות, כמ"ש רבינו בחיי (פ' כי תשא).

תשובה: מששת ולא כל ששת

שאלה ח. שם (פרק ד ה"ה) הרי למדנו שאין האשה דנה מעתה אין האשה מעידה. צ"ע למה צריך קרא שנשים פטורות מלהעיד, הא הויא מ"ע שהזמן גרמא, דאין מקבלין עדות בלילה, ונשים פטורות.

תשובה: בשקבלו עליהן שזה כשר גם בלילה.

שאלה ט. שם (פ"ז ה"א) אמר ר' אבין על ידי שבעל הבית עסקיו מרובין תיקנו בשכיר לישיבע וליטול, ודכוותה תיקנו בבעל הבית שאם עבר זמנו שלא ישבע ויטול, תני ר' חייא אם יש עדים שתבעו בזמנו אפילו לאחר שנה נשבע ונוטל, א"ר יוסי אין לו אלא אותו היום בלבד. בספר לבוש מרדכי (ב"מ סימן לא) העיר, דלכאורה "ע, כיון דהתקנה היתה רק שכיר בזמנו נשבע ונוטל, אבל לאחר זמנו לא היתה תקנה, הלא ממילא הדין דאם עבר

זמנו לא ישבע ויטול, וא"כ למה לתקן לבעה"ב שאם עבר זמנו שלא ישבע, הא ממילא הדין כן דהא לא היתה התקנה אלא בזמנו.

תשובה: אם קבל עליו יתכן גם שלא בזמנו

שאלה י. שם (פרק ז ה"ח) וכי יש עבד בזמן הזה. צ"ע משו"ע יו"ד (סימן רסז סעיף יד) אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג. והני מילי למקנייה גופיה לשאר דיני עבד עברי, אבל היכא דקנייה שבאי למעשה ידיו בדינא דמלכותא, כגון שנשבה במלחמה או שמכרוהו גובי המס, הדר מצי לזבוני ישראל למעשה ידיו, וכו'. וצ"ע דכאן מבואר לכאורה שאין כלל דין עבד, אפילו למעשה ידיו.

תשובה: על זה לא הי' דינא דמלכותא

ירושלמי עבודה זרה

שאלה א. במסכת עבודה זרה (פרק א ה"א), חברייא אמרי טעמא דרבי ישמעאל משום בריה דמועדא. מה טעם נקרא אסרו חג בשם זה. ובספר תורה לשמה (ק"מ) מהגאון בן איש חי, כתב דמה"ט חייבין לנהוג בו כמו בחוש"מ ללבוש בגדי שבת ולמנוע עצמו ממקח וממכר כשאינו דבר האבד, האם נכון לדקדק בזה למנוע עצמו ממקח וממכר באסרו חג.

תשובה: נכון

שאלה ב. שם (פרק ב ה"א) ואין האשה בכלל שפיכות דמים אמר ר' אמי תיפתר בבריאיה אמר רבי אבין ואפילו תימר יכולה אשה להטמין

את עצמה ולומר נכריה אני ואין האיש יכול להטמין עצמו ולומר גוי הוא (לפי שהוא ניכר במילה). וצ"ב דלמא ערבי הוא או מהאומות שמלין עצמן.

תשובה: נחשב ערל

שאלה ג. שם (פרק ב ה"א) ומרחיב לו את הדרך אם שאלו להיכן הולך יפליגנו כשם שהפליג יעקב אבינו לעשו שאמר לו עד אשר אבוא אל אדוני שעירה והלך לסוכות. א"ר הונא לא מצינו שהלך יעקב אבינו לשעיר א"ר יודן בריה דרב לעתיד לבוא א"ל ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו. ראיתי מקשים, כיצד למדים אנו מיעקב שמותר לרמות את הגוי ולהרחיב לו את הדרך, והלא יעקב לא שיקר כלל באומרו "עד אשר אבוא אל אדוני שעירה", שכן כוונתו היתה לעתיד לבוא, ולכל היותר אין זה אלא גניבת דעת, ומנין לנו שמותר לשקר בפירוש.

תשובה: בשביל שהתורה כתבה זה

שאלה ד. שם (פ"ב ה"ז) בהא דשאל ר' ישמעאל לגלות לו טעם שאסרו גבינות של עובדי כוכבים וכו', ומפני מה לא גילו לו, משום ר' ישמעאל קטן היה. עוד שם, ר"ש בן חלפתא ר' חגי בשם רבי שמואל בר נחמן כבשים ללבושך ומחיר שדה עתודים ב כבשים כתיב הא כיצד בשעה שתלמידין קטנים כבוש לפניהן דברי תורה הגדילו ונעשו כעתודים גלה להם רזי תורה. ע"כ. האם באמת מה"ט יש ללמוד לקטנים קודם הבר מצוה, באופן אחר ממה שמלמדים לגדולים, ומהו הגדר בזה.

תשובה: כדי שיבינו

שאלה ה. שם (פ"ב ה"ט) שמואל אמר קומי דר"נ, חכים אנא בין עוברי דגיסם טהורים לעוברי דגיסם טמאים, א"ל כזה מהו, א"ל טמא, א"ל לא ביש לי דאמרת על הטהור טמא, אלא שסופך לומר על הטמא

טהור. וצ"ע לכאורה מ"ש רש"י במסכת ביצה (ב ע"ב) כח דהיתרא עדיף, אבל כח האוסרים אינה ראייה, דהכל יכולים להחמיר, ואפילו בדבר המותר.

תשובה: לא בחכמים

שאלה ו. שם (פרק ג ה"א) איקוניות למה הן אסורות מפני שמקטירין לפנייהן בשעה שהן עולות. צ"ע מבבלי שבת (קמ"ט ע"ב) דיוקנאות אסור להסתכל בהם אף בחול שנאמר אל תפנו אל האלילים, וברא"ש שם נראה דבעשויה לאליל הוא אעפ"י שלא נעבדה עדיין וכו'. וצ"ע מירושלמי כאן דמשמע דאסורות משום שמקטירין לפנייהם בשעה שהם עולות, משמע דווקא כשנעבדו אסור, וזה מוסב אף על איסור הסתכלות מדמסיים אמר ר"י מותר לראותן בשעה שהם יורדות, משמע שההלכה הקודמת בשם ר"י מוסב ג"כ על איסור ראייה.

תשובה: כל העומד לעשות כעשוי דמי

שאלה ז. שם (פ"ג ה"א) כד דמך רבי אבוה ואחוי ליה תליסר נהרו דאפרסמון וכו', אמר כל הנהו דאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי. צע"ג, האם לא האמין בשכר עולם הבא ח"ו ואמר לריק יגעתי.

תשובה: לא בכזה שכר

שאלה ח. שם (פ"ג ה"א) אינו שליט בים אבל הקדוש ברוך הוא שליט בים וביבשה מציל בים ומציל ביבשה. וצ"ע מבבלי פסחים (ק"ח ע"ב) אמר לו הקדוש ברוך הוא לשר של ים פלוט אותן. הרי דגם לים יש שכר.

תשובה:

שאלה ט. שם (פרק ג ה"ד) אמר יודן אביו דרבי מתניה מהילכות המרחץ שאלו אלא שאין דרך לענות במרחץ א"ר שמואל בר אבדימי מהילכת המרחץ שאלו אלא שהבל המרחץ רע לשינים. האם יש להביא ראיה מכאן שמותר מעיקר הדין לדבר במרחץ.

תשובה: הוראות שעה היתה

שאלה י. שם (פ"ג ה"ה) תני רבי בורקי קומי ר' מנא מלמד שלא הניחו הכנענים לא הר ולא גבעה שלא עבדו עליו. ולא כן סברנן מימר דבר שיש בו רוח חיים אף על פי שאינו אסור להדיוט אסור לגבוה בית הבחירה איכן נבנה ע"פ נביא ויעל דוד כדבר גד אשר דיבר ביד ה'. ודברי הירושלמי הובא בתוס' עבודה זרה (מה ע"א) וז"ל: בירושלמי פריך מבית הבחירה ומסיק ע"פ נביא נבנה שם, עכ"ל. וצ"ע, דהא מכיון דבה"מ הוי בית עולמים, איך יכול נביא להתיר דבר זה לדורות, והא אין לנביא להתיר דבר אלא לשעה, ולא לדורות.

תשובה: כך נצטווה.

שאלה יא. שם (פ"ה הט"ו) שאלון לרבי ירמיה אמר צריך להטביל לפי שיצאו מטומאת הנכרי ונכנסו לקדושת ישראל. האם מותר לתת לשתות לפועל נכרי בכוס שלא נטבלה, ראיתי שיש סוברים שזה נחשב לשימוש של הישראל, דהוא משתמש בה שנותן לנכרי פועלו לשתות בכוס.

תשובה: יתכן

ירושלמי הוריות

שאלה א. בירושלמי הוריות (פ"א ה"א) בהדא דתני יכול אם יאמרו לך על ימין שהיא שמאל ועל שמאל שהיא ימין תשמע להם, ת"ל לכת ימין ושמאל. על איזה פסוק כוונת הגמרא. כי לשון זה לא מצינו בכל המקרא.

תשובה: דברים ז' לא

שאלה ב. שם (פ"א ה"ב) מובא פלוגתא אליבא דר"ל אי ס"ל לר"ל דבע"ח נדחים או לא, וצ"ע מבבלי תמורה (כ"ח ע"ב) אמר ר"ל אין אסור אלא מוקצה לשבע שנים וכו'. ופירש"י דמוקצה לעכו"ם אין אסור לקרבן רק עד שבע שנים אבל משעברו עליו ז' שנים ולא הקריבוהו לעכו"ם הוא שב להיות היתר משום דתו לא מקרבי ליה, עיי"ש. וא"כ מפורש לכאורה דס"ל דבע"ח אין נדחים, דאל"כ אכתי ראוי שיופסל מטעם דיחוי.

תשובה: כך דרכו

שאלה ג. שם (פ"ב ה"ה) אי זו היא מצות עשה שבנידה. אמר רבי אבין והזרתם את בני ישראל מטומאתם. צ"ע ברש"י הוריות (ח' ע"ב) שמביא הך ילפותא. וציין המקור לבבלי שבועות (י"ח ע"ב) וצ"ב כי מפסוק והזרתם דרשו בשבועות שם ענין אחר.

תשובה: תלתי ש"מ

שאלה ד. שם (פ"ב ה"ה) אמר רבי אבון נתפזר זרעו ויצא לו בציפרני ידיו. איך יתכן דבר שזה. ואולי אין זה ענין טבעי.

תשובה: מעשה נס.

שאלה ה. שם (פ"ג ה"א) אמר ר"א כה"ג שחטא מלקין אותו ואין מעבירין אותו מגדולתו. מהו הדין אם לא הלכוהו, האם מעבירין אותו מגדלתו.

תשובה: כן

שאלה ו. שם (פ"ג ה"ד) מכור חציה ותן להן. ע"ע הרי מתקנת אושא שאל יבזבז יותר מחומש למצוה.

תשובה: כשצריך מותר

שאלה ז. שם (פ"ג ה"ה) כהן קודם ללוי וכו'. האם יש לדקדק כשנותנים צדקה להרבה עניים, כגון בפורים וכדומה, ליתן לכהן קודם, ואח"כ ללוי, ואח"כ לישראל.

תשובה: כן ראוי

שאלה ח. שם (פ"ג ה"ה) משה ע"י שלא נתייגע בתלמוד תורה הקדים ראשים לזקנים יהושע ע"י שנתייגע בתלמוד תורה הקדים זקני לראשים. ופירש הפני משה, על ידי שלא נתייגע בתורה, שלא היה צריך לו להתייגע כ"כ שלמד מפני הגבורה וניתנה לו במתנה שלא לשכחה, עיי"ש. האם יש להביא מכאן שמי שנתברך בכשרונות גדולות ויש לו כח זכרון, שאין צריך להתייגע בתורה, כיון שאינו שוכח.

תשובה: אין לסמוך ע"ז ואין יודע מה ילמד ביום

שאלה ט. שם (פ"ג ה"ה) אמר ר"א גר ומשומד משומד קודם מפני מעשה שאירע. האם גם היום הדין שמשומד קודם.

תשובה: התקנה נשארה.

שאלה י. שם הסודרן קודם לפולפלן וכו' מה ראה רבינו שליט"א איך צריכין ללמוד עם הבחורים בישיבות כהיום הזה, האם מעט הכמות ורב האיכות, או רב הכמות באופן להבין היקף הסוגיא על אשורו, ולא להכניס עצמו לבאר כל השיטות.

תשובה: כפי יכלתו

ירושלמי נדה

שאלה א. בירושלמי נדה (פרק א ה"א) ולמה היא אסורה לביתה שמתוך שהיא מתרגלת בדמים טהורין היא מתרגלת בדמים טמאין. הנה החינוך (מצוה רז) כתב, ומה שאמרו חכמינו ז"ל שחמשה מראות דמים הן שטימאה תורה ושאר מראות הדמים טהורים, והענין הוא לפי שהחכמים ידעו בחכמתן שכל דם שאינו מאותן ה' מראות אינו בא ממקום טמא, כי מקום ידוע באשה שהדם בא ממנו בלבד טמא, הוא הנקרא מקור, ובלשון חכמים קרוי חדר. וצ"ב מהירושלמי כאן, שאשה שמצאה דם טהור אסורה לשמש מעת לעת, שמתוך שמתרגלת בדמים טהורים, היא מתרגלת בדמים טמאין. ובפני משה ביאר כוונתם שאנו חוששים שמא בשעת תשמיש תראה דם טמא, הואיל ואין מעינה נגוב לגמרי, ובשלמא אם נאמר שהמראות הטהורות גם באים מהמקור מובן החשש, אבל אם נאמר שמראות הטהורות אין באים מהמקור למה נחשוש שיצא דם מהמקור. הרי מעיין זה סתום הוא. (ועיין בהגהות ציון ירושלים בזה).

תשובה: חשש שלא יבחינו

שאלה ב. שם (פ"א ה"ד) של בית ר"ג היו קורין לעבדיהם ושפחותיהן אבא טבי ואמא טביתא. נראה מכאן שכל העבדים של בית ר"ג, היו נקראין בשם "טבי", וטעמא מאי.

תשובה: כדי שיהא עבד טוב

שאלה ג. שם (פ"א ה"ד) קטן היית ואין עדות לקטן, וצ"ב הא תנן במס' כתובות (דף כ"ח ע"א) ואלו נאמנין להעיד בגדלן מה שראו בקטנן כו', ומפרש התם בש"ס דבכל הני דקתני התם דנאמן הקטן להגיד בגדלו מה שראה בקטנותו, הוא משום דמדרבנן הן, והימנוהו רבנן בדרבנן, וא"כ אמאי השיבו חכמים הנ"ל לר"א דאין עדות לקטן, הא מעל"ע איסור דרבנן הוא, והו"ל להימנוהו בדרבנן.

תשובה: קטן אין שלש עונות

שאלה ד. שם (פ"א ה"ד): תני רבי הושעי' ילדה ואח"כ נתגיירה אין לה דם טוהר. א"ר יוסי ויאות, אילולי דתניתה רבי הושעי' הוות צריכה לו, מאחר שאין לה דמים טמאין אין לה דמים טהורים. במשנה למלך (הל' איסו"ב פ"ד ה"ח) נתקשה בדברי ר' יוסי, וכתב דיש להגיה בדברי הברייתא: "יש" לה דם טוהר, ועל זה אמר ר' יוסי ויאות, שזהו אמת, ובלי ר' הושעי' הייתי מסתפק בזה, שמאחר שאין לה דמים טמאים - אין לה דמים טהורים, קמ"ל הברייתא שיש לה דם טוהר, ובזה מיישב ל"ל הביא הרמב"ם הברייתא דרב הושעי', שהרי לא חידש כאן שום דבר במה שאין לה דם טוהר אמנם בהגהות נמוקי הגרי"ב בכורות (מ"ו ע"ב) פירש באופן אחר, דהרי שם בבכורות מבואר להדיא דבכה"ג שאין לה דם טוהר, ולכן ביאר דר' יוסי הקשה, לפי דסבר כרב דמעין אחד הוא, לכן תמה - ויאות, זהו אמת ויציב. ועד כדי כך אילולי דתניתה רבי הושעי', וכי הוות צריכה לו, והרי מאחר שאין לה דמים טמאין ממילא אין לה דם טוהרין, ולא איצטריך לי' למימר. וטעמי' דר' הושעי' הוא משום שהוא סובר כלוי ששתי מעיינות הם. נא יורינו הד"ג הביאור בדברי הגמרא.

תשובה: פשטות כהגרי"ב

שאלה ה. שם (רק ב ה"א) כל היד המרובה לבדוק באנשים תקצץ. ופירש רש"י שבודק עצמו תדיר באמתו שמא יצא ממנו קרי תקצץ שמתחמם ומרגיש כשממשמש באמה ומוציא ש"ז לבטלה, עכ"ל. נראה

מזה שמדברים מאנשים חסדים שהתחסדו לבדוק אם יצר קרי, וצ"ב אחרי שאמרו להם חכמים שאסור לעשות כן שלא יבואו לידי עבירה חמורה וקללם ואמרו יד לאמה תקצץ, למה עמדו במרדם בהתחסדותם.

תשובה: חששו שמא לא הבינו יפה

שאלה ו. שם (פ"ב ה"ד) אמר רבי חנינה זאת אומרת שאסור לאשה לשהות בטומאתה. האם יש ענין טבילה באלמנה או גרושה.

תשובה: לא מצינו

שאלה ז. שם (פרק ב ה"ז) ייתי עלי וכו' אם לא שמעתי אותה להלכה כשערות ראשי ולמעשה שלש פעמים והן עובדא לא אתא קומי רבי אלא תרין זימנין וכו'. צ"ע הא אמרינן בב"ב (ק"ל ע"ב) אין למדין הלכה לא מפי תלמוד ולא מפי מעשה עד שיאמרו לו הלכה למעשה, ומבואר שדי בפעם אחת.

תשובה: דוקא מפי ב"ד או סמוך

שאלה ח. שם (פ"ב ה"ז) רבי ראה בלילה וטימא אמר שובקתיה לצפרא ראה ביום וטיהר אמר גדולים הן דברי חכמים שאמרו אין רואין כתמין בלילה אמר שובקתיה לרמשא ראה בלילה וטיהר אמר ולא אני הוא שטעייתי הוא הוא שדיהא. ופשטות דברי הירושלמי סותרים למה שמבואר בבבלי, דבבלי מבואר שהמתין אחר כך וטימא אותו, ובירושלמי כתוב 'ראה בלילה וטיהר'. והמפרשים דנו בזה, מה דעת הדר"ג בזה.

תשובה: שתי מעשים היו

שאלה ט. שם (פ"ג ה"ב) כולו אדם ופניו בהמה עומד וקורא בתורה ואומרים לו בוא לשחטך. יאבה נא הדר"ג שליט"א לבאר לנו דברי הגמרא הלזו.

תשובה: קשה קשה לך

שאלה י. שם (פ"ד ה"ז) מסכת נדה מסיימת "הרי אלו בחזקת טומאה", הלא כללא בידינו תסיים בדבר טוב.

תשובה: זה גם דבר טוב שלא יטמא

תלמוד בבלי

מסכת שבת

שאלה א. בגמ' שבת ל"ג ב' דיתבי רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ויתבי יהודה בן גרים גבייהו פתח רבי יהודה ואמר כמה נאים מעשיהן של אומה זו תקנו שווקים תקנו גשרים תקנו מרחצאות" וכו'. ויל"ע היאך שיבח ר' יהודה את העכו"ם והא איתא בגמ' ע"ז דף כ' א' דבכלל הלאו דלא תחנם הוא שלא לתת להם חן.

תשובה: א. הוא לאדם פרטי ולא לאומה.
ב. כדי שישראל יגורו שם ולא במקו"א.

•

תשובתו של מרן מבואר בנשמת כל חי (סי' נ"ה ד"ה ואנכי). ודברות משה (שבת פרק ב' סי' כ"ו וז"ל לכאורה לא מובן לאיזה צורך דברו אבות העולם ר' יהודה ור' יוסי ור"ש אודות הרומיים ולא היה להם לדבר לא שבח ולא גנאי, ואף שאפשר שאיסור לא תחנם דדריש לא תתן להם חן ליכא על מלכיות אלא על יחידים שהרי לא הוזכר בגמרא ע"ז דף כ' אלא על יחידים, וכן ברמב"ם פ"י מע"ז ה"ד ובש"ע יו"ד סימן קנ"א סעיף י"ד לא הוזכרו אלא יחידים, וכ"ש שלהמלכיות שאנו שרויין בתוכם שמחוייבין לקיים מצות המלכות ודאי ליכא איסור, אבל צורך לדבר הא ליכא, וצריך לומר שהנידון היה אם יש חיוב להכיר טובה לנכרים העושים דברים טובים שלא לשמן .

מרן הביא סמך לתירוצו השני מגמרא ברכות דף תניא אמר ר"ע בשלשה דברים אוהב אני את המדיים וכו', תניא אמר ר"ג בשלשה דברים אוהב אני את הפרסיים וכו'. עכ"ל הגמ'

וכתירוצו השני של מרן תימצא בחי' הגר"א (שבת דף לג:) כמה נאים מעשיהם של אומה זו כו' ודאי דאסור לומר כמה נאה על עכו"ם אלא דאמר כן שמוטב לדור תחתיהם ולא תחת אומה אחרת וכדאמר לעיל תחת נכרי ולא תחת חבר כו' ורשב"י סבר דאפילו לשבחם אסור וכדמסיים כל מה שתקנו לא תקנו אלא כו'.

שאלה ב. עוד שם פתח רבי יהודה ואמר כמה נאים מעשיהן של אומה זו תקנו שווקים תקנו גשרים תקנו מרחצאות רבי יוסי שתק נענה רבי שמעון בן יוחאי ואמר כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן וכו'. וצ"ב לכאורה היאך אמר ר"י הכי והא מפורש בגמ' ע"ז ב' ב' אמר להם הקדוש ברוך הוא למלכות רומי במאי עסקתם אומרים לפניו רבש"ע הרבה שווקים תקנינו הרבה מרחצאות עשינו הרבה כסף וזהב הרבינו וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה, אמר להם הקדוש ברוך הוא שוטים שבעולם כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם תקנתם שווקים להושיב בהן זונות מרחצאות לעדן בהן עצמכם, וכו' הרי מפורש כרשב"י.

תשובה: האמת הוא שעשו לצורך ישראל אלא שהם לא כיוונו לכך.

•

בספר פרחי כהונה שבת דל"ג שמעתי לפרש בזה דריה"ו ור"ש אזלי לשיטתייהו דפליגי לעיל בדף כ"ב ע"א דריה"ו ס"ל דבר שאינו מתכוין אסור ור"ש ס"ל דבר שאינו מתכוין מותר דאיהו סובר דהכל הולך אחר הכוונה ולכן כל שאינו מתכוין מותר ה"נ כאן כיון דכל מה שתיקנו לא נתכוונו אלא לצורך עצמן אין ראוי לשבחן על זה אבל ריה"ו ס"ל דאזלינן רק אחרי הפעולה מצד עצמה אם היא טובה ולא אחרי הכוונה ולכן כאן משבחן ואומר כמה נאים מעשיהן של אומה זו וכו' דאע"ג דודאי ידע דלצורך עצמן הם עושים עכ"פ ראוי לשבחן כיון דהפעולה מצד עצמה היא נאה וחשובה.

שאלה ג. עוד שם "נענה רבי שמעון בן יוחאי ואמר כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן" וכו'. לכאורה יש לעיין מדוע דיבר רשב"י נגד המלכות ומאי שנא מהא דא' בבבא בתרא דף ד' א' שאמר בבא בן בוטא דמהא דכתיב "גם במדעך אל תקלל מלך וגו' כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר".

תשובה: חשב שבין ת"ח מותר.

•

המהרי"ט בס' צפנת פענח פרשת שמות - דרוש ראשון וכבר אמרו בפרק במה מדליקין (שבת לג, ב), "כשהיה יושב רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון וייתב רבי יהודה בן גרים גבייהו. פתח רבי יהודה ואמר, כמה נאים מעשיהן של אומה זו, תקנו שווקים, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות. רבי יוסי שתק. נענה רבי שמעון בן יוחאי ואמר, כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן - תקנו שווקים להושיב בהם זונות, מרחצאות לעדן בהם עצמן, גשרים ליטול בהם מכס". והדבר קשה, מי הזקיקו לרבי שמעון לדבר דברים אשר אין בהם חפץ ולסכן עצמו, והלא אמרו בעובדא דבבא בן בוטא (בבא בתרא ד, ב), מי גרע מעשיר, והכתיב (קהלת י, ט) ובחדרי משכבך אל תקלל, והוא עצמו דרש, "אל תתגרו בם וגו' (דברים ב, ה) - אם בזמן שהם מתייראים ממנו אמרה תורה אל תתגרו בם, מכאן אזהרה שלא להתגרות עם בני עשו".

אלא שרבי שמעון קנאת ה' קנא, שזו היא טענת הקדוש ברוך הוא עם האומות ודא היא תברתהון, שאמרו בפרק קמא דעבודה זרה (ב, א), "כל הגוים נקבצו כולם ויאספו לאומים מי בהם יגיד זאת (וגו') וראשונות ישמיענו (ישעיה מג, ט) - והם אומרים תקננו גשרים, תקננו שווקים, הרבה מרחצאות עשינו, הרבה כסף וזהב הרבינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה, אמר להם הקדוש ברוך הוא תקנתם שווקים להושיב בהם זונות, גשרים ליטול מכס".

וכפי דבריו של רבי יהודה נתבטלו טענות שאומר הקב"ה להם ותשובותיהם נשאר מעל, לכך הוזקק להשיב שאין הדברים כן, ואף רבי יהודה אמרה ולא אדעתיה. ויהודה בן גרים אדם גדול היה בתורה ולא סיפר דברים כאומר דרך לשון הרע, כמו שכתבו התוספות (שבת לג, ב שם, ד"ה הלך), אלא דרך מדרשו אמרו, אלא שסיפר בפני אנשים שאינם מהוגנים ונשמעו למלכות: ועל זה אמר על כל המעשים הנראים להם פועל טוב, לא לרצון יחשב להם ואפילו כשכר עושי מצוה שלא לשמה ששכרם למטה מן השמים, בגודל רשעם אשר עשו עם ישראל, "תרדוף באף ותשמידם מתחת שמי ה'":

שאלה ד. עוד שם "נענה רבי שמעון בן יוחאי ואמר כל מה שתקנו" וכו'.
צ"ב היאך גינה רשב"י את העכו"ם בפני יהודה בן גרים שהיה
בן גר וגירות וכדפרש"י, והא אי' בגמ' סנהדרין צ"ד א' אמר רב פפא היינו
דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזה ארמאי קמיה".

תשובה: אין האמת בזיון.

שאלה ה. עוד שם פתח רבי יהודה ואמר כמה נאים מעשיהן של אומה
זו תקנו שווקים תקנו גשרים תקנו מרחצאות רבי יוסי שתק
נענה רבי שמעון בן יוחאי ואמר כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן
תקנו שווקין להושיב בהן זונות, מרחצאות לעדן בהן עצמן גשרים ליטול
מהן מכס". יש לדקדק קצת דר"י ששיבח נקט קודם שתיקנו גשרים ואח"כ
שתיקנו מרחצאות, ואילו רשב"י שגינה הקדים קודם שתיקנו מרחצאות,
ואח"כ נקט גשרים ליטול מהם מכס.

תשובה: צורך עצמן קודם מצורך ממון.

שאלה ו. עוד שם "הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות
אמרו יהודה שעילה יתעלה" וכו' ובדף ל"ד א' אי' "נפק לשוקא
חזייה ליהודה בן גרים אמר עדיין יש לזה בעולם נתן בו עיניו ועשהו גל של
עצמות" הרי דענשו ליהודה בן גרים על שסיפר הדברים. וצ"ב דבגמ' ערכין
דף ט"ז א' אי' "אמר רבה בר רב הונא כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא
לית בה משום לישנא בישא מ"ט חברך חברא אית ליה וחברא דחברך חברא
אית ליה".

תשובה: א. אם האפי תלתא הם ת"ח שלא חיישינן שיפרסמו ליכא היתר
דאפי תלתא.

ב. כאן היה צריך להבין שיתוודע למלכות.

בספר עבודת המלך במעשה של רבי יהודה בן גרים ורבי שמעון בר יוחאי,
שסובר הרמב"ם שרבי יהודה בן גרים היה תלמידו של רשב"י ואם

היה חשש שיש לשון הרע בדבריו בוודאי לא היה אומר את הדברים בפני בני ביתו, אבל בגלל שדבריו של רשב"י נאמרו בפני שלושה והוא לא התכוון להעביר הקול יותר, והסיבה שבגללה נענש היא מפני שבדברים של המלכות צריך להיזהר ביותר ובאמת סבלו רשב"י ובנו על ידו.

שאלה ז. עוד שם אמרו יהודה שעילה יתעלה יוסי ששתק יגלה לציפורי. לכא' צ"ב מה גזירה יש בזה והלא זה היה מקום רבי יוסי ואבותיו כמבואר בגמ' סנהדרין ל"ב ב' ת"ר צדק צדק תרדוף הלך אחר חכמים לישיבה" וכו' ושם י"ט א' התקין ר' יוסי בציפורי" ובתענית ט"ז ב' "התקין ר"י בן חלפתא בציפורי" סתם ר"י הוא ר"י בן חלפתא א"כ מקום לידתו של ר"י היה ציפורי.

תשובה: זה רק לאחר הגזירה.

שאלה ח. עוד שם יוסי ששתק יגלה לציפורי צ"ב דהא אי' בגמ' ב"מ פ"ד א' דאמר אליהו לר' ישמעאל ב"ר יוסי אבוק ערק לאסיא את ערוק ללודקיא" ומבואר לכא' שלא גלה לציפורי.

תשובה: מעשה אחרת היה.

שאלה ט. עוד שם "אמרו יהודה שעילה יתעלה וכו' שמעון שגינה יהרג אזל הוא ובריה טשו בי מדרשא" ולכא' צ"ב איזה מחבוא זה שישבו בביהמ"ד והלא רגילים היו כל ימיהם לישב וללמוד בביהמ"ד וא"כ מסתבר שהמלכות תבוא מיד ויחפשו בביהמ"ד וא"כ אמאי טשו דוקא שם.

תשובה: אם אין הקב"ה רוצה לא ידעו (עיין ברכות ס' ב).

שאלה י. עוד שם "שמעון שגינה יהרג אזל הוא ובריה טשו בי מדרשא כל יומא הוה מייתי להו דביתהו ריפתא וכוזא דמיא וכרכי כי תקיף גזירתא אמר ליה לבריה נשים דעתן קלה עליהן דילמא מצערי לה ומגליא לן אזלו טשו במערתא" וכו', ובמג"א בסו"ס קנ"ו כתב וז"ל "משמע שמותר לו לברוח כשיש סכנת נפשות אע"פ שמתוך זה גורם צער לחבירו". ולכאורה צ"ב דהרי לשון הגמ' הוא "דילמא מצערי" וכו' וא"כ יתכן דהדין דשרי לברוח היכי שיש ספק אם יגרם לחבירו צער ע"י כך והוא נמצא במצב של ודאי סכנה בזה שרי לברוח, אבל היכא שודאי יגרם צער לחבירו לא מוכח מהגמ' דשרי וא"כ מנ"ל להמג"א.

תשובה: מסתמא בוודאי יגרמו לה צער.

שאלה יא. עוד שם "שמעון שגינה יהרג אזל הוא ובריה טשו בי מדרשא". לכאורה צ"ב בשלמא רשב"י שהיה בסכנה מחמת גזירת השלטון שפיר הלך למערה, אבל ר"א בנו אמאי הלך והלא ע"י הישיבה במערה לא יכל לקיים כמה מצוות כגון מצה וכדומה.

תשובה: אונס רחמנא פטריה.

•

מבואר בדברי רבינו שגם רבי אלעזר ברי' נפטר מכל המצוות כיון שר' שמעון היה בסכנה וצריך לבנו היה, על כן גם בנו נפטר מכל המצוות.

שאלה יב. עוד שם "כל יומא הוה מייתי להו דביתהו ריפתא וכוזא דמיא וכרכי כי תקיף גזירתא אמר ליה לבריה נשים דעתן קלה עליהן דילמא מצערי לה ומגליא לן" וכו' צ"ב להתאים הדברים להא דא' בגמ' נדה מ"ה ב' "א"ר חסדא מ"ט דרבי דכתיב ויבן ה' אלהים את הצלע מלמד שנתן הקדוש ברוך הוא בינה יתירה באשה יותר מבאיש".

תשובה: אבל מ"מ להצניע אינה יכולה.

•

בחומש תורה תמימה פרשת בראשית מבארו היטב וז"ל וענין הבינה היתה לכאורה לפי פשטות הלשון הוי הכונה בכמות הבינה שיש בה מעלת הבינה במדה יתרה מבאיש, אבל לפי דמשמע מענין הסוגיא הוי הכונה גם לענין קדמות הזמן, כלומר שבאשה בא כשרון הבינה קודם בזמן מאשר באיש, כי מביא דרשא זו לענין נדרים שהתינוקת בת י"ב שנה ויום אחד שנדרה נדרה קיימין, ובתינוק אין נדריו קיימין רק מבן י"ג שנה ויום אחד. ואמנם אם נחקור אחר טעם ובאור הדבר, נראה, כי שני הענינים אמת, והיינו דיש בה כשרון הבינה במדה יתרה מאשר באיש, וגם מקדמת היא להביא כשרון זה, ויתבאר ע"פ מש"כ רש"י בכתובות נ' א' בטעם הדבר שהתינוק מתחנך בתענית בשנת הי"ג והתינוקת בשנת הי"ב, משום דהתינוקת ממהרת להביא כח יען שאינה מתשת כחה בתלמוד תורה, עכ"ל. והכונה, כי בהתחזק כחות הגוף מתחזקים גם כחות הנפש, ולכן מכיון שממהרת להביא כח בגוף ממהרת להביא כח גם בנפש, דהיינו בינה ושכל, וגם חזקות הן.

ובזה תתיישב היטב קושיית התוס' לרש"י בכתובות שם, שהקשו למה פירש הטעם משום שממהרת להביא כח ולא מפני שחונך שלה קודם לענין נדרים, כמש"כ, ולפי מה שבארנו דברי רש"י מאירים, דזה גופא, כלומר, טעם קדמות החנוך הוא הוא מטעם שפירש"י מפני התחזקות כחה, וכפי שבארנו כי בהתחזק כחות הגוף מתחזקים גם כחות הנפש, ולכן שייכה בחנוך נדרים מקודם, ודו"ק. ופשוט הדבר דאין דרשא זו בכלל סותרת למ"ש בעלמא נשים דעתן קלות, ובמנחות ק"י א' אמרו שהבנות אין דעתן מתיישבת עליהן, יעו"ש, יען שכשרונות הבינה והדעת שונים הם, כי הדעת היא הבאה במושכל ראשון והבינה היא חריצות השכל הבאה לאחר התבוננות. ועוד יתבאר מענין זה בארוכה לפנינו אי"ה בפ' עקב בפ' ולמדתם אותם את בניכם מה שנוגע מזה עוד לדינא.

ובפ' עקב כתב אך באמת קי"ל דאסור ללמד את הבנות תורה, ואמרו בטעם הדבר סוטה כ"א ב' דכתיב משלי ח' י"ב אני חכמה שכנתי ערמה, כיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו ערמומית, ופירש"י שמתוכה היא מבינה ערמומית ועושה דבריה בהצנע, עכ"ל. והרמב"ם בפ"א הי"ג מת"ת כתב הלשון מפני שמוציאות דברי תורה לדברי הבאי, עכ"ל. ויסוד כל

הדברים האלה הוא עפ"י יסוד טבעי אחד שבתכונת הנשים דדעתן קלות, וכמ"ש בסוף מנחות ק"י א' שהבנות אין דעתן מתיישבת עליהן, ולכן אין ביכולתן להעמיק חקר בדעת תקיפה ולבא עד עומק כוונת התורה, ואפשר שתעבור בדעתה על דעת התורה וממילא גם תעשה מדחה.

ולהבין ביותר דברי רש"י ורמב"ם שהבאנו, נבאר מה שכתבנו במקום אחר לכּוּן ולהשוות המאמר נשים דעתן קלות עם המאמר בנדה מ"ה ב' בינה יתירה נתן הקב"ה באשה יותר מבאיש, אשר לכאורה סותרים המאמרים זל"ז, כי האחד מורה על קלות כשרון דעתה והשני על יתרון כשרונה. אך באמת הבאור פשוט, כי כשרונות דעת ובינה שונים הן, הדעת יונח על המושכלות הראשונות שתופס מוח כל איש תיכף לשמיעה, והבינה הוא הרעיון הבא לאחר התפיסה העיונית בישוב עמוק ובזמן מרובה, ובכח רעיון כזה להבין דבר מתוך דבר ולהמציא חריצות ושכל דק, ולכן אע"פ שהנשים יש להן כח בבינה יתירה אבל דעתן בתפיסת דבר במושכל ראשון קלה היא בלא יסוד נאמן ולזה הסכימו בעלי הגיון. וכתבו עוד חוקרי הנפש, דמי שיש לו לב חרוץ ושכל חד ההוא צריך יותר להזהר שלא להתרחק מנקודת האמת, יען כי אחרי שכח הבינה היינו כח התריצות גדול ממדת השכל הפשוט אפשר לו להעמיק חקר ולבנות בנינים על יסוד רעוע וחלוש, וזה מורגש בחוש, וזו היא כונת המאמר באבות אם אין דעת אין בינה, כלומר אם אין דעת חזקה אז גם הבינה שבו אינה נאמנית ויסודית, וכמבואר. אמור מעתה, דאחרי שנשים דעתן קלות, היינו שהמושכלות הראשונות שלהן אינן ביסוד נכון ונאמן לכן אפשר להן ע"פ כח הבינה היתירה שלהן, היינו כח החריצות ושכל הדק, להרחיב דעות נפסדות וכזבות, וממילא לעולם לא יכוּנו דעתן, ומעתה יתבארו בטוב דברי רש"י ורמב"ם. ורק לענין זה הוי מעלת הבינה מעלה להן, שכח בינתן מתפתח קודם בזמן לבינת הגברים, ולכן לענין תענית ולענין נדרים שצריך להפליא לשם מי נודרין ומקדשין קיי"ל שבת י"ב שנה ויום אחד דינה כזכר בן י"ג שנה כמבואר לפנינו בפ' בראשית בפסוק ויבן ה' את הצלע ובר"פ מטות בפסוק ואשה כי תדר נדר יעו"ש בטעם וסברא. אך אמנם גם ע"פ מעלה זו יתבאר הענין מה שדעתן קלות דכמו בכל הגידולים ופירות וצמחים שכל מה שיתבשלו במוקדם הזמן הם קלים ונוחים להתקלקל מהר מאשר אלה שיתבשלו באחור הזמן, ולכן עלולה האשה שבכרה בינתה קודם שתהא דעתה קלה, ואין להאריך עוד.

ויש מן החכמים שהפליגו הרבה באיסור למוד תורה לנשים ואמרו סוטה כ"א ב' כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות, וכן אמרו (ירושלמי סוטה פ"ג ה"ד) ישרפו דברי תורה ואל ימסרו לנשים, והרמב"ם פ"א הי"ג מת"ת כתב דאיסור זה הוא רק בתורה שבע"פ ולא בתורה שבכתב, והאחרונים טרחו למצוא מקור לדבריו, ויתכן שכתב כן ע"פ הטעם המבואר בגמרא מפני ערמומית וכו' וכמו שבארנו למעלה, וזה שייך רק בתורה שבע"פ שאפשר לנטות הדעת לצדדים שונים בטעמים וסברות שונות, משא"כ בתורה שבכתב.

שאלה יג. עוד שם "איתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא" לכאורה מאחר דכבר איתרחיש להו ניסא אמאי נברא להם עץ חרוב והרי בויק"ר פל"ה ס"ו איתא עה"פ "אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו, חרובים תאכלו" וכו'. ומבואר שהחרוב הוא דבר גרוע וכן כתב הרמב"ם בפ"ד מהל' דעות הי"א "וכן החרובין רעים לעולם".

תשובה: תלוי מי ומה.

כוונת מרן הוא דאילן שנברא בדרך נס ובפרט לרשב"י נברא גם בטבע אחר משאר אילן, דאין דבר רע יורד מן השמים.

דבר פלא כתוב במדרש תלפיות ענף חרוב וז"ל כתב לי החכם השלם הר"ר יעקב פאראג נר"ו ששמע מהר"ר יוסף ביזאש שקיבל ממוה"ר יהונתן גאלאנטי ז"ל ששמע מפי קדוש מדבר מוה"ר משה גאלאנטי זצ"ל שקיבל מהזקנים שקבלו איש מפי איש עד רשב"י זל"ה שאילן החרובים שהיה לרשב"י במערה, כל ערב שבת היה נהפך האילן לאילן של תמרים. "א"ה (הוא הגה"ק רבי אליהו הכהן מאזמיר זצ"ל, בעל שבט מוסר) מצאתי במדרש רבה על מגילת אסתר על פסוק 'ממתים ידך ה' תהלים יז' י"ד רשב"י ורבי אלעזר בנו כשהיו במערה היו אוכלין חרובין ותמרים.

שאלה יד. עוד שם "איתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא" וכ' המהרש"א בחדא"ג דאפשר דנקט חרובא משום דהיה נס בתוך נס דאינו טוען פירות עד שבעים שנה מנטיעתו וכאן טען פירות מיד. ולכא' צ"ב היאך נהנו ממעשי ניסים והרי ברש"י תענית דף כ"ד א' ד"ה אלא כ' דאסור ליהנות ממעשי ניסים כדאמר שם דף כ' ב' ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו.

תשובה: פקוח נפש.

שאלה טו. עוד שם "איתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא". לכאורה צ"ע היאך אכלו רשב"י ובנו מעץ החרוב מיד כשנברא והלא איכא איסור ערלה ומדוע לא חששו.

תשובה: עיין במש"כ בזה בדרך אמונה פ"י ממע"ש ונט"ר בבאה"ל ד"ה "העולה".

בדרך אמונה בה"ו בביה"ל כותב מרן, דראיתי מקשים איך אכל רשב"י מעץ החרוב במערה הא הוי ערלה, ולפי"ד רבינו הרמב"ם דהעולה מאליו ברה"ר פטור אתי שפיר, דהמערה לא היתה שלהם ולא זכו בה, נמצא העץ הפקר וכל הקודם ליקח מפירותיו זכה והוי כעלה מאליו ברה"ר דפטור, אבל להחולקים על רבינו יל"ע. וי"ל דהוי כעלה "במקום טרשים" שאין דרך בנ"א לזרוע וכו' וכו'. ועוד י"ל דעץ שנברא בנס אין בו כלל ערלה, דהוי כאילו הועבר בגושו מחו"ל דאמרי' בירושלמי פ"א דערלה ה"א דאין בו משום ערלת א"י, וה"נ הובא בגושו משמים שהרי מיד עשה פירות כעץ ישן, וגם אפשר דלא ינק כלל מהאדמה שהרי היה מקום שאינו ראוי לזריעה ובנס עשה פירות אין זה מיקרי יניקה מהארץ, ואע"ג דהנס עשה שינקו מהארץ מ"מ כיון שהארץ לא נישתנית ועץ אחר א"א לנטוע שם ורק עץ זה נתן פירות ע"י נס אין זה כדרך יניקה מן הארץ ואינו חייב בערלה, ומסתמא גם אין פירותיו חייבים במעשר ואין עליהם קדושת שביעית ואי"צ להניח מהם לקט שכחה ופאה וכו'.

בשו"ת בית יצחק תירץ, דכיון שהיה על ידי נס, וכלישנא דגמרא "איתרחיש ליה ניסא" ואיברא חרובא, לית בה איסור של ערלה, דכיון דבתוה"ק כתיב ונטעתם כל עץ מאכל, והוא לא בא דרך נטיעה אלא דרך נס, תו ליכא בה איסור ערלה, וכפי שמצינו סנהדרין מט: ברבי שמעון בן חלפתא שהורידו לו מן השמים, חתיכות בשר, ואמרו לו בבית המדרש דאין דבר טמא יורד מן השמים, וכתב בזה שו"ת שדה יהושע יו"ד סי' א' בשם הרב טור ברקת שהכוונה שהבשר מותר ללא ניקור מחלב וגיד הנשה, כמו כן יש לומר כאן, דכיון שבא על ידי נס ליכא איסור.

וכפי דבריו המפורסמים של הרד"ק במ"ב פ"ד פסוק ז' בעובדא דנס השמן של אלישע דשמן שנברא על ידי נס אין בה חיוב תרומות ומעשרות, כן נראה נמי כאן דכיון שהיה על ידי נס אין חיוב של ערלה.

בשו"ת גבעות עולם תירץ, למאי דאיתא בירושלמי פ"ק דערלה ה"ה, דאילן העולה במדבר שאינו מקום יישוב פטור מערלה, אם כן, כיון דהלכו וישבו במערה שלא היה בעיר דהלא ברחו משם מפחד דנשים דעתן קלה ומצער לא, וברחו למערה שבמדבר, הרי אם כן כאן כיון דהיה במדבר שלא במקום יישוב ליכא איסור ערלה, ויבואר הזמר הוחבא בתוך המערה מפני הגזירה ויש לבאר בזה, הזמר הוחבא בתוך המערה מפני הגזירה וכו' ושם נברא מעיין לו וחרוב למאכלו, והיינו כהנ"ל הוחבא בתוך המערה מפני הגזירה, והמערה הייתה במדבר וכנ"ל, ושם נברא מעיין לו, דכיון שהחרוב נברא בכזה מקום של במדבר וחרוב למאכלו היה יכול לאכול מהחרוב, ללא איסור של ערלה.

ויש מתרצים כיון שלא גדל כדרך הנטיעה לית בה איסור ערלה עוד אפשר לומר, דכיון דדרך כל פרי שהוא קודם שהעלים קודם לפירות, ואחר כן גדל במתניות עד אשר יהיה לאילן גדול, והוא כדרך האילנות, בזה אפשר דאיכא איסורא של ערלה, דדרך נטיעה הוא כן, אולם כי היכי דמצינו דבזמן אדם הראשון שור בן יומו קרוי שור, כן נמי כאן כיון שמתחילה היה לאילן גדול ממש, הרי אין כאן כדרך הנטיעה, ולית בה איסור ערלה מחמדי התורה.

שאלה טז. עוד שם "איתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא" ורבינו שליט"א בדרך אמונה פ"י ממע"ש ונט"ר בבאה"ל ד"ה "העולה" הביא מה שראה מקשים דהאיך אכלו רשב"י ובנו מן החרובין והא הוי ערלה, וכתב שם ליישב בב' אופנים. ונלענ"ד ליישב בזה עוד דהנה בירו' סופ"ז דשביעית איתא "אוכלי בהמה קדושת שביעית חלה עליהן ואין קדושת ערלה חלה עליהן" ויש סוג חרובין שהוא מאכל בהמה, וגירסת הר"ש סיריליאו בירו' שביעית פ"ט ה"א היא "רשב"י ור"א בריה עבדון טמירין במערתא תלת עשרה שנין והוו אכלין חרובין דגרדונא" ופי' שם הרש"ס דהם סוג חרובין גרועים מאד, ולפי"ז אתי שפיר דכיון שהוי מאכל בהמה פטור מערלה ולכך לא חש רשב"י.

תשובה: יפה.

שאלה יז. עוד שם לכאורה יל"ע דבזוה"ק פרשת האזינו דף רפ"ח ע"ב: איתא "אמר רבי שמעון אסהדנא עלי לכל אלין דהכא דהא מן יומאי לא בטילנא אלין ג' סעודתי ובגיניהון לא אצטריכנא לתעניתא בשבתא" מפורש שרשב"י העיד על עצמו שלא ביטל ג' סעודות. ולכאן צ"ב היאך קיים זה בזמן היותו המערה והרי שם לא היה לו כי אם חרובין ומים ולסעודת שבת צריך פת.

תשובה: חרובין זה הפת שלו.

הנה בשו"ת רב פעלים מבאר מה שאמר רשב"י באידרא כל ימי לא בטילנא תלת סעודתי דשבתא, והלא היה במערה י"ג שנה ומאכלו חרובין בלבד שבת לג ע"ב וסעודת שבת צריכה פת ואיך אומר לא בטילנא ועוד אכילת מצה בליל פסח ושאר דברים הצריכים פת איך קיים. תשובה: באותם הימים שהיה נחבא במערה היה אנוס מסכנת מות מהקיסר, ואז הוא פטור משלש סעודות ומאכילת מצה ומרור בליל פסח ומסוכה ומלולב וכיוצא, בכל אותן המצוות דלא היה אפשר לו לקיימם באותן הימים לא נחשב ע"ז ביטול, ולא יקרא עליהם שם 'ביטול' וכמו שאמרו שבת הותרה גבי חולה שיש בו סכנה, דאין המלאכות שעושים לו נחשבין חילול, דאין כאן שום חילול כלל אלא חשוב דבר המותר, ולכן אע"ג דאמר כל ימי לא

בטילנא, אין אותם הימים בכלל, מאחר דהוא פטור בהן מכל המצוות, שאי אפשר לו למצוא אותם שם, ודמו אותם הימים לימים שהיה קטן בן שנה ושנתיים ושלש או ארבע דודאי לא היה מקיים ג' סעודות, ואיך אומר כל ימי אלא הכוונה לימים שהיה חייב בהן, וכל אותם הימים שהיה במערה, שאין מצוי לו פת ומצה וסוכה ולולב, אין חייב בכל אלה, ולכן אין העדרם נחשב בכלל ביטול, ולא אמר 'כל ימי לא בטילנא' אלא הזמן שיושב בביתו שחל עליו חיוב ג' סעודות וזה פשוט.

ודע כי השואל היה לו להקשות בזה הלשון מהיכא דכל ערב פסח בשבת, דאי אפשר לקיים סעודה שלישית בפת, אך דבר זה מפורש יוצא בדברי הזוהר פר' אמור דף צ"א ע"א דאר"ש מיומי אשתדלנא דלא בטילנא סעודתא דשבת אפילו אינון יומא דאשתכח ביה וכו' א"ר אבא הכי הוה עביד ר"ש בזמנא דאסתלק סעודתא דשבתא הוא יום י"ד ניסן דחל בשבת וכמו שכתב בדף צ"ד ע"ב מסדר פתוריה ואשתדל במעשה מרכבה והוה אמר הא סעודתא דמלכא דיייתי למיכל גבאי עכ"ל וכתב במקדש מלך וז"ל דלא בטילנא סעודתא דשבת פירוש כדמפרש רבי אבא דסמוך שהיה קורא במעשה מרכבה ועולה במקום סעודת שבת וכו', עי"ש. ובספר אהבת ה' בביאור האידרא זוטא כתב, וז"ל אמר ר"ש העדותי עלי כל הצדיקים שבאו לכאן מגן עדן, שכל ימי לא בטלתי ג' סעודות, והיינו שאפילו אם יהיה ער"פ בשבת אני מתעסק ביחודי אלוקות ובדורשי מעשה מרכבה, ואני אומר זה במקום סעודה שלישית, עכ"ל.

ובודאי בזמן שהיה במערה היה לומד סודות עליונים בעת של סעודות לצאת בהם ידי חובתם ג' סעודות, וכן בזמן חיוב אכילת מצה ולולב וכיוצא היה לומד סודות שלהם והיה מקיים אותם ע"י מחשבתו הטהורה ועלו בידו אלו כמעשה ממש, כיון דאנוס הוא.

דבר פלא איתא בספר שפתי צדיק להגה"ק מפילץ זי"ע וזל"ק מה דאיתא שלא היה להם במערה רק חרובין ומים א"כ במה אמרו קידוש היום אולי מפני שרשב"י היה מתלמידי רבי עקיבא, ורבי עקיבא סובר במשנה (ברכות פ"ו מ"ח אפילו אכל שלק והוא מזונו מברך שלוש ברכות (ברכהמ"ז) שזו היא סעודתו על כן י"ל שרשאין לקדש על החרובין כמו שמקדשין על הפת, ומסתם היה בחרובים שלהם כל הטעמים כמו במן ועל מה היו ישראל

מקדשין בהיותם במדבר מסתם על כוס מן וכיוונו שיהיה בו טעם יין, כי יין ממש לא היה להם רק לצורך נסכים הביאו ממקום עין גדי כמבואר בתרגום שיר השירים על הפסוק בכרמי עין גדי.

ובספר האשל (מערכת ר' אות ט) כתב וז"ל, ותמיה לי מה עשו בשבת הלא היו צריכים להם יין לקידוש, ועכ"פ פת היו צריכים לקדש על השבת, וכן בפסח היו צריכין למצות ויין לארבע כוסות. ואפ"ל דאליהו הנביא זל"ט הביא להם פת ויין בעת שהיו צריכין כיון דאליהו אתי לגבייהו ב' פעמים בכל יום כמו שאמרו ז"ל בתיקונים. ובהגדה של פסח צמח מנחם להרה"ק רבי אהרן מנחם מנדל מראדזמין זי"ע כותב שהמלאכים היו מביאים לו מצות ויין ע"ד נס, שהרי רשב"י היה במדריגת אדם הראשון קודם החטא, וכמו שנראה מהזוה"ק וכתבי האר"י ז"ל שהמלאכים היו צולין לו בשר ומסננין לו יין, ולפי"ז אפשר לומר דהיו מקיימין המצוות האלו של מצות בפסח ויין לקידוש בגשמיזת ג"כ.

שאלה יח. עוד שם "איברי להו חרובא ועינא דמיא" יל"ע דבגמ' שבת נ"ג ב' איתא "מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק ולא היה לו שכר מניקה ליתן ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה והניק את בנו אמר רב יוסף בא וראה כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה אמר לו אב"י אדרבה כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית אמר רב יהודה בא וראה כמה קשים מזונותיו של אדם שנשתנו עליו סדרי בראשית". ולכא' צ"ב מ"ש הכא בעובדא דרשב"י דאיברי ליה חרובא וכו' שגם הכא נשתנו סדרי בראשית ולא שייך לומר ח"ו כמה גרוע וכו'.

תשובה: אחר שנברא לא נשתנו משא"כ שם.

שאלה יט. עוד שם "איתבו תריסר שני במערתא אתא אליהו וקם אפיתחא דמערתא אמר מאן לודעיה לבר יוחי" וכו' צ"ע אמאי הודיעם בצורה זו שעמד בפתח המערה ושאל מאן לודעיה וכו' ואמאי לא נכנס אליהם לבשרם זה, ובפרט להמבואר בזוה"ק בריש ס' תיקוני הזוהר

ועוד שאליהו היה מגיע אליהם ב' פעמים ביום ולומד עמם א"כ מדוע לא אמר להם אז פה אל פה.

תשובה: בגופו לא נכנס שחשש משום הטומאה.

•

אפשר לתרץ שלכך לא אמר להם בפירוש לפי שבאמת אע"פ שהקיסר מת לא היו ראויים לצאת כמו שבאמת יצאה בת קול ואמרה חזרו למערתכם. אבל היעב"ץ כותב שמה שלא נכנס אצלם חייש דילמא סברי שד הוא.

שאלה כ. עוד שם "אמר מאן לודעיה לבר יוחי" צ"ב אמאי אליהו קרא לרשב"י בשם אביו ולא אמר מאן לודעיה לרבי שמעון דמית קיסר, ובפרט למה דפירש רש"י על הפסוק בתהלים פ"ד פ"ג "בני איש עד מה כבודי לכלימה" וז"ל "עד מתי אתם מבזים אותי הראיתם את בן ישי מי דוד ומי בן ישי בכרות בני עם בן ישי כי בוחר אתה לבן ישי אין לי שם" עכ"ל. ומבואר דזה בזיון לקרוא לאדם שלא בשמו.

תשובה: א. לכבד לאביו שלא נודע ממנו.

ב. לא רצה שישמעו שמודיעים וע"י שאמר בשם אביו לא ידעו למי נתכוון.

שאלה כא. עוד שם "אתא אליהו וקם אפיתחא דמערתא אמר מאן לודעיה לבר יוחי דמית קיסר ובטיל גזרתיה נפקו חזו אינשי דקא כרבי וזרעי אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה כל מקום שנותנין עיניהן מיד נשרף". וצ"ב אמאי הקפיד רשב"י כ"כ עד כדי שנשרפו והרי דעת רשב"י כדאי' במנחות דף צ"ט ע"ב דאפי' לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים לא ימוש וכו'.

תשובה: א. בק"ש מקיים לא ימוש אבל לא מצות ת"ת.

ב. תלוי מי ומה.

•

עין בגמרא ברכות דף ל"ה ב'. ר"ש בן יוחי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורע בשעת הרוח תורה מה תהא עליה אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנא' ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו' ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנא' ואספת דגנך.

שאלה כב. עוד שם "חזו אינשי דקא כרבי זורעי" וכו'. יל"ע אמאי ענשו לאותם שזרעו וחרשו וקראום עוסקים בחיי שעה והרי עסקו ביישוב ארץ ישראל אשר לשי' חלק מן הראשונים יש בזה מצות עשה דאורייתא של יישוב א"י כמבואר ברמב"ן במדבר פל"ג פנ"ג ועוד.

תשובה: יש מצוות נחוצות לו יותר.

שאלה כג. עוד שם "יצתה בת קול ואמרה להם להחריב עולמי יצאתם חזרו למערתכם הדור אזול איתבו תריסר ירחי שתא אמרי משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש יצתה בת קול ואמרה צאו ממערתכם נפקו כל היכא דהוה מחי רבי אלעזר הוה מסי רבי שמעון". ולכא' צ"ע אמאי אחרי שנכנסו שוב למערה כעונש על מה ששרפו בפעם הראשונה חזר שוב ר"א פעם שניה לשרוף.

תשובה: חשב שזה לנסיון.

שאלה כד. עוד יש לדקדק קצת אמאי דוקא ר"א הוה מחי ור"ש הוה מסי.

תשובה: ר"ש הבין דכל דעביד רחמנא לטב.

שאלה כה. עוד שם "שמע רבי פנחס בן יאיר חתניה ונפק לאפיה עייליה לבי בניה הוה קא אריך ליה לבישריה חזי דהוה ביה פילי בגופיה" וכו'. וצ"ע איך רפב"י נכנס עם רשב"י למרחץ והא אי' בגמ' פסחים נ"א ע"א "עם הכל אדם רוחץ חוץ מאביו וחמיו ובעל אחותו".

תשובה: א. עיין מש"כ הרמ"א אבהע"ז סי' כ"ג ס"ו וז"ל "נהגו עכשיו היתר בדבר הואיל ומכסין ערותן בבית המרחץ ליכא למיחש להרהורא" וכן הוא ביו"ד סי' רמ"ב סט"ז וצ"ל דהיה באופן זה. ב. פקו"נ.

שאלה כו. עוד שם "דכתיב ויבא יעקב שלם ואמר רב שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו" ויל"ע אמאי הקדים הא דשלם בממונו לשלם בתורתו והרי השלימות בתורה חשובה יותר משלימות הממון. **תשובה:** בלי הממון אין יכול ללמוד.

שאלה כז. עוד שם "איכא מילתא דבעי לתקוני אמרו ליה איכא דוכתא דאית ביה ספק טומאה ואית להו צערא לכהנים לאקופי" ופרש"י שהיה אותו השוק שהספק בו מקום מעבר העיר לרבים והכהנים לא היו יכולים להכנס שם מפני טומאה וצריך להקיף דרך אחר ארוך. וצ"ב דאחר שהיה אותו מעבר משמש לרבים א"כ הוי ספק טומאה ברה"ר וספק טומאה ברה"ר ספיקו טהור. **תשובה:** היכא דאפשר לברורי מבררין.

שאלה כח. עוד שם "איכא דוכתא דאית ביה ספק טומאה ואית להו צערא לכהנים לאקופי" וכו'. פרש"י "שהיה אותו השוק שהספק בו מקום מעבר העיר לרבים" וכו' ולכאוי צ"ב אמאי לא מוכח מעצם זה שהיה

מקום זה מקום מעבר לרבים שלא היה זה בית הקברות גמור דהרי בית הקברות גמור אסור לטייל בו מפני איסור קלות ראש.

תשובה: התבלבלו.

שאלה כט. עוד שם ל"ד ע"א "אמר איכא איניש דידע דאיתחזק הכא טהרה" ופרש"י "בהאי שוק מימיו, שלא היה בית הקברות גמור ולא ניתן לפנותו". וצ"ב דהרי כתב רש"י לעיל "שהיה אותו השוק שהספק בו מקום מעבר לרבים" ולפי"ז שהיה זה מקום מעבר לרבים צ"ב אמאי לא ניתן לפנותו והרי בגמ' סנהדרין דף מ"ז ע"ב איתא "ת"ש וכו' קבר המזיק את הרבים וכו' מותר לפנות" ופרש"י התם שקבר המזיק את הרבים היינו שקבור במקום הילוך לרבים ומטמאין באהלו דמותר לפנותו משום שלא קנה את מקומו.

תשובה: היה אפשר שישתדר.

שאלה ל. עוד שם "אמר ליה ההוא סבא כאן קיצץ בן זכאי תורמסי תרומה" ופרש"י "שתלן ועקרון לאחר גידולן". ולכא' צ"ב היאך עביד הכי לזרוע גדולי תרומה והרי אסור לזרוע טומאה טהורה כמבואר בר"מ פ"א מתרומות.

תשובה: נזרע מעצמן.

שאלה לא. עוד שם "עבד איהו נמי הכי כל היכא דהוה קשי טהריה וכל היכא דהוה רפי צייניה אמר ההוא סבא טיהר בן יוחי בית הקברות" ופרש"י "היה מקצץ תורמסין ומשליכן שם ונעשה נס וצף המת במקום שהוא שם וציינו למקום הקבר, הכי מפרש בפסיקתא דפרשת העומר ובסדר זרעים ירושלמי", עכ"ל. מבואר דעביד הכי ע"י נס ולכא' צ"ב היאך סמכו לטהר ספק טומאה ע"י נס והרי תורה לא בשמים היא כדאי' בכמה דוכתין.

תשובה: יכלו לבדוקו

•

הגאון החיד"א זצ"ל העיר בספרו פתח עינים כאן ובשבת קח.על פסק זה יהא מונח עד שיבא אליהו מדברי הרמב"ם (הל' יסוה"ת פ"ט ה"ד) בדיני נבואת הנביא: "וכן אם עקר דבר מדברים שלמדנו מפ' השמועה, או שאמר בדין מדיני תורה שה' צוה לו שהדין כך הוא, והלכה כדברי פלוני, הרי זה נביא השקר - ויחנק, אע"פ שעשה אות, שהרי בא להכחיש התורה שאמרה (דברים ל, יב) 'לא בשמים היא', ולכאורה, כשיבא אליהו ויאמר בנבואה למי שייך המנה או הכלי, מדוע נכריע ע"פ דבריו בדיני התורה, הלא 'לא בשמים היא'."

וכתב להוכיח מזה כדברי המשנה למלך (פ"ט מהל' אישות ה"ו), וז"ל: "דבספק דמציאות שייך לומר 'אם יבא אליהו' וכו', אבל בספקא דדינא לא שייך לומר 'אם יבא אליהו'. והיינו שיש חילוק בין ספק במציאות לספק ומחלוקת בדין והלכה, ולא נאמר הכלל של 'לא בשמים היא' אלא בבירורי הלכה ודין, וכגון כשנחלקו חכמי ישראל באחד מדיני התורה כיצד להתנהג בו, ובא הנביא לומר בנבואתו שהלכה כאחד הצדדים, אין סומכים עליו. משא"כ כשאינו בא לברר כי אם את מציאות הדברים - סומכים עליו, ובכגון זה לא נאמר תורה 'לא בשמים היא', שהרי אין עצם הנבואה מכריע בגופה של תורה. והביא הרחיד"א בכמה מקומות (שם; שה"ג מע' י אות רכד; ביכור"י או"ח סי' לב סק"ד; פני דוד פר' בשלח אות יח) להוכיח כיסוד זה, וכתב שמדברי מהר"ם בן חביב בספרו 'תוספות יום הכיפורים' (יומא עה.) מפורש יוצא שהכלל של 'תורה לא בשמים היא' נאמר בין בבירור המציאות ובין בבירור הדין וההלכה, ובכל ענין אין סומכים על דברי הנביא.

ועיינ בשו"ת חתם סופר אורח חיים סימן ר"ח ויש כאן מקום לשאול אכתי אם אמר אלי' כך הורה זקן פלוני בארץ ולא בשמים למה לא נאמין לאלי', וכה"ג אמרי' בעירובין מ"ג ע"א הני שב שמעתתא דאמרניה בצפרא דשבתא קמי' דר"ח בסורא בפניא דשבתא קמי' דרבא בפומבדיתא מאן אמרן לאו אלי' אמרן ע"ש, וא"כ ה"נ אי ס"ד מאי דאמר רבה בשעת מיתה הילכתא כוותי' אמאי לא נאמין עדותו של אלי' או חלום צודק ברה"ק דהכי הוה בארעא ולא בשמים היא.

זהו קל להבין דהנה הא דלא בשמים היא ושאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה הוא יסוד ושורש כל התורה כולה, דאל"ה אין כאן תורה כלל דהרי כבר הי' לעולמי' בשבת קי"ו ע"ב דאמר ההוא מינא מיומא דא גליתכון מארעכון אתנטלו אוריתא דמשה ואתיהיב אוריתא אחריתי ע"ש, ואפשר יעשה אותות ומופתים ע"י תחבולות וכישוף ונביא הישמעאלים עשה כן ושבתי צבי תר"ו אמר שנתהפכו המצות ונעשו מעשיין לאוין ומלאוין עשיין ואפי' אם לא נאמין כן בכלל' התורה מ"מ אין שום מצוה שתשאר במתכונתה כל א' יאמר חלמתי חלום שחלב זה אסור וזה מותר וזה יאמר כך וזה כך ותפוג תורה, ע"כ כללא כייל הקב"ה שאין הנביא רשאי לחדש שום מצוה מהישנות יתבאר ויתפרש משמים כ"א על דעת חכמי ישראל וזהו צורך גדול וממילא אפילו יאמר אלי' בשם ת"ח בארץ ואין אנן יכולים לברר הדבר כמו שהיה בהא דר"ח ורבא בעירובין הנ"ל שהי' אפשר לברר אבל היכי דא"א לברר כגון עובדא דרבה שכבר מת ואלי' יאמר בשמו ואין אנן יכולים לברר דבריו אם כן אם נעשה מעשה עפ"י עדותו של אלי' תפוג תורה כל א' יאמר נגלה לי בחלום או אלי' אמר לי בשם פלוני ת"ח שאמר קודם מותו כך וכך ע"כ אין לפסוק הלכה על זה וכיוצא בזה:

שאלה לב. עוד שם "נפק לשוקא חזייה ליהודה בן גרים אמר עדיין יש לזה בעולם נתן בו עיניו ועשהו גל של עצמות". וצ"ב לכאורה להתאים הדברים להא דאיתא לקמן דף קמ"ט ע"ב "ואמר רבי יעקב בריה דבת יעקב כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה וכו'.

תשובה: עשה לכפר על יהודה בן גרים.

שאלה לג. בירושלמי פ"ט משביעית ה"א איתא "ר"ש בן יוחי עביד טמיר במערתא תלת עשר שנין במערת חרובין דתרומה עד שהעלה גופו חלודה לסוף תלת עשר שנין אמר לינה נפיק חמי מה קלא עלמא נפיק ויתיב ליה על פומא דמערתא חמא חד צייד צייד ציפרין פרס מצודת' שמע

ברת קלא אמרה דימוס ואישתיזב' ציפור אמר ציפור מבלעדי שמיא לא יבדא כ"ש בר נשא כד חמא דשדכן מיליאי אמר ניחות ניחמי בהדין דימוסין דטבריא" וכו'. מבואר מדברי הירו' שיש השגחה פרטית על כל ציפור וציפור ולא ניצודה אא"כ מכריזין עליה מלמעלה וצ"ע מהכא למש"כ בספר החינוך מצוה קסט וז"ל "ואנחנו בעלי הדת האמתית, לפי מה ששמעת, נשים השגחתו ברוך הוא על כל מיני בעלי החיים בכלל, כלומר שכל מין מן המינים הנבראין בעולם יתקיים לעולם לא יכלה ויאבד כולו, כי בהשגחתו ימצא קיום לכל דבר, ובמין האדם נאמין כי השגחתו ברוך הוא על כל אחד ואחד בפרט" וכו' ומבואר בדבריו דליכא השגחה פרטית על בעה"ח.

תשובה: כשצריך יש.

מסכת סנהדרין

וכאן מקום אתי להציג לפניך קורא נכבד מה שעבר ביני ובין הגר"ח שליט"א בענין מעלים עין מן הצדקה וכו', כשנכנסתי אליו לבקר בחודש מרחשון העעל"ט במשכן כבודו בבני ברק, באותו מעמד היה עמו חתנו הרה"ג ר' יצחק קלדצקי שליט"א, ועוד כמה מבאי ביתו שהטו אוזן והיו עדים לשיחה שהיתה בינינו.

שאלתי את הגאון רבי חיים, כיצד עלי להתנהג בזמן שהנני בא לביהמ"ד להתפלל והרבה אנשים הולכים לקבל מעות בביהמ"ד, למשל עשרים אנשים מאספים נדבות, ואם אני נותן רק לעשרה מהם, האם הנני בכלל מעלים עין מן הצדקה ח"ו, משום שנתתי לעשרה אנשים, והתעלמתי מהשאר.

והשיב לי רבי חיים, בוודאי אתה חייב לתת איזה סך לכל עני ועני – ולכה"פ פרוטה אחת תתן לכל אחד אם אפשר, ובזה תצא יד"ח שלא תהיה בכלל המעלים עין וכו', ע"כ העובדא הלזו.

וכיוצא בזה אמר לי הגאון הצדיק עובד ד' במסינ"פ (אשר אצלו רואים כעין האמור ברבי עקיבא (ברכות ל"א ע"א) אדם מניחו בזווית זו ומוציאו בזווית אחרת ועבודת התפלה שלו מבהיל מאד לפי ערך דורנו השפלה) מוהר"ר ישראל יצחק קאלמאנאוויטש שליט"א ראה"כ בבני ברק, כשזכיתי לארח אותו בביתי לפני זמן מעט, וכאשר שאלתיו כנ"ל כיצד לנהוג כשיש הרבה נצרכים בביהמ"ד אם חייב אני לתת צדקה לכל אחד מהם, והגאון הנ"ל עיין בגמ' בבא בתרא הנ"ל ואמר שלפי דעתו נראה מהגמ' דכל כה"ג נותנים לכל עני הפושט יד.

וכשהרציתי את שאלתי לפני ידידי הרה"ג מוה"ר אברהם ישעי' קנייבסקי שליט"א בנו הגדול של מרן הגר"ח, ששימש את זקנו בעל קהלות יעקב עשרות בשנים וכמעט לא זזה ידו מתוך ידו, אמר לי כי בספר "תולדות יעקב" (שחיבר הגראי"ש הנ"ל) יש עובדא מזקנו שאף הוא עלה ונסתפק בשאלה זו ממש, כיצד יש לנהוג בזמן שבאים לפניו הרבה עניים, האם הוא מחוייב לתת לכולם, ואם יתן רק לחלק מהם יהי' בכלל מעלים עיניו מן הצדקה, או די לו לתת לאיזה מהם.

וכתוב שם לאמר כי מרן הקהלת יעקב זי"ע נכנס אל גאון ישראל רבי חיים עוזר גראדזינסקי זי"ע בוויילנא, והציע לפניו שאלתו זו.

והשיב לו הגאון רח"ע, כשהייתי רב בעיר קטנה איוויא הייתי מדקדק להיות מקדים שלום לכל אדם שפגשתי בבוקר, כי הא דר' יוחנן (ברכות י"ז ע"א), ואח"כ כשנעשיתי רב בעיר הגדולה לאלקים ווילנא ראיתי כי אם אקדים שלום לכל אדם אין לדבר סוף, ואין דנין אי אפשר משאפשר, והחלטתי להקדים שלום לאיש שאפגשו ראשון, ובזה יצאתי ידי חובתי.

ומתשובה זו הבין הקהלת יעקב את התשובה לשאלתו, דאם באים אליו הרבה עניים יתן לעני הבא ראשון ויוצא בזה שלא יעבור על המעלים עינו מן הצדקה, ע"כ העובדא בס' תולדות יעקב.

ושאלתי את הגאון רבי חיים האם ידוע לכם העובדא מאביכם הגאון הסטייפלער מה שעבר בינו ובין הגר"ח"ע, והשיב כן ידוע לי. וטענתי דא"כ נמצא דיש כאן מחלוקת, דדעתו של מרן [הגר"ח שליט"א] שהנני מחוייב לתת פרוטה לכל עני ועני, ואם לאו הרי זה בגדר מעלים עינו וכו', ואילו הגר"ח"ע פסק לאביכם איפכא דדי לתת לעני הבא ראשון, ובזה

יוצא ידי חובתו. ונענע לי הגר"ח שליט"א בראשו כשבת שחוק מרחפת על שפתיו, והבנתי כאילו היה אומר אמת נכון הדבר, יש כאן ב' דיעות חלוקות. **והנה** בהיותי בארץ ישראל בשב"ק לפני היארצייט של מרן החזון איש זי"ע, ראיתי בקונטרס אחת כמה סיפורים שסיפר הגאון רבי חיים על דודו מרן החזון איש זי"ע, ובתוך דבריו שם מביא כי פ"א שאל בן תורה א' את מרן החזון איש זי"ע, היות והוא נוהג לומר בכל שנה בליל שבועות סדר תיקון ליל שבועת, אמנם לבו נוקפו שמא מוטב לו שילמוד בליל שבועות גמרא תוספות, מה עליו לעשות. האם ימשיך באמירת התיקון כדרכו מדי שנה, או שילמוד גפ"ת. והשיבו החזו"א שיכול הוא להמשיך באמירת התיקון כמנהגו, ולא ידאג.

ועוד פ"א אירע בבן תורה אחד ששאל את החזון איש זי"ע היות ודרכו ללמוד גפ"ת בליל חג השבועות, ולבו נוקפו שמא לא טוב הוא עושה ומוטב לו לומר תיקון ליל שבועות, ונפשו בשאלתו, מה יעשה, האם ימשיך ללמוד גמרא ותוספות או יאמר תיקון. והשיבו החזון איש תמשיך ללמוד גפ"ת ואינך צריך לשנות מנהגך ולומר תיקון ליל שבועות. והסביר הגאון רבי חיים טעם מדוע שינה החזו"א לפסוק לאחד לומר תיקון ולשני ללמוד גפ"ת, וכי אין אלו תרתי דסתרי, וממנ"פ הי' מינייהו עדיף. והסביר שהחזו"א ראה על הראשון שהיה חושש שמא אינו עושה יפה, ומוטב ללמוד, לכן ענה לו כפי נטיית לבו, שיכול הוא להמשיך ולומר תיקון ליל שבועות. ואילו הבן תורה השני היה חפצו ורצונו ללמוד גפ"ת בליל שבועות כדרכו מימים ימימה, אלא שהיה לבו נוקפו שמא אינו עושה כהוגן, וצריך הוא לומר תיקון, ע"כ ענה לו החזו"א לפי מה שהי' לבו מושכו שיכול הוא ללמוד גמרא תוספות.

ואחר שראיתי שמרן החזון איש זי"ע היה פוסק לשני בני אדם מהיפוך להיפוך לכל אחד כפי דרכו, דהכל לפי האדם ולפי מה שהעריך את מצבו ועניניו, ואין פסק אחד סותר למשנהו. נצנץ בלבי שמא היתה זו גם כוונת הגאון רבי חיים כאשר הצעתי לפניו שאלתי, ואין כאן מחלוקת כלל בין מה שפסק הגאון רבי חיים לבין מה שפסק הגר"ח"ע לאביו הסטייפלער. דהכל תלוי מי השואל ומה מצבו ומעמדו, ולזאת כאשר הצעתי אני הקטן את שאלתי להגר"ח, והוא יודע ומכיר בי שהנני סוחר ובעל יכולת פסק לי לפי מצבי ומעמדי שהנני מחויב לחלק צדקה לכל עני הבא לפני, ולעומת

זאת כאשר הציע הקהלת יעקב את שאלתו לפני הגר"ח והכיר בו שהוא מבני תורה הממיתים עצמם באהלה של תורה, וביתם ריקם מכל, וע"כ פסק לו לפי מצבו כי די לו לתת לעני הבא ראשון.

ואם עדיין הנך מפקפק בזה – קורא יקר – ראה גם ראה שהגר"ח הביא לו דוגמא ממה שהי' נוהג להקדים שלום לכל אדם, ובבואו לוויילנא חזר בו והנהיג עצמו להקדים שלום לראשון בלבד, באמרו אין דנין אי אפשר משאפשר, הרי לך הוכחה חותכת דגם הנדון של הקהלת יעקב שהקיש לשאלתו אם יקדים שלום, דומה להראיה, שמצבו של הקהלת יעקב הי' בגדר אי אפשר ודו"ק.

וכעת שהנני עורך את ספרי זה לדפוס הצעתי את הרהורי לבי לפני ידיד נפשי הג"ר אברהם ישעי' קניבסקי שליט"א, כי לדעתי זאת היתה כוונתו של אביו הגר"ח כשפסק לי לתת צדקה לכל עני ועני, שהוא עפ"י העובדא ממרן החזו"א, ואמר לי ששאל את אביו ונענע בראשו בחיוך והסכים כי כוונתי נכון, ואין כאן מחלוקת כלל, אלא הכל לפי הענין והמצב והאדם.

ועוד סיפר לי כי הבן תורה השני שציווהו החזו"א להמשיך ללמוד גפ"ת, היה לא אחר מאביו הגר"ח בעצמו, וממילא מובן מה שענה לו החזו"א שימשיך ללמוד כי ידע שנטיית לבו הוא ללמוד ובאהבתה ישגה תמיד.

וידוע לכל אלו שהיו קרובים אל האור הגדול הזה, והיו רגילים עם תלמידיו שותי מימיו, כי החזון איש זי"ע היה עונה לשואלים איש לפי דרכו ומדריגתו, ולפעמים היה נדמה להשומעים כי פסק אחד סותר את הפסק השני, אבל כאשר התבוננו בדבר ראו כי עמקו מחשבותיו, וחכמת אלקים בקרבו להלוך כנגד רוחו של כל אחד. ובאומדן דעתו ידע והרגיש מי ראוי להחמיר ולמי להקל. ודע והבן זאת.

ושמעתי בענין זה מפי ידיד נאמן דבדידיה הוה עובדא שהיה דר בכפר אחד והיו לו פרות חולבות, והציע לפני החזו"א שאלתו אם מותר לו להשתמש במכונת החליבה האוטומטית בשבת, ואסר לו החזו"א להשתמש בה, אלא פסק שיחלוב לתוך אוכל, כפסק השו"ע. ואחריו בא אחד מבני הכפרים ההדיוטות ושאל מהחזו"א כנ"ל והתיר לו החזו"א להשתמש במכונת החליבה. והבין כי הכל לפי מה שהוא אדם, וכל תשובותיו במדה ובמשקל, ואתה דע לך.

מסכת ערכין תמורה

ואספרה לאחי מה ששמעתי מפה קדוש בעלה הגאון שליט"א, כי הנה בימי הצער והיגון אחרי הסתלקותה הרהבתי עוז ושאלתי את מרן, עפ"י בקשת בני הרב שמעון יואל נ"י שעוררנו לכך – אם בדרך כלל יותר טוב לעשות הספד על מת, או לא, כי יש שהמספידים מגזימים ואומרים שבחים שאינם אמתיים, וח"ו עלולים לגרום בכך קטרוג כמבואר בספה"ק: והשיב לי בקצרה כדרכו בקודש, "הספד הוא מצוה".

ושאלתי, היאך לנהוג כשמנחמים כמה אבלים היושבים ביחד, האם לנחם כל אחד ואחד בפני עצמו או לכולם בבת אחת. והשיב שהנוסח שהוא המקום ינחם "אתכם" כולל את כולם בבת אחת. וא"צ לנחם כ"א בפרטיות.

ושאלתי שוב, שהרי מבואר בספרים שאף אם יושב שם רק אבל יחיד, אומרים לו המקום ינחם אתכם (ולא אותך) כדי לכלול גם את הנשמה המתאבלת על יציאתה מהגוף, וא"כ לכאורה אתכם כולל את הנשמה, ולמה לא ינחמו את האבלים המרובים כ"א לעצמו. ולא השיב לי דבר. והבנתי שסובר כי "אתכם" כולל את האבלים וגם את הנשמה.

ושאלתי את פי רבינו לדעת מה עלינו לעשות לעילוי נשמת הרבנית הצדיקת לקבל על עצמנו דבר טוב, והשיב "להתחזק באמונה".

ואמרתי לרבינו, הנה המדריגה הגדולה והבולטת ביותר שלה היתה מדת הסבלנות, שהיא מדה טובה שהצטיינו בה צדיקים אמתיים, כמו שאמה"כ גבי נח צדיק תמים, ואיתא בגמרא ע"ז דף ו' ע"א צדיק בדרכיו, תמים במעשיו ופירש"י, עניו ושפל רוח. הרי שהתואר תמים המורה על שלימות ניתן לאדם שהוא עניו. ובגמ' סוף סוטה (מ"ט ע"ב) משמת רבי בטלה ענוה, ואמר ר' יוסף לא תתני ענוה דאיכא אנא. ופירשו המפרשים דר' יוסף הי' מצויין במדת סבלנותו כדאי' (סוף ברכות) שהחכמים רצו להמליך את ר' יוסף קודם רבה משום שהי' רבי יוסף סיני דהיינו בקי ועדיף מרבה שהי' עוקר הרים (חריף ומפולפל) ואעפ"כ לא רצה ר' יוסף לקבל את הנשיאות, והמליכו את רבה ומלך כ"ב שנה, וכל אותם השנים לא נהג ר' יוסף שררה בעצמו, ואפי' אומנא לביתה לא קרא, וז"ש לא תתני ענוה דאיכא אנא, כי

הי' מצויין מאד במדת הסבלנות שנצרך לזה להיות עניו בתכלית. ועי' גיטין (נ"ו ע"א) אמר רבי יוחנן ענוותנותו של רבי זכרי' בן אבקולס החריבה את ביתינו, ופרש"י ד"ה ענוותנותו, סבלנותו. ובגמ' שבת (ל' ע"ב) לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי, ואכמ"ל בזה.

ובמדה זו היתה מצויינת ביותר הצדיקת הזו שאנו עסוקים בהספדה, כי היתה סבלנית עד קצה האחרון. וכשהיה המדובר על איזה אדם שנהג מאד שלא כשורה, והי' על מה להתרעם עליו, היה רגיל על לשונה לומר, "ער איז אויך א מענטש" "גם הוא בן אדם" ואין ראוי להתלונן עליו. ושאלתי את רבינו אולי כדאי להתחזק במדת הסבלנות לעילוי נשמתה, והשיב רבינו בחכמה "אויב מ'קען" כלומר אם יכולים לקבל על עצמם גדרים במדת הסבלנות מה טוב [כי זה לא דבר קל].

מסכת שבועות מכות

ולחיבת הקודש ארשום בזה כמה עובדות ששמעתי מידידי הרב הגאון ר' יצחק אוהב ציון שליט"א שמוציא לאור גליון שבועי של תורה באה"ק וזכה לקירבה מאת הגאון מהר"ח שליט"א שהקדיש לו מזמנו היקר חצי שעה מדי שבוע בשבוע, להציג בפניו שאלות ולשמוע מפיו דברים העולים על שולחן מלכים להדפיסם בגליונו.

(א) וכך סיפר לי: עובדא הוה בהגאון המפורסם רבי נחום פרצוביץ זצ"ל ראש ישיבת מיר, שהיו בישיבתו שני בחורים שביטלו את הזמן, והיו יושבים ליד הגמרא הפתוחה ומשוחחים ביניהם, פעם כשלמדו בישיבה מסכת נדרים עבר הגאון ר' נחום לידם וראה שיושבים ליד הגמרא נדרים הפתוחה ואינם לומדים, ומשהבחינו בו פתחו לומר "תנו רבנן", כדי להטעותו שהם עוסקים בלימוד, נענה רבי נחום ואמר לא די לכם שאתם מבטלים מן התורה אלא שאתם גם שקרנים, שהרי בכל מסכת נדרים הפתוחה לפניכם אין אפי' פעם אחת הלשון "תנו רבנן" וזה האות כי אתם מכזבים בי.

כשיפרתי עובדא זו להגר"ח – סח לי ר' יצחק אוהב ציון – ענה ואמר לי, אמת נכון הדבר שאין "תנו רבנן" בכל מסכת נדרים, אבל "דתנו רבנן" ישנו בדף כ"ז עיי"ש, והוא הפלא ופלא.

ב) עוד סיפר לי הנ"ל, פ"א היינו אצלו ונתגלגלו הדברים אודות מאמר ההגדה מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא שהיו מסובין בבני ברק, והיה המדובר בקושית העולם שהרי רבי אליעזר ור' יהושע היו רבותיו של ר' עקיבא, ותלמיד אצל רבו אינו מיסב, ולמה אמרו שהיו מסובים, שכולל את ר' עקיבא בתוכם, והשיב אחד מהשומעים דיתכן שרבותיו מחלו על כבודם. ואחר השיב עוד שהיה ר' עקיבא תלמיד חבר, ותלמיד חבר מותר להסב. ושאלנו מהיכן נשמע זאת שהיה ר' עקיבא תלמיד חבר לר"א ולר' יהושע.

והשיב הגאון רבי חיים, הרי ידועה העובדא במסכת כלה רבתי, פעם אחת היו זקנים יושבים עברו לפנייהם שני תינוקות, אחד גילה את ראשו ואחד כיסה את ראשו, זה שגילה את ראשו ר' אליעזר אומר ממזר, ר' יהושע אומר בן הנדה, ר' עקיבא אומר ממזר ובן הנדה וכו', ובדקו ומצאו שהיה כר' עקיבא (כלה רבתי ב'). הרי דר' עקיבא נחלק עם ר' אליעזר ור' יהושע, וע"כ שהיה תלמיד חבר שלהם, ודו"ק.

ג) עוד סיפר הנ"ל: נזרקה מפי חבורה שיש מדרש מעשה באשה אחת שעשתה לה תנור חדש, והתפללה שלא ירדו גשמים, כדי שלא יתמסמס ויסתר התנור מחמת הגשם, וכל העולם התפללו שירדו גשמים שהעולם צריך להם, ונתקבלה תפלת אשה ולא תפלת הרבים. ולא זכרו בני החבורה היכן מקומו של המדרש הלזה, וחיפשו בכל האופנים בעזרת המחשב (קאמפיוטער), ולא מצאו את מקום המדרש, ובאו ושאלו להגאון רבי חיים, ועל אתר ענה להם, המדרש הלזה הוא באגדת בראשית פרק מ"ד. גם אמר להם הסיבה שחיפשו ולא מצאו, משום שהם חיפשו בערך "אשה" וכן בערך "תנור", ובאמת במקור באגדת בראשית נאמר מעשה ב"זקנה" ולא

כתב אשה, וכן לא נאמר שם "תנור" אלא כירים" ולכן לא הופיעו במחשב התיבות הללו שחיפשו.

אח"כ שאל אחד את הגר"ח, מדוע באמת הועילו תפלותיה של הזקנה יותר מתפלת הרבים שהעתירו שירדו גשמים, והשיב הגר"ח משום שהתפלות מועילות יתר בניקל להעמיד מצב קיים על מכוננו, מאשר לפעול שישתנה המצב, ולכן נתקבלה בקשתה שלא ירדו גשמים, כשם שלא ירדו באותה שעה, משא"כ בקשתם לשנות המצב שירדו גשמים, ודו"ק.

והוסיף הרב הנ"ל ואמר לי, תדע לך כי הגר"ח שיטתו כך בכל ענין, כגון אם שואלים אותו אם כדאי שיעשה לאשה מעוברת בדיקת "אולטרא-סאונד" לדעת מה יש בעיבורה, וכיצד המצב וכו', מייעץ רבי חיים להמנע מלעשות בדיקה זו, וטעמו ונימוקו עמו משום שנודע דברי חז"ל (בראשית רבה ס"ה י"ב) ז' דברים מכוסים מבני אדם, וחזא מינייהו אין אדם יודע מה בעיבורה של אשה, וכו' לכן כל זמן שאין יודעים מה בעיבורה יותר נקל שיהיה הכל כשורה, דמחזקין לה בחזקת שהכל כשורה, והתפלה מועלת שלא לשנות את המצב הקיים עכשיו, והיינו כדברי הגר"ח שליט"א הנ"ל.

וכדי להרבות ולהגדיל מדורת חשק אהבת התורה בלבבות צעירי פרחי הבחורים שיהיו חוזרים את תלמודם עד שיהיו ד"ת משוננים בפייהם, אמרתי להציע בזה תהלוכות דרכו בקודש של הגאון רבי חיים שליט"א. מדי שנה בשנה בערב פסח הוא מסיים ש"ס בבלי בבית הכנסת לעדערמאן ואומר הדרן וקדיש, ומברך על מיני תרגימא ומעט יין, זה נעשה בבית הכנסת במעמד קהל ועדה. הנדחקים לשמוע את סיום הש"ס של הגאון שליט"א. אח"כ הוא חוזר לביתו ושם עושה סיום על ש"ס, משנה, תלמוד ירושלמי, מכילתא, ספרא ספרי תוספתא, מדרש רבה ותנחומא, רמב"ם ושלחן ערוך, זוה"ק, זוהר חדש ותיקוני זוהר וכו', וכל זה עושה בחדרו במעמד מספר מצומצם מב"ב ומקורביו, ובכל סיום שעושה שותה קצת יין.

ונודע דכשהיה עדיין אברך ולמד בכולל חזון איש, לא היה קם ממקומו באמצע הסדר, אלא נשאר יושב ולומד ברציפות מתחלת הסדר עד גמירא. פעם אחת ראוהו כשהוא קם באמצע הסדר, ותמהו עליו למה שינה ממנהגו, והשיב שעשה סיום וקם לשתות מים.

מאז שנת תשס"א נוהג הגר"ח עפ"י פקודת הרופאים ללכת כל יום לטייל, ופ"א אמר למשמשו המלוה אותו בטיולו שיקח לו צלוחית יין לדרך, ואז נתוודע להם שגם בדרך הלוכו הוא לומד ומסיים מסכתות, ולכן לקח לו קצת יין לדרך מאחר שעמד לסיום מסכתא בדרך טיולו.

וזכות גדול אצלי שזכיתי ג"כ לחביבות יתירה ממרן הגאון רבי חיים שליט"א ומעודו מחזק אותי בענותנותו להמשיך בהדפסת הספרים, ופעם אמר בלשונו הזהב ובחביבות, "איר זאלט ניט אריינקומען אן א נייע ספר", וברור שזכות גדול לדוריננו דור שפל זה ששרוי בה שר התורה איש צדיק יסוד עולם, כה יעזור השי"ת שיאריך ימים ושנים.

מסכת זבחים

עוד ראיתי לצרף איזה פניני תורה ממעלת מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א להלהיב לבבות הלומדים לעסק התורה הקדושה, ממה ששלח לי ידי"נ הג"ר יצחק אהב ציון שליט"א.

(א) הנה בהא דמזכירין שמות יו"ד בני ר' פפא בסיום מסכת ומובא שהוא סגולה להסיר השכחה עי' בזה בס' האשכול בהל' ס"ת סוס"י י"ד (עמ' מ"ט) ומרן שליט"א בסוף קונט' מראה מקום הנמצא בס' שיח השדה הביא שמצא נ"ג ששמות אביהם פפא ופשוט שלא כולם היו בני ר' פפא אחד, ומובא בספרים שיש טעם לכך שמזכירים את שמותם של בני רב פפא, והוא משום שרב פפא עשה שלום בין החולקים בעשרה מקומות בש"ס, ואמר לעשות כדברי שניהם, וכנגד זה מזכירים לשבחו את עשרת בניו, וכשנשאל מרן שליט"א היכן הם ' המוקמות שעשה רב פפא שלום ציין על אתר.

[א] ברכות נ"ט ע"א, ושם איתא, א"ר פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו ברוך זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו.

[ב] ברכות נ"ט ע"ב, ושם איתא, א"ר פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו רוב ההודאות והא—ל ההודאות.

ג] ברכות ס' ע"ב, ושם איתא, א"ר פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו רופא כל בשר ומפליא לעשות".

ד] שבת כ' ע"א, ושם איתא, א"ר פפא הלכך בענין רוב עוביו ובעינן רוב היקפו".

ה] תענית ו' ע"ב, ושם איתא א"ר פפא, הלכך נימרינהו לתרוייהו, א—ל ההודאות ורוב ההודאות".

ו] מגילה כ"א ע"ב, ושם איתא, א"ר פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו ברוך אתה ה' הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם הא—ל המושיע".

ז] סוטה ג' ע"א, ושם איתא, בזמן ששליח צבור אומר מודים העם מה הם אומרים א"ר מודים אנחנו לך ה' אלקינו על שאנו מודים לך, ושמואל אמר אלוה כל בשר על שאנו מודים לך, רבי סימאי אמר וכו' וכו', אמר רב פפא הלכך נימרינהו לכולהו".

ח] חולין ס"ה ע"א איתא, א"ר פפא הלכך בענין רוב עוביו ורוב היקפו".

ט] חולין ע"ז ע"ב, ושם איתא, א"ר פפא הלכך בעינן רוב עוביו ורוב היקפו".

י] בגמ' ברכות דף י"א ע"ב, איתא, אמר רב המנונא זו היא מעולה שבברכות הלכך לימרינהו לכולהו. וברא"ש בסוף סי' י"ז גרס, אמר רב פפא הלכך לימרינהו לכולהו".

ב) באחד מביקורי חוה"מ של הגר"ח שליט"א אצל חמיו הגרי"ש אלישיב שליט"א, שאלו הגריש"א בהא דאי' בגמ' ברכות דף ל"ז ע"א, א"ל ר"ג עקיבא עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת", דלכאורה מהו הלשון "עד מתי", דמשמע שכבר היה כזה פעם קודמת, והיכן הוא, וציין הגר"ח שליט"א לתוספתא דדמאי פ"ה ה"ח דאיתא התם, מעשה שנתכנסו רבותינו לעיירות של כותים שעל יד הירדן והביאו לפנייהם ירק, קפץ רבי עקיבא ועשרו ודאי, אמר לו רבן גמליאל היאך מלאך לבך לעבור על דברי חבריך, או מי נתן לך רשות לעשר, אמר לו וכי הלכה קבעתי בישראל ירק שלי עשרתי, אמר לו תדע וכו'.

ג) נשאל הגר"ח שליט"א, בדבר חולה שהרופאים קבעו שצריך לנתחו ומצבו שאם לא ינתחוהו יהא פיקו"נ והחולה מתנגד לזה, האם מותר לנתחו בע"כ בשביל לעוזרו. והשיב בתוספתא במס' שקלים פ"ב ה"ב דאיתא התם, משל לאחד שעלתה לו מכה ברגלו והיה הרופא כופתו ומחתך בשרו בשביל להצילו".

ד) הנה מטין משמיה דהגר"א ווסרמן זצוק"ל (ועי' בסוף ספר על הגאולה ועל התמורה שמביא מרן הגה"ק מסאטמאר זי"ע דבר זה באריכות מספר מגדל עוז להגאון יעב"ץ) שאמרו שלפני בוא המשיח הנסיון יהא כ"כ גדול עד שתרד האש לעכו"ם, וההיפוך מהעובדא שהיה בזמן אליהו ונביאי הבעל שירדה האש לאליהו ולא לנביאי הבעל, ושאלתי לרבינו שליט"א אם יש מקור לזה במדרשים וכדומה, וציין לי לפרקי משיח הנמצא באוצר מדרשים (אייזנשטיין) עמ' שצ"ב, ושם אי' בזה"ל, וישראל אומרים למלך הערביים בית המקדש שלנו הוא קח כסף וזהב ותניח בית המקדש, ומלך הערביים אומר אין לכם במקדש הזה כלום, אבל אם אתם בוחרים לכם בראשונה קרבן כמו שהייתם עוסקים מקדם וגם אנחנו מקריבים ומי שנתקבל קרבנו (יהיה העם הנבחר) ונהיה כולנו אומה אחת, וישראל מקריבים ואינם מתקבלים, לפי שהשטן מקטרג לפני הקב"ה, ובני קדר מקריבים ומתקבלים שנאמר כל צאן קדר יקבצו לך "באותה שעה" וכו', עי"ש כל הלשון באורך.

ה) ומחמת קוצר הזמן אסיים בדבר חידוש שנשמע ממרן שליט"א בכמה וכמה הזדמנויות בימים האחרונים. ונראה דעל זה יאה לומר דנאים הדברים למי שאמרם, ופשוט וברור שכל מה שזכה מרן שליט"א הוא בזכות הפרישות מכל ענייני עלמא.

במס' גיטין דף מ"ה ע"א איתא, אביי אירכס ליה חמרא בי כותאי, שלח להו שדרוה לי, שלחו ליה שלח סימנא, שלח להו דחיורא כריסיה, שלחו ליה אי לאו דנחמני את לא הוה משדרנא ליה ניהלך, אטו כולי חמרא לא כריסיהו חיורין נינהו.

ושאל רבינו שליט"א דיל"ע ב' דברים, חדא, מה סבר אביי ששלח להם זה הסימן, שאינו סימן כלל. ועוד צ"ב, מדוע בתחלה לא האמינוהו ואמרו לו שישלח סימן ולבסוף החזירוהו לו בלא סימן כלל. ותירץ מרן שליט"א, דמכיון שאביי לא ידע כלל היאך נראים חמורים, וסבר שרק חמורו שלו חיוריה כריסיה לכך סבר שהוא סימן מובהק, וכפי מה שאמרו לו אי לאו דנחמני את, דהיינו שיודעים אנו בך שאין לך ידיעה בחמורים, לא היינו מחזירים לך, ומכיון דנחמני את ולגביך הוא סימן מובהק, לכך מחזירים לך על סימן זאת. [ושאלו למרן שליט"א דבקיודושין דף ל"ג ע"א איתא, אביי מכי הוה חזי ליה לאודניה דחמרא דר' יוסף דאתי הוה קאים", מבואר דאביי הכיר היאך נראה חמורו של ר' יוסף, והשיב רבינו שרק היאך היה נראה החמור של רבו הוא ידע].

אמר המחבר אתה הקורא ראה והבן כי בפרפרת זו מונחת מהותו של מרן הגאון עצמו, חכם מה הוא אומר, כפתגם גדלי ישראל, "מה הוא" עצמו, את זה "אומר", שהרי זאת היא מזריגתו של מרן, שכל כולו שקוע בתורה ועבודה ואין לו בעולמו כלום מלבד זאת, ואף מה שמתרחש סביביו אינו נוגע לו ואינו מבין בו, וזה כביאורו בהך עובדא דאביי, שאף שבכל מקום שהולכים נמצאים חמורים, שהיו כלי המשא והרכיבה העיקריים בימי חז"ל, אעפ"כ לא ידע אביי דבר פשוט כזה שכל החמורים חיורי כריסיהו.

וכדבר הזה תראה מעובדא דלהלן: לאחרונה החליפו את התנור אפיה בביתו של מרן שליט"א, וכשסיפרו לו זאת בכדי לשואלו אם לברך "הטוב והמטיב", אמר מרן שליט"א בתמהון, היכן יש כאן תנור, ולא ידע שיש בביתו תנור, וזהו עובדות שאנו רואים כל יום את פרישותו של מרן, שחוץ מעסק התורה אין לו בעולמו כלום. וד' יזכינו ליהנות מאורו עד ביאת גואל צדק ועד בכלל.

מסכת מנחות

ועתה אחזור להציע אמרות טהורות מפי גדולי דורנו כאשר באמנה אתי בהקדמות הקודמות ואען ואומר, בהיותי משובתי שבת בבני ברק בשב"ק פ' ויחי דהאי שתא תשע"א לפ"ק הוזמנתי לסעוד סעודת יום שבת קודש על שולחנו של רבי חיים, ולהיות נהנה מהסעודה שתלמיד חכם אמיתי גדול הדור מרן רבי חיים שליט"א, ואתי עמי בני הבחור המצוין כמור אליהו יעקב הכהן נ"ו, ונתענגנו מטובו.

ומה נהדר היה המראה של השלחן אשר לפני ה' רבינו יושב בראש המסובים, וסביב לו בני תורה שזכו להזדמנות זו, והכינו מאות שאלות בכל מקצועות התורה שהם שואלים במהלך הסעודה את מרן, והוא בעוצם ידיעותיו ועומק היקף בקיאותו נראה בכל מכמני התורה ואוצרותיה, והגאון לפי תומו משיב תשובתו הרמה ולכל בני ישראל היה אור במושבותם.

וכך הוא מאזין ומקשיב שאלה אחר שאלה, ועד מהרה ישיב בתירוצים מאירים ושמחים אלקים ואנשים, ונוראות נפלאות על המחזה הזה כשעה וחצי ארך זמן הסעודה שלו, ורובא דרובא מהזמן עבר בריתחא דאורייתא בשאלות ותשובות, כשמרן הגאון עונה על אתר לכל שואל ודורש, והדברים מעירים ושמחים כנתינתן מסיני.

ואציגה נא מהשאלות אשר שאלתי בסעודה זו, ומה שהשיב לי מרן שליט"א.

(א) המהרי"ט אלגאזי בחידושיו (בהלכות בכורות להרמב"ן פרק ב') על מה שכתבו הראשונים דישאל הבא להקנות בהמה לעכו"ם לפוטרה מן הבכורה הוצרכו להחמיר משיכה ודמים גם יחד כדי לצאת ידי הפלוגתא דרבוותא רש"י ור"ת וההולכים בשיטתייהו אי עכו"ם קונה רק בכסף או רק במשיכה, והקשה קושיא גדולה דיוכל ליתן במתנה לעכו"ם את הבהמה, והעכו"ם יזכה בה במשיכה, דהפלוגתא הנ"ל בין רש"י ור"ת הוא רק במכר, אבל במתנה כו"ע מודו דגוי קונה מישראל במשיכה בלבד, עיי"ש.

ושאלתי את הגר"ח שליט"א שהרי אם יתן הבהמה לעכו"ם במתנה הוא עובר על לאו דלא תחנם ודרשו ז"ל לא תתן להם מתנת חנם, ואיך יתן להם הבהמה במתנה (עי' ע"ז דף כ' ובשו"ע יו"ד סי' קנ"א סעיף י' אסור ליתן מתנת חנם לעכו"ם וכו').

והשיב לי הגאון על אתר, הרי אמרו דרך כשאין הנכרי מכירו אסור, אבל כשמכירו מותר [וכמו שביאר הטו"ז שם דאם מכירו אז לא הוה עליהו שם מתנה אלא כמכירה שהרי הנכרי ישלם לו גמולו או כבר שילם לו] וא"כ כאן שהישראל עושה כן לטובת עצמו לפטור את הולד שיוולד מן הבכורה, אין זה מתנת חנם לטובת הנכרי אלא לטובת עצמו.

[ועפ"י] זה מובן גם מה שנהגו העולם לתת מתנות לפני החגאות למשרתת עכו"ם, ואין בזה משום לא תחנם דהוי מכירו, וכוונת הישראל שתשלם גמולו במה שתעבוד עבידתא שפירתא, ודו"ק].

(ב) עוד שאלתי את הגאון שליט"א על מה דאיתא מסכת מנחות דף ק"י ע"א בהא דאיתא בגמרא התם שהקשה ר' שימי קושיא לרב והשיב לו רב, שימי את (בלשון בתמיה) ואיתא ברבינו גרשום שם (נדפס בגליון מנחות ק"ט ע"ב) ששאל לו רב אתה זה שימי לפי שלא היה רואהו משום דהווי ביה ברב מילי דחסידות שלא היה מגביה עיניו מן הארץ ולא היה היה מביט לפניו מרוב ענוה. וזו היתה אחת ממדותיו. ורצו לנהוג במדה זו ר' יוסף ור' ששת תלמידיו ונעשו סגי נהורין, ע"כ לשון רבינו גרשום שם.

[ועי' ברש"י מנחות דף כ"ט ע"א ד"ה שימי את, שפירש"י שימי את המקשה לי בתמיה. ואיתא בשטמ"ק שם על הגליון ס"א לפי שהיה חביב בעיניו היה רגיל לומר לו כן. ויש אומרים לפי שרב עניו היה ולא היה מסתכל חוץ לד' אמות ולא היה רואהו היה רגיל לומר לו כן [היינו כפי' רבינו גרשום]. והקשה השטמ"ק על פירוש הי"א ולא נהירא דמאי שנא לשימי יותר מכל שאר תלמידים. [דאם משום שלא היה מסתכל חוץ לד' אמות, א"כ מדוע מצינו לשון זה רק בשימי, ולא בשאר תלמידיו של רב שיאמר להם כן].

ושאלתי את פי הגאון לבאר לי דברי רבינו גרשום, האם משום שרצו ר' יוסף ור' ששת לנהוג במילי דחסידותא שנהג רבם רב, וכי משום כך נענשו להיות סגי נהורין, אתמהא, וכי מה עולה עשו בזה שרצו לעשות כרב שנהג בעשר מילין דחסידות.

והשיב לי דאיתא במדרש שר' יוסף ור' ששת התפללו וביקשו רחמים שיסתמו עיניהם כדי שלא יכשלו בראיות אסורות [וכעין עובדא דר' מתיא בן חרש במדרש ילקוט פ' ויחי בשם מדרש אבכיר].

וכאשר הלכתי לסעודה שלישית לבית מדרשו של הגאון האדיר רבי שמואל הלוי וואזנער שליט"א בעל שבט הלוי, הרציתי את הדברים הנ"ל לחתנא דמלכא הגאון רבי אברהם יעקב איצקאוויטש שליט"א ונענה ואמר לי, כי כן איתא במסכת קידושין דף ל"א בפירוש הר"ן על הר"ף בהא דאמר ר' יוסף מריש הוה אמינא מאן דאמר לי הלכה כר' יהודה דאמר סומא פטור מן המצוות עבידנא יומא טובא לרבנן, וכתב הר"ן שם דאמרין באגדה דר' יוסף סמי נפשיה משום דלא מצי קאי דלא לאיסתכולי בר מד' אמות דיליה וכו' עכ"ל הר"ן שם. ומדבריו שכתב דר' יוסף סמי נפשיה משמע לכאורה דעשה פעולות בידים שיסתמא, והיינו כעין עובדא דר' מתיא בן חרש שהביא מסמר מלובן ונתנו לתוך עיניו ונסתמא. [ועי' שם בהגהות בגליון על הר"ן שציין לסדר הדורות סדר תנאים ואמוראים אות י' [ערך ר' יוסף סתם, שהביא זה משם ספר מקור חיים, ותמה על הסדר הדורות שלא הביא דברי הר"ן הללו בשם אגדה דר' יוסף סמי נפשיה, עכ"ד. וראה גם בריטב"א קידושין שם בהא דר' יוסף שהיא פתוח ונסתמא רמז לאגדה הנ"ל שמובא בר"ן].

ועכשיו ראיתי בסדר הדורות ערך ר' יוסף מה שהביא מס' מקור חיים הנ"ל אמרו כי ר' יוסף ישב בבית אפל מ' יום וציווה להביא לפניו אבני שיש לבן והסתכל בהם ונעשה סגי נהור, וסיים שם ואין ספק שזה בתכלית הפרישות, ואמרו שכן עשה ר' אשי ע"כ בסדר הדורות בשם ס' מקור חיים.

וכן בסדר הדורות ערך ר' אשי הביא כנ"ל שר' אשי סימא בעצמו את עיניו, ולא הביא שום מקור היכן כתוב בחז"ל שר' אשי היה סגי נהור. ואולי יש טעות במקור חיים וצ"ל שכן עשה ר' ששת, שמבואר בכמה מקומות בש"ס שהי' סגי נהור, ולפי"ד רבינו גרשום הנ"ל שמשוה שניהם ר' יוסף ור' ששת שנסתמו משום שהיו תלמידי רב ורצו לנהוג כרובם רב שלא הביט חוץ לד' אמות, א"כ מוכח מזה דכשם שר' יוסף עשה כן לסמא בעצמו את עיניו כן ר' ששת חברו תלמיד רב נסתמא באופן זה עצמו, וצ"ע.

ומחמת אשר חיבה יתירה נודעת לי לדברי הגאון רבי חיים שליט"א וחביבין עלי אמרותיו הטהורים עד מאד אמרתי להביא כאן עוד ב' ג' גרגרים ששמעתי מידידי הרה"ג ר' יצחק אוהב ציון נ"ו ששמע מפי מרן הגר"ח.

בעת שיעורו של הגאון ר' אהרון לייב שטיינמאן שליט"א במסכת שבת (דף קכ"ז ע"א) כשהגיע להמאמר א"ר אסי א"ר יוחנן ששה דברים אדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקדן קיימת לו לעולם הבא, ואלו הן הכנסת אורחין, וביקור חולים, ועיון תפלה, והשכמת ביהמ"ד, והמגדל בניו לת"ת והדן את חבירו לכף זכות, ע"כ. שאל הגרא"ל שליט"א את הלומדים מקשיבי השיעור, אמרו אתם מהו הדבר הכי קשה לקיים מכל הששה דברים הללו. והשיב אחד מהנוכחים לדעתי כי הדבר הקשה מכל הוא לדון את חבירו לכף זכות. נענה הגרא"ל ואמר גם אני סבור כן.

וראוי לציין לכאן את דברי מרן הגר"ח שליט"א בספרו שיח השדה במסכת שבת בסוגיא דכבתה דף כ' ע"א דאיתא בגמ' שם חצר שיש לה שני פתחים צריכה ב' נרות וכו' עיי"ש דחיישינן לחשדא שאם ידליק רק בפתח אחד יהי' מי שיחלוף רק בפתח שאין בו נר חנוכה, ויאמר שלא הדליקו בבית זה נר חנוכה. ושואלת הגמ' ומנא תימרא דחיישינן לחשדא, וכתב על זה מרן ר"ל בכה"ג דאפשר לתלות שהדליק בפתח הב', ומייתי ראייה מפאה דה"נ אפשר לתלות שנתן בתחלה ואפ"ה חיישינן לחשד" עכ"ד. והדברים מבוארים דהיינו טעמא משום דלדון את חבירו לכף זכות הוא קשה מאד, ולכן חששו לחשדא, אף שיש מקום לדון לכף זכות ולומר שהדליק בפתח הב', ודו"ק.

וכשהרצו פני מרן הגר"ח את דברי הגרא"ל הנ"ל אמר, דהנה איתא בגמרא תענית דף כ' ע"ב שאלו תלמידיו לר' אדא בר אהבה במה הארכת ימים אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי, ולא דברתי בפני מי שגדול ממנו, ולא הרהרתי במבואות המטונפות, ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין, ולא ישנתי בביהמ"ד לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא ששתי בתקלת חברי, ולא קראתי לחברי בחכינתו ואמרי לה בחניכתו, ע"כ. ואמר מרן שליט"א כי הדבר הקשה מכל מה שמנה ר' אדא בר אהבה כאן, הוא שלא להרהר בד"ת במבואות המונפות.

ושאלו את מרן והכיצד הוא נוהג כשעובר במבואות המטונפות, ואיך מצליח להנצל מלהרהר שם בד"ת. והשיב שמתעסק אז בתרגילי חשבון, ועם כל זה עדיין קשה מאוד שלא להרהר בד"ת.

ואגב אספרה נא לאחי אשר שמעתי מפי ידידי מו"ה מאיר סטפענסקי שליט"א ששמע מפי הגאון רבי דוד פוברסקי ראש ישיבת פוניבזש, שהגאון מפוניבזש הנהיג לקבוע זמן רישום התלמידים החדשים המתקבלים לישיבה עד יום מסויים. ומשהגיע ועבר היום האחרון לרישום לא היה מקבל שום תלמיד חוק ולא יעבור. פ"א צלצל אליו גביר אדיר אחד אחרי סגירת ההרשמה, וביקש והתחנן שיעשה בעבורו יוצא מהכלל ויקבל את נכדו להישיבה, וסירב הרב באמרו כי מנוי וגמור עמו שלא לעשות יוצא מהכלל, ואמר אותו עשיר אם אמת נכון הדבר אין לי טענות. אך אם יתוודע לי שהנכם עושים לאחר יוצא מהכלל, אזי איני רוצה לשמוע ממכם עוד, ואיני מכיר אתכם מעתה. מיד אחרי השיחה הזו כשיצא הרב מפאניעווש מהישיבה יחד עם הגר"ד פוברסקי פגשו במדריגות העולות לישיבה בהגאון הצעיר רבי חיים קנייבסקי שליט"א שבא לבקש מהרב מפאניעווש שיקבל בחור אחד מקרובי משפחתו לישיבה. מיד ענה הרב מפאניעווש שהוא מקבל אותו לישיבה. משהלך רבי חיים שאל הגר"ד את הרב בפליאה עצומה, הרי זה עתה סירבתם לאותו גביר אדיר ולא רציתם לקבל את נכדו כי עבר זמנו, ואיך נעניתם מיד לרבי חיים, השיבו הרב מפאניעווש "רבי חיים איז די תורה אליין, אים קען מען נישט אפזאגן" [רבי חיים הוא עצם התורה ואיני יכול לסרב לו]. מדברים אלו שנאמרו מפי גדול מרביצי תורה בדורנו נוכל להעריך קצת גודל מעלתו של רבי חיים בצעירותו בעיני גדולי הדור. ואתה דע לך.

ומענין לענין באותו ענין הראה רבינו על הגמ' זבחים דף ק"ב ע"ב בעי ר' אשי נטמא ביתים מהו וכו' עיי"ש אמר רבא האי דינא מרבי אלעזר בר' שמעון גמירנא דאמר בבית הכסא וכו'

ופריך עלה בגמרא להלן (שם בסוף ע"ב) והיכי עביד הכי [ר' אלעזר בר"ש שהרהר בבית הכסא בד"ת] והא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ ממרחץ ובית הכסא, ומשני לאונסו שאני. פירש"י לאונסו, שהיתה שמועתו שגורה בפיו ומהרהר בה בעל כרחו וכו', ע"כ.

ותמה מרן שליט"א וכי לאיזה צורך הודיעה לנו הגמרא שר' אלעזר בר"ש חידש דבר זה בבית הכסא, ומזה נצמחה קושיא והיכי עביד הכי דהא אסור להרהר בביהכ"ס והוצרך לתרץ לאונסו שאני. ומה משמיענו הש"ס בעצם הסיפור שחידש זאת בביהכ"ס.

אלא וודאי – הסיק רבינו דבריו – דהגמרא באה להשמיענו לאפוקי מחכם אחד שרצה לומר שדברי תורה שמתחדשים בבית הכסא יש בהם איזה פגם ח"ו, לכן הודיעה לנו הגמ' כי ר' אלעזר בר"ש שמעון חידש זאת בביהכ"ס שהרהר בד"ת לאונסו, ולכן הוי ככל דבריהם תורה, ואין בהם חסרון כלל.

עוד כתב לי ידידי הנ"ל מה ששמע מת"ח אחד ששאלו את מרן שליט"א בהא דאיתא בתענית דף כ"ה ע"ב בעובדא דר' חנינא בן דוסא דהווי ליה הנך עיזי, אמרי ליה קא מפסדן עיזך [פירש"י שהן אוכלות מן הירק שבשדות של אחרים]. אמר להו אי קא מפסדן ליכלינהו דובי, ואי לא כל חדא וחדא ליינתן דובא בקרנייהו [אם אמת הדבר שהעיזים שלי מפסידים, יאכלו אותם דובי, ואם אינם מפסידים שדות אחרים, תביא כל עז ועז דובא בקרניה] לאורתא כל חדא וחדא אייתי דובא בקרניה.

ופירש"י ז"ל ניכלינהו דובי, וזאבים בשדות, ע"כ. [ולכאורה הווי של וזאבים מיותר ברש"י ויש לגרוס זאבים שבשדות] ופריך בגמ' ור' חנינא בן דוסא מהיכן הווי ליה עיזי והא עני הוה, ועוד אמרו חכמים אין מגדלין בהמה דקה בא"י, ומשני מעשה שעבר אדם אחד על פתח ביתו של רחב"ד והניח שם תרנגולין וכו' ומכרן וקנה בדמיהן עזים וכו', והן הן עיזי דאייתו דובי בקרנייהו (וכ"ה בבבא מציעא דף ק"ז ע"א).

ונשאל מרן שליט"א על מה שפירש"י דובי, זאבים שבשדות, דלכאורה הרי דובים וזאבים הם ב' מיני חיות משונות זו מזו. ומהיכן לקח רש"י לפרש כאן דובי, זאבים, ולמה לא כפשוטו דובי, דובים [כדכתיב בקרא גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך.

והשיב מרן שליט"א עפ"י מה שתרגם יונתן בפרשת ויחי (פמ"ט–כ"ז) עה"פ בנימין זאב יטרף, בנימין שבט תקיף כדיבא טרפיה [ועי' פירוש יונתן, כדיבא הוא תרגום של זאב, וכן במד"ר פ' ויחי פצ"ט עיי"ש] וכן על הפסוק זאבי ערב וגו' (צפניה ג' ג') מתרגמין כדובי רמשא, ועוד בכמה

מקומות. וכן במסכת חולין דף נ"ט ע"ב בטריפות הכרס, איתא בגמ' סניא "דיבי", ופירש הערוך שהוא החלק מבני מעיים ששונאים אותו הזאבים ולא יוכלו למיכל מיניה, הרי לך שבלשון ארמי קורין לזאבים דיבי, ולכן פירש"י בעובדא דרחב"ד הנאמרת בש"ס בלשון ארמי, דובי, זאבים, ודפח"ח וש"י.

והנה ידוע ומפורסם שמכל קצוי תבל באים אנשים להציע בקשותיהם ולקבל ברכתו ועצת קדשו של מרן שליט"א. ובכל יום ויום בזמנים הקבועים לקבלת קהל צובאים המונים על פתח ביתו ועוברים בסך אחד אחד לפניו, ומרן שליט"א מאציל ברכותיו ומייעץ ומדריך לכל אחד ואחד כפי דרכו.

בתוך הבאים היה אחד שנגש למרן שליט"א והזכיר שמות משפחתו וביקש ברכה בעד אשתו ששמה "חן". ואמר לו מרן שליט"א בתמיהה, הרי חן הוא שם של זכר, והראה על הגמרא ב"ב דף קס"ו ע"ב, ת"ר ילמד תחתון מן העליון באות אחת כגון חנן מחנני ענן מענני, אבל לא בשתים, ופירש רשב"ם אבל לא בשתיים כגון "חן" מחנני ען מענני [יע"ש שאם בחלק העליון של השטר כתוב חנני ובתחתון כתיב חנן, אמרינן דהיינו הך שהוא חנני הוא חנן, אלא שבתחתון חיסר הסופר אות, אבל אם בעליון כתוב "חנני" ובתחתון כתיב "חן" כיון דהעיקר הוא כתחתון ינתן לאדם ששמו "חן" עיי"ש] וציוה לו שיתן לה שם חדש.

ושאל האיש למרן איזה שם יקרא לאשתו, והשיב שיקרא לה "חנה", [כידוע שאין דעת מרן נוחה מכל מיני שמות חדשים שאינם מן המקורות, והרבה פעמים מורה לאנשים להחליף את שמם המודרני, ותמיד מורה לשנות לשם שדומה קצת לשם הקודם שנקרא בו] וענה אותו אדם ששם חמותו אם אשתו הוא חנה ואינו יכול לקרוא אשתו בשם זה.

אמר לו מרן א"כ קרא לה "חנוכה" והראה מרן באבהע"ז בבית שמואל בשמות גיטין שמות נשים שיש שם של אשה חנוכה.

עוד כתב לי ידידי הנ"ל, אב שלח את בנו להתגייס לצבא, ובהיותו משרת בצבא פרצה מלחמה ונשלח בנו לשדה בקרב, והאב בגודל דאגתו לגורל בנו במערכות המלחמה נדר שאם בנו יחזור בשלום יתן סכום כסף מסויים לצדקה.

והנה הבן שב בשלום משדה המלחמה, אך רק שלם בגופו ולא שלם ביראתו ובדתו, כי התקלקל שם מאד ברוחניות וירד פלאים מטה מטה. ובא האב לפני מרן ושאלו האם חייב הוא לקיים את נדרו אשר נדר לצדקה, כיון ששב בנו מהמלחמה, או שמא אין זה קרוי ששב בשלום מאחר שהתקלקל מאד.

והשיב לו מרן כי דבר זה מחלוקת תנאים מפורשת במשנה טבול יום פ"ד משנה ז': התורם את הבור ואמר הרי זו תרומה על מנת שתעלה שלום, שלום מן השבר ומן השפיכה אבל לא מן הטומאה, ר"ש אומר אף מן הטומאה [ופירש הר"ע ברטנורא ד"ה על מנת שתעלה שלום כשהתנה שלום סתם ולא התנה לענין מה, מסתמא לענין שבר ושפיכה קאמר, שעל זה אדם ירא בשעה שמעלה מן הבור, אבל לא מן הטומאה, לפיכך אם נטמא תרומתו תרומה (שהרי לכך לא נתכוון בתנאו שלא עלתה על דעתו שמא יטמא) ר"ש אומר אף מן הטומאה, דכשאמר שתעלה שלום שתעלה בטהרה קאמר.

והשתא שאלה זו אם מחוייב לשלם את נדרו שנדר לצדקה אם יחזור בנו בשלום מן המלחמה תליא בב' שיטות אלו. לת"ק דס"ל דכשאמר על מנת שתעלה שלום, נתכוון רק שלום מן השבר ומן השפיכה, אבל לא נתכוון שלום מן הטומאה, ה"נ האב נתכוון שבנו יחזור שלם בגופו, והרי חזר ומחוייב לשלם נדרו, משא"כ לר' יוסי דס"ל דכשאמר שלום כוונתו אף מן הטומאה, ה"נ נתכוון האב אם יחזור בשלום היינו שיהיה טהור ולא יתקלקל, ולפי זה אינו מחוייב לשלם נדרו. [והר"ע ברטנורא כתב דאין הלכה כר' יוסי].

עוד סנסן אחד כתב לי ידידי הנ"ל בשם מרן שליט"א מעניני חנוכה. תלמיד אחד הופיע לפני מרן שליט"א שסיים ללמוד ששה סדרי משנה, ושאלו מרן שליט"א, אמור נא לי בכמה מקומות במשנה נזכרת תיבת "חנוכה". ואמר לו מרן אני אמנה לפניך את כל המקומות שמוזכר חנוכה במשנה.

[א] במסכת ביכורים הלכה א' משנה ו': מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא. [ב] בראש השנה פ"א משנה ג': על ששה חדשים השלוחים יוצאים וכו' כסליו מפני החנוכה. [ג] בתענית פ"ב משנה יו"ד: אין גוזרין תענית על הצבור בראש חדש בחנוכה ובפורים. [ד] במגילה פ"ג משנה ד': לכל מפסיקין בראש חודש בחנוכה, ובפורים. [ה] במגילה שם משנה

ו': בחנוכה בנשיאים וכו' [ו] במו"ק פ"ג משנה ח': בראשי חדשים בחנוכה ובפורים מענות ומטפחות. [ז] במסכת בבא קמא פ"ו משנה ו': הניח חנווני נרו מבחוץ החנווני חייב רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור.

והוסיף מרן שליט"א שישנו עוד מקום במשנה שמוזכר שם חנוכה, אמנם רק ברמז ולא במפורש, והוא במסכת תענית פ"ד משנה ד': כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד בשחרית וכו', ופי' הרע"ב יום שיש בו הלל כגון ימי חנוכה שיש בו הלל ואין בהם מוסף, אותן שבירושלים לא היו קורין שום פרשה בשחרית, ע"כ.

אידי שהבאתי לפניכם ציצים יקרים ונפלאים מתורתו של מרן שליט"א, אמרתי יכנס הבן אצל האב, ואספח הנה קושיא עצומה מאת בנו של רבינו, הלא הוא ידנ"פ הגאון רבי אברהם ישעיה קנייבסקי שליט"א בעל המחבר ספר "אשרי האיש" על הש"ס [וקבלתי קושיא זו מחובר לטהור אמרות אביו מרן שליט"א שנמסרו אלי מידידי הג"ר יצחק אוהב ציון כנ"ל] וכה דבריו:

הנה תנן במשנת חסידים (אבות פ"ב משנה ח') חמשה תלמידים היו לו לר' יוחנן בן זכאי ואלו הן, רבי אליעזר בן הורקנוס וכו', הוא היה מונה שבחן, ר"א בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טפה. ופירש"י בור סיד: דמיונו כהקיר בור מימיה, לפי שטוח בסיד כל סביביו ואין נבלעים מים, כך הוא לא שכח אפילו דבר אחד מכל מה שלמד, כמו הבור אחרי שסדו אותו בסיד שאינו מאבד טיפה, כי גם בדפנות אין המים נבלעים, ע"כ.

וצריך עיון גדול דבמסכת עבודה זרה דף מ"ו ע"ב איתא ר' אליעזר גמריה ואייקך ליה תלמודא ואתא ר"ע לאדכוריה וכו', ופירש"י נשתכחה הלכה מר"א [וסתם ר' אליעזר הוא ר"א בן הורקנוס כנודע, והי' רבו של רבי עקיבא שדן עמו בהלכה זו ובא להזכירו]. ואיך יתכן ששכח הלכה זו, והרי רבו ר' יוחנן העיד עליו שאינו שוכח דבר מתלמודו, ואין לתרץ שרק דבר אחד מתלמודו שכח, שהרי מלשון המשנה שאינו מאבד טיפה, ומפירוש הראשונים משמע דאפי' דבר אחד ממשנתו לא שכח, וצ"ע עד כאן קושית הגאון רבי אברהם ישעיה שליט"א.

מסכת חולין

ועתה ארשום איזה מאמרים יקרים מפום ממלל רברבן מורי ורבי הגאון האמיתי רבי חיים קנייבסקי שליט"א שקבלתי מידי"נ הג"ר יצחק אוהב ציון שליט"א ומובטחני שחובבי תורה ההוגים בספרי יחזיקו לי טובה ובעודה בכפם יבלעוה.

(א) בתהלים (קמ"ו ד') תצא רוחו ישוב לאדמתו, שאלו את פי רבינו שליט"א מה הכוונה ישוב "לאדמתו", בכינוי אליו, וכי האדמה שנקבר בו היא קנינו המיוחדת לו דייקא, הול"ל תצא רוחו ישוב "לאדמה". והשיב רבינו שליט"א דמבואר במדרש תנחומא (פרשת פקודי סי' ג') אחרי שדורש באריכות שהאדם הוא עולם קטן ודומה למשכן עיי"ש, איתא התם בהמשך דברי המדרש שלפני יצירת האדם המלאך מביא את הנשמה שעומד להכניסה בגוף העובר, והקב"ה מרצה אותה ואומר לה שהוא מכניסה בגוף זה, ואינה רוצה, וגוזר עליה שתכנס בעל כרחיה וכו', ואח"כ נוטלה המלאך ומראה לה גן עדן וגיהנם וכו', ומטייל עמו כל היום כולו וכו', ואיתא התם שהמלאך מראה לו מקום שהוא עתיד למות בו ומקום שהוא עתיד להקבר בו וכו', ע"כ עיי"ש. הרי מזה כי מקום הקבורה של האדם מוכן הוא לו מתחילת היצירה, וא"כ שפיר אמר הכתוב תצא רוחו ישוב "לאדמתו" היא אדמתו המיוחדת אליו, שכבר הראה המלאך אותה לו בתחילת יצירתו ששם עתיד הוא להקבר. ולכן נקט אדמתו בכינוי אליו, כי לו היא מזומנת עוד בטרם הולדו.

ונקיטנא בשיפולי גלימאי דרבינו הגאון שליט"א להוסיף עוד עפ"י דברי המדרש תנחומא בסוף הפיסקא הנ"ל, דבעת בריאת אדם הראשון התחיל הקב"ה לקבץ את גופו של אדם הראשון מארבע רוחות העולם כדי שלא תאמר ארץ מערב אין עפר גופך משלי, לא אקבלך. ולפיכך נטלו מארבע רוחות העולם כדי שבכל מקום שיפטר שתקבלו הארץ כמו שנאמר (בראשית ג' י"ט) כי עפר אתה ואל עפר תשוב, ע"כ.

ולפי זה דברי מרן שליט"א מבוארים באופן אחר קצת וביתר שאת, שהרי מכיון שהקב"ה בנה את גופו מעפר שבכל מקום, כדי שבכל מקום שימות תקלוט הארץ את גופו, א"כ בכל מקום שהוא נקבר שם הוא

"אדמתו", כי מעפר המקום שהוא צבר הקב"ה וברא גופו ממנו. ומובן שפיר שאמה"כ תצא רוחו ישוב "לאדמתו" בכינוי אליו, כי כך הכין מראש האב הרחמן ית"ש שתהא אדמת כל מקום קולטתו, ודו"ק.

[ואגב] אמרתי להוסיף פירוש נאה מהגאון החיד"א על הפסוקים הנ"ל (בתהלים קמ"ו), ועפ"י פירוש החיד"א יתיישב ג"כ מה שאמה"כ ישוב "לאדמתו" דייקא, וזה תוכן דבריו: דוד המלך אמר אל תבטחו בנדיבים וגו' תצא רוחו ישוב לאדמתו וגו', והכוונה, דהנה זה דרכם של גבאי צדקה הדופקים על פתחי נדיבים לצורך עניים או להחזקת תורה וכו', שהם פונים לנדיבי עם בעלי יכולת עתירי נכסין ומכבירים מילין על גודל המצוה ונחיצות הענין וכו'. והנדיב המאזין לדבריהם לפעמים יתעורר ויתחמם לבבו לתרום סכום גדול לצדקה, והגבאי צדקה יוצא הימנו שמח ומובטח כי עשה שליחותו וכאילו הכסף כבר מונח אצלו. לזאת אמר דוד המע"ה, אל תבטחו בנדיבים שהתעוררו מכח דבוריכם להבטיח סכום גדול לצדקה, והטעם כי האדם מזורב מחומר ורוח, החומר הוא גופו עפר מן האדמה שמושכו לרע, והרוח הוא הנשמה הטהורה שכל רצונה להטיב. והנה כאשר הנדיב מתעורר ומתחמם לבו לתרום לצדקה, מחמת שגברה נשמתו הוא החלק הרוחני, על גופו הגשמי, וגמר אומר לתת, וז"ש דוד המלך ע"ה אל תבטחו בנדיבים, שלא תהיו בטוחים במה שהבטיח הנדיב בעת אשר יחס לבבו, כי ההבטחה באה מחמת תגבורת רוחו היא הנשמה, אבל "תצא רוחו" יש לחוש שתסתלק ממנו התעוררות הבא מנשמתו "ישוב לאדמתו" ויחזור לגופו הגשמי, דהיינו שהגוף יגבר על הנשמה, ואז מי יודע אם יתן את אשר הבטיח "ביום ההוא אבדו עשתונותיו", כל מחשבותיו ורצונותיו אבדו, וכאילו לא אמר כלום. לכן אשרי שאל יעקב בעזרו וכו' ודו"ק כי נחמד הוא. ועפ"י זה א"ש ישוב "לאדמתו" בכינוי אליו, דהכוונה "תצא רוחו" כשתפוג התלהבות נשמתו ישוב "לאדמתו" להתגברות החומר שלו, ודו"ק.]

(ב) הגר"ח שליט"א נשאל על בחור ובתולה הרוצים להשתדך ושניהם נקראים בשם יונה [כנודע שאצל אחינו הספרדים שם יונה ישנו גם אצל הנקבות] אם ראוי לגמור השידוך ביניהם. והשיב, כי מצד הדין אין

איסור בכר, וגם לא הוזכר כזאת בצוואת ר"י החסיד אבל אין כדאי לעשות שידוך כזה מחמת המבואר בגמרא שבת דף ס"ז ע"ב הוא בשמה והיא בשמו [הבעל נקרא בשמה של אשתו, והיא נקראת בשם של בעלה] יש בו משום דרכי האמורי. ושאל א' מבאי ביתו את הגר"ח שהרי רש"י שם פירש הוא בשמה וכו' הוא ואשתו מחליפין שמוותיהן זה בזה בלילה משום ניחוש, וא"כ לפי פירש"י אין זה דומה לנדון דידן, שהרי כאן אינם מחליפין זה בזה ולא עושים כן משום ניחוש אלא ששם שוה. והשיב הגר"ח דאעפ"י שאין זה דומה לגמרי להתם, מ"מ עפ"י דברי הגמ' בשבת הנ"ל יש לחוש גם בעובדא זו.

ג) שאלו להגר"ח שליט"א על מה שמצינו בש"ס תנאים ואמוראים שנקראו בשם "מנחם", וקשה שהרי בתנ"ך מוזכר רק פעם אחת (במלכים ב' ט"ו א') ממלכי ישראל הרשעים היה מנחם בן גדי, ושם רשעים ירקב ולא מסקינן בשמייהו, והיאך נקרא מחכמי המשנה והתלמוד בשם כזה.

והשיב דבאמת נח ג"כ נקרא בשם מנחם כמבואר בחז"ל (ועי' בס' טעמא דקרא ס"פ בראשית), וא"כ נקראו חכמי המשנה והתלמוד ע"ש נח הצדיק, ששמו ג"כ מנחם, ודו"ק. [עי' מדרש ילקוט ס"פ בראשית רמז מ"ב ויולד בן, מפני מה לא אמרו בשמו כקין כמהללאל וכו', מלמד שמתושלח חכם גדול היה והיה מזהיר לאביו [של נח] שלא יקראנו בשמו שאנשי דור המבול מכשפים שמא יהרגוהו בכשפים, וכיון שנולד הוא קראו נח "ולאביו אמר קרא אותו מנחם" שהוא מנחם את דורו].

ד) שאלו את הגר"ח ע"ד הגמ' ברכות דף ג' ע"ב כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות וכו' ולכאורה מדוע הוצרך לכנור לעוררו משנתו. והלא התרנגול מתחיל לקרוא בחצות הלילה. (עי' מש"כ בזה הגר"ח בביאורו לפרק שירה רפ"ד בשם הזוה"ק) והשיב דדוד המלך ע"ה מלך בירושלים, וקיי"ל בב"ק דף פ"ב ע"ב דאין מגדלין תרנגולים בירושלים וכו', וע"כ הוצרך לכינור.

ה) בשעה שבחן הגר"ח תלמיד אחד שאלו היכן מוזכר במשנה דין יום או יומים שהוא מעת לעת. והשיבו שזה נמצא במסכת זבים פ"ד משנה ג'. ואח"כ שאלו היכן מוזכר דין יפת תואר מחוץ לגמרא באחת הבריות החיצונות, ואמר שזאת אינו מחוייב לדעת, והראה הגר"ח מקורו במס' שמחות פ"ז.

ו) אשה אחת מעוברת שטחה בקשתה לפני הרבנית אשת חבר הגר"ח שליט"א שהרופאים אומרים שהעובר שבמעיה הוא מונח בהיפוך וזקוקה לברכה. השיבה לה הרבנית דיש סגולה שהוולד יתהפך בחזרה, לבדוק שלא יהיו בביתה ספרים הפוכים. [והרבנית יעצה דבר זה כסגולה להפוך הוולד וידוע לי על אנשים שעשו זה והועיל להם], ואותה אשה לא שמעה נכון והלכה לביתה והפכה בחזרה כל הסירים (קדירות) שהיו מהופכים בביתה, כולל הסירים שבכלים של פסח וכו' והעמידתם ביושר, ולמחרת הלכה להרופא לביקורת, ואמר הרופא שהכל כשורה, והעובר נתהפך בחזרה. ובאה וסיפרה שהפכה את כל הסירים שבבית והעובר נתהפך, ואמרו לה שהרבנית אמרה להפוך את "הספרים" ולא את "הסירים", וכשסיפרו זאת לרבינו נהנה וחיך.

ובעקבות עובדא הנ"ל הראה הגר"ח את הגמ' הידועה בפסחים (דף מ"ד ע"א) א"ר יהודה אשה לא תלוש אלא במים שלנו, דרשה רב מתנה בפפוניא, למחר אייתו כולי עלמא חצבייהו ואתו לגביה, ואמרו ליה הב לן מיא, אמר להו אנא במיא דביתו אמינא, ולכאורה צ"ב בדברי הגמרא, חדא, מה משמיענו הגמ' בעובדא זו, דאנשי פפוניא היו עמי הארצות וטעו טעות בולטת כ"כ. ועוד קשה, איך יכלו לטעות בזה, והרי ידעו שבכל השנים שעברו לא לקחו מים ללישת המצות מהרב, ואיך היו המצות שלהן כשרות כל השנים עד עתה.

ואמר הגאון רבי ישראל סאלאנטער זי"ע שמעובדא זו למדנו מהו אמונת חכמים, שאם הרב אומר דבר, גם אם יש לך קושיא עליו, ואינך מבין אותו אתה מחוייב לציית למה שהרב אומר. (וכמו"כ אותה אשה תמימה הפכה לפי תומה את הסירים מחמת אמונת חכמים שבה, ונושעה).

(ז) שמעתי מבאי ביתו של מרן שליט"א: באחד הימים לפני זמן כביר הוזמן הגר"ח שליט"א להיות סנדק בברית מילה במקום אחד, ובשעה היעודה בא אחד מקרובי המשפחה של בעל הבית לבית מרן לקחתו במכונת אל הברית. ומיד כשנכנס הגר"ח אל המכונת וניסה הנהג להניע את רכבו לא נדלקה המכונת, וניסה הנהג שוב ושוב כמ"פ ולא נדלק. והיה הדבר פלא בעיניו כי המכונת היתה חדשה שיצאה זה מקרוב מבית החרושת, והכל פעל כהוגן עד עתה. והנה ברגע שיצא הגר"ח מהמכונת מיד הצליח הנהג להדליק את המכונת ולהניעו. וכשחזר הגר"ח לשבת במכונת שוב נכבה המכונת. ומשראה הגר"ח זאת ניגש לבעל המכונת ושאלו האם קנה מכונתו מכספי ריבית ר"ל. והוריד אותו אדם ראשו בבושה, והודה ואמר, קבלתי את המכונת מתנה מאת בני שהוא מרוויח כספו מריבית.

(ח) פ"א הוזמן הגר"ח לסנדקאות, ומשהגיע למקום הברית חלו עיכובים ונמשך הזמן ועדיין לא מלו את התינוק, עד שעברה השקיעה, ורצו למול את התינוק מיד סמוך לשקיעה, ואמר הגר"ח דכיון שעברה השקיעה לא יהי' הוא סנדק [דמוטב להמתין למחר]. והמוהל [א' מרבני הספרדים שליט"א] אמר להגר"ח שאצלם המנהג למול עד [סמוך] לצאת הכוכבים. אך הגר"ח אמר דכיון שעברה השקיעה לא נהוג למול, ולא רצה להיות הסנדק. ואח"כ נתברר שהולד הנמול היה ילד שנולד מחוץ לנישואין, ר"ל.

(ט) ראיתי בספר חשוקי חמד (והובא דבריו גם בספר והערב נא פ' בחקותי) להגאון רבי יצחק זילבערשטיין שליט"א אב"ד רמת אהרן, וכה דבריו: עובדא הוה במשולח אחד בן תורה שנקלע ללונדון ודפק על פתחי נדיבים לבקש תרומתם. כשהגיע לאחד הגבירים ישב הלה עם גמרא פתוחה והיה שקוע בלימודו. כשנכנס המשולח ושטח בקשתו, אמר לו הגביר הנני עסוק כעת בתוספות אחד מוקשה, והיה אם תאמר לי פשט על התוספות אתן לך על אתר טשעק על סך עשרת אלפים שטערלינג. המשולח הביט בתוספות ולא עלתה בידו לפענח את התוספות המוקשה. כמובן הגביר פטרו בסכום קטן כדרכו לתת לשאר המשולחים.

כשיצא המשולח מבית הגביר פגש בחוץ משולח אחר שאף הוא עמד להכנס אליו, המשולח הראשון סיפר לחבירו את כל אשר קרהו ואת פרשת הכסף שאמר הגביר לשקול על ידו אם יגיד לו פשט בתוספות המוקשה. ויעץ לחבירו, כי בטרם יכנס אל הגביר יקדים להתבונן בהתוספות הנ"ל, וגילה לו איזהו מקומן של התוספות שהגביר מתקשה בו עתה, ואמר לו מסתמא יציע גם לפניך שתגיד לו פשט בתוספות זה, ותוכל להרוויח עשרת אלפים.

המשולח השני שב על עקבותיו ונכנס לביהמ"ד סמוך ולמד היטב את הענין שבו עסוק הגביר. ומיד חזר ודפק על פתחו, ואכן הגביר פנה גם אליו וכמעשהו בראשון כן מעשהו בשני, הציע למשולח אם תגיד לי פירוש המתקבל על הדעת בדברי התוספות שהנני מתקשה בהם, ארשום לך על אתר טשעק על עשרת אלפים. המשולח פתח פיו ואמר לו פשט נאה שהוטב בעיני הגביר. ומיד קיים הבטחתו הוציא פנקס הטשעקים שלו וכתב לו טשעק על סך עשרת אלפים ל"ש כמו שהבטיח. המשולח יצא משם שש ושמה כי הצליח ד' דרכו.

אמנם אחרי שחזר לביתו בא"י החל לבו נוקפו, באמרו מי יודע אם אין כאן גניבת דעתו של הגביר, פן היתה דעתו של הגביר לבחון אותי אם אדע פשט בתוספות בלי שום הכנה מוקדמת. ואילו ידע כי המשולח הראשון גילה את אזני באיזה תוספות הוא מתקשה, ואני התכוננתי ולמדתי את הענין טרם הכנסי אליו, לא היה נותן לי סך עצום כזה, דלאו אדעתא דהכי נתכוין בנתינתו.

ובמבוכתו הציע המשולח את ספיקותיו ונקיפת לבו לפני הגר"י זילברשטיין שליט"א, והגר"י הלך והציע את השאלה לפני גיסו מרן הגר"ח שליט"א (הנהו תרי גיסי הם חתני דבי נשיאה הגאון שה"ת רבי יוסף ש. אלישיב שליט"א), והשיב לו הגר"ח שאין כאן גניבת דעת, אלא יש כאן סייעתא דשמיא, שמן השמים הזמינו לו שיגיע ברגע שיצא המשולח הראשון ויודיענו באיזה ענין הגביר מתקשה, וידע מה להשיבו, ומשמיא קא זכו ליה.

והביא הגר"ח ראייה מב' עובדות שהיו עם הגאון רבי יצחק אלחנן זי"ע אב"ד קאוונא, בצעירותו כשנתקבל לרב בקהלה וברכו לקבל עטרת הרבנות, לן בדרך באחד הכפרים במלון וכשביקש ספר ללמוד בו, לא היה

ברשות בעל המלון כי אם סידור דרך החיים (פסקי הלכות בקצרה מהגאון מליסא בעל חות דעת ז"ע) ולמד בו בהלכות קריאת התורה. ומשהגיע לעיר רבנותו נתעוררה שאלה בהלכות קריאת התורה, וידע הרב הצעיר איך לפסוק השאלה ממה שראה בלילה הקודם בדרך במלון בסידור דרך החיים.

ושוב פעם שנית אירע להגאון מקאוונא עובדא כזו. שלמד ענין אחד ועיין בדברי התוספות ומיד אח"כ נזדמן לו שנשאל באותו התוספות וידע להשיב על אתר. וזו סייעתא דשמיא שמן השמים הזמינו לו למצוא דברי חפץ דייקא אותו ענין שהיה נצרך לו מיד אח"כ. ומזה הביא הגר"ח ראי' דאותו משולח שפיר עבד שלקח את הכסף שהעניק לו הגביר, כי מן השמים סייעוהו להתכונן ולדעת להרצות לפניו פשט דברי התוספות.

ובהורמנא דמלכא אבוא אחר המלך ואען ואומר כי דברי מרן ראויים למי שאמרן. אמנם לענ"ד הם בנויים עפ"י מחשבתו דמרן דאיהו סבר שהגביר היה משתוקק כ"כ להבין פשט דברי התוספות עד שהיה מוכן לתת סכום עתק לאיש אשר ימלא תשוקתו ויאמר לו את כוונת התוס'. אמנם אני אומר כי לא זו כוונת הגביר ולא בעד ההשתוקקות להבין את התוספות רצה לשלם סכום גדול כזה, אלא שהגביר רצה לראות מי הוא ת"ח שכוחו גדול בלימוד היודע לענות על אתר במקום ששואלין אותו, וגלויים לפניו כל חמירא בתלמוד ובתוספות, וא"כ אולי יש כאן חשש גניבת דעת כי לא לזאת נתכוון הגביר שיגלו למשולח על איזה מדוכה הוא יושב, ובאיזה תוספות הוא רוצה להעמידו על כור הבחינה והוא יכין עצמו ויעיין בתוספות ואח"כ יענה. – ובסעודת שבת קודש אמרתי את מה שבלבבי למרן שליט"א, וחיין ואמר מאי איכפת לך שהגביר נתן להמשולח הכסף, ודפח"ח.

מסכת כריתות

ועתה קורא נעים הלא ידעת דרכי מקדם לחבב דברי ישראל החיים אתנו לאויושט"א, ואשר כל בית ישראל מחכה למוצא פיהם, לשמם ולזכרם תאות נפש וכל פיות אליהם פונים בצמאון גדול לקבל טיפה אחת מזה הים גדול ורחב ידים הנובעים כנהר שאינם פוסק. ולכן כמנהגי וכהרגלי בחלקים הקודמים הנני מעלה על הכתב את אשר קלטו אזני וראו עיני בהיותי מיסב על שולחנם של מלכים מאן מלכי רבנן, ה"ה מרן אביר הרועים שר התורה בדורינו רבי חיים קנייבסקי שליט"א, בסעודת ליל שב"ק פ' וארא העעל"ט, וזכיתי לקירבה יתירה והיה לי פתחון פה לפניו בכמה ענינים והסביר לי פנים באופן מיוחד בחיבה יתירה נודעת, וארשום איזה ענינים ששמענו מפה קדוש בסעודת שב"ק זו.

ואשנה ואשלש שוב את אשר כבר הזכרתי באחד החלקים הקודמים כי אודה לה' על כל תגמולוהי עלי שנתנני לחן ולחסד בעיני מרן שליט"א, וזכיתי לחיבה יתירה לפניו. וגם בביקורי זה ראיתי חסד ה' עמי, כי בהגיעי לאה"ק בעש"ק וארא נודעתי כי מרן שוהה בבית החולים מעיני הישועה, ונזדרזתי לשם לבקרו, וראיתי ס"ת שרוי בצער. ובעש"ק בבקר עדיין לא היה ידוע אם ישחררוהו לביתו לפני שב"ק. וב"ה כי בצהרי יום שישי נשלח לביתו, אך עדיין היה חלש, ומפני כן לא הלך לבהכנ"ס לעדערמאן הסמוך לביתו לתפילת מנחה ועשו מנין בביתו, וחשבתי כי הגם שהייתי קרוא ומוזמן לסעוד על שולחנו בשב"ק, מוטב שלא אטריח את מרן שבוודאי יש לו צורך המנוחה אחרי צאתו מבית החולים. אמנם כאשר שמעו בני ביתו ונכדיו כי הנני מהסס אם לבא לסעודה, הפצירו בי ואמרו אדרבה מרן מחכה לך ונהנה מאד כשאתה בא אליו, וב"ה זכיתי להשתתף ולאכול על שולחנו בשב"ק זה יחד עם בני חביבי הבחור המופלג אליהו יעקב גי"ו, וממש נהניתי והיה מעין עוה"ב. ומרן שליט"א על אף חולשתו השתעשע עמנו בשעשועין דאורייתא והיה בשמחה ובמאור פנים ללא שינוי כלל. ובהזדמנות זו הצעתי לפניו איזה שאלות וקצת מהם רשמתי כאן.

שאלתי את מרן על מה שכתוב בדברי חז"ל (בבא בתרא ק"י ע"א) הרוצה לישא אשה יבדוק באחיה, האם דבר זה נוהג גם במי שרוצה

ליקח בחור לבתו, האם עליו לבדוק באחים ובאחיות של הבחור. והשיב רבינו, לא, זה לא נאמר בחז"ל, ורק בנושא אשה אמרו בדיקה זו.

ועוד הוסיף מרן ואמר: גם ברוצה לישא אשה אין צורך שיבדוק אלא באח אחד, ולא בשאר האחים [כלומר שאם אח אחד שלה הגון, אין לו לחוש כששאר האחים אינם הגונים].

שאלתי את מרן האם נכון הדבר שאומרים משמיה, דהאידינא שהבנות מתחנכות בבתי חינוך כשרים ומקבלים חינוך טוב, אין להקפיד בשידוכין על אחיה של האשה. והשיב מרן, זה אינו אמת [והקפידא שייכא גם כהיום].

בסעודה זו שהיינו מסובים בה נוכח גם ידידי הרב גדלי' וויינבערגער נ"ו מראשי אגודת ישראל בניו יורק, סיפרתי למרן כי בקיץ הקרוב ב"ג מנחם אב תערוך אגודת ישראל את סיום הדף היומי המרכזי המסורתי בארה"ב באיצטדיון ענקי עצום מימדים בהשתתפות צבור הנאמד במאה אלף איש כ"י.

והוספתי כי מילתא דתמיהא היא שבסיום אדיר זה של הש"ס כולו שנלמד ע"י רבבות ישראל במשך שבע שנים לא יערכו סעודת סיום ואף לא יחלקו להמשתתפים שום מידי דמיזון, ואפילו חלת לחם לא נתנן למשתתפים בהסיום.

ונענה הר' גדלי' ואמר כי המארגנים היו רוצים לערוך סעודת סיום אלא שבעלי האיצטדיון אינם מניחים. ושאל מרן האם יחלקו לכה"פ מים להמשתתפים, וענה ר' גדלי' כי יחלקו צלוחיות מים להקהל העצום בעת הסיום.

[כשמעי] את שאילת מרן הנ"ל נזכרתי מעשה ששמעתי עליו לפני זמן רב, שבצעירותו בהיותו מלומדי כולל חזון איש היה דרכו בקדש לשבת על מקום אחד עשרות בשנים וללמוד בלי הפסק שעות הרבה, ומפעם לפעם היה קם ממקומו וניגש לברז המים ומברך ושותה מים וחוזר למקומו ולומד הלאה. ואח"כ נודע הדבר כי כאשר סיים מרן מסכת נהג לקום ממקומו ולשתות מים כדי לצאת יד"ח טעימה כל שהיא לכבוד הסיום שעשה. ומחמת גודל שקידתו ועמלו בתורה סיים מסכת אחר מסכת, ולכן

ראוהו מפעם לפעם ניגש אל הברז ושותה. וכן עשה בכל פעם שהיה מסיים מסכת, שותה מעט מים ויוצא חובת סעודת סיום, וממשיך בלימודו].

אמר לו מרן עדיף היה שיחלקו בסיום יין לקהל לשותות, ענה ר"ג ואמר כי בעלי האצטדיון לא יתנו רשות לחלק יין לקהל.

כשראיתי שהיה בדיחא דעתיה הרהבתי עוז ושאלתי, ידבר נא עבדך דבר באזני מורי ורבי, הנה סיום הדף היומי הנערך משבע שנים לשבע שנים בניו יארק הוא מאורע כביר ומרכזי בחיי היהדות בארה"ב, ומשתתפים בו כמאה אלף אנשים כ"י מסלטה ומשמנה של היהדות החרדית, על כן נחלה פני מרן שליט"א אולי יעשה נא למען הרבות כבוד שמים, ויטריח עצמו באלה מסעי לעלות ולבא וליראות ולהופיע בהדר גאונו במעמד הכביר הזה, וזה יהיה חיזוק עצום לרבבות אלפי ישראל, ועידוד רב להתמיד בתורה ולחבב את התורה על לומדיה, בראותם עד כמה מטריח עצמו מרן שליט"א ויוצא מחוץ לגדרו להשתתף במעמד כבוד התורה. ור' גדלי' הוסיף ואמר, אם יבא מרן למעמד הסיום יהי' מספר המשתתפים לכה"פ כפול דהיינו מאתים אלף איש.

והשיב מרן שליט"א, כבר קדמך אחד מגדולי התורה בארה"ב והציע לפני לבא לניו יורק רק למחצית השעה ולהשתתף באסיפה רבתי שמתכוננים לערוך אודות הטעלפונים הסעלולאריים המקולקלים המזיקים מאד ומכלים מנפש ועד בשר, והסביר לי עד כמה רבת התועלת בהשתתפותי בכינוס ההוא שיתקיים בקיץ הקרוב. והשבתי לו, אם יבא מורי חותני שליט"א לארה"ב גם אני אבא אחריו, כמובן שבזה נגמר כל הענין.

בסעודה זו נתכבדתי ע"י מרן שליט"א בברכת המזון, וכאשר נכדו משמשו הנאמן הרב גדליהו הוניגסבורג נ"י יצק את היין מהצנצנת לתוך הכוס לחש באזני ואמר לי דע לך כי היין הזה הוא משיירי הכוס ששתה מרן אתמול בליל שב"ק בשעה 2:00 כשסיים מרן שליט"א מסכת מנחות, ולצאת יד"ח סיום עביד יומא טבא לרבנן ושתה מעט יין.

ומדי דברי על סיום הש"ס שחתי למרן בענין סיום הש"ס של הדף היומי שהדבר תמוה שרגילין העולם לדלג את הסדרים זרעים וטהרות שאף הם בכלל הש"ס, ותמה מרן על כך מדוע מדלגין זאת. ואמרתי שניתן

לתקן ולהוסיף כל יום לסדר הדף היומי ללמוד משנה אחת מסדר זרעים טהרות, כך שבמשך שבע שנים יסיימו גם ב' סדרים אלו.

אח"כ התעניין מרן שליט"א ושאל ומה עושים העולם עם המסכתות קטנות, ואמרתי שיש המדלגים אותם. ותמה מאד וכי איזה סיום הוא זה שמדלגין את המסכתות הקטנות. אח"כ אמר אם כי גם לזה סיום יקרא, אבל סיום כהוגן לא הוי אלא א"כ מסיימים גם המסכתות קטנות.

מסכת בכורות

הנה אספרה לאחי כי זכיתי לשאת חן בעיני הגאון, ואחרי ביקורי הנ"ל סיפר לי ידידי הרה"ג ר' יצחק אהב ציון הי"ו ביום ג' תצא, וכן העידה לי הרבנית הצדקנית אשת חבר תליט"א בשם בעלה הגאון שאמר לה : בשב"ק הי' כאן ר' שמואל דוד פ"מ נ"י און "ס'איז געווען א שיינער שמועס, – שיינע זאכן" והביע רצונו ער זאל נאכאמאל קומען. [היתה שיחה תורנית נאה, דברים נאים – שיבא עוד לכאן (לסעוד עמנו).

א) תחת השיחים בעת הסעודה הצעתי לפני מרן היות שבשעה שאני מרצה שיעורי, הנני זקוק לפעמים לסבר אוזן שומעת של המקשיבים לקולי, לקרב את דברי חז"ל הק' אל השכל, והנני מספר לפניהם עובדא, ושאלתי האם מותר לספר מעשה שלא הי' כדי ללמוד מזה מוסר השכל (ואינני מודיעם שזה משל – כי באופן כזה נקלטים הדברים יותר, כשהם סבורים שזה מעשה שהיה) האם יש בזה חשש גניבת דעת או מיחזי כשיקרא, ועלי להמנע מזה, או לאו.

והצעתי לפניו שהגאון רש"ז אוירבאך זצ"ל הביא ראיה מספר תרומת הדשן שנודע ומפורסם שהשאלות שבספרו אינם מעשה שהיה, אלא הוא בעצמו המציא אותם, היכי תמצא אם יהי' שאלה כזו, ואח"כ כתב על השאלות שהמציא את תשובתו, והקורא בו סבור שזה מעשה שהיה,

הרי דשפיר דמי לייצר שאלות, אף שלא היו במציאות, וא"כ ה"נ כן הוא בעניינינו. אמנם הגאון לא ניחא ליה בדמיון זה, דהתרה"ד חיבר את השאלות, שאם יארע כך וכך, יהי' דינו כך וכך. משא"כ לספר סיפור בעלמא, מעשה שלא היה ולא נברא לא ניחא ליה.

והבאתי דוגמאות למרן שליט"א שמצינו כיו"ב בגמ' שאמרו רק לעורר, אף שאין האמת כך. ביומא דף כ"ג ע"א בעובדא דשני כהנים שהיו רצים ועולים בכבש וקדם אחד את חברו, ותקע לו השני סכין בלבו, ועמד ר' צדוק על רגליו ואמר על מי עלינו להביא קרבן על העיר או על העזרות וכו' וגעו כל העם בבכיה, ובגמ' שם בהמשך מבואר דבאמת אין כאן חיוב קרבן כלל, אלא שאמר כן כדי לעוררם לבכי ולתשובה.

וכן מה שאמרו ז"ל בבבא בתרא (דף ט"ו ע"א) איוב לא היה ולא נברא [ולפי זה ספר איוב אינו אלא משל] וכעין שאמרו בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר (סנהדרין דף ע"א) [אף שיש לחלק קצת דהתורה כתבה דאם יהי' כך וכך ידונו בו דין בן סורר ומורה, אך לפי מה שאמרו ז"ל דלא יתכן שיתקיימו כל התנאים, כגון הא דצריך שיהיו אביו ואמו שוים בקולם, ואם אשה יש לה קול עבה כאיש, היא סימן אילונית ואינה בת בנים, א"כ אינו במציאות שיהי' דין בן סורר ומורה לעולם].

[ואדון] בקרקע לפני מרן ואביא עוד ראייה נכונה מדברי הגאון בספר מעשי ה' בהקדמתו שכתב במפורש שכן דרך הדורש לפעמים להמציא מעשה שלא היה כדי שיהיו הדברים מתקבלים היטב על לב השומעים, וראה בליקוטי מהרצ"א להגה"ק בעל בני יששכר שהביאו בפ' ברכה, וכתב שם דבר נפלא על פי זה. הרי מפורש יוצא שמותר לעשות כן ואין בכך שום חשש].

וראה בשם הגדולים למרן החיד"א מערכת גדולים אות י' סי' ת"ב ד"ה מוהר"ר ישראל המכונה מוהר"ר איסרלאן "חיבר שו"ת תרומת הדשן ואינם הלכה למעשה רק הרב עצמו עלה ונסתפק, ופתח בתשובה, כ"כ הרב ש"ך יו"ד סי' קצ"ו ס"ק י"ט (ובדפוס ווילנא ס"ק כ') והרב בית שמואל אבן העזר סי' ק"ל ס"ק והרב שער אפרים סי' מ"ב ושאר אחרונים, ועיי"ש שהמהרשד"ם בתשובותיו מביא מרבו מהר"י טאיטצק שהיה מחשיב דברי מהר"א תרומת הדשן כדברי הרא"ש, ועיי"ש שהש"ך דן בדברי מהר"א

לחלוק על הב"ח משום שלא היה מעשה כך, אלא שחיבר השאלה מעצמו, עיי"ש היטב.

(ב) אחד שאל למרן שליט"א מי שלמד מסכתא במחשבה ובהרהור, ולא הוציא התיבות בשפתיו, האם יכול לעשות סיום מסכתא, והשיב מרן "א"כ יעשה גם את הסיום בהרהור", ודפח"ח.

[ועשיתי] כעין סמוכין לתשובתו הרמתה ממה שהביאו ספרי מוסר משל נאה לעורר לבב אנשים שהכל לפי העמל והמעשה, לפומא דעבידתא עבידן מטללתא, ומי שהוא בעל כשרון ויכול להשיג הרבה, ומתעצל, אינו בא בשכרו כמי שמתעמל אף שהשגתו פחותה. מעשה במלך אחד שבנה לעצמו ארמון מפואר שאין כמותו בעולם כולו, והשקיע בבנייתו אוצרות אדירים, וכשכבר עמד הבנין על תלו ומכונו, רצה לסייד ולצייר את כותלי ההיכל מקום מושב המלך על כסא מלכותו, וציוה לחפש אומנים הגדולים ביותר במלאכת הציור ובדקו ומצאו ארבע מומחים בעלי שם עולמי, וחלק לכל אחד מהם קיר אחד מארבעת כותלי הארמון, וציוה שכל אחד יצייר כותל אחד, והבטיח לכל אחד שכאשר יסיים מלאכת הקיר שלו וימצא חן בעיני המלך ישלם לו סכום אדיר מאוצר המלוכה, וקבע להם זמן כמה חדשים לגמור מלאכתם.

והנה שלשה ציירים השתדלו מיד במלאכתם והכינו מיני צבעים וכלים לסייד ולכייר בהם, והתחילו כל אחד בכותל שלו וטרחו ועמלו להוציא מתח"י כלילת יופי לפי ענין הבנאים.

והצייר הרביעי ישב בטל ואכל ושתה והתענג בתענוגים משולחן המלך ולא התחיל במלאכתו כלל, והאנשים סביבו המה ראו ותמהו ושאלו אותו מדוע אתה מתעצל ומתרפה במלאכתך הלא קרב ובא המועד שקבע לך המלך, ומה תענה ליום פקודה. והשיב הצייר אל תראו, הביטו וראו שהכל יהי' על צד היותר טוב, ומלאכתי תהי' נשלמת במועדה.

אך הזמן קרב ובא והצייר הרביעי לא עשה מאומה, ולא קם ולא זע להתחיל במלאכה רק אכל ושתה והתענג מפתבג המלך וטמן ידו בצלחת. וכשהגיע היום המוגבל הלך הצייר הרביעי העצל והביא מראה גדולה מזכוכית

מלוטשת וקבעה לכל אורך ורוחב הקיר שלו, ומכיון ששלשת הקירות היו מצויירים באופן נפלא נשקפו בתוך המראה המכסה את הקיר הרביעי כל הציורים הנפלאים שעמלו בהם שלשת הציירים.

וכשבא המלך וראה את מלאכת שלשת הציירים התפעל מאד ונשא חן בעיניו והניח על השולחן לכל אחד מהם צרור כסף ובו סכום אדיר ואבנים טובות ומרגליות העולה להון רב כהבטחתו. ומשראה את הכותל הרביעי ומה שעשה הצייר העצל, ציוה להביא מראה מלוטשת והניח את המראה נוכח שלשת צרורות הכסף של ג' הציירים, ואמר לצייר הרביעי העצל הנה שלמתי לך במראה שבו תראה את שלשת הצרורות ששלמתי להם, כשם שאתה ציירת לי את הקיר הרביעי ע"י המראה שבו משתקפים ג' הקירות שעמלו בהם אחרים. והנמשל מובן מאליו, דהכל לפי העמל והיגיעה. [וכעין זה השיב מרן אם למד בהרהור, יעשה סיום בהרהור].

ג) ואספרה בזה ענין נפלא, בעת שעסקתי בסיום כתיבת ספר תורה שהכנסתי לביהכנ"ס לעילוי נשמת הילד הנחמד יודא ב"ר נחמן קלצקי ע"ה הבאתי את הס"ת למרן שליט"א שיכתוב בו אות משמו וחיפש עד שמצא אות יו"ד, ומילא בדיו את האות יו"ד, והתפלאתי מאד מדוע כותב אות יו"ד דוקא, [ולא אות ח' הראשונה משמו כנהוג], ושאלתי למרן ע"ז והשיב לי שהוא מקפיד לכתוב אות יו"ד דייקא משום ששאר האותיות שמניח הסופר למלאותם בגמר כתיבת ס"ת יש בהם כבר צורת אות, והרי הם ככתובים כבר, רק אות יו"ד עדיין אין בה צורת אות כשמגישים אותה למלאותה, לכן הוא מעדיף לכתוב אות יו"ד דייקא כדי שיהא כותב אות בס"ת.

ועכשיו אגיד ולא אכחד כי נפלאותי מאד כששמעתי מידידי הרה"ג יצחק אוהב ציון שליט"א, שהגאון ר' אהרן ליב שטינמן שליט"א כשכותב אות בס"ת מדקדק לכתוב כל אות אחרת, מלבד את יו"ד שאינו כותב.

ותמהתי מאד כי למראה עין נראה כאילו יש כאן חילוקי דיעות בין שני הגאונים שליט"א מן הקצה אל הקצה, דמרן הגר"ח מדקדק לכתוב יו"ד דייקא והגראי"ל להיפוך. אך כשנודעתי פשר דבר אורו עיני,

כי הגראי"ל טעמו ונימוקו עמו, שהוא איטר יד, וישנה שאלה להלכה אם איטר יד יכול לכתוב אות בס"ת, ובאיזה יד, ולכן כדי שלא להכנס בספק זה הוא מדקדק שלא לכתוב אות יו"ד, כי כל שאר האותיות הם כבר צורת אות, ויכול לכתוב גם איטר יד, משא"כ אות יו"ד שעדיין אין לה צורת אות מונע מלכתוב. ומעתה נראה ונתבונן כי כל דרכיהם מדודים וספורים עפ"י ד"א של הלכה. דהגרח"ק הידר דוקא לכתוב אות יו"ד משום שהוא כותב ביד ימין ורצה לקיים כתיבת ס"ת, ואילו הגראי"ל שהוא איטר יד חיפש דוקא שלא לכתוב אות יוד, והמה צדקו יחדיו, ומזה תבין להעריך ולהוקיר דבריהם כי עמקו.

(ד) שאלה. ביום שאומרים תחנון וטעה הש"ץ ואמר קדיש אחר שמו"ע, האם ממשיכים לומר תחנון אחר קדיש, ואי נימא שאומרים תחנון אחר קדיש, האם צריך הש"ץ לומר קדיש עוד הפעם אחר תחנון. שמעתי בשם החזון איש שהורה בכי האי גוונא שלא לומר תחנון כלל, האם זה נכון.

תשובת מרן שליט"א: נכון (משום דתחנון אינו חובה אלא רשות) **עכ"ל מרן.**

[יסוד] הוראת מרן החזון איש זי"ע ואחריו מרן שליט"א עפ"י דברי הטור סי' קל"ב דאמירת תחנון רשות. ממילא כיון שאמרו חצי קדיש לא יאמרו תחנון אח"כ. אמנם פוסקי זמנינו דנו אם אחר אמירת חצי קדיש אמרו אח"כ תחנון, אם יש לומר פעם שנית חצי קדיש אחר תחנון, והעלו עפ"י דברי המטה משה (עמוד העבודה אות ר"ח) דהחצי קדיש הוא סימן לסיום התפלה בוודאי אין לומר שוב חצי קדיש, עיי"ש.

אך בשו"ת להורות נתן ח"ו סי' ז' העלה דיכול לומר חצי קדיש פעם שנית אחר אמירת תחנון. וטעמו ונימוקו עפ"י דברי הלבוש (או"ח סי' קל"ב ס"א) שכתב ואח"כ אומר הש"ץ חצי קדיש על פסוקי התחנה כדי להפסיק בינם ובין אשרי ולמנצח. והוא ע"ד שכתב הראב"ד המובא בשבלי הלקט "וקדיש אחר אומר אחרי סיום כל התפלה שהוא מצוה בפני עצמה, ואינו מתחבר עם מה שיאמר אחריה, וכיון שתחנון הוא סיום מצות תפלה, וכמש"כ הבית

יוסף שהוא כעין תפלה אריכתא, א"כ צריך לומר קדיש כשמסיים התחנון, ואע"ג שאמר כבר אחר שמונה עשרה".

ועי' בסמ"ע חו"מ הלכות אבידה ומציאה סי' רס"ז סק"ד, לענין מה שיש מכריזין בבתי כנסיות אבידה קודם למנצח, דסדר קדושה דשחרית הוא ענין בפני עצמו, כמו מעריב למנחה, ומדאחר הקדיש דנפילת אפים מתחיל סדר לכן חוזרים ואומרים אשרי, עיי"ש. הרי דאשרי הוא ענין חדש לגמרי וא"כ ראוי לומר קדיש אחר תחנון, שהוא גמר סדר הקודם והתחלת סדר חדש, ויש להרחיב בזה, ועוד חזון למועד בעזה"ת.

(ומענין) לענין באותו ענין כשאנו עוסקים בלשונו הזהב של מרן הגר"ח דאמירת תחנון רשות. ראוי להתבונן במנהג החסידים לומר קדיש אחר שמו"ע אם יש באותו יום יארציט של צדיק אחד, ותמכו יסודותם על דברי הטור הנ"ל דכיון דאמירת תחנון רשות ע"כ נקל הוא לבטלו.

ויש שהוסיפו לזה עפ"י דברי השלה"ק, האדם שמתוודה בשפתיו ולבו בל עמו, לא די שהוידוי מועיל אלא שעבירה היא בידו, שעושה חוכא וטלולא מענין מחילת עוונות. ופירש בזה השלה"ק על חטא שחטאנו לפניך "בוידוי פה" שאנו מבקשים שהשי"ת ימחול לנו על החטא שהתוודינו לפניו בפה בלבד בלא לב.

וכבר הבאנו בשדה ברכה עמ"ס ברכות דף ה' ע"ב דבריו הנוראים של היערות דבש על הגמרא שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם ויצא טורפין לו תפלתו בפניו שנאמר וכו', שפירשו שנים הם הנשמה והגוף שנכנסו להתפלל, וקדם אחד מהם ויצא כלומר שבאמצע התפלה נסתלקה הנשמה מהתפלה, ומחשבתו משוטטת בשאר ענינים, ונשאר אחד בלבד הוא הגוף ששפתיו נעות בלי מחשבה וכוונה, ואינו מכוון עוד בתפלתו, טורפין לו תפלתו בפניו וכו'. ולפי כל הנ"ל אין זה תימה שהקילו כ"כ באמירת תחנון.

ובלהורות נתן דן עפ"י דברי הבית יוסף דאין להפסיק בדיבור בין תפלת שמו"ע לתחנון, דכולה כעין תפלה. וכן פסק בשו"ע סעיף א'. אמנם הא"י רבה שם סק"א העלה שאם עבר ודיבר אין בכך כלום, ורשאי לנפול על פניו אלא שאין אמירת התחנון שלו מקובלת כ"כ. וכ"כ בעולת תמיד סק"ב עיי"ש.

והלהורות נתן לחדש יצא דיש לדון דאמירת קדיש בין התפלה לתחנון גרע מהפסקה בדיבור בעלמא, דקדיש מורה שהוא סיום התפלה, ע"כ מקרי הפסק גמור, בין שמו"ע לתחנון. אולם עומד לנגדנו לעומת זה, מה שכתב ה"טו"ז יור"ד סי' שע"ו ס"ק ב' בשם הרוקח שאין אומרים תחנון בבית האבל, הרי בהדיא דאפי' לא אמרו אותו אחר שמונה עשרה אומרים אותו אחר גמר התפלה [שכתב דדוקא בבית האבל אין אומרים אותו]. אמנם ה"טו"ז באו"ח סי' קל"א ס"ק ט' כתב כהאי גוונא דלא יאמרוהו אחר התפלה כיון שלא אמרו אחר שמונה עשרה בבית האבל.

ולחלק יצא (הלהורות נתן) דיש הבדל בין מה שאין אומרים אותו בבית האבל, לאם שכחו ולא אמרו אחר שמו"ע, דדוקא בבית האבל שכבר נפטרו מלומר אחר תפלת י"ח, שוב לא יתחייב לאמרו אח"כ, אבל לא משום הפסק. וממילא בשכח ואמר קדיש שלא נפטר מלאומרו, אין לבטל אמירתו משום הפסק הקדיש, דכיון דמעיקרא חל החיוב לאומרו לא נעקר החיוב ע"י טעות, וזכר לדבר הוא דאמרו (מנחות מ"ט ע"א) עקירה בטעות לא היא עקירה, א"כ ה"נ דאמירת קדיש כדי להפסיק התפלה היה בטעות, כי הש"צ הי' סבור שביום זה אין לומר תחנון, א"כ אין זה בגדר הפסקה, ושפיר אומרים תחנון, אף שאמר קדיש.

ולענין דינא יש בזה דיעות שונות, ויש לצרף לכאן מה שנודע אצל תלמידי רבינו הקדוש מסאטמאר זי"ע שאירע פעם שהש"ץ אמר קדיש אחר שמו"ע משום שאמרו לו שיש יארציט של צדיק ואין אומרים תחנון, אמנם רבינו הי' מדקדק לומר תחנון גם ביארציט של צדיק כנודע [מלבד ביארציט של צדיק שערכו בבית מדרשו סיום משניות וסעודת מצוה שאז לא אמרו תחנון בבית מדרשו] והקפיד רבינו וציוה לומר תחנון אחר חצי קדיש. ובהליכות שלמה כתוב, פעם נזכרו בשעת קריאת התורה ששכחו ולא אמרו תחנון, וציוה לומר תחנון אחר קריאת התורה. (ויש לציין להא דאיתא בגמ' ב"מ נ"ט ע"ב אימא שלום דביתיה דרבי אליעזר אחתיה דר' גמליאל הואי מההוא מעשה ואילך לא הוי שבקיה לי' לר' אליעזר למיפל על אפיה, עיי"ש גדול כוחו של אמירת תחנון של רבי אליעזר).

ה) במגילה (מגילה דף י"ג ע"א) כל המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. צ"ע אי יש דין כיבוד אב בזה. ומה הדין לגבי זקינו, אם יש דין כיבוד אב ואם בזקינו של זה שגידלו.

תשובת מרן: ראוי לכבדו מצד הכרת טובה, עכ"ל.

•

ועי' ברמ"א (חומ"מ סי' רמ"ז סק"ג) שהביא מהשבות יעקב שכשאמר נכסי לבני והיה לו בן אשתו יתום שגדלו בתוך ביתו, צ"ע אם יורש עם שאר היורשים כיון דחשוב כאילו ילדו, ונשאר בצ"ע עיי"ש.

ועי' שו"ת חת"ס (חאהע"ז ח"א סי' ע"ו ובחאו"ח סי' קס"ז) שכתב דכשמת האב שגדלו אינו יכול לומר קדיש ולדחות אבליים אחרים. אולם באפיקי מגינים (סי' קל"א סק"ג) הביא דמשו"ת הרמ"א סי' קי"ח משמע שקדיש אחד יכול לדחות שאר אבליים ולאומרו.

וכוונת מרן שליט"א כנראה לדברי רבינו בחיי בחובת הלבבות שער הבחינה בהקדמה שם שהאריך להוכיח את הבריות שהם כעוורים שאינם מכירים טובות הבורא עליהם, ולקרב אל השכל הביא משל לתינוק שמצאו איש א' מאנשי החסד במדבר וחמל עליו ואספו אל ביתו וגדלו והאכילו והלבישו מה גודל הכרת הטוב שעל התינוק להראות כלפי מטיבו ואיש חסדו הטוב של התינוק אחרי שיגדל ויהיה לאיש, עיי"ש תוכחת מוסרו הנוקב ויורד חדרי בטן. ובני הבחור המופלג אליהו יעקב נ"י העיר שמרן שליט"א הביא כעין זה בספרו אורחות יושר.

ו) הרמב"ן קידושין ל"א כתב דתני ושייר, במ"ע שהזמן גרמא שייר תפילין. ובמצות עשה שלא הזמן גרמא שייר ספירת העומר, עיי"ש.

ותמוה מאד דהא ספירת העומר הוי מ"ע שהזמן ג' כמבואר ברמב"ם, ועיי' במג"א סי' תפ"ט.

לשון מרן: ס"ל דספירת העומר אין הזמן גרמא אלא העומר ושתי הלחם גורמין, עכ"ל. לכאורה יש לומר דכיון שאם שכח בלילה עדיין יכול לספור ביום [בלא ברכה] ולא אבד החשבון, א"כ אין זה כמ"ע שהזמן ג', עכ"ל.

ועי' בשו"ת אבני נזר או"ח סי' שפ"ד דמתרץ דברי הרמב"ן דעומר לא תלתה תורה בזמן עצמו שמקריבים בו את העומר אלא ממחרת השבת, א"כ אין הזמן ט"ז בניסן הגורם, וא"ת מ"מ זמן השבת הוא ט"ו בניסן גורם, הלא כל מצוה "השבת" נשים חייבות – פסח – מצה ומרור, וגם לספר ביצי"מ כתב החינוך דנשים חייבות, וא"כ גם העומר שתלוי בשבת דהיינו בא' דפסח יהי' כמותם לחייב נשים, ודו"ק.

ז) מהו איסור נטיעת אילן במקדש, האם הוא דוקא אילן או אפילו גרעין, ואת"ל דוקא אילן ממש מה יהי' שיעורו.

תשובת מרן שליט"א: "רק עץ בולט כמש"כ רמב"ם פ"א מהלכות בית הבחירה הלכה ז'". עכ"ל.

•

[כוונת מרן שליט"א למה שכתב הרמב"ם בלשונו הזהב וז"ל, ואין בונין בו עץ בולט כלל וכו'. ועי' בנושאי כליו של הרמב"ם ז"ל דהילפותא הוא מדכתיב לא תטע לך אשרה "כל עץ" דמשמעו שמלבד איסור נטיעת עץ במקדש, יש איסור גם על עץ בעלמא הבולט מהבנין (אפי' עץ יבש שאינו צומח).

והראב"ד ז"ל בהשגות שם נחלק על הרמב"ם ומביא ראיות מלשכת כה"ג דשל עץ היתה, וכן בשמחת בית השואבה היו מקיפין את כל העזרה בגזוטטורות של עץ, הרי שהי' שם עץ בולט בעזרה. וכתב הראב"ד לחלק דהאיסור הוא דייקא משער ניקנור ולפנים, דכתיב אצל מקדש ד' אלקיר, אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר לבנות עץ בולט.

והכסף משנה שם רצה ליישב שיטת הרמב"ם ז"ל ולדחות הראיות שהביא הראב"ד דלשכת כה"ג לא היתה קבועה בבנין עיי"ש. וכן בשמחת בית השואבה לשעתה היתה, ואחרי החג פירקוהו עיי"ש. [ובה' ע"ז פ"ו תירץ הראב"ד עצמו קושיתו הנ"ל כמש"כ בכס"מ כאן].

והנה ראוי להביא כאן מה שכתב הרמב"ם בהלכות עבודת כוכבים פ"ו, דבהלכה ט' כתב הנוטע אילן אצל המזבח או בכל העזרה וכו' הרי זה

לוקה. ובהלכה יו"ד כתב: אסור לעשות אכסדראות של עץ במקדש אעפ"י שהוא בבנין ואינו עץ נטוע הרחקה יתירה היא שנאמר כל עץ. מבואר מזה דנטיעת אילן הצומח במקדש בין אילן מאכל ובין אילן סרק הוא בלא תעשה ולוקין עליו, אבל בנין של עץ יבש שאינו צומח הוא רק הרחקה ואין לוקין עליו, בין והתבונן.

ובמנחת חינוך (מצוה רצ"ב) פשיטא ליה דאין חילוק בין נוטע אילן או לזורע גרעין של אילן במקדש, וחייב על נטיעת הגרעין מיד בשעת נטיעתו, וא"צ קליטה. ואפשר דהמנ"ח למד כן מהקרא דכתיב לא תטע לך, דמשמע דהלאו הוא על עצם הנטיעה, ואין חילוק אם נקלט הזרע אח"כ או לא, ודו"ק.

ויש שרצו ללמוד מכאן איסור לנטוע אילנות בבית הכנסת מדרבנן, דומיא דמקדש, ודנו בזה הרבה בתשובות האחרונים להלכה ולמעשה, אי ש"ד לנטוע אילנות לנוי בחצר ביהכנ"ס, והגאון ר"ע אייגר בגליון על השו"ע הלכות ביהכנ"ס (או"ח סי' ק"נ) הביא דעת הגר"ד עראמה על הרמב"ם פ"ו מהלכות ע"ז לאסור נטיעת עצים בבית הכנסת.

ונביא בקצרה שיטות איזה מגדולי האחרונים, בשו"ת מהר"ם שי"ק חאו"ח (סי' ע"ח וע"ט) העלה לאסור נטיעת אילן ע"י ביהכנ"ס. [כידוע בזמנו הרימו הנעאלאגן ראש לשנות מנהגי ונימוסי יהדות, בפרט במנהגי התפלות וביהכנ"ס, והיה בנטיעות אילנות אחד מנימוסי הגויים שרצו להתדמות אליהם, ומלבד איסור נטיעת אילן קם המהר"ם שיק לגדור פירצות המתחדשים ודו"ק, כתבתי להערה בעלמא] וכ"כ בשו"ת מחזה אברהם ח"א סי' כ"ט ובשו"ת איוה דוד סי' קכ"ד ס"ק ב'.

[וראה בקובץ כרם שלמה (שנה ח' קו' ב" עמוד כ"ב כ"ג) תשובת הגה"ק מקאזיגלאו זצ"ל שהעלה לאסור, עיי"ש. וכ"כ בתורת חיים להגר"ח סופר או"ח סי' ק"נ עיי"ש].

אמנם מדברי כמה מהאחרונים יוצא להתיר נטיעת אילנות סביב ביהכנ"ס, וראה מה שהביא המגן אברהם (סי' קנ"ד ס"ק א') לענין הדין דבתים וחצרות שמתפללין אימתי יש להם קדושת ביהכנ"ס, בשם מהרי"ט דגן ופרדס ואיצטבא שסביב ביהכנ"ס אעפ"י שפתוחים לביהכנ"ס אין בה דין קדושה.

עכ"פ מבואר דכל הנדון הוא אם יש להם דין קדושה אם לאו [יע"ש שחילק דאם פתוח נגד ההיכל יש להחמיר] אבל אין שום פקפוק על הגן והפרדס סביב ביהכנ"ס משום נטיעת אילן סמוך לביהכנ"ס, וזה דלא כדעת הגר"ד עראמה שהביא הגרעק"א באו"ח סי' ק"נ. אך בצור יעקב (סי' קי"ט) כתב דמהמג"א אין ראיה נגד הגר"ד עראמה, דאפשר מיירי בגן שהאילנות שבו הם בצד השני הרחק מביהכנ"ס, ולא נכנסו בגדר נוטע אילן סמוך לביהכנ"ס. והגאון הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ח"ב סי' י"ד) כתב דאין לנו לבדות מלבנו איסורים שלא נמצאו בתלמוד, ואם היה בזה זכר למקדש, א"כ יאסר לבנות קירות ביהכנ"ס מעץ, וכן לעשות ספסלאות מעץ, דכל זה בכלל לא תטע וגו' כל עץ כמ"ש הרמב"ם.

אמנם דברי הנציב שכתב דלעשות ספסלאות מעץ היה אסור אינם מובנים, שהרי הגר"ד עראמה בעצמו האוסר נטיעת עץ אצל ביהכנ"ס מסיים אבל אכסדראות של עץ דאפי' במקדש אינם אלא מדרבנן משום גזירה מותר בביהכנ"ס וצ"ע].

באותו מעמד סיפר לי הג"ר אברהם ישעי' כי אביו מרן שליט"א נוהג לומר תיבות אל מלך נאמן לפני קריאת שמע, אפילו כשהוא מתפלל בצבור ואמר לי ששאל ממנו טעם שהוא נוהג כן, והשיב כי חושש שמא לא ישמע מהש"ץ כשמסיים שנית ד' אלקיכם אמת, לכן אומר גם בצבור אל מלך נאמן, להשלים רמ"ח תיבות בק"ש.

[אמר] המחבר, נקיטנא בשיפולי גלימאי כי דברי מרן תורה שלימה הם, הנה בשו"ע ה' ק"ש סי' ס"א איתא, בקריאת שמע יש רמ"ה תיבות, וכדי להשלים רמ"ח נגד אבריו של אדם מסיים ש"ץ ד' אלקיכם אמת, וחוזר ואומר בקול רם ד' אלקיכם אמת. ואם הוא קורא ביחיד יכוון וכו', וכתב הרמ"א בהג"ה, ויש שכתבו דכל הקורא ק"ש ביחיד יאמר קל מלך נאמן, וכן נוהגין. הרי כי הרמ"א פוסק דבציבור מוציא הש"ץ את הקהל כשכופל ד' אלקיכם אמת, להשלים רמ"ח תיבות וביחיד אומר קל מלך נאמן, וכן נדפס בסידורים (ביחיד אומר קל מלך נאמן).

אמנם בשערי תשובה שם הביא מ"ש החיד"א בברכי יוסף בשם האריז"ל דגם ביחיד יכפול ד' אלקיכם אמת, ועי' בשו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' כ"ח שהביא שכן נהג הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז זי"ע, לכפול ד'

אלקיכם אמת. וראה בברכ"י הנ"ל שהביא סמוכין לכך דשפיר דמי לכפול ד' אלקיכם אמת ביחיד מדברי הירושלמי וכן הסכימו הב"ח והפר"ח כדברי הירושלמי.

אמנם רבינו נוהג כשיטת הרמ"א דביחיד אינו אומר ד' אלקיכם אמת, אלא אומר קל מלך נאמן וכמו שנדפס בסידורים, ובנוסף לזה אומר כן גם בצבור, מחשש שלא ישמע מפי הש"ץ כשכופל ג' תיבות אלו.

ושלא תתמה הרי יש כאן יותר מרמ"ח תיבות, דכשכופל קל מלך נאמן נשלמו ג' תיבות החסרות לתשלום רמ"ח, וכששומע מפי הש"ץ שכופל ד' אלקיכם אמת הרי יש כאן רנ"א תיבות. ראשית, יתכן שמרן אינו מכוון לצאת בכפל הש"ץ תיבות ד' אלקיכם אמת, ושנית הרי מבואר ברמ"א סי' רס"ג דריבוי המספר אינו מבטל הכוונה [עיי"ש ברמ"א ס"א דמדליקין ב' נרות כנגד זכור ושמור, ויכולין להוסיף ולהדליק ג' או ד' נרות כי יכולין להוסיף על דבר המכוון נגד דבר אחר ובלבד שלא יפחות].

ואגב, אעורר בזה מה שכתבו האחרונים דמי שעומד באמצע ק"ש, והש"ץ מסיים ד' אלקיכם אמת, העצה היעוצה שישתוק ויכוון כשכופל הש"ץ ד' אלקיכם אמת ומצטרף לו שמיעת תיבות אלו מהש"ץ, אף שעדיין לא הגיע לשם, ועודנו באמצע פ' ק"ש, אין זה נחשב כהפסק, דשומע כעונה הוא רק לענין לצאת יד"ח אבל לא לענין שיהא נחשב כהפסק, [כ"כ בס' מטה יהודה למהר"י עייאש בליקוטי או"ח סי' ס', וכ"כ במאמר מרדכי ושאר אחרונים].

ובדרך זה כתבו בשם הרה"ק הרבי ר' בער המגיד ממעזריטש זי"ע לבאר מה שהביאו התוס' ברכות דף כ"א ע"ב ד"ה עד דברי רש"י ז"ל בפ' לולב הגזול (דף ל"ח ע"ב) דמי שעומד באמצע תפלת לחש והש"ץ התחיל חזרת התפילה ומגיע לקדושה, לא יאמר עמו קדושה דהוי הפסק אלא ישתוק ויכוון ויצא באמירת קדושה מהש"ץ, דשומע כעונה. ור"ת והר"י נחלקו על רש"י, דממנ"פ אם שומע כעונה ויוצא באמירת קדושה כאילו אמרו בעצמו, א"כ הוי הפסק באמצע שמונה עשרה. וסיימו התוס' דנהגו העולם כרש"י לשתוק ולשמוע, וגדול המנהג (ועיי' בטוש"ע או"ח סי' ק"ד). ואמר הרבי ר' בער ליישב קושיית הר"ת והר"י ולתרץ מנהג העולם, עפ"י מה דאמרינן (קידושין דף מ' ע"א) מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, מחשבה

רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה. ומעתה זה העומד באמצע תפלת לחש, ומתכוון לצאת אמירת קדושה מהש"ץ, אמרינן דלגבי יציאת יד"ח קדושה דהוי מחשבה טובה, שומע כעונה, אבל כלפי שיחשב הפסק באמצע שמונה עשרה, דהוי מחשבה רעה, לא אמרינן שומע כעונה, דלגבי הפסק אם נאמר שומע כעונה הוי כמחשבה רעה, ואין הקב"ה מצרפה למעשה, עכ"ד הרבי ר' בער זי"ע, והבן.

ולא אוכל לעצור בעד עטי מלהעלות עלי גליון את רשמי מה שראיתי ושמעתי באותם שעות של קורת רוח בהיותי משובתי שבת ומאוכלי שולחן המלך מאן מלכי רבנן מרן שליט"א.

בענוותנותו הגדולה כיבדני בברכת הזימון, ונענה ואמר לי בנועם שפתי כי זה מגיע לי [ס'קומט איין] ואני טענתי, שאין מגיע לי דבר [ס'קומט מיר גארנישט] וכמובן שלא סירבתי [כמבואר בשו"ע שמי שנותנין לו כוס של ברכה אין לו לסרב, ומקורו בש"ס ברכות (דף נ"ה ע"א). ואחר שאמרתי את נוסח היהי רצון שמברך האורח לבעה"ב אחר בהמ"ז (שהוא הנוסח המובא בגמ' ברכות (דף מ"ו ע"א) ונפסק להלכה בשו"ע הל' בהמ"ז (סי' ר"א ס"א) אמרתי למרן שליט"א הנה אני אמרתי את הנוסח שתיקנו חז"ל, בשגם אין אתנו יודע עד מה כשברכתי את מרו "ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר", כיצד תתייחס תפלה זו למרן שליט"א, וכי איזה נכסים יש לו שיהיו קרובים לעיר – ולא רחוקים מהעיר, והשיב לי מרן הספרים שלי הם הרכוש שלי.

הצעתי לפני מרן בדבר מה שיש מקומות שנוהגין לשלוח את הכהנים לחוץ לפני קריאת התורה, כדי שיוכלו לקרוא ישראל במקום כהן, ובפרט בימים טובים נוהגין כן בכמה בתכנ"ס ובתימ"ד, ואמרתי לו כי הגה"ק בעל מנחת אלעזר זי"ע היה אומר שמותר לו לקרוא ישראל אפי' כשהכהן בביהמ"ד ונימוקו עמו ביהמ"ד שייך לי, ואני רשאי לקרוא לתורה למי שאני חפץ. (וראה בשו"ת מנחת אלעזר ח"ד סי' נ"ט שהביא בשם הרה"ק מוהר"ר יצחק אייזיק מזידיטשוב זי"ע שהיה דרכו לקרות לתורה בביהמ"ד שלו לאדם חשוב ישראל במקום כהן, אף כשהיו כהנים בביהמ"ד, והגיד טעמו כי זה לא נאמר לחיובא רק בביהמ"ד של

הקהל, דכל אחד יש לו חלק בה גם לכהן, והוא קודם לכל דבר שבקדושה, משא"כ בביהמ"ד ששייך לו (להרה"ק מזידיטשויב) מי ביקש מהכהנים לקחם את העלויות במקום שהוא צריך לכבד ת"ח חשובים ואדעתא דהכי לא יכניסם לביהמ"ד שלו, עיי"ש).

לעומת זאת הצעתי, מה שנודע שהגה"ק מהר"י ט"ב מסאטמאר זי"ע לא היה מניח לבקש מהכהנים שימחלו ויצאו מביהמ"ד, [ועי' מ"ש בשו"ת דברי יואל חאו"ח סי' קנ"ד ועי' בענין זה שו"ת חת"ס או"ח סי' כ"ד, כת"ס סי' ל"ו ובשו"ת מהר"ם שיק סי' ס'].
וגם הצעתי למרן שליט"א מה שסיפר לי בני היקר הרב שמעון יואל שליט"א כי בימי החג נקרא לביהמ"ד אחד שלא הי' להם כהן, שיבא ויעלה לדוכן לברכם בברכת כהנים, אך בשעת קריאת התורה שלחו אותו החוצה, כדי שיכבדו לישראל בעליה הראשונה השייכת לכהן. וזה נראה קצת כחוכא וטלולא, דמזמינים כהן שיבא לברכם ברכת כהנים, ואינם רוצים לכבדו בעליה בתורת כהן.

והשיב לי מרן שליט"א כי החזון איש לא היה מניח לשלח לחוץ את הכהנים.

בסעודת שב"ק ראיתי שמרן שליט"א אומר הרבה זמירות באמצע הסעודה, ואפילו את הזמרה רבון עלם ועלמאי שמעתי מזמור, אך לא הוציא את השם להדיא רק אמר השם, קה, ולא שאלתיהו הטעם שאינו מוציא השם בהדיא.

[ואגב] הנני לעורר בזה מה שראיתי כי מנהג העולם כשמזמרים הזמירות בסעודת שב"ק, ואומרים הפיוטים לפי קצב הניגון ומשקלו, לפעמים יוצא שכופלים פיסקא אחת פעמיים, ונמצא שחוזרים השם ב' פעמים, כגון בפסקא המתחלת אלקא די ליה יקר ורבותא, לפי איזה ניגונים מזמרים קטע זה פעמיים, ונמצא שחוזר השם פעם שנית ללא צורך, והמדקדקים נזהרים לומר בפעם הב' אלקא בקו"ף, ויש ליזהר בזה].

ומהרה"ג ר' נתן איינפעלד שליט"א שמעתי מהנהגות הגה"ק בעל קהלות יעקב זי"ע, שהיה רגיל לעשן סיגריות. אך שלש פעמים בימי חייו הפסיק מלעשן לתקופת זמן. בפעם הראשונה זה היה בתקופת השואה, שקיבל על עצמו לעשות דבר להשתתף בצערן וצרתן של ישראל שנעקדו עקד"ה, ואמר כך: אם אני אוכל עדיין אין זה מספיק להראות השתתפות בצערן של ישראל, שהרי שמא אין לי מה לאכול. אבל לעשן, יש בידי לעשן ואני מתנזר מכך להשתתף בצערן של אחינו בני ישראל הנתונים בצרה ובשביה.

שנית, בשנת השמיטה נמנע מלהעלות עשן, משום חשש אולי יש בסיגריות ובנייר המדבק איזה חומר שיש בו חשש שביעית.

בפעם השלישית, פעם נתנו לו סגירא "קענט" אמריקאית. ואמר כי מרגיש בו ריח של יין נסך, ואמר לי הג"ר אברהם ישעי' שליט"א כי אח"כ נתוודע להם שהאמת הוא כן שהי' בו איזה תערובת מיין נסך.

עוד סיפר לי הג"ר נתן איינפעלד הנ"ל, גביר אחד רצה מאד להכנס עם הגאון רבי חיים שליט"א בשותפות יששכר וזבולון, והפציר מאד שיסכים לקבל הימנו מיליאן דאלר לשנה, בחלק הזבולון שלו. ומיאן מרן שליט"א לעשות עמו שותפות זה.

[הגם] שמבואר בדברי הקדמונים כי הזבולון אינו לוקח מחצית שכרו מחלק היששכר, אלא שניהם מקבלים שכר שלם בעמלם, וכ"כ באוה"ח הק' פ' יוחי ובעוד מקומות, עם כל זאת מיאן מרן שליט"א בכך].

כשלמד מרן שליט"א בכולל חזון איש, שאלו פעם עובר אורח איפוא רחוב מהרש"ל, והשיב איני יודע, והיה הדבר לפלא כי כולל "חזון איש" שבו למד מרן נמצא בפינת רחוב מהרש"ל, ואעפ"כ לא ידע מרן להשיב היכן רחוב מהרש"ל. מתוך גודל התמדתו העצומה שהיה שקוע כל כולו בתוה"ק, לא היה יודע שמות הרחובות הסמוכים לביתו. וכל מה שידע הוא שמביתו עד הכולל הוא הולך שלשה רחובות ואח"כ פונה שמאלה.

והיה מי שטען לפני מרן שליט"א והרי מצינו שהיה שמואל אומר על עצמו (ברכות דף נ"ח ע"ב) נהירין לי שבילי דרקיעא כשבילי דנהדרדעא, הרי

שדבר פשוט היה אצלו ואצל חכמי התלמוד שאדם הדר בעיר בקי הוא בשבילי עירו, ואיך יתכן שהוא אינו בקי בשבילי שכונת זכרון מאיר.

והשיב מרן בחכמה, הלא תדעו מה שאמרו ז"ל דשמואל היה רופא (ב"מ פ"ה ע"ב – ודף קי"ג ע"ב) ורופא צריך לילך לביתו של החולה לבקרו ולרפאותו, ובהכרח היה שמואל מחוייב להיות בקי ברחובות נהרדעא ובשווקיה, כדי שידע הכתובות שילך להחולים, והבן.

וידידי הרה"ג ר' יצחק אוהב ציון כתב לי במכתב את מאמרו של רבינו הנ"ל על המימרא דשמואל הנ"ל נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא וכו', כפי מה שכתבתי לעיל, וכתב עליהם וממש נאים הדברים למי שאמרם, כי ידוע על רבינו שכבר מילדותו לא הכיר ולא ידע את שמות הרחובות של מקום מגוריו, וכפי שהעידו עדים נאמנים אפילו את הדרך לביתו לא היה מכיר, והיה תועה בדרך עד שהגיע לביתו, ויצויין כאן רק ב' עובדות.

(א) מה שאירע עם רבינו בבחרותו בעת לומדו בישיבת לומזא בפתח תקוה, כאשר קבל קריאה מלשכת הגיוס להתייצב לצבא, וכשהגיע ללשכת הגיוס שאלו אותו היכן אתה דר? והשיב, הנני דר בישיבה, ושאלו אותו היכן נמצאת הישיבה, והשיב, איני יודע, וכתבו עליו בתיק שלו שהוא עושה רושם מוזר.

(ב) עובדא ידענא, יום אחד הגיע לבית רבינו שליט"א הרה"ג ר' יחזקאל באנג שליט"א והביא לרבינו כמה ספרים שחיבר, וסיפר לרבינו שיש להם בית מדרש ברחוב מהרש"ל, ושאל רבינו איפוא זה רחוב מהרש"ל, והדברים מבהילים, דידוע שבאותו רחוב נמצא כולל חזון איש ורבינו שליט"א היה הולך שנים רבות לכולל חזון איש ועם כל זה אין לו מושג איפוא זה רחוב מהרש"ל.

והשיב מרן בחכמה, הלא תדעו מה שאמרו ז"ל דשמואל היה רופא ורופא צריך לילך לביתו של החולה לבקרו ולרפאותו, ובהכרח היה שמואל מחוייב להיות בקי ברחובות נהרדעא ובשווקיה, כדי שידע הכתובות שילך להחולים והבן.

מֵרֶן שליט"א מתמרמר מאד על השערוריה הגדולה, שהישיבות בוררים לעצמם איזה בחורים הם מקבלים, ודוחים בחורים חלשים בלימוד וכדומה, והיטב חרה לו על הנהגה זו והוא מתנגד לכך מאד.

וּפְעַם אחת הביאו ראשי ישיבה אחת להכרעתו מה לעשות אודות בחור אחד שהוא טוב אך חלש בלימוד, ומבקש להתקבל בישיבתם, והשיב להם אני לא אפתור לכם שאלתכם, רק אספר לכם עובדא מהחת"ס, פ"א בא לפניו תלמיד א' כבר י"ז שנה, שלא ידע עברי כראוי, והי' ספק אצלם אם לקבלו, אך כשראה החת"ס תשוקתו הבוערת לתורה הכניסו לישיבתו, ובתוך זמן קצר נתעלה מאד ונעשה ת"ח עצום ומופלג ונתקבל לרב בקהלה חשובה, והראה החת"ס לאותם שביקשו לדחותו תשובה להלכה שכתב אותו תלמיד בחריפות ובקיאות עצומה. והיה לפלא [כמדומה שתלמידו הגאון בעל ליקוטי חבר בן חיים בספרו מביא עובדא זו].

וְאֵין אבא אחרי המלך מֵרֶן שליט"א ובעניי אען ואומר כי יש בכאן תביעה גדולה ונמרצה מכל מי שבידו לעשות להשתדל אצל כל מנהלי וראשי הישיבות לשנות הנהגה קשה זו, ועיני ראו ולא זר כיצד בחורים טובים ונעימים וישרים נדחים לחוץ מהישיבות על לא דבר, והמה נשברים כחרס הנשבר, ועולמם חשך בעדם, ומי יטול אחריות כבדה זו להרבה בחורי ישראל ולהוריהם ולכל משפחתם, שמשום שאין הם בעלי כשרונות גדולים, ואין להוריהם בעלי השפעה ואינם עשירים, אין הם זכאים להתגדל לתורה במסגרת ישיבה, הרי התורה ניתנה לכל ישראל בשוה, והזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה, ומי ירהיב בנפשו לדון דיני נפשות ולהחזיר את טופס הבקשה, ולמתוח קו לא נתקבל, הרי דמו ודם זרעיותיו תלויים בזה, ואולי עתיד היה לגדול ולהיות לאילנא רברבא, ולהורות הוראות בישראל ומחמת שהמנהל או הר"מ הזה פחז כמים לדחותו, יאבד כלל ישראל נכס יקר כזה. הטו אזנכם אחים ורעים, הלא כולנו בני איש אחד אנחנו, ואב אחד לכולנו, בנים אתם לד' אלקינו, ומדוע נבגוד איש באחיו.

הִנֵּה הגיע הזמן לטכס עצה ולהקהל יחד לעשות תקנה לדבר הזה, ולחמול על עניי הצאן לקרבם ולהכניסם תחת כנפי השכינה הק' ללמדם תורה ויראה, ויתקדש שם שמים על ידיכם.

עובדא דלקמן סיפר לי הרה"ג רבי אלי' מן נאמן בית מרן שליט"א וכה דבריו: **פ"א** בא לפני ת"ח אחד שהיה משגיח בישיבה אחת, ואמר לי שרוצה להכנס למרן ולבקש הימנו מחילה משום שהעליב את מרן בהזדמנות אחת בפני תלמידיו, ועכשיו בנו הקטן ילד בן שמנה נחלה במחלה הידועה, וחושש כי זה בא לו מחמת שדיבר כך כלפי מרן ורוצה לפייסו. וביקש הר"מ הנ"ל אותי (את ר"א מן הנ"ל) באמרו הנה אני בוש וירא לגשת בעצמי למרן ולספר לו תוכן הדברים, עשה נא זאת במקומי. והשבתי לו כי אינני יכול להציע דברים כאלה לפני מרן, ויעצתי אותו שיעלה את הדברים על הכתב ואני אכניס את המכתב למרן, ובעיני יראה מה שאתה מתנצל. וכן עשה הר"מ הנ"ל, העלה את דבריו על הכתב, ומסרו לי, וכה היו דבריו: לפני זמן רב דברתי לפני הבחורים בישיבה שהנני משגיח שלהם, ואמרתי להם לזרז אותם ללמוד בהתמדה, קחו מוסר השכל ממרן הגר"ח קנייבסקי, שבצעירותו היה חלוש בכשרון, ועכשיו הוא גדול הדור. ועתה הנני מבקש מחילה ממרן על שהעזתי לומר עליו שלא היה בעל כשרון. והשיב רבי חיים ואמר, איך בין נישט מסכים, איך בין אויך היינט נישט קיין בעל כשרון, איך האב נישט אויף וואס מוחל צו זיין. [הוא אינו מסכים למה שאמר עליו שעתה הוא בעל כשרון, כי גם כהיום איננו בעל כשרון, ואין לו על מה למחול]. וסיפר ר"ח שאביו הסטייפלער זצ"ל ראה פעם באיזה "בוך" (ספר) שהי' כתוב שם שהחזון איש בצעירותו לא הי' בעל כשרון, והסטייפלער הגיה על הגליון, "זה שקר והוצאת שם רע", והמשיך רבי חיים, ששם הי' שקר מצד אחד מה שהי' כתוב שם שלא הי' בעל כשרון בצעירותו, וכאן הוא שקר מצד שני, שהלא גם עכשיו אינו בעל כשרון.

והנה מתוך דברי רבי חיים לא נרגע הר"מ הלז, שהרי לא אמר לו מרן שהוא מוחל לו, דלפי דבריו שאינו בעל כשרון לא העליבו הלה כלל, ואין לו על מה למחול, והוא רצה דוקא שמרן יאמר בפיו שהוא מוחל לו. ואני (הג"ר אלי' מן) ראיתי בצרתו וחמלתי עליו והלכתי לרבו דמרן ה"ה הגאון הישיש רבי מיכל יודא ליפקוביץ שליט"א [זצ"ל שנפטר זה לפני זמן קצר, שהי' ראש ישיבה לצעירים בפאנעוויזש ששם למד רבי חיים] והצעתי לו המעשה ותשובת מרן אלי, ונענה הגאון רבי מיכל יודא ואמר, רבי חיים היה בעל כשרון גדול גם בנערותו, והיה אהוב על הכל. אח"כ נכנס לרבי חיים

ואמר לו מה ששמע מפי הגאון רבי מיכל יודא, ומיד אמר לו רבי חיים אני מוחל לך, והילד יהי' לו רפואה שלימה, וכן הוה. ע"כ מפי הגר"א מן.

והנה עוד נשארו באמתחתי כמה דברים נפלאים ששמעתי מפי מרן בהזדמנויות אלו, אך היות ונתארכו הדברים אסתגר כעת בעניינים דשייכו למסכתא דידן בכורות, ובעזה"ת כאשר יזכני השי"ת להוציא את החיבור הבא על מסכתות ערכין וכו' אשר אנו עומדים באמצע סידורו, אניף ידי שנית לזכות את הרבים בדברי מרן שליט"א.

ראשית אציגה נא בזה חשבון נפלא השייך למסכת בכורות שנהג בי טובת עין, ידי"נ הגאון רבי אברהם ישעי' שליט"א והעניק לי מטובו בעת ביקורי בביתו במוצש"ק פ' שופטים תשע"א לפ"ק בנוכחות בני אהוביי מו"ה שמעון יואל נ"י הב' אליהו יעקב נ"י והב' רפאל אהרן נ"י, ומובטחני כי הקורא הנעים יתענג בראותו יופי הדרה של תוה"ק וגדלותן של העמלים בה, המכתתים עצמם להבין עמקיה, ולשדד תלמיה, ומתגלים להם ציצים ופרחים עמיקין וטמירין להבין ולבאר דברי רבותינו שכל דבריהם ברוה"ק נאמרו, וכל תיבה ותיבה שפירשו הוא מכוונת במשקל ובמדה ובמנין על קו האמת, כאשר עיניכם תחזינה מישרים.

וזה תוכן החשבון, רש"י ז"ל בפ' תשא כתב קכ"ה קנטרין זהב היו בעגל כמנין "מסכה", ע"כ. ועתה ראה נא פלאות מטמוני גנזי תורתנו הקדושה, מהיכן למד רש"י ז"ל שחשבון הזהב שבעגל הי' במכוון קכ"ה קנטרין. הנה בפ' תשא נצטוו ישראל לתת מחצית השקל לכפר על חטא העגל, ולכשתעשה חשבון מכל חצאי השקלים שנתנו ששים רבוא ישראל לכפר על חטא העגל, יוצא כי חשבון השקלים מכוון ממש נגד חשבון משקל הזהב שממנו נעשה העגל.

דהנה:

שש מאות אלף (מנין בני ישראל) כל אחד נתן מחצית השקל, שהם סך הכל שלש מאות אלף שקלים שלימים.
והתוס' בבכורות נ' א' כתב דהכרע הוא אחד מכ"ד,
נמצא לשלש מאות אלף שקל ההכרע הוא שנים עשר אלף וחמש מאות שקלים.

סך הכל שקלים עם ההכרע עולים שלש מאות ושנים עשר אלף וחמש מאות שקלים.

והנה רש"י בבכורות שם כתב קינטר כסף הוא מאה שקלים וקינטר זהב הוא עשרים וחמש כסף, יוצא שקינטר זהב הוא שני אלפים וחמש מאות שקל.

וא"כ מאה עשרים וחמשה קנטרין זהב הוא שלש מאות ושנים עשר אלף וחמש מאות שקלים.

הראית לדעת כי כשתצרף כל חצאי השקלים שנתנו ישראל לכפר על העגל היו שלש מאות ושנים עשר אלף וחמש מאות שקלים כסף, שהם מאה ועשרים חמשה קנטרין זהב.

ומכאן למד רש"י שהעגל הי' קכ"ה קנטרין זהב, והמחצית השקל כיפר על זה, חשבון זה כזה בדיוק.

הגאון רא"י שליט"א סיפר לי כי מדי פעם שאביו לומד מסכת בכורות הוא מבקש הימנו שיחזור על חשבון זה לפניו [לקיים מה שנאמר אם חכם בני ישמח לבי גם אני].

ועתה אעתיק בזה עשרה דברים שהעליתי בפני מרן על מסכת בכורות ומה שהשיב לי עליהם בקוצר אמרים, והוספתי עליהם קצת ביאור כדרכה של תורה.

שאלה א. בפירוש המשניות להרמב"ם (שילהי מסכת זבחים) על מאמר המשנה, עד שהוקם המשכן היתה עבודה בבכורות, כתב הרמב"ם דעד שהוקם המשכן היינו מאדם הראשון עד משה רבנו, והתמיהה רבה כי הלא מפורש שנינו בפ"ק דבכורות (ד' ע"ב) שמובאת שם משנה זו דזבחים, ושם מסיק הגמ' שקדושת בכורות לגבי עבודה הוא מפדיון בכורות, וא"כ פשוט הוא דענין העבודה בבכורות אינו מתחיל רק ממכת בכורות, ומה זה שכתב הרמב"ם מימות אדם הראשון, וצע"ג.

תשובה: הרי אמרו במדרש שיעקב קנה מעשו את הבכורה כדי שהוא יקריב.

[בבראשית רבה פס"ג יג, והובא ברש"י תולדות (פכ"ה ל"א) לפי שהעבודה בבכורות אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה]

שאלה ב. בבכורות (ו' ע"ב) מקשה הגמרא, חלב מנלן דשרי, וצ"ע דהא הש"ך (יו"ד סי' ס' סק"ה) פסק דאם אכלה הבהמה דבר אסור אסור לאכול הבהמה, דהוי נתפטמה באיסור. והנה ידוע דהולד יונק חלב אמו, וא"כ אי נימא דחלב אסור לשתות, א"כ לפי זה אסור לאכול הולד, דהא הולד יונק דבר אסור, וכדברי הש"ך, וממה שמצינו להדיא דהתורה התירה לאכול בשר בהמה, ע"כ דחלב שרי, וצע"ג.

תשובה: זה רק באיסורי הנאה דנחשב נהנה מהאיסור כמש"כ הש"ך אבל כאן אינו איסור הנאה.

[הנה הש"ך שם כתב לחלק בין הדיוט למזבח, דלאכילת הדיוט רק בנתפטמה באיסורי הנאה אסור, אבל למזבח אסור אפי' דלאו איסורי הנאה, ודברי מרן קילורין לעינים. אמנם אכתי תקשה דאם חלב אסור התינח מה שמותר לאכול בשר שפיר, דלא נתפטמה באיסורי הנאה ומותר להדיוט, אבל אכתי קשה כיצד ניתן להקריב בהמה למזבח הא נתפטמה באיסור, ולמזבח אף בנתפטמה בדבר האסור רק באכילה אסור להקריבה, וצ"ע.]

שאלה ג. צ"ע על רבי יוסי דס"ל בחולין (פ' ע"א) כוי בריה בפני עצמה היא ולא הכריעו בה חכמים אם מין חיה אם מין בהמה, הלא יכולין לבא על המבחן לריב"ל דס"ל בבכורות (ז' ע"ב) דאין בהמה וחיה מתעברות זה מזה, א"כ יתנו כוי ובהמה או כוי וחיה במדור אחד, ואם תתעבר נדע מהו. **תשובה:** לא כל הבהמות ולא כל החיות מתעברות זו מזו.

[כלומר, וא"כ אף אם לא תתעבר זו מזה אין רא"י דמין בהמה הוא, דשמא שתיהן מין חיה ואעפ"כ לא כל החיות מתעברות זו מזו. ודברנו מזה בשיעורי, ועי' מה שכתבתי על הגליון שם].

שאלה ד. בבכורות (יג ע"א) תוס' ד"ה הלוקח, איצטריך לאשמועינן דחייבת בבכורה דלא תימא קנה מספק, ובשטמ"ק (אות ג') כתב טעמא משום דמספק לא יוכל הכהן להוציא מידו. וצ"ב, דהרי ממנ"פ אינו של הישראל, דאם קנה של הכהן הוא, ואם לא קנה של הגוי הוא, וא"כ אינו נחשב מוחזק ולמה לא יחלקו הכהן והגוי. וכן מבואר בתוס' ב"ב (פ"א ע"ב) דספק ביכורים שמעשרן מספק לא חשיב ישראל מוחזק כלפי הלוי, כיון דממנ"פ אינו שלו.

תשובה: גוי אין יכול להוציא דהפקעת הלואתו מותרת.

•

[ב"ק] דף ק"ט ע"ב – שו"ע חו"מ סי' שמ"ח סעיף ב' בהג"ה. ועיי"ש בבאה"ט בשם המהרש"ל ביש"ש ב"ק פ"י סי' כ' דאף בגוי אין מותר הפקעת הלואתו אלא כשחייב לשלם לו דרך מכס או חוב, אבל דרך מקח אסור, וצ"ע].

שאלה ה. בבכורות (יד ע"ב) ברש"י ד"ה במת יחיד, כתב, שכל א' וא' בונה במה לעצמו כגון במת מנוח גדעון ושמואל. וצ"ע למה הקדים "מנוח" לפני "גדעון", הרי גדעון קדם בכתוב, בס' שופטים (ו, כד) ויבן שם גדעון מזבח לה'. ושם (בפי"ג, יט) כתיב, ויקח מנוח את גדי העזים וגו' ויעל על הצור לה'.

•

במנוח מפורש שא"צ מזבח וסגי באבן וזה כל א' יכול לעשות. [ולכן כיון שאמר שכל א' וא' בונה לעצמו נחא ליה לרש"י להקדים הראי' ממנוח תחלה, דכיון שבמנוח מפורש על הצור דהיינו דיחיד רשאי להקריב על אבן בעלמא, א"כ כל אחד ואחד בונה במה לעצמו, דהיינו שיקריב על אבן בעלמא, וזה כל יחיד יכול לעשות].

שאלה ו. בבכורות (ט"ז ע"א) מניין לתמורת פסולי המוקדשין שמתה, ת"ל ממעלי הגרה טמא וכו' האי מיבעיא ליה לחמש חטאות מתות, ההוא ממפריסי הפרסה טמא נפקא וכו' ואי מהילכתא הו"א היכא דעבר איקרי ואכל מהני חמש חטאות איסורא איכא לאו ליכא, קמ"ל דאיכא לאו. ופירש"י ד"ה דאיכא לאו, לא תאכלו ממעלי הגרה. וקשה לענ"ד, הרי לאו זה נאמר על איסור אכילת תמורת פסוהמ"ק שדינה למיתה, ואילו לגבי איסור חמש חטאות מתות ילפינן ממפריסי הפרסה כדמפורש בגמ' לעיל, ורש"י בעצמו כ' לקמן בד"ה ואיבע"א, להכי אתי ממפריסי הפרסה דמשתיעי בחטאות המתות להקיש דבר הבא ממעלי הגרה תמורת פסוהמ"ק לאחר פדיון דנפקא ממעלי הגרה לדבר הבא ממפריסי הפרסה חטאות המתות, עכ"ל, וצ"ע.

תשובה: הרי הוקשו למעלי גרה ואיכא נמי לאו.

שאלה ז. בבכורות (כ"ו ע"ב) עד כמה ישראל חייבים להטפל וכו'. הרמב"ם (פ"א מהלכות בכורות הי"ד) כתב, אין נותנין את הבכור לכהן כשיוולד שאין זו גדולה לכהן, וביאר מהר"י קורקוס דהוא משום למשחה, וכ"כ בפירוש המשניות להרמב"ם כאן דמשום למשחה לא יתן לו דבר שיש בו עמל וטורח שצריך ליתן כדרך שנותנין מתנה למלכים. וצ"ב לפי"ז באמר לו הכהן תוך הזמן תן לי, אמאי היה מותר ליתן לו, לולא הטעם דנראה כמסייע, הרי מבטל ישראל דין למשחה. ובהיותי בזה אציין מקצת מדברי חבל האחרונים שדנו בדברי התוספות זבחים דף ע"ה ד"ה שבועות דגם בתרומה ששייך דין זה למשחה, וצ"ע.

תשובה: אם הכהן רוצה הרי זה למשחה.

•

[והנה גם בביטל מ"ע דלמשחה אינו מעכב בדיעבד (עי' ספר הישר לר"ת סי' שע"א דלא מעכב בדיעבד, ועי' בתשובות כת"ס או"ח סי' צ"ו, ובמהרש"ם ח"ב סי' ט', ובשו"ת יד יצחק ח"א סי' רס"ג וח"ב סי' קס"ט) וראה בקו' ע' פנים לתורה מהגר"י ענגל זצ"ל (אות ק"א) ובגבורות שמונים (אות ס') שהעלה דלמשחה הוא מצוה בפני עצמה, ואם אכל שלא כדרך המלכים ביטל מ"ע דלמשחה,

אבל מצות אכילה קיים, הרי מדבריו דאף הוא ס"ל דלא מעכב. וע"י בתורה תמימה פ' קרח שנסתפק בזה].

שאלה ת. התוס' בבכורות (כ"ז ע"א) כתבו דאכילה בתבלין כדרך שהמלכים אוכלים שייך רק בבשר, ולא בפת. וצ"ע דהא בסוטה (ט"ו ע"א) איתא כן גבי מנחה, וצע"ג.

תשובה: מנחה עם לבונה דמיא לבשר.

[אציין] מקצת מדברי חבל האחרונים שדנו בדברי התוספות זבחים דף ע"ה ד"ה שבועות דגם בתרומה שייך דין דלמשחה, וצ"ע דזה סותר לתוס' בכורות הנ"ל דלא שייך אלא בבשר. וראה בשו"ת אבני צדק (או"ח סי' קי"א) שעמד על סתירת התוס' הנ"ל. ועי' בעונג יו"ט סי' נ' ומקראי קודש לפסח (ח"ב סי' נ"א) בשם הנצי"ב מש"כ בזה. וראה בקו' דברי חן הנספח לס' עבודת עבודה על מס' ע"ז למהרש"ק, ובשו"ת דובב מישרים ח"א סי' נ"ט וח"ג סי' קמ"ג, וראה בכלי חמדה פ' בהעלותך אות ד' ס"ק א' מה שכתב בשם הגאון החלקת יואב הערה נפלאה בדין זה, אי גם בתרומה נוהג דין דלמשחה, עיי"ש. וראה בחלקת יואב (כרך ב' ע' קכ"ג – הערה ל"ו) ששם הוא מקור הדברים שהביא הכלי חמדה.

ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ו סי' רמ"ח בשם הרוקח) דתרומה בעי למשחה. ועי' גם בגליוני הש"ס למהר"י ענגיל זצ"ל על הירושלמי פ"ה דתרומות הלכה א'. ועי' גם בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג שהאריך בזה].

שאלה ט. בבכורות (נ"ב ע"ב) במתני' וחכ"א המתנה כמכר. יש להעיר, מה דין ההפקר לענין יובל, אם חוזר לבעליו, וצע"ג. ועיין יבמות (פ"ט ע"ב) והאבות מנחילין למי שירצו אף ראשי המטות מנחילין למי שירצו, מוכרח דדין ההפקר כדין הירושה, ועדיין צ"ע.

תשובה: כתבנו מזה בדרך אמונה פ"א משמיטה ס"ק צ"ו, עיי"ש.

שאלה י. צ"ע במצות פדיון בן הבכור, הא גוף המצוה הוא זכר למה שניצולו הבכורים במצרים, כמפורש בקרא (שמות פי"ג ט"ו) ויהרג ד' כל בכור בארץ מצרים וגו', על כן אני זובח לד' וגו' וכל בכור בני אפדה, וא"כ מה טעם לא נצטוונו נמי לפדות בת בכורה, הא הבנות הבכורות נמי היו בכלל מכת בכורות, כדאיתא במד"ר (שמות י"ח ג') הנקבות הבכורות אף הן מתות חוץ מבתיה בת פרעה שנמצא לה פרקליט טוב זה משה. הרי דבכורות ישראל נמי נצלו ממכה זו, ואמאי אינן בכלל מצות פדיון בכור, וצ"ע.

תשובה: עי' מ"ב סי' ת"ע סק"ד. עכ"ל.

•

ואבא אחרי המלך להבין רמיזותיו וקריצותיו דטובא גניז בהו, ומד' אשאלה עזר שיהיו אמרי לרצון ואימא מילתא דתתקבל.

הנה מקור הדברים בשו"ע או"ח סי' ת"ע סעיף י' בדין תענית בכורים בער"פ שכ' המחבר ויש מי שאומר שאפי' נקבה בכורה מתענה, וכתב עליו הרמ"א ואין המנהג כן, ומקור היש מי שאומר הביא הבית יוסף מתשובה אשכנזית בשם ס' האגודה, והטעם פשוט כמ"ש בשאלה הנ"ל למרן שליט"א דגם נקבות בכורות נלקו במכת בכורות כדאיתא במדרש. אמנם הרמ"א ז"ל העתיק דברי מהרי"ל דאין המנהג כן, ובמשנה ברורה שם סק"ד הביא מביאור הגר"א "שהתורה לא נתנה קדושת בכורות לנקבה לשום דבר". **והב"ח** כתב ונכון להחמיר כהיש מי שאומר, שהעתיק השו"ע דאף נקבות יתענו. והביאו הבאה"ט וכתב אבל במדינות אלו המנהג כרמ"א שלא להתענות נקבה בכורה.

ואגב חידוש נפלא נמצא בס' נוהג כצאן יוסף, מנהגי פראנקפורט דמיין, שדקדק בלשון הטור "הבכורות" מתענין ולא נקט "הבכורים", להורות הדין דגם בכורה נקבה מתענה אע"פ שאין בה קדושת בכורה ולא דין בכורה כלל. [אמנם בלשון חז"ל מורגל לומר כן בלשון רבים על זכרים כמו "תינוקות" של בית רבן, ג' "הדיוטות" וכו' אף ששם ברור שהכוונה על זכרים דוקא. **והנה** האחרונים האריכו למעניתם הרבה לטרוח למצוא טעם שאין נקבות בכורות מתענות אף שכפי מה דאיתא במד"ר גם בהם ה' הנס, דהבכורות הנקבות של המצרים מתו, והבכורות הנקבות של ישראל נצולו.

אך דבר חידוש כתב בחידושי הרש"ש על המד"ר (שמו"ר פט"ו, יב, דפוס ווילנה) דאיתא שם הטעם שקרבן פסח הוא שה "זכר", ולא נקבה, משום שהרג הקב"ה בכורי מצרים והציל בכורי ישראל, וכתב הרש"ש דמכאן משמע להדיא דמתו רק בכורים זכרים ולא נקבות, וחולק על הפסיקתא הנ"ל דאף נקבות של המצרים מתו. והאחרונים הוציאו מכאן רא' לשיטת מהרי"ל ולמנהגנו דאין הנקבות מתענות בער"פ דס"ל לקולא כהך מדרשא.

וגם בתורת הח"ן ישנו טעם המובא בדברי המקובלים גורי האר"י ז"ל (ועי' בטור ברקת להקדוש האלקי מהר"ח הכהן מארם צובה מחבר קינה לתיקון חצות הנדפסת בסידורים) שעפ"י הזוה"ק כל בכור זכר כשנולד עומדים עליו שני ממונים א' לחיים וא' של מות ר"ל, וע"י שפודה האב את בנו הוא פודהו מיד אותו הממונה של מות, שאינו יכול עוד לשלוט עליו. והנה במצרים חזר ונתעורר הממונה על מיתת הבכורות, ולכן על הבכורות להתענות בער"פ להחליש אותו הממונה. [ולכאורה לפי זה מובן שהנקבות א"צ להתענות].

ולענין תענית בכורות נקבות, בספרי כמה מגדולי ספרד מבואר דלמנהג הספרדים יש לבכורות נקבות להתענות [וראה בשו"ת יביע אומר ח"ד סי' מ"ב שהקיל שיביאו לביתם מהמאכל והמשקה שהי' להזכרים בסעודת הסיום ויאכלו מזה, דהוי כאילו נטלו חלק בהסיום (ועי' גם בס' שו"ת יחיה דעת סי' כ"ה)].

והנה גם לדידן שאנו יוצאים ביד רמ"א ואין הנקבות מתענות, מ"מ ישנו אופן שהנקבות מתענות כמ"ש הרמ"א להלן דאם האב בכור והוא צריך להתענות בעבור עצמו, דדי לאב שיפקיע עצמו, ונוהגין שהאם מתענה עבור בנה הבכור. ובכגון דא כתב הברכת הפסח בפתחא זוטא שם סק"ד שיש להקל לנשים להשתתף בסיום אף שאינם חייבות במצות ת"ת.

וראה גם בס' חק לישראל עמוד ל"ז שכן ראה בק"ק פרסבורג שהנקבות באו אל הסיום והקילו בזה, מכיון שלהרבה פוסקים אין האם חייבת בתענית עבור בנה, אלא תענית האב הבכור עולה לשניהם בשבילו ובשביל בנו הבכור. והדברים ארוכים].

ואסיים מעין הפתיחה, הנה חיבורי על מסכת בכורות נשלם בעשרת ימי תשובה, וכבר כתבתי בראש ההקדמה בשם רבי אברהם אבן עזרא כי חשיבותן העיקרית של עם ישראל בעיני הקב"ה לקרותם בני בכורי,

היתה משום שהאבות הקדושים היו הראשונים שהאמינו בלב שלם בבורא כל העולמים, ופרסמו אמונה זו על פני תבל, והרגילוהו בפי הבריות. ודבר זה הוא לנו למגן ומחסה לעת חיתום דיננו ביום הכיפורים, בעבור זכות אבות שמסרו נפשם על יחודו ית'. וכנודע מה שפירש המגיד מדובנא זי"ע על מה שאומרים בתפילת נעילה הפייט "אב ידעך מנוער", עפ"י משל לבן בכור שהיה חביב מאד לפני אביו, ובכל עת שחטא לו והתריס כנגדו היה מוותר ומוחל לו, מרוב חביבות. אמנם ברבות השנים כשנתגדל ונעשה לאיש אירע פעם שמרד הרבה נגד המלכות וריחפה עליו סכנה לשופטו בעונש חמור ביותר, ולא הועילו כל תחנוניו, כי מלך במשפט יעמיד ארץ. ובראותו כי כלתה אליו הרעה, נמלך לעורר אהבת קדומים, וכה אמר אבא! זכור נא כי אני הייתי הראשון לקרותך "אבא", ועל ידי נעשית אב. ומששמע המלך טענה נפלאה זו, נתעורר בזכרונו השעשוע והתענוג הגדול כשבנו קרא לו בפעם ראשונה אבא, טאטע, ובעבור כך נתגלגלו רחמיו ומחל לבנו אהובו על כל החטאים. וקרבו וחיבבו יותר מבראשונה.

וזאת אנו אומרים לפני אבינו שבשמים, כאשר היום יפנה ועדיין זקוקים אנו לרחמים גדולים, ואין בידינו די זכיות להכריע לכף זכות, במצב כזה אנו משתמשים בעצה הנ"ל, ולכוונה זו אנו פותחים ואומרים "אב" ידעך מנוער" כלומר, מזכירין לפניו ית' "אב" היינו מה שנקראת אב, זה היה ע"י אאע"ה "ידעך מנוער", שהיה הראשון לקרותך "אבא", בעוד שכל העולם כולו היה שקוע בעבודת אלילים ואבדה האמונה נכרתה מפיהם ולא היה אדם שהכיר את בוראו [וכמ"ש רבינו הרמב"ם בלשונו הזהב בריש הלכות עבודת כוכבים (פ"א ה"ב) וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו וכו' עד שנולד עמודו של עולם אברהם אבינו. וכו' והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוך אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד. עכ"ל]. ובמליצה ישרה זו הס קטיגור וד' בשטן יגער שלא יקטרג עוד. כי ראויים הם להוושע בזכות זה שהיו הראשונים שהמליכו אותו ית' על כל באי עולם, וכמ"ש האבן עזרא, כנ"ל.

מסכת ערכין

שאלה א. הר"ן בשבת (ק"נ ע"א) כתב בשם הר"ח, דהא דאסור להקדיש בשבת, היינו רק במקדיש כלי ידוע, וע"כ מותר לפסוק צדקה לעניים. והק' עליו הר"ן מהא דתנן אין מעריכין, הרי דאסור גם באינו מקדיש כלי ידוע. ותירץ השלטי הגבורים (ע"ז ד ע"א) שתי' דגם בערכין הו"ל מקדיש כלי ידוע, דהיינו גופו ועצמו שהוא מקדישו אלא שפודהו, עיי"ש.

וצ"ע מערכין (דף ע"ב) דמבואר דגם האומר ערך סתם, עכ"פ חייב בפחות שבוערין, אע"פ ששם אינו מקדיש שום אדם, וצ"ע.

תשובה: ערך סתם אינו אדם מסוים אבל מקדיש מי שמקדיש.

שאלה ב. דף י ע"ב, אמר ר' אבהו, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה וביום הכיפורים אמר להן אפשר מלך יושב על כסא הדין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה.

וצ"ע מה קושית הגמ' מפני מה אין ישראל אומרים שירה בר"ה וביו"כ, מה ההו"א של הגמ' שיאמרו הלל בר"ה ויו"כ, למה יאמרו הלל בר"ה ויו"כ הא הלל אומרים רק על נס שאירע לכלל ישראל כמו פסח שבועות וסוכות וכיוצא בהם, ואומרים הלל להודות להקב"ה על הנס שעשה לנו, אבל איזה נס אירע בר"ה ויו"כ שבשבילו נאמר הלל הא לא אירע שום נס בר"ה ויו"כ שנצטרך לומר עליו הלל, ומה קושית הגמ' מפני מה אין אומרים הלל, וצ"ב.

תשובה: גם בראש חדש אומרים הלל.

שאלה ג. בדף יא ע"א, מניין לעיקר שירה מן התורה וכו' רב מתנא אמר מהכא "תחת אשר לא עבדת את ד' אלקיך בשמחה ובטוב לבב" איזוהי עבודה שבשמחה ובטוב לבב הוי אומר זה שירה, ופירש"י אין אדם שר שירה אלא מתוך שמחה וטוב לבב דכתיב "הנה עבדי ירונו מטוב

לב" ופריך ואימא דברי תורה דכתיב "פקודי ד' ישרים משמחי לב" ומשני "משמחי לב" איקרי "טוב" לא איקרי ופריך ואימא בכורים דכתיב "ושמחת בכל הטוב" ופירש"י והכי קאמר קרא תחת אשר לא הבאת בכורים ומשני "טוב" איקרי "טוב לבב" לא איקרי ע"כ סוגיית הגמ'.

מבואר דאיכא ג' מדרגות בשמחה, שמחת בכורים איקרי "שמחה" ו"טוב" אבל לא איקרי "לבב", ושמחת התורה איקרי "משמחי לב" אבל לא איקרי "טוב", אבל בשמחת השירה איכא בה כל הג' דברים "שמחה" ו"טוב" ו"לבב".

והנה מבואר בדברי הרמב"ן (בסהמ"צ שרש א') דחויב שירה על החג, דהיינו קריאת ההלל הוי מדאורייתא, משום דהוי בכלל שמחת החג שנצטוונו לשמוח בכל מיני שמחות והשירה מכללן, ולפ"ז נמצא דחויב שמחת החג הוא עד מדרגת שירה, דאיכא בה "שמחה" ו"טוב" ו"לבב".

ולפי"ז ראיתי בספר עמק ברכה שכתב, דמה שנוהגים בשמיני עצרת ובחו"ל בשמחת תורה לשמוח הרבה בגמרה של תורה, ושוכחים בעת מעשה משמחת החג, נראה דאינם יוצאים בזה ידי חובת שמחת החג משום דאפילו אי נימא כדעת הפוסקים דמצוות אין צריכות כונה וא"כ אם שמח על התורה ממילא הוא יוצא בזה נמי ידי שמחת החג, מ"מ לפי המבואר בגמ' הנ"ל דשמחת התורה אינה אלא מדרגה של "משמחי לב" ו"טוב" לא איקרי, א"כ נמצא דהוי ממעט בשמחה, דהא לשמחת החג בעינן "שמחה" ו"טוב" ו"לבב" ולא יצא ידי חובתו.

ומה שנוהגים לפזז ולכרכר ולרקוד עם הס"ת לאו משום דשמחת התורה היא יותר גדולה משמחת החג, דאדרבה הוי להיפך, אלא דזה ילפינן מדברי קבלה מדוד המלך ע"ה דהפעולה של שמחה לפני ארון התורה ולפני הס"ת היא לפזז ולכרכר אבל עצם השמחה אינה אלא "משמחי לב" ו"טוב" לא איקרי, עכת"ד.

ולכאורה הדברים תמוהים, דאיך יעלה על הדעת לומר דשמחת החג היא יותר גדולה משמחת התורה, ועיין במעשה רב (הל' סוכה אות רל"ג) דהגר"א ז"ל היה הולך לפני הס"ת שמח מאוד ברוב עוז וחדוה וחכמת אדם תאיר פניו כלפיך אש בוערת ומספק כף אל כף ומפזז ומכרכר בכל עוז לפני הס"ת ואחר סיום המשוררים החרוז אמר הוא אחריהם וכשהוחזר הס"ת

לארון הקדש שוב לא היה שמח כל כך רק כמו שאר יו"ט, עכ"ד. הרי מבואר להדיא דלא כדברי העמק ברכה.

יודיעני רבינו שליט"א דעתו הטהורה בזה, מה גדול יותר שמחת החג או שמחת התורה, והאם יוצאים שמחת החג בשמחת התורה.

תשובה: לכאורה פשוט שיוצאים.

שאלה ד. דף י"א ע"א, מגריפה היתה במקדש עשרה נקבים היו בה כל אחד ואחד מוציא עשרה מיני זמר נמצאת כולה מוציאה מאה מיני זמר, במתניתא תנא וכו' ועשרה נקבים היו בה כל אחד מוציא מאה מיני זמר נמצאת כולה מוציאה אלף מיני זמר, אמר רנב"י וסימנך מתניתא גוזמא, ופירש"י דרך משניות לשנות גוזמא, כגון הנך דאמר בשחיטת חולין ע"ש.

ולכאורה צ"ע, דהא במשניות לא מצינו כי אם בשלשה מקומות לשון גוזמא, רק באמוראים מצינו הרבה מאד, כמבואר במס' חולין (צ' ע"ב) בשלשה מקומות דברו חכמים בלשון הבאי, אלו הן תפוח גפן ופירות וכו', ומבאר התורת חיים בחולין שם, דהא דאמרינן בשלשה מקומות וכו', היינו חכמי המשנה, אבל חכמי הש"ס אשכחן בכמה דוכתי שדברו בלשון הבאי, ע"ש שהביא כמה דוגמאות. ודברי רש"י הנ"ל צ"ע.

תשובה: בשלשה מקומות מצינו אבל יש גם שלא מצינו.

שאלה ה. בדף י"ט ע"א מביא השיטה מקובצת בשם הרא"ש, דקודם שאכל האדם משקלו כבד ביותר ממשקלו של אחר שסעד, על כן כשהעריך עצמו או את זולתו נותן משקלו של שעת הערכתו.

ולכאורה נראה כפליאה נשגבה, דאחר שמילא כריסו בפת וקטניות ומים ופירות יוקל משקלו, וצ"ב.

מסכת תמורה

שאלה א. בתמורה (ה) ואי לא עביד חוטא לא מקרי קמ"ל, צ"ע למאי נפק"מ אם מקרי חוטא או לא, סוף סוף הא קעביד איסורא.
תשובה: צריך כפרה יותר גדולה.

•

[ראה בס' מלאכת חושב, ד"ה ואי לא עביד חוטא לא מיקרי, ופירש"י דליכא אלא איסורא בעלמא, דאיסורא בעלמא היינו כעין איסור חצי שיעור דאף הוא אסור מן התורה, אבל אין בו לאו. וגלי קרא דחמיר יותר דהוי לאו הבא מכלל עשה. עיי"ש. דאף שאין לוקין עליו יש כמה נפק"מ לענין חומר העונש. ועוד המציא נפק"מ השייך גם לבי"ד בנשבע שלא יתרום מן הרע על היפה, ועבר ותרם, דאי הוה רק איסור תורה בעלמא חלה עליו השבועה, ולוקה. ואם מיקרי חוטא משום דהוה לאו הבא מכלל עשה אין השבועה חלה.]

❧

שאלה ב. בתמורה (יב) באפר פרה דרשינן ונתן עליו לערבן, וצ"ע למה צריך ערוב האפר, הא כיון שנגע האפר במים קדשן, ומה מוסיף עירוב האפר?

תשובה: מצוה לערבן.

•

[וז"ל הרמב"ן בנימוקי החומש, ונתן עליו מים חיים אל כלי, אין עניינו שיתן האפר בכלי תחילה, ויתן מים על האפר, שכך שנו רבותינו שהנותן אפר תחילה ואח"ה המים פסול, דקדקו מים חיים אל כלי שתהא חיותן בכלי. ואולי מפני שלא אמר ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת אל כלי ונתן עליו מים חיים, אבל פירושו "ונתן על האפר מים חיים שהיה בכלי לומר שיערב האפר במים שבכלי עד שיתן המים צפין עליו", עכ"ד הרמב"ן.]

❧

שאלה ג. בתמורה (יג) העופות והמנחות אין עושין תמורה שלא נאמר אלא בהמה. צ"ע מ"ט הוצרכנו למיעוט בפני עצמו למנחות

דאין עושין תמורה, תיפ"ל דמנחה כל זמן שלא נתקדשה בכלי לא הוי אלא קדושת דמים, ואין תמורה בקדושת דמים, כדילפינן לעיל (ט' ע"א) בבע"מ מעיקרו.

תשובה: כשנתקדשה בכלי.

שאלה ד. בתמורה (ט"ו) הוכיחו דאין חטאת הצבור מתה מהא דמקריבין שעירי רגלים וראשי חדשים מתרומת הלשכה, ודלמא מייתו מרייהו דהנהו זוזי, אלא וודאי דאין חטאת צבור מתה.

וקשה דלמא שאני הכא דנתבטל מיעוט מעות שקליהם דמיתו מרייהו, ברוב שקלים אשר מרייהו חיים, וצ"ע.

תשובה: כיון שצריכין להחזירם ל"ב דשי"מ

[ועי' בשדה צופים הוריות דף ו' באורך בענין זה]

שאלה ה. בתמורה (כ"ט) ברש"י ד"ה ואי ס"ד דמוקצה ונעבד אסירי להדיוט למה לי הני קראי דלעיל "מן הבקר ומן הצאן" להוציא את הנעבד ואת המוקצה, ממשקה ישראל נפקא, דמשאסור להדיוט אסור לגבוה. וקשה דהרי ממשקה ישראל, יחזקאל אמרינהו, ועד דאתא יחזקאל היכי הוה ילפינן למעוטינהו, וצע"ק.

תשובה: ממשקה ישראל הוא דאורייתא, והוא הלמ"מ.

שאלה ו. בתמורה (ל') איתא, נתן לה "מוקדשין" באתננה, ומוקי לה בגמ' בממנה זונה על פסחו. וצ"ע דהא פסח זכר הוא, ורש"י במס' זבחים (ל"ה) כתב דכל היכא דנקיט "מוקדשין" מיירי בנקיבות, וא"כ ע"כ א"א לומר דכאן מיירי בפסח, דהא נקיט לישנא ד"מוקדשין", וצע"ג.

תשובה: אין למדין מן הכללות.

שאלה ז. תמורה (לד) ושמנו בנחת ושמנו כולו ושמנו שלא יפזר, צ"ב דלכאורה ושמנו בנחת ושלא יפזר הוא משמעות אחת, ולמה נכפל?

תשובה: זה שני דברים נפרדים.

שאלה ח. מסופקני אם יש חיוב אחריות בתמורה שהמיר בקרבן שהופרש לנדר של הרי עלי, או דילמא אין חיוב אחריות אפי' בתמורת קרבן נדר, שהרי לא אמר הממיר הלשון של הרי עלי בשעת התמורה, ולפיכך אם מתה התמורה או נאבדה או שנשחטה שלא לשמה אין בעל התמורה חייב להביא אחרת במקומה. ודין תמורת קרבן נדר יהא כמו קרבן נדבה שנשחטה של"ש שא"צ להביא אחרת במקומה כמבואר בשטמ"ק ריש זבחים.

תשובה: יתכן שהתמורה מקבלת דיני הנדר.

שאלה ט. יש להסתפק מתי עוברים על בל תאחר בתמורה, מעת התמורה, או משעת הקדש ראשון, וצ"ע.

תשובה: מסתבר משעת התמורה.

שאלה י. הממיר בבהמה בעלת מום, אם עובר משום מקדיש בעלי מומין למזבח, או דאין עובר אלא באיסור תמורה.

תשובה: יתכן שעובר.

מסכת נדה

שאלה א. דף ה' ע"א – בגמ' פריך ולוקמא איפכא, ומשני כיון דאיכא לאוקמא לקולא ולחומרא, לחומרא מקשינן. צ"ע דאדרבה כיון דטומאת למפרע מדרבנן, הו"ל למיזל לקולא בספיקו.

תשובה: כנראה שאינו כלל תמיד.

•

הנה ראיתי ברש"ש שהביא קושיא זו, והוסיף עוד לתמוה עפ"י ד התוספות לקמן (דף ו' ד"ה אבל ודף ז' ע"א ד"ה הנח) דטומאת מעל"ע קילא טפי משאר טומאה דרבנן דאין שום ספק טומאה בשעה שעוסקת בטהרות, א"כ בוודאי דהו"ל למיזל לקולא בספיקו, וכתב הרש"ש דלפי מ"ש הש"ך בכללי ס"ס ס"ק י"ט יתיישב. והריטב"א כתב לתרץ דברי הש"ס דהכא משום מעלה דטהרות יש להחמיר אף בסייג דרבנן, עיי"ש היטב, ועיין בספר חוסן ישועות מש"כ על זה.

שאלה ב. דף י' ע"ב – בגמרא פליגי ר' מאיר ור' יוסי במעוברת או מניקה שהיתה שופעת דם, ור"מ ס"ל דיין כל ימי עיבורן דיין כל ימי מיניקתן, ונפסק כן בשו"ע סי' קפ"ט כר"מ, וצ"ע שהרי התוס' הקשו מ"ש מעוברת ומניקה מלא הגיע זמנה לראות, דבשלישית מטמאה מעל"ע, היינו משום דכיון שהוחזקה לראות בטל הסילוק, אבל הכא במעוברת או מניקה המסתלקין עדיין קיימים, ואם לא נסתלק עכשיו יסתלק לאחר זמן, עכ"ד התוס', עיי"ש י' ד"ה דיין כל ימי עיבורן, וא"כ יש להקשות דהתינח לר"מ דס"ל דם נעכר ונעשה חלב אם לא נעכר עכשיו יעכר לאחר זמן, אבל לר' יוסי דאבריה מתפרקין, וכיון שהיתה שופעת דם איך תפסיק והרי אח"כ לא ילדה ואין אבריה מתפרקין, וא"כ לדידן דקיי"ל כר"י דאבריה מתפרקין, איך אפשר לפסוק במינקת שהיתה שופעת דיה כל ימי מיניקתה, וצ"ע.

תשובה: מתפרקין והולכין כל כ"ד חודש מחמת הלידה.

שאלה ג. דף י"ד ע"א – בפירש"י שם ד"ה מאכלת, להוי ספק לתלות תרומה ולהביא אשם תלוי, עכ"ד רש"י ז"ל. וצ"ע דהרי על מתני' קאי דבעי חתיכה מב' חתיכות וכדאיתא לקמן ע"ב, וזה אינו כאן, ואף למה שכתבו התוס' ד"ה בעינן דהש"ס בדרך ואת"ל אמר, עכ"פ הוי ספק בתנא דידן היכי סובר, ואמאי פסיקא ליה לרש"י על תנא דמתני' להביא אשם תלוי, והרמב"ם סותר עצמו מפירוש המשניות דפסק דחייב באשם תלוי בדינא דמתני', לחיבורו ספר הי"ד פ"ח דשגגות דפסק דבעינן חתיכה מב' חתיכות.

תשובה: כוונתו להאי מ"ד.

שאלה ד. דף ל' ע"ב – הוכיחו רבנן דברייתא זכר ונקבה שווין ושניהן ליום מ"א, והביאו רא"י מקליאופטרא מלכת אלכסנדרוס ששתי שפחות בדקו ומצאו זה וזה למ"א יום, והשיב ר"י אין מביאין ראיה מן השוטים, וצ"ע מלקמן (מ"ה ע"א) ביוסטני דאמרה דילדה בז' שלא כדרך הטבע בישראל, ודוחה הש"ס, ואיבעית אימא אשר בשר חמורים בשרם ויצאו מטבע ישראל, עיי"ש, א"כ גם הכא בשפחות, דזה וזה היה למ"א יום, הוה ליה להשיב משום בשר חמורים בשרם, ולכן נוצרו שניהם שוים למ"א, אבל בישראל נקבה לפ"א יום.

תשובה: כנראה גם בחמורים יש חילוק בין זכרים לנקבות.

שאלה ה. דף נ"ד ע"ב – המפלת כמין שיערה, ופירש"י שיערה אדומה, וצ"ע מי הכריחו לכך, דאע"ג דהתם לעיל דף כ"ב איתמר שומא יש לה שממנה מפלת שערות אדומות, התם עובדא הכי הוי, שהיתה מפלת אדומות, אבל אה"נ שאם היתה מפלת שחורים תולין בשומא של שערות שחורות, א"כ הא דאמרינן כמין שיערה בין אדום בין שחור הוא, וצ"ע.

תשובה: אם אינה אדומה למה לחוש.

שאלה ו. שם נ"ד ע"א בתוס' ד"ה וארבעה שיטת התוס' דאין נעשית זבה גדולה ולא צריכה ז' נקיים עד שתראה ג' ימים רצופים בי"א יום, ודלא כמ"ש בשם רבי סעדיה שצריה ז' נקיים אפילו ראתה בתוך י"א, ג' ימים מפוזרים, ויש להסתפק מה הדין באופן דבאמצע הג' ימים לא היה שימור שסותר למניינה, האם הטעם דבענן רצופים משום דבלא"ה יהא סתירה למניינה, או דלמא אף באופן דליכא סתירה למניינה בעינן רצופים. **תשובה:** יתכן שהוא כלל.

שאלה ז. דף נ"ח ע"ב – שתי נשים שנתעסקו בצפור אחד ואין בו אלא כסלע דם, ונמצא כסלע על זו וכסלע על זו, שתיהן טמאות, עיי"ש.

צ"ב בהך כסלע, אם הוא רק בשטח של סלע, או גם בעובי סלע שיכול להתפשט הרבה.

תשובה: לכאורה אין חילוק.

שאלה ח. בפרשת וירא, ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם, ופירש"י ולחם לא הביא, לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה אורח כנשים אותו היום, ונטמאה העיסה, וצ"ע טובא הא נדה אין נוהג בבנות עכו"ם, ואף בישראל הרי כל זמן שלא ניתנה תורה ולא נתחדשה פרשת טומאת נדה, אין נראה דחיילא טומאה. ואף דקיים אברהם אבינו כל התורה עד שלא ניתנה, מ"מ לכאורה לענין זה לא שייך, שהרי אין כאן טומאה עדיין, ובשלמא לענין איסור בעילת אשתו נדה דאשכחן שנהגו בזה (עיי' ב"ר פ' פ"ה ח') ניחא שעל זה שייך לומר שקיימו כל התורה וכו', מאחר שאין זה ענין לטומאה והרי זה כשאר איסורים, אבל לענין טומאת נדה צ"ע, וגם אם נימא דאף לענין טומאה שייך לומר קיים אברהם אע"ה כה"ת כולה, מ"מ יקשה וכי אף על אכילת האורחים הקפיד כל כך שהם לא יאכלו לחם טמא, וצ"ע. **תשובה:** למה לא שייך.

ובפתח השער של חיבורי זה על מסכת נדה ח"ב שבו הנני מסיים בעזה"ת את סדרת חבורי על הש"ס בבלי, אמרתי אל לבי כי מה טוב הוא לעורר שנית את פרחי הבחורים בעודם באיבם מיד כשהם נכנסים לעול המצוות שמלבד שיעוריהם הקבועים בסדרי הישיבה, יעשו לעצמם קביעות יתחילו מיד לשקוד על לימוד הש"ס תמידין כסדרן, כמאה"כ אשרי אדם שומע לי "לשקוד על דלתותי", אך תנאי הן הדברים (א) שמעת שיתחילו יתמידו בלימוד זה בכל עידן ועידן ולא יסוגו אחור מכל טורד ומפריע, ותדעו נאמנה כי היצה"ר מתגבר ביותר על לומדי תורה להכניס בהם מורך ועצלות ולבטלם מלימוד התורה, ויעמדו לפניו עיכובים כהרים גבוהים, ואם יעמוד איתן נגד יצרו יעזרוהו השי"ת ויעלמו כל הביטולים, ואז יראה כי רובם היו דמיונות ואחיזת עינים.

(ב) שאם אירע פעם או איזה פעמים שלא עמד בפני המניעות ונתבטל התמיד שלו, לא יתיאש ולא יפול רוחו ולא יתיאש, אדרבה יתחזק להמשיך בהתמדה רבה מבראשונה, וכמאה"כ שבע יפול צדיק וקם, ואם כה יעשה יזכה והמכשולות שהיו לו יהיו ירידה לצורך עליה ומקטנות ראשון יעלה ויבא ויגיע לגדלות שני וירה ברכה בהתמדתו וסימן טוב בתלמודו.

לחיבת הקודש, חיבת דבריו של גאון עוזנו הגר"ח שליט"א שכל יומא שמעתתיה בפומן, ולתועלת בחורי החמד להגביר חשקם ושקידתם, אמרתי לחזור ולכתוב כאן מה שנזכר באיזהו מקומן בחיבורי הקודמים, מה ששמעתי וראיתי בתחילת שימושי לפני חכמים, כשעמדתי בפעם הראשונה לפני הגאון רבי חיים שליט"א, והרציתי לפניו חידוש בפתיחת הש"ס בבלי, ועניתי ואמרתי הטעם שהמשנה הראשונה מתחלת בקריאת שמע דייקא, כי הנער נעשה בר מצוה בכניסת ליל י"ד אף שלא מלאו לו י"ג שלימות מעת לעת, דאמרינן מקצת היום ככולו, כמ"ש בשו"ת מהרש"ל וא"כ מיד שהוא נעשה בר חיובא המצוה דאורייתא הראשונה שפוגע בה היא מצות ק"ש שחיובה עם צאת הכוכבים, ולכן פתח רבינו הקדוש מסדר המשניות במאימתי קורין את שמע בערבין שהיא המצוה הראשונה שמתחייב בה התחלת כניסתו לעול המצוות, והוספתי לומר הטעם שנרמז חיובו של הנער הנכנס למצוות בתושבע"פ ולא בתושב"כ, שאינה פותחת בק"ש, משום שרמזו לנו בזה שבהגיעו לעול המצוות על הנער להתחיל בלימוד תורה

שבע"פ, דהיינו להתחיל קביעות ללמוד יום את הש"ס בבלי ולסיימו עד הנישואין.

והחשבון הוא פשוט שאם הנער הנכנס למצוות לומד דף אחד כל יום, עומד הוא לסיימו בשבע שנים דהיינו בהגיעו לגיל עשרים, שהוא סוף הזמן שקבעו חז"ל לנישואין כאמרם ז"ל בקידושין עד כ' שנה הקב"ה ממתין לו שינשאמכאן ואילך וכו' תפח וכו', והנה שם בקידושין איתא דהזמן המוכשר לעסוק בתורה הוא בעודנו בחור קודם שיש עליו עול אשה ובנים לפרנס ביתו, וכמו שאמרו שם "ריחים בצווארו ויעסוק בתורה" (בתמיה) ולכן יתכן שרמז רבינו הקדוש מסדר המשנה בתחילת הש"ס מצות ק"ש, שמורה על זמן כניסת הנער לעול המצוות, כדי לעוררו שיתחיל בלימוד הש"ס מתחילתו, ויסיימו עד בן עשרים שנה.

וכשהרציתי דברי אלה בפני רבי חיים אמרתי שיתכן שזו הכוונה במה שאמר ר' כהנא כד הוינא בר תמני סרי שני גמרינא לכולהו הש"ס וכו', דהחידוש היה שכבר גמר את הש"ס בהיותו בן ח"י שנים, ולא איחר מלגומרו עד בן כ' כדרך הלומדים המתחילים בכניסתם למצוות, שלפי החשבון מסיימים כשהם בני עשרים.

אמנם רבי חיים נענה ואמר לי דודי החזון איש אמר שצריך להתחיל ללמוד ש"ס בן חמש שנים ולסיימו עד הבר מצוה, וכשהרהבתי עוז בנפשי ושאלתי האם רבינו עשה כן כדברי החזון איש, הביט עלי ולא ענני דבר.

וזכורני כי מחברתו הרבנית הצדקנית ע"ה היתה שם ושמעה את שיחתנו, וכצאתי אמרה לי, מה שבעלי עשה בהגיעו לגיל בר מצוה, האם סיים את הש"ס או לא, זאת לא ידעתי, אבל עם שלמה (ה"ה הגאון הגדול רבי שלמה קנייבסקי שליט"א, כעת ראש הכולל ומגדולי הלומדים בעיר התורה בני ברק) סיים את הש"ס עד הבר מצוה.

אחרי שעברו הרבה שנים משיחה זו, נסעתי במיוחד לא"י לבקר את רבי חיים בעת חוליו, כשהיה לו אירוע מוחי (סטראוק) וחזרתי לארה"ב בו ביום, זכיתי להכנס לחדרו ולהתפלל עמו מעריב, שם מצאתי אברך שישב אצל שטענדער ולמד, לשאלתי ששמו שלמה והבנתי שהוא בן רבינו, ומיד נזכרתי בשיחתי עם הרבנית כמה שנים קודם, ושאלתיו האם עשית סיום

הש"ס בעת הבר מצוה שלך, והשיב לי: אבא למד עמי ש"ס וסיימנו בהגיעי למצוות.

וכדאי לציין כי בהזדמנות אחת כאשר סיפרתי דברים הנ"ל לפני שומעי לקחי, לומדי שיעורי, נענה אחד מהחבורה ה"ה ר' מרדכי קנופף ז"ל, ואמר עכשיו נתחוויר לי מה שהיה תמוה אצלי במשך הרבה שנים, וכה דבריו: לפני כארבעים שנה בהיותי בבני ברק נזדמנתי לבית המדרש לדרמן ברחוב רשב"ם וראיתי את הגר"ח שעדיין לא הכרתיו אז, יושב ולומד מסכת נדה עם נער צעיר שלפי השערתי עדיין לא הגיע לבר מצוה, והיה לפלא בעיני, כי לא ראיתי כזאת שנערים בגיל צעיר כ"כ יהגו במסכת זו, ועכשיו נתחוויר לי הכל, כי הגר"ח למד עם בנו את הש"ס כולו, ולקראת הבר מצוה היה עליו לסיים מסכתא אחרונה זו שבש"ס.

אגב בשעת אותו ביקור כשהיה רבי חיים חלש מאד מהסטראוק, שאלתי אותו היכן נזכר בש"ס "ברא כרעא דאבוהו" ועל אתר השיבני כי לא נזכר לשון זה ממש בכל הש"ס, ורק בעירובין דף ע' יש כעין זה "יורש כרעא דאבוהו", ומיד הוסיף רבי חיים ואמר: אמנם בתוספות דף ב' ע"ב ד"ה שם ישנו לשון זה ממש "ברא כרעא דאבוהו", ומה גדלה שמחתי בראותי כי בחסדי ד' לא נחלש מוחו הבהיר כמלא נימא מהסטראוק, ועל אף חולשתו הגופנית לא נס ליחו, ובעזה"ת חזר לבוריו ולכוחו, כה יתן ד' וכה יוסיף לחדש כנשר נעוריו ועור רבות בשנים יאיר באור תורתו הבהיר לכלל ישראל, עוד ינוב בשיבה דשן ורענן ועיניו ועינינו תראינה בקרוב בבנין נוה שאנן, בשוב ד' ציון ושמחת עולם על ראשינו.

ואגב אמרתי לרשום מה ששמעתי בהיותי בבית רבי חיים בתחילת חודש אדר העעל"ט, סיפר לי בנו הגר"ש שליט"א: אחד כתב איגרת לאבי שליט"א בשאלה מוזרה, אם הוא שולח משלוח מנות לחילוני האם יוצא בזה חיוב משלוח מנות, והשיב לו אבא בכתב ידו "דינו כשולח אל הכלב".

עוד סיפר: אחד הציע שאלה לפני אבא, היות ומת אחד מקרוביו אדם חילוני גמור, ולפני מותו השאיר צוואה שישרפו את גופו לאפר, ולא ינתן לקבורה, האם יש איזה ענין לעשות השתדלות להשפיע על משפחתו שלא יעשו כן, והשיב לו אבא: דינו ככלב, והוא פלא.

הדרן לענין שהתחלנו, צאן קדשים ילדי חמד, הלא ראיתם ושמעתם עד
היכן אפשר להתעלות ע"י ההתמדה ושקידת הלימוד, אל תחמיצו
את השעה, כי ימי הנעורים יקרים עד מאד, וכמה הפליגו חז"ל בשבח גירסא
דינקותא, ובמשנה אבות הלומד ילד למה הוא דומה וכו', וכתב הישמח
משה באגרת מוסר לבנו הגה"ק רבי אלעזר ניסן זי"ע אב"ד דראהאביטש
(נדפס בישמח משה ח"ג) בני דע כי שעה אחת בימי הבחרות הוא כמו שנה
שלימה בימי העמידה.

שאלות שונות

שאלה א. ביום שאומרים תחנון וטעה הש"ץ ואמר קדיש אחר שמו"ע, האם ממשיכים לומר תחנון אחר קדיש, ואי נימא שאומרים תחנון אחר קדיש, האם צריך הש"ץ לומר קדיש עוד הפעם אחר תחנון. שמעתי בשם החזון איש שהורה בכי האי גוונא שלא לומר תחנון כלל, האם זה נכון.

תשובה: נכון (משום דתחנון אינו חובה אלא רשות).

•

[יסוד הוראת מרן החזון איש זי"ע ואחריו מרן שליט"א עפ"י דברי הטור סי' קל"ב דאמירת תחנון רשות. ממילא כיון שאמרו חצי קדיש לא יאמרו תחנון אח"כ. אמנם פוסקי זמנינו דנו אם אחר אמירת חצי קדיש אמרו אח"כ תחנון, אם יש לומר פעם שנית חצי קדיש אחר תחנון, והעלו עפ"י דברי המטה משה (עמוד העבודה אות ר"ח) דהחצי קדיש הוא סימן לסיום התפלה בוודאי אין לומר שוב חצי קדיש, עיי"ש.

אך בשו"ת להורות נתן ח"ו סי' ז' העלה דיכול לומר חצי קדיש פעם שנית אחר אמירת תחנון. וטעמו ונימוקו עפ"י דברי הלבוש (או"ח סי' קל"ב ס"א) שכתב ואח"כ אומר הש"ץ חצי קדיש על פסוקי התחנה כדי להפסיק בינם ובין אשרי ולמנצח. והוא ע"ד שכתב הראב"ד המובא בשבלי הלקט "וקדיש אחר אומר אחרי סיום כל התפלה שהוא מצוה בפני עצמה, ואינו מתחבר עם מה שיאמר אחריה, וכיון שתחנון הוא סיום מצות תפלה, וכמש"כ הבית יוסף שהוא כעין תפלה אריכתא, א"כ צריך לומר קדיש כשמסיים התחנון, ואע"ג שאמר כבר אחר שמונה עשרה".

ועי' בסמ"ע חו"מ הלכות אבידה ומציאה סי' רס"ז סק"ד, לענין מה שיש מכריזין בבתי כנסיות אבידה קודם למנצח, דסדר קדושה דשחרית הוא ענין בפני עצמו, כמו מעריב למנחה, ומדאחר הקדיש דנפילת אפים מתחיל סדר לכן חוזרים ואומרים אשרי, עיי"ש. הרי דאשרי הוא ענין חדש לגמרי וא"כ ראוי לומר קדיש אחר תחנון, שהוא גמר סדר הקודם והתחלת סדר חדש, ויש להרחיב בזה, ועוד חזון למועד בעזה"ת.

(ומענין לענין באותו ענין כשאנו עוסקים בלשונו הזהב של מרן הגר"ח דאמירת תחנון רשות. ראוי להתבונן במנהג החסידים לומר קדיש

אחר שמו"ע אם יש באותו יום יארצייט של צדיק אחד, ותמכו יסודותם על דברי הטור הנ"ל דכיון דאמירת תחנון רשות ע"כ נקל הוא לבטלו.

ויש שהוסיפו לזה עפ"י דברי השלה"ק, האדם שמתוודה בשפתיו ולבו בל עמו, לא די שהווידי מועיל אלא שעבירה היא בידו, שעושה חוכא וטלולא מענין מחילת עוונות. ופירש בזה השלה"ק על חטא שחטאנו לפניך "בווידי פה" שאנו מבקשים שהשי"ת ימחול לנו על החטא שהתוודינו לפניו בפה בלבד בלא לב.

וכבר הבאנו בשדה ברכה עמ"ס ברכות דף ה' ע"ב דבריו הנוראים של היערות דבש על הגמרא שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם ויצא טורפין לו תפלתו בפניו שנאמר וכו', שפירשו שנים הם הנשמה והגוף שנכנסו להתפלל, וקדם אחד מהם ויצא כלומר שבאמצע התפלה נסתלקה הנשמה מהתפלה, ומחשבתו משוטטת בשאר ענינים, ונשאר אחד בלבד הוא הגוף ששפתיו נעות בלי מחשבה וכוונה, ואינו מכוון עוד בתפלתו, טורפין לו תפלתו בפניו וכו'. ולפי כל הנ"ל אין זה תימה שהקילו כל כך באמירת תחנון.

ובלהורות נתן דן עפ"י דברי הבית יוסף דאין להפסיק בדיבור בין תפלת שמו"ע לתחנון, דכולה כעין תפלה. וכן פסק בשו"ע סעיף א'. אמנם האלי' רבה שם סק"א העלה שאם עבר ודיבר אין בכך כלום, ורשאי לנפול על פניו אלא שאין אמירת התחנון שלו מקובלת כ"כ. וכ"כ בעולת תמיד סק"ב עיי"ש.

והלהורות נתן לחדש יצא דיש לדון דאמירת קדיש בין התפלה לתחנון גרע מהפסקה בדיבור בעלמא, דקדיש מזוהר שהוא סיום התפלה, ע"כ מקרי הפסק גמור, בין שמו"ע לתחנון. אולם עומד לנגדנו לעומת זה מה שכ' הטו"ז יור"ד סי' שע"ו ס"ק ב' בשם הרוקח שאין אומרים תחנון בבית האבל, הרי בהדיא דאפי' לא אמרו אותו אחר שמונה עשרה אומרים אותו אחר גמור התפלה [שכתב דדוקא בבית האבל אין אומרים אותו]. אמנם הטו"ז באו"ח סי' קל"א ס"ק ט' כתב כהאי גוונא דלא יאמרוהו אחר התפלה כיון שלא אמרו אחר שמונה עשרה בבית האבל.

ולחלק יצא (הלהורות נתן) דיש הבדל בין מה שאין אומרים אותו בבית האבל, לאם שכחו ולא אמרו אחר שמו"ע, דדוקא בבית האבל

שכבר נפטרו מלומר אחר תפלת י"ח, שוב לא יתחייב לאומרו אח"כ, אבל לא משום הפסק. וממילא בשכח ואמר קדיש שלא נפטר מלאומרו, אין לבטל אמירתו משום הפסק הקדיש, דכיון דמעיקרא חל החיוב לאומרו לא נעקר החיוב ע"י טעות, וזכר לדבר הוא דאמרו (מנחות מ"ט ע"א) עקירה בטעות לא היא עקירה, א"כ ה"נ דאמירת קדיש כדי להפסיק התפלה היה בטעות, כי הש"צ הי' סבור שביום זה אין לומר תחנון, א"כ אין זה בגדר הפסקה, ושפיר אומרים תחנון, אף שאמר קדיש.

ולענין דינא יש בזה דיעות שונות, ויש לצרף לכאן מה שנודע אצל תלמידי רבינו הקדוש מסאטמאר זי"ע שאירע פעם שהש"ץ אמר קדיש אחר שמו"ע משום שאמרו לו שיש יארצייט של צדיק ואין אומרים תחנון, אמנם רבינו הי' מדקדק לומר תחנון גם ביארצייט של צדיק כנודע [מלבד ביארצייט של צדיק שערכו בבית מדרשו סיום משניות וסעודת מצוה שאז לא אמרו תחנון בבית מדרשו] והקפיד רבינו וציוה לומר תחנון אחר חצי קדיש. ובהליכות שלמה כתוב, פעם נזכרו בשעת קריאת התורה ששכחו ולא אמרו תחנון, וציוה לומר תחנון אחר קריאת התורה. (ויש לציין להא דאיתא בגמ' ב"מ נ"ט ע"ב אימא שלום דביתו דרבי אליעזר אחתיה דר' גמליאל הואי מההוא מעשה ואילך לא הוי שבקיה לי' לר' אליעזר למיפל על אפיה, עיי"ש גדול כוחו של אמירת תחנון של רבי אליעזר).

אגב ראוי לציין כי כשהייתי במחיצת הגאון האמתי רבי חיים קניבסקי שליט"א בהיותו בבית החולים מעייני הישועה, והתפללתי תפלת מנחה אתו עמו במנין שהתפלל אצלו, כשגמר הש"ץ תפלת שמונה עשרה של מנחה, והעירו לו המתפללים שאין לומר תחנון, כי אין שם ספר תורה. נענה רבי חיים ואמר, הרי יש פה ספרים, ולענין אמירת תחנון דין הספרים כדין ספר תורה, וצוה לומר תחנון.

שאלה ב. במגילה (דף י"ג ע"א) כל המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. צ"ע אי יש דין כיבוד אב בזה. ומה הדין לגבי זקינו, אם יש דין כיבוד אב ואם בזקינו של זה שגידלו.

תשובה: ראוי לכבדו מצד הכרת טובה.

ועי' ברמ"א (חו"מ סי' רמ"ז סק"ג) שהביא מהשבות יעקב שכשאמר נכסי לבני והיה לו בן אשתו יתום שגדלו בתוך ביתו, צ"ע אם יורש עם שאר היורשים כיון דחשוב כאילו ילדו, ונשאר בצ"ע עיי"ש.

ועי' שו"ת חת"ס (חאהע"ז ח"א סי' ע"ו ובחאו"ח סי' קס"ז) שכתב דכשמת האב שגדלו אינו יכול לומר קדיש ולדחות אבלים אחרים. אולם באפיקי מגינים (סי' קל"א סק"ג) הביא דמשו"ת הרמ"א סי' קי"ח משמע שקדיש אחד יכול לדחות שאר אבלים ולאומרו.

וכוונת מרן שליט"א כנראה לדברי רבינו בחיי בחובת הלבבות שער הבחינה בהקדמה שם שהאריך להוכיח את הבריות שהם כעוורים שאינם מכירים טובות הבורא עליהם, ולקרב אל השכל הביא משל לתינוק שמצאו איש א' מאנשי החסד במדבר וחמל עליו ואספו אל ביתו וגדלו והאכילו והלבישו מה גודל הכרת הטוב שעל התינוק להראות כלפי מטיבו ואיש חסדו הטוב של התינוק אחרי שיגדל ויהיה לאיש, עיי"ש תוכחת מוסרו הנוקב ויורד חדרי בטן. ובני הבחור המופלג אליהו יעקב נ"י העיר שמרן שליט"א הביא כעין זה בספרו אורחות יושר.

שאלה ג. הרמב"ן קידושין ל"א כתב דתני ושייר, במ"ע שהזמן גרמא שייר תפילין. ובמצות עשה שלא הזמן גרמא שייר ספירת העומר, עיי"ש.

ותמוה מאד דהא ספירת העומר הוי מ"ע שהזמן גרמא כמבואר ברמב"ם, ועיי' במג"א סי' תפ"ט.

תשובה: ס"ל דספירת העומר אין הזמן גרמא אלא העומר ושתי הלחם גורמין, עכ"ל.

•

לכאורה יש לומר דכיון שאם שכח בלילה עדיין יכול לספור ביום [בלא ברכה] ולא אבד החשבון, א"כ אין זה כמ"ע שהזמן ג.

ועי' בשו"ת אבני נזר או"ח סי' שפ"ד דמתרץ דברי הרמב"ן דעומר לא תלתה תורה בזמן עצמו שמקריבים בו את העומר אלא ממחרת

השבת, א"כ אין הזמן ט"ז בניסן הגורם, וא"ת מ"מ זמן השבת הוא ט"ו בניסן גורם, הלא כל מצוה "השבת" נשים חייבות – פסח – מצה ומרור, וגם לספר ביצי"מ כתב החינוך דנשים חייבות, וא"כ גם העומר שתלוי בשבת דהיינו בא' דפסח יהי' כמותם לחייב נשים, ודו"ק.

שאלה ד. מהו איסור נטיעת אילן במקדש, האם הוא דוקא אילן או אפילו גרעין, ואת"ל דוקא אילן ממש מה יהי' שיעורו.

תשובה: "רק עץ בולט כמש"כ רמב"ם פ"א מהלכות בית הבחירה הלכה ז'".

כוונת מרן שליט"א למה שכתב הרמב"ם בלשונו הזהב וז"ל, ואין בונין בו עץ בולט כלל וכו'. ועי' בנושאי כליו של הרמב"ם ז"ל דהילפותא הוא מדכתיב (דברים ט"ז כ"א) לא תטע לך אשרה "כל עץ" דמשמעו שמלבד איסור נטיעת עץ במקדש, יש איסור גם על עץ בעלמא הבולט מהבנין (אפי' עץ יבש שאינו צומח).

והראב"ד ז"ל בהשגות שם נחלק על הרמב"ם ומביא ראיות מלשכת כה"ג דשל עץ היתה, וכן בשמחת בית השואבה היו מקיפין את כל העזרה בגזוטטורות של עץ, הרי שהי' שם עץ בולט בעזרה. וכתב הראב"ד לחלק דהאיסור הוא דייקא משער ניקנור ולפנים, דכתיב אצל מקדש ד' אלקיך, אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר לבנות עץ בולט.

והכסף משנה שם רצה ליישב שיטת הרמב"ם ז"ל ולדחות הראיות שהביא הראב"ד דלשכת כה"ג לא היתה קבועה בבנין עיי"ש. וכן בשמחת בית השואבה לשעתה היתה, ואחרי החג פירקוהו עיי"ש. [ובה' ע"ז פ"ו תירץ הראב"ד עצמו קושיתו הנ"ל כמש"כ בכס"מ כאן].

והנה ראוי להביא כאן מה שכתב הרמב"ם בהלכות עבודת כוכבים פ"ו, דבהלכה ט' כתב הנוטע אילן אצל המזבח או בכל העזרה וכו' הרי זה לוקה. ובהלכה יו"ד כתב: אסור לעשות אכסדראות של עץ במקדש אעפ"י שהוא בבנין ואינו עץ נטוע הרחקה יתירה היא שנאמר כל עץ. מבואר מזה דנטיעת אילן הצומח במקדש בין אילן מאכל ובין אילן סרק הוא בלא תעשה

ולוקין עליו, אבל בנין של עץ יבש שאינו צומח הוא רק הרחקה ואין לוקין עליו, בין והתבונן.

ובמנחת חינוך (מצוה רצ"ב) פשיטא ליה דאין חילוק בין נוטע אילן או לזורע גרעין של אילן במקדש, וחייב על נטיעת הגרעין מיד בשעת נטיעתו, וא"צ קליטה. ואפשר דהמנ"ח למד כן מהקרא דכתיב לא תטע לך, דמשמע דהלאו הוא על עצם הנטיעה, ואין חילוק אם נקלט הזרע אח"כ או לא, ודו"ק.

ויש שרצו ללמוד מכאן איסור לנטוע אילנות בבית הכנסת מדרבנן, דומיא דמקדש, ודנו בזה הרבה בתשובות האחרונים להלכה ולמעשה, אי ש"ד לנטוע אילנות לנוי בחצר ביהכנ"ס, והגאון ר"ע איגר בגליון על השו"ע הלכות ביהכנ"ס (או"ח סי' ק"נ) הביא דעת הגר"ד עראמה על הרמב"ם פ"ו מהלכות ע"ז לאסור נטיעת עצים בבית הכנסת.

ונביא בקצרה שיטות איזה מגדולי האחרונים, בשו"ת מהר"ם שיי"ק חאו"ח (סי' ע"ח וע"ט) העלה לאסור נטיעת אילן ע"י ביהכנ"ס. כידוע בזמנו הרימו הנעאלאגן ראש לשנות מנהגי ונימוסי יהדות, בפרט במנהגי התפלות וביהכנ"ס, והיה בנטיעות אילנות אחד מנימוסי הגויים שרצו להתדמות אליהם, ומלבד איסור נטיעת אילן קם המהר"ם שיק לגדור פירצות המתחדשים ודו"ק. וכ"כ בשו"ת מחזה אברהם ח"א סי' כ"ט ובשו"ת איוה דוד סי' קכ"ד ס"ק ב'.

וראה בקובץ כרם שלמה (שנה ח' קו' ב' עמוד כ"ב כ"ג) תשובת הגה"ק מקאזיגלאוו זצ"ל הי"ד בעמח"ס ארץ צבי שהעלה לאסור, עיי"ש. וכ"כ בתורת חיים להגר"ח סופר או"ח סי' ק"נ עיי"ש.

אמנם מדברי כמה מהאחרונים יוצא להתיר נטיעת אילנות סביב ביהכנ"ס, וראה מה שהביא המגן אברהם (סי' קנ"ד ס"ק א') לענין הדין דבתים וחצרות שמתפללין אימתי יש להם קדושת ביהכנ"ס, בשם מהרי"ט דגן ופרדס ואיצטבא שסביב ביהכנ"ס אעפ"י שפתוחים לביהכנ"ס אין בה דין קדושה.

עכ"פ מבואר דכל הנדון הוא אם יש להם דין קדושה אם לאו [עיי"ש שחילק דאם פתוח נגד ההיכל יש להחמיר] אבל אין שום פקפוק

על הגן והפרדס סביב ביהכנ"ס משום נטיעת אילן סמוך לביהכנ"ס, וזה דלא כדעת הגר"ד עראמה שהביא הגרעק"א באו"ח סי' ק"נ. אך בצור יעקב (סי' קי"ט) כתב דמהמג"א אין ראי' נגד הגר"ד עראמה, דאפשר מיירי בגן שהאילנות שבו הם בצד השני הרחק מביהכנ"ס, ולא נכנסו בגדר נוטע אילן סמוך לביהכנ"ס. והגאון הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ח"ב סי' י"ד) כתב דאין לנו לבדות מלבנו איסורים שלא נמצאו בתלמוד, ואם היה בזה זכר למקדש, א"כ יאסר לבנות קירות ביהכנ"ס מעץ, וכן לעשות ספסלאות מעץ, דכל זה בכלל לא תטע וגו' כל עץ כמ"ש הרמב"ם.

אמנם דברי הנציב שכתב דלעשות ספסלאות מעץ היה אסור אינם מובנים, שהרי הגר"ד עראמה בעצמו האוסר נטיעת עץ אצל ביהכנ"ס מסיים אבל אכסדראות של עץ דאפי' במקדש אינם אלא מדרבנן משום גזירה מותר בביהכנ"ס וצ"ע.

שאלות על הלכות סוכה

שאלה א. המארח עניים בתוך ביתו, ובפרט בחג הסוכות, דמבואר בסדר היום, שיהא עני בכל יום ויום על שלחנו, ומי שאפשר לו שיהיו לו ז' עניים בכל יום ויום וכו', האם ימהר לסעוד מיד, או יכול לומר שלום עליכם, והיה רצון, כמנהגו.

דבספר דבר אברהם (ח"ב סי' ב' בהגה"ה) כתב וז"ל: והנני להזכיר בזה מה ששמעתי הערה נפלאה בשם הרהגה"צ מוהר"ר ישראל מאיר מראדין דהמארח עני לסעודת שבת, מיד בבואו מביהכנ"ס צריך למהר לסעוד, דהא קיימי עניים, ולאחר עבר בבל תאחר, והיא הערה יפה לכאורה.

אך שוב כותב: אלא לפי שאין העולם נזהר בזה כ"כ, מהדרנא בתר זכותא דאינה נכונה, משום דאומדנא דמוכח הוא דהמארח עני לסעודת שבת דעתו היא שבשעה שיאכל הוא, יאכל גם העני עמו, והוי כקבע זמן לצדקה בשעה שיאכל הוא, וא"כ כל זמן שהוא עצמו אינו אוכל עדיין לא הגיע זמן הצדקה, ואין מקום לעבור בבל תאחר, ע"כ.

מה דעת מרן שליט"א, כדעת החפץ חיים, או כדעת הדבר אברהם.
תשובה: ראוי להחמיר.

שאלה ב. ידוע כי אצל רבי חיים עוזר זצ"ל, איקלע אורח לסוכות, ואמר לאורח שירד לאכול בסוכה, כי אני חולה ומצטער פטור מן הסוכה, לאחר זמן קצר הגיע רבי חיים עוזר לסוכה, ואמר מצטער פטור מן הסוכה, אבל לא מהכנסת אורחים. האם זה מדינא, או רק לפנים משורת הדין.

תשובה: חסידות.

שאלה ג. בשו"ע (סי' תרל"ט ס"ב) כתב, דמותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה וכמה אכילת עראי כביצה מפת. ובחידושי הצ"ח (ברכות מט ע"א) כתב דכזית חובה דיו"ט לא חשיב עראי, דחובתו משוי ליה קבע. ועי' א"ר בשם השבולי הלקט.

ובהגהות רע"א כתב וז"ל, אלא דלפי"ז אחר שכבר יצא ידי חובתו בסעודת יו"ט מה שאוכל אח"כ עד כביצה הוי בו דין עראי ולא צריך סוכה רק היתר מכביצה.

ויל"ע למה החשיב כל שהוסיף על האכילת הכזית כאכילת עראי, והרי י"ל דעתה הרי מוסיף על חיובא דסעודת יו"ט, והא הכזית הוא השיעור היותר פחות שבשיעור סעודה, אבל כל מה שהוסיף עליו הוי חלק מהסעודה וא"כ כל אכילתו קבע, מדכל אכילתו היא המצוה.

תשובה: אין מוכרח.

שאלה ד. הנתיבות המשפט (סי' רמ"א סק"ז) כתב וז"ל: ועיין עוד בתשובת הרא"ש סי' שמ"א דבמתנה ע"מ להחזיר בעינן שיחזיר מרצון, אבל כשלא החזיר ברצון וכפו אותו בית דין להחזיר נתבטלה המתנה למפרע, ע"כ.

ולפי"ז צ"ב הביאור הלכה (סי' תרנ"ח סעי' ה') שכתב: ודע דמסתפקנא דאפשר דוקא בשהחזיר עכ"פ באי כחו של המקבל, אמנם אם לא החזיר כלל המקבל עד שהטריחו הבעלים בעצמם לבוא אליו וליקח האתרוג אף שאמר לו שהוא מחזיר לו במתנה אפשר דאין זה חזרה, ונראה דתלוי בטבעו של הנותן ובקפידתו עכ"ד. וצ"ע דברא"ש מבואר דאי רצון, תלי' בכפוהו ב"ד, ולא בטרחתו לבוא אליו, כדביאר הבה"ל.

תשובה: היינו הך.

שאלה ה. בשו"ע חו"מ (סי' שנ"ט סעי' י') איתא, כל המתאווה ביתו או אשתו וכליו של חבירו וכל כיוצא בזה כיון שחשב בלבו איך יקנה דבר זה ונפתה בלבו בדבר, עבר בלא תעשה של לא תתאווה ואין תאווה אלא בלב בלבד.

ויל"ע במתאווה לאתרוגו של חבירו בשביל מצוותו, ולא בשביל הממונות, והרי א"א בלא שהתאווה לרכשו מדבעינן לכם, אי עובר בלאו דלא תתאווה.

תשובה: יתכן.

שאלה ו. הגר"ח מואלוז'ין בספרו רוח חיים כתב, וז"ל: בן בג בג אומר הפוך בה וכו', לפי שמנה לעיל בן ה' שנים למקרא וכו' בן ט"ו לתלמוד, אמר כאן כיון שהגיע לתלמוד אין לו שיעור וצריך להפך ולפלפל אותה כל ימי חייו, ואמר הפוך בה וכו', כמשארז"ל (עירובין נד) למה נמשלה תורה לדד מה דד וכו' והנה כמו שדד שעצמותו בשר ותינוק מוציא ממנו חלב, כן התורה למשל מדין סוכה יכולים להתיר עגונה וכדומה, אף שלפי הראות נראה שכמה דינים אינם נצרכים ואינם נהוגים לנו עתה, ולא כן הוא כי יכולים ללמוד דין אחד מחברו ודבר זה ידוע להוגים בה ע"כ.

ויל"ע במה שכתב דמדין סוכה יכולים להתיר עגונה.

תשובה: עי' גיטין מ"ו ב' בעינן תנאי כפול ואם לא כפל יכול להתיר עגונה.

שאלה ז. בשו"ע (חו"מ שמ"ו סעי' א') כתב, אפי' אמר לי' השקני מים והשקהו והשאל לו פרתו בעוד שהוא משקהו הוי שאלה בבעלים וכו'.

תשובה: כן.

שאלה ח. יש לעיין במי ששכח ונטל לולב ביו"ט ראשון שחל בשבת אי כשנוטל למחר יברך שוב שהחיינו, דנטילה ראשונה לאו כלום היא, וברכת שהחיינו היתה לבטלה, או דילמא לא.

תשובה: יברך.

עוד שאלות על הלכות סוכה

בליל ג' דחוה"מ סוכות תש"ע לפ"ק, זכיתי להיכנס אל הקודש פנימה קמיה אדמו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, ואמרתי לו שבאתי לקיים מצות הקבלת פני רבו ברגל, וציווה עלי מרן שליט"א לישב לידו, ונשאתי ונתתי לפני מרן שליט"א בכמה מהלכות החג כדלהלן.

— א —

שאלתי למרן שליט"א. בהא דאיתא במדרש רבה (ויקרא ל' י"ב) וז"ל, דבר אחר פרי עץ הדר אלו ישראל, מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח כך ישראל יש בהו בנ"א שיש בהו תורה ויש בהו מעש"ט, כפות תמרים אלו ישראל מה התמרה הזו יש בו טעם ואין בו ריח כך הם ישראל יש בהו שיש בהם תורה ואין בהו מעש"ט, וענף עץ עבות אלו ישראל מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם כך ישראל יש בהם שיש בהם מעש"ט ואין בהם תורה, וערבי נחל אלו ישראל מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח כך הם ישראל יש בהם בנ"א שאין בהם לא תורה ולא מעש"ט. ולכאורה צ"ב היאך אפ"ל שיש בישראל כאלו שנמשלו לערבה ואין בהם לא תורה ולא מעש"ט, והלא בגמ' (חגיגה כ"ז ע"א) דרשו חז"ל עה"פ (שיר השירים ד' ג') כפלח הרימון רקתך שאפילו ריקנים שבך מלאים מצות כרימון.

והשיב מרן שליט"א שכוונת המדרש כמו ערבה הכוונה שהם עמי ארצות, ואין בהם מעש"ט, דמעש"ט זה מדרגה, ואין הכוונה שהם עוברים עבירות ומחללים שבת, מעש"ט חסר להם, והוסיף מרן שליט"א בחיך שהם לא מחברים ספרים.

— ב —

שאלתי למרן שליט"א האם בבניית סוכה יש מצוה בו יותר מבשלוחו. **והשיב** מרן שליט"א דזה כמו בכל הכשר מצוה^א ואם הוא רוצה לשבת

א. דין מצוה בו יותר מבשלוחו, נפסק במחבר הלכות שבת (סימן ר"נ סעיף א'). וז"ל, ישכים בבוקר ביום ששי להכין צרכי שבת, ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו, כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק, ורבה ורב יוסף היו מבקעין עצים, ור"ז היה מדליק האש, ורב נחמן היה מתקן הבית ומכניס כלים הצריכים לשבת ומפנה כלי החול, מהם ילמד כל אדם ולא יאמר איך אפגום כבודי, כי זה הוא כבודו שמכבד השבת.

וכתב הביאור הלכה שם. ונראה דלא שייך בזה לומר מצוה שיוכל לעשות ע"י אחרים אין מבטלין התלמוד אפילו לזמן מועט והכא הלא יוכל לעשות ע"י שלוחו, דעדיף הוא ממי שהוא אחר לגמרי, י"ל דדוקא מצוה שאין מוטלת על גופו, כגון שיפסיק באמצע הלמוד לילך לגמול חסד עם איזה אדם במקום שאחר יכול לעשות עמו הטובה ההוא, משא"כ בזה שהכבוד שבת מוטלת על גופו וממילא מצוה בו יותר מבשלוחו. א"נ דדוקא לענין כבוד שבת אמרינן כן דחמירא, משא"כ לענין שאר מצות אם היא ת"ח ונוגע לביטול תורה וצ"ע. תמצית היצא מדברי הביאור הלכה הוא, דמצוה שאינו תלוי בגופו, אמרינן מצוה שיוכל לעשות ע"י אחרים אין מבטלין התלמוד אפילו לזמן מועט, וע"ז לא אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, ובמצות התלוי בגופו הוא מסופק, אם אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, או דוקא בשבת דחמירא אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, ונשאר בצ"ע.

ולפי"ז היה מקום לומר דבניית הסוכה דהוא מצוה שבגופו תלוי בספיקא של הביאור הלכה אם אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו.

אולם עיין בשלחן ערוך הרב בקונטרס אחרון (שם סעיף ב'). שכתב דכל מי שתורתו אומנתו וגריס בה יממא ולילי, אי אפשר לו לקיים כלל יתרון מצוה זו דמצוה בו יותר מבשלוחו, שהרי אסור לו להתבטל מתורתו לעשות מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, כמ"ש ביורה דיעה (סימן ר"מ), ואפי"ה כולוהו הני אמוראי ביטלו תורתן בכל שבת ושבת, מכלל דחובת הגוף היא להתעסק דוקא בעצמו, משום שזהו כבודו של שבת כמ"ש הרמב"ם [ז"ל הרמב"ם, אפי' מי שהוא אדם חשוב ביותר ואין דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית, חייב להשתדל ולעשות שום דבר מצרכי השבת בעצמו שזהו כבודו של שבת] וכיון שהטעם הוא משום כבוד שבת די בדבר א' לבד שבזה ניכר כבודו וכו'. נמצא מדבריו דאפילו מצוה שבגופו אם תורתו אומנתו א"א לו לקיים מצוה

כתר שאלות על הלכות סוכה תורה שה

ללמוד, אז ללמוד יותר טוב. אבל אם הוא בין כך אינו לומד אז יש מצוה בו יותר מבשלוחו.

ושאלתי למרן שליט"א בתלמיד חכם שרוצה ללמוד ונותן לאחר שיבנה לו את הסוכה האם עדיף שישלם לו בכדי שיהא פועל שלו ואז יחשב שהוא בנה בעצמו מדין יד פועל כיד בעל הבית. ואמר מרן שליט"א שיכול ליתן לו פרוטה אחת וזה גם מספיק. והוסיף מרן שליט"א

בו יותר מבשלוחו, שהרי אסור לו להתבטל מתורתו. ודוקא בשבת צריך להכין בעצמו ולא ע"י שלוחו, שזהו שעושה בעצמו ולא ע"י שלוחו הוא מקיים חיובו של כבוד שבת.

כל זה בארנו בת"ח הרוצה ללמוד. אולם בעצם דין מצוה בו יותר מבשלוחו יש פלוגתא אם אמרינן בכל התורה, עיין בחכמת שלמה (שו"ע או"ח סימן ת"ס סעיף ב') די"ל דדוקא בקידושין ושבת הדין כן דאמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו ולא בשאר מצוות. אמנם עיין בשו"ת דברי דוד (ס' א') דקיי"ל מצוה בו יותר מבשלוחו בכל מצוות התורה, וכן מבואר בשו"ת חוות יאיר, ועיין עוד בס' מקור חיים (ריש הל' סוכה) בשם מהרי"ל דמצוה לבנות סוכה בעצמו, וכן בס' האשכול (ת"ת סי' י"א) לענין כתיבת ס"ת שיש לכתוב בעצמו, ובספר יוסף אומץ דצריכין לטבול בעצמו כלים הצריכים טבילה, וכן עוד דוגמאות הרבה.

דין הכשר מצוה

הנה בניית הסוכה אינו עצם המצוה אלא הכשר מצוה, ובהא פסק רבינו דאם רוצה ללמוד, אין כאן דין זה של מצוה בו יותר מבשלוחו. ומקור הדבר עיין בפני יהושע (מס' ברכות י"ח. ד"ה השתא), דבהכשר מצוה לא אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו. וכן מתבאר בס' העמק שאלה (קס"ט א'). ועיין בשו"ת מור ואהלות (סימן ל"א) דרוצה לחלק דבשאר מצוות לא אמרינן בהכשר מצוה, מצוה בו יותר מבשלוחו, ורק בשבת וקידושין אמרינן אף בהכשר מצוה, מצוה בו יותר מבשלוחו.

ב. עיין בשו"ת מור ואהלות (סימן ל"א) שכתב לחלק בין אם השליח עושה את המצוה בחנם או בשכר, שאם עושה בחנם בזה אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, אבל אם מקבל שכר מהבעל הבית בעבור שליחותו, בזה אמרינן יד פועל כיד בעל הבית (ב"מ צו.), וכן נראה מדברי המחנה אפרים (הלכות שלוחין סימן י"א) בענין מעקה שעושה על ידי פועל שמברך על עשייתו דיד פועל כיד בעל הבית. ועיין עוד בישמח משה פרשת עקב, כותב דבשליח בשכר לית בו משום מצוה בו יותר בשלוחו, דמה שמבזבז בממונו ליתן לשליח הוי כמו טירחא בגופא. והגאון מטשעבין זצ"ל (בשו"ת דובב מישרים א' מ"ז) הביא דמשמעות הפרמ"ג לא כזה ע"ש, וע' בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' ק"א) שכתב להוכיח שדעת רוב פוסקים אינו כן. אמנם עיין בהערות הג"ר ברוך שמעון שניירסאן שליט"א להשו"ת דובב מישרים הנדפס בסוף שו"ת ארץ צבי, שהביא סמוכים לדברי הישמח משה מדברי הספר חסידים (מובא ברמ"א יו"ד סי' רמ"ב ל"ד), דהא אבידת אביו ואבידת רבו אבידת רבו קודמת, מ"מ כשלומד בשכר, שאביו משלם עבורו, אבידת אביו קודמת לאבידת רבו. דנראה מזו דכיון דאביו שילם עבורו הוה כאילו עשאו בעצמו.

דאין בזה נפק"מ מכיון ששלוחו של אדם כמותו אפילו כשאינו פועל שלו.

ושאלתי למרן שליט"א דראיתי כמדומה בדברי הפוסקים בהל' מילה שכתבו שעדיף שאבי הבן ישלם למוהל בעבור המילה בכדי שיחשב פועל, ויד פועל כיד בעה"ב ויחשב כאילו מל בעצמו, ואמר מרן שליט"א שכתבו כן לשיטת הש"ך² משום שדעתו שהמצוה היא דוקא על אבי הבן, ופועל חשוב כאילו האב עשה זאת, משא"כ בשאר מצות.³

עוד שאלתי למרן שליט"א היכא שאחר בונה לו הסוכה והוא עושה בה איזה דבר קטן, איזה דבר עדיף שיעשה. והשיב מרן שליט"א שאין נפק"מ וכל דבר טוב.

ג. דברי הש"ך (חו"מ סי' שפ"ב ס"ק ד') הם וז"ל, ומדברי הרא"ש מוכח דמי שהוא מוהל אינו רשאי ליתן את בנו לאחר למולו וחייב הוא בעצמו למולו, דומיא דכיסוי, דמי ששפך, הוא יכסה, וכן משמע מדברי הרמב"ם וכו', וכתבתי זה לפי שראיתי כמה אנשים מכבדים לאחרים למול את בניהם אף שהם בעצמם יכולים למול, ולדעתי הם מבטלים מצות עשה ומצוה גדולה של מילה, ויש לבי"ד לבטל הדבר הזה, עכ"ל.

וכן הד"מ ביור"ד הל' מילה (ר"ס רס"ד) הביא בשם האו"ז דאם האב מוהל אסור לכבדו לאחר, וכתב הד"מ ותמיהני הא קי"ל שלוחו של אדם כמותו וכו', עכ"ל.

ד. דברי רבינו הם דאפילו לשיטת הש"ך אם משלם להמוהל הוי כפועל דאמרינן בו ידו כיד בעה"ב, ושפיר דמי.

שיטת הקצות בהסבר שיטת הש"ך

אמנם יש להעיר לפי דברי הקצות שם שכתב לבאר דברי הש"ך לפי מש"כ בתוס' הרי"ד ז"ל פרק האיש מקדש, וז"ל, יש מקשים א"כ לכל דבר מצוה יועיל השליח דיאמר אדם לחבירו שב בסוכה עבורי, הנח תפילין עבורי, ולא מילתא הוא, שהמצוה שחייבו המקום לעשות בגופו, היאך יפטור ע"י שלוחו, והוא לא יעשה כלום, בודאי בקידושין ובגירושין מהני כי הוא המגרש ולא השליח, שכותב בגט אנא פלוני פטרת פלונית, וכן נמי האשה למי היא מתקדשת כי אם לו והיא אשתו וכו', אבל בסוכה ה"נ יכול לומר לשלוחו עשה לי סוכה והוא יושב בה, אבל אם ישב בה חבירו לא קיים הוא כלום, וכן לולב וכן ציצית וכן כל המצות עכ"ל וכו', והיינו נמי טעמא דמילה דומה לתפילין וסוכה וציצית דאינו בשליחות, וכמ"ש בתוס' הרי"ד, עכ"ל הקצות החושן.

נמצא לפי טעמו של הקצו"ח לא מהני שליח במילה בשכר, כמו שבתפילין לא מהני לשלם לאחר להניח תפילין במקומו.

ואמרת למרן שליט"א שראיתי בשמו מובא שעדיף לעשות הסכך משום שע"י הסכך נעשה סוכה, ואמר מרן שליט"א שהסכך מעכב, וגם מה שמעכב בדפנות כגון שנים כהלכתו ושלישית אפילו טפח זה גם עיקר המצוה ועדיף, כמו מי שעושה בעצמו הסכך.

— ג —

שאלתי למרן שליט"א האם אדם שבונה סוכה ועי"כ מסתיר את החלון של השכן, האם השכן יכול למחות על כך, והשיב מרן שליט"א שיכול להיות שיכול לעכב.

ושאלתי למרן שליט"א האם גם באופן שהשכן שהיה לפניו לא עיכב והוא מכר לו הדירה, האם גם באופן זה יכול לעכב או לאו, משום שקנה את אותן זכויות שהיו לזה שמכר לו, ואמר מרן שליט"א שגם הראשון יכול לעכב ואף אם הוא שתק ולא מיחה מ"מ הוא יכול לעכב.⁷

ה. דיני חזקה

משנה בבא בתרא פ"ג מ"ג מבואר שאדם שמשתמש שלש שנים בקרקע הידועה שהיא של אדם אחר, אין לו חזקה אלא אם יטען שקנה את הקרקע, אבל אם אין לו טענה אלא שלא אמרו כלום עד היום, אין לו חזקה וחייב להשיב את הקרקע. כדי שאדם יכול לזכות בקרקע של חברו צריך שיהיו לו חזקה של שלוש שנים וטענה שקנה.

חזקת תשמישין וחזקת נזיקין

ונחלקו הראשונים לענין חזקת תשמישין וחזקת נזיקין, והיינו שכן שיש לו חזקה לעשות שימוש מסוים או נזק מסוים בחצר שכינו, האם הוא צריך חזקה של שלוש שנים וטענה. דעת הרמב"ם (בהלכות שכנים פ"ח ה"א) שאין צריך שלוש שנים ולא טענה, אלא אם הניזוק ראה ושתק זכה השכן מיד. ודעת הרשב"ם (בב"ב דף נח ע"ב) והטור (בסימן קנ"ג) שיש צורך בחזקה של שלוש שנים וטענה של קניה, אבל טענת שתיקה לבד או פחות משלוש שנים אינן חזקה.

ובשלחן ערוך (בסימן קנ"ג סעיף א') כתב המחבר, המבקש להוציא זיז (פ') כעין נסר או ראש קורה הבולט מן העלייה ולחוצץ) מכותלו על אויר חצר חבירו כל שהוא, בעל החצר מעכב עליו שהרי מזיקו בראייה בעת שתולה בו ומשתמש בו. סעיף ב' הוציא את הזיז ולא מיחה בו בעל החצר לאלתר הרי החזיק בעל הזיז (ומשתמש בו ומונע בעל החצר להשתמש בו) (טור). הג"ה ויש אומרים דכל חזקות אלו בעינן ג' שנים, וכל שלא החזיק ג' שנים יכול למחות. וכן בעינן שיבא בטענה, כמו בחזקת קרקע.

ובסימן קנ"ד (סעיף י"ב) כתב המחבר וכן מי שהיתה לו חלון מוחזקת ובה חבירו ובנה כנגדה או מצדדיה בלא הרחקה, או סתמה ושתק בעל החלון, אינו יכול לחזור ולערער

ושאלתי למרן שליט"א האם לא שייך לומר שיש חזקה באופן שעשה באותו מקום ג' שנים. ואמר מרן שליט"א שיש חזקה אז סימן שהוא מחל לו.

לפתוח החלון או להרחיק, שכיון ששתק מחל, שאין אדם עשוי שסותמים אורו בפניו ושותק אלא אם כן מחל. הג"ה ומיד הוי מחילה. וי"א שצריך טענה שאם בעל החלון יש לו שטר או ראייה על החלון צריך שיטעון זה שקנאו וסתימתו בפניו הוי ראייה לדבריו וכו'. ופירש הסמ"ע והגר"א דאפילו לשיטת האומרים לעיל דבעינן ג' שנים וטענה, אף על גב דהכא ג' שנים לא בעינן מטעם שכתב המחבר שאין אדם עשוי שסותמין אורו בפניו ושותק אא"כ מחל, מ"מ טענה בעינן.

כל זה מייירי בסתם דיני חזקה אולם בסוכה דמצוה אין חזקה תוך שבעה ימים בגמ' (ב"ב דף ו' ע"ב), אמר רבינא האי כשורא דמטללתא, עד תלתין יומין לא הוי חזקה בתר תלתין יומין הוי חזקה, ואי סוכה דמצוה היא עד שבעה יומין לא הוי חזקה בתר שבעה יומין הוי חזקה, ואי חברה בטינא לאלתר הוי חזקה. מדובר בשתי חצרות שיש ביניהם קיר משותף ובעל חצר אחת סמך על הקיר קורה שנועדה להחזיק את הסכך וטוען שיש לו חזקה.

והנה על דין זה בתר שבעה יומין הוי חזקה, איכא מחלוקת הסמ"ע סובר דהך דינא דבתר ז' ימים החזיק, דבעינן ז' ימים וגם ל' יום כדבעינן בסוכה דעלמא דימי השנה. אולם הט"ז חולק ומביא בשם הב"י דלא בעינן ל' יום, רק כיון שעברו ימי החג הוי חזקה כיון דלא נחית מעיקרא אדעתיה דרשות רק אדעתיה דמצוה.

הנה לכאורה מגמ' זו מוכח שיש חזקה גם בפחות משלוש שנים וכדעת הרמב"ם. הסמ"ע (בס"ק ל"ג) כותב שבדרישה (סי' קנ"ז) כתבת, ששיטת הסוברים שיש צורך בחזקה של שלוש שנים יפרשו גמ' זו לענין סוג חזקה אחר לגמרי.

ו. הנה מגמרא הנ"ל נמצא, דבסוכה דמצוה אין חזקה תוך שבעה ימים, והטעם הוא מצד שאדם מרשה לשכן לעשות סוכה מבלי לתת לו רשות קבועה. ושבעה ימים לאו דוקא אלא אפילו שמונה, שהרי בשמיני עצרת אסור לפרק סוכה. ומוכח מהגמ' שגם לסוברים שיש חזקה תשמישין לאלתר, אם עשה לסוכות בלבד אין לו חזקה, כיון שעשה כן לצורך ארעי בלבד. ומשמע שאף לסוכות בשנים הבאות אין לו חזקה.

ועיין עוד בפתחי חושן (נזיקין פרק ט"ו אות י"ט הערה מ"ז) דנסתפק ג"כ אם מהני החזקה עכ"פ לסוכות החג בשנה הבאה, כגון אם ירצה להכניס שם קורות בשנה הבאה לשם סוכות החג, אם יכול זה לעכב עליו, כיון שעשה פעם אחת ולא מיחה, שמדברי הפוסקים נראה שיכול למחות בו לכתחלה אף בסוכת החג, ומוסיק מסברא נראה שכל דבר שהוא זמני אין כאן חזקה כלל, ולשנה הבאה אם ירצה יכול לעכב עליו, ויש לעיין בהחזיק כמה שנים בסוכת החג אם שייך בזה חזקה על משך חג הסוכות ומסיים דאם עשה בקביעות ג' שנים אז החזיק בוודאי על סוכות.

כתר שאלות על הלכות סוכה תורה שט

ושאלתי האם כשהוחזק אצל השכן הראשון אז הקונה בגלל זה לא יוכל לעכב. ואמר מרן שליט"א דזה יכול להיות אך לא מוכרח.^ז

— ד —

אמרתי למרן שליט"א שראיתי מובא בשמו בספר החדש שהו"ל הרב דרדק שיש ענין לעשות סוכה גדולה אף באופן שלא משתמש בכל הסוכה, ויש בזה הידור, ואמר מרן שליט"א שצריך שיוכל ללמוד שם ולשבת במנוחה,

ואמרתי למרן שליט"א שכמדומה שראיתי בשמו שזה חלק מהנוי, ואמר מרן שליט"א דזה יכול להיות, וכמו שהתוס' כתבו לגבי אתרוג שהנוי של אתרוג הוא מה שיותר גדול [ב"ק דף ט' ע"ב ד"ה עד שליש במצוה. פירוש שאם מצא אתרוג כאגוז כמו ששיערו חכמים, ואחד גדול ממנו שליש יקנהו] וגם בסוכה מה שהסוכה גדולה יותר הוי נוי סוכה יותר.

— ה —

שאלתי למרן שליט"א האם השנה (תש"ע) שחל יו"ט ראשון בשבת האם היה מותר לפנות הכלים שאכלו בהם אחר הסעודה שלישית שבדרך כלל בכל שבת אסור לעשות כן משום מכין משבת לחול^ח, והכא

ז. עיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יט – נ"ד) דדן במי שעשה סוכה במקום קבוע בחצר המשותפת, ומכר את דירתו והקונה בא לעשות סוכה באותו מקום בטענה שהמקום מוחזק לו מכח המוכר. והשיב, שאם השכנים נתנו למוכר הדירה דין קדימה להקמת הסוכה לא בזכות אלא בחסד (היינו שלא קנה את המקום לצורך בניית סוכה) יכולים השותפים לומר שלקודם הסכימו ולא לנוכחי, וכעין מה שפסק השו"ע באו"ח (קנ"ג יב) שמי שיש לו תנאי עם הציבור שרק לו ולזרעו תהיה זכות לבנות בהכנ"ס בעיר שלא יוכל למכור זכותו לאחר, ובטעם הדין כתב המשנ"ב (שם סקע"ו) שמסתבר שהשליטו הקהל רק אותו וזרעו ולא אחרים ומיירי כשכידו אותו בחינם, וה"ה בנידון דידן מה שהעניקו הדיירים זכות להקמת סוכת מצווה היה רק לדייר הקודם.

ויש שרצו לדחות הראיה שמביא הציץ אליעזר ממי שרוצה למכור זכות שיש לו לבנות בהכ"ס לנידון דידן, ועיין בספר משפט צדק (ח' י"ב) שכתב שניתן למכור חזקת תשמישים, והוכיח דבריו ממש"כ הסמו"ע (קנ"ד ס"ק ס"ה) מה מכר ראשון לשני כל זכות שבאה לידו.

ח. במסכת שבת (קי"ח.) תנו רבנן, קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן

מובא בהלכה שצריך שלא יהא שום דבר של פסולת בסוכה, והשיב מרן שליט"א דיכול להיות שמותר^ט.

שחרית, שחרית מדיחן לאכול בהן בצהריים, בצהריים מדיחן לאכול בהן במנחה. מן המנחה ואילך שוב אינו מדיח, אבל כוסות וקיתוניות וצלוחיות מדיח והולך כל היום כולו לפי שאין קבע לשתייה ע"כ.

וכן נפסק להלכה בשלחן ערוך (בסימן שכ"ג סעיף ו') מדיחים כלים לצורך היום כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול, אבל לאחר סעודה שלישית אין מדיחין. וכלי שתייה מדיחין כל היום, שכל היום ראוי לשתייה.

ט. יש להביא סמוכין על זה מכמה מקומות א. הלכות סוכה (סימן תרס"ז) מביא הרמ"א כשהיו יוצאים מן הסוכה ואסור להכין ביום טוב [שמיני עצרת] לצורך ליל יום טוב [שמחת תורה] וכן אסור להעמיד השלחנות והספסלים בבית לצורך הלילה דהוי הכנה. (הגהות מיימוגי ומהרי"ל).

והסכימו האחרונים דדוקא לסדרן (דהיינו להניח הטבלא על הרגלים) אסור אבל להביאן מהסוכה לבית מותר. ומציין המשנה ברורה בשם הפרי מגדים, וכן אם צריך לסדר אותם שלא יהא נראה הבית כחורבה מותר לסדר אותם. והטעם דאז אינו כוונתו להכין על יו"ט שני אלא כוונתו על עכשיו ולפי"ז בנדון דידן דמסיר הקערות מחמת כבוד הסוכה אין בו משום הכנה.

כלל גדול על ענין הכנה משבת על חול

ועיין בשו"ת מהרש"ג (או"ח סימן ס"א) כתוב באריכות על ענין הכנה משבת על חול. והניח כלל גדול וזה תוכן דבריו, דזה ודאי הוא אמת דאסור להכין בש"ק על ימי החול אפילו בעשיית מלאכת היתר, וכמבואר במשנה (פ' ט"ו דשבת) אין מצייעין את המטות ואין מקפלין את הכלים מש"ק על מוצאי שבת קודש דהוא חול, מ"מ היינו דוקא באם כוונת העושה להרויח הזמן שלא יצטרך לעשות בימי החול, כמו שהוא גבי הוצעת המטות דלעולם ה' לו להציע המטה במוצאי ש"ק קודם השינה, ורק יען שבשבת הוא פנוי רוצה הוא לעשות דבר זה בשבת כדי להרויח הטירחא או הזמן במוצ"ש, זה הוא דאסור דהוי מכין משבת על חול היינו להרויח הטירחא או הזמן בחול, וכן כה"ג בהדחת הכלים בשבת כדי שלא יצטרך לטרוח בהדחתם בחול זה הוי הכנה שאסרו חכמז"ל, וכן בכה"ג בהכנה יין על קידוש מיו"ט א' על יו"ט ב' או חיפוש בס"ת מיו"ט א' על ב' כל הני עיקר כוונתו של המכין שלא יצטרך לטרוח ביום שלאח"כ ונמצא שהוא מחליף עבודה של יום חול בעבודה של ש"ק לכן זה אסור. [והרי אם רוצה להציע המטות או להדיח כלים בשבת בשביל שהבית נאה יותר אם המטות מוצעות בה והכלים מודחים בה כי הם קישוט להבית אזי באמת מותר להדיח ולהציע גם בשבת] אבל במקום שאם לא יעשה הדבר בש"ק אזי לא יוכל לעשות אותה כלל, נמצא שאין כונת העושה להחליף עבודת יום חול בעבודת ש"ק, בכה"ג לא גזרו חכמז"ל כלל לאסור, שהרי אינו ניכר כלל שהוא מחליף ועושה עבודה של חול בש"ק, וראיה לדבר שהרי מבואר בס' ש"ח בחלוקי דיני מוקצה דכלי שמלאכתם להיתר מותר לטלטלה אף מחמה לצל או שלא תגבגב והיינו שאינו צריך לכלי כלל בשבת, והשתא

שאלתי למרן שליט"א האם אדם שרואה את חברו שנרדם מחוץ לסוכה אם צריך להעירו. ואמר מרן שליט"א דמסתמא ניהא ליה.

ואמרתי למרן שליט"א דאולי א"צ להעירו, ע"פ מה שאמר הגרש"ז אורבאך זצ"ל שישן אין לו חיוב, ואמר מרן שהטעם שאין לו חיוב משום שהוא אנוס וכי מותר לתת לאנוס שיעשה עבירה, ואמרתי למרן שליט"א שהגרש"ז אמר כן בזמן שבישיבת קול תורה היו הרבה בחורים שצריכים לישון בסוכה ולא היה מקום לכולם ואמר הגרש"ז שאלו שכבר נרדמו בסוכה יקחו אותם ויעבירו אותם החוצה דישן אין לו חיוב, ואמר מרן שליט"א ע"ז דזה עצה קשה.¹

תקשה כיון שא"צ כלל לאותה כלי בשבת, והוא מטלטל אותה ומכניסה בדרך משל מוצר לבית כדי שלא תגנב או שלא תתקלקל מחמת החמה, והיינו כדי שהכלי תשאר קיים על ימי החול א"כ הרי הוא כמכין משבת על ימי החול ואמאי לא יהיה בזה איסור משום הכנה דאסור אף במלאכת היתר כנ"ל, ועכ"ח צ"ל כחילוק הנ"ל דכיון דאין כוונתו בזה להרויח העבודה בחול רק שהדבר מוכרח להיות דוקא בשבת ולא סגי בלאו הכי כי הכלי תגנב או שתתקלקל מחמת חום השמש, בכה"ג לא הוי כלל הכנה שאסרו חכמז"ל שלא על הכנה כזו כוונתו לאוסרה.

וכן מעשים בכל יום שמוליכין השופר ביו"ט של ר"ה לאחר התקיעות לביתו אף ששוב אינו צריך לו באותו היום, וכן ביו"ט של סוכות נושאין הלולב לביתו, ולדברי מעכ"ת ה' ראוי כל זה לאסור משום הכנה ועכ"ח כנ"ל דלא הוי הכנה רק כשהוא רוצה להרויח עי"ז שלא יצטרך לטרוח בימי החול, משא"כ בנידון הנ"ל אין כוונתו כלל לדבר זה מותר. (ע"כ תוכ"ד).

י. בבן איש חי (האזינו ח') כתב שאם רואה את חברו מתנמנם בבית הכנסת בעת קריאת התורה וכיוצא בזה בחג הסוכות, צריך להעירו שהרי אפילו שינת ארעי אסורה מחוץ לסוכה. ויש שהביאו ראייה לכך מהרמ"א (יו"ד שע"ב סעיף א') כהן שהוא ישן ונמצא מת עמו באוהל, צריכים להקיצו ולהגיד לו כדי שיצא משם. וכן הורה מרן שליט"א (סוכת חיים עמ' שמג), שאפילו אם הוא אביו מצוה להעירו. אולם בהל' חג בחג (ח"ב עמ' לד) כתב, שמסרו בשם מהרי"ל דיסקין, שאין להעיר את מי שנרדם מחוץ לסוכה, הואיל והוא מצטער במה שמקיצו, ומצטער פטור מן הסוכה.

אולם הגאון רשז"א (הליכות שלמה ט' י"ז), כתב שמי שנרדם לאונסו חוץ לסוכה אין צריכים להעירו הואיל והישן פטור מן המצוות. ועוד הביא בסוכת חיים (עמוד שמ"ג), בשם הרב פעלדער שליט"א שהרואה את חברו באוטובוס שנרדם בחג הסוכות ודאי אין צריך להקיצו, דהולכי דרכים פטורים מן הסוכה.

— ז —

שאלתי למרן שליט"א מה הדין באדם שיש לו מקום בסוכה או לבנו הגדול או לבנו הקטן למי עדיף. ואמר מרן שליט"א שאומרים שבן הקטן קודם משום מצווה על החינוך שלו, משא"כ בן גדול הוא מצווה על עצמו וזה לא שייך לאב, וה"ה באופן שיש לו אורח גדול ובן קטן שבנו הקטן עדיף.

ואמרתי למרן שליט"א שראיתי מובא בשמו שהיכא שיש לו מקום בסוכה או לו ולאשתו או לו ולבנו הקטן, שישב עם אשתו, משום מש"כ הרמ"א (בסי' תרל"ט סעיף ב') דמצות סוכה איש וביתו איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה. ואמר מרן שליט"א דזה נכון, ואע"פ שהוא מצווה בחינוך של בנו, מ"מ זה החיוב של עצמו שהוא יהא יקיים מצות סוכה כדין, והוא קודם לבנו.

— ח —

שאלתי למרן שליט"א אודות נערים שמוכרים ד' מינים וכששואלים אותם בן כמה אתה אומר שהוא בן י"ג האם נאמן, או מכיון שיש לו נגיעה של ממון שרוצה שיקנו ממנו ויודע שאין קונים ממנו שהוא פחות מבן י"ג לא יהא נאמן. ואמר מרן שליט"א למה לחשוש אותו שהוא משקר? אבל אם יש לך חשש שהוא משקר אז צריך לזהר.

ואמרתי למרן שליט"א דאולי מחמת נגיעת ממון יש לחוש. ואמר מרן שליט"א דלא אומרים תמיד כן, ועד אחד נאמן באיסורים.

— ט —

שאלתי למרן שליט"א האם יש ענין שהקופסא שמחזיקים בה האתרוג תהא קופסא נאה, ודומיא דהא דאיתא בתמיד ל' א' שהשקו את התמיד בכוס של זהב וכן א"ל מרן שליט"א לענין כלי של נט"י שיש הידור שיהא כלי נאה. ואמר מרן ש' דיכול להיות גם בקופסא.^א

יא לכאורה יש להביא ראייה ממתניתין (ביכורים פ"ג משנה ח') העשירים מביאים ביכוריהם בקלתות של כסף ושל זהב וכו', ובקובץ בית אהרן וישראל (תשרי חשון תשס"ג) מביא הגאון ר' רפאל דוד פולק שליט"א דיש לחלק דשם הבאת הביכורים היא

אמרתי למרן שליט"א שראיתי מובא שהוא עובדא עם מרן הקהלות יעקב זצוק"ל שפ"א בשביעית לא היו אתרוגים בארץ, והקה"י ביקש שישלחו לו אתרוג מחו"ל ושלחו לו, והלך מרן שליט"א להביא לאביו את האתרוג וכשהגיע לבית זה שאצלו היה האתרוג ראה שאותו אדם הוציא

המצוה, וא"כ הוא הידור בצורת המצוה ואינה ככלי שמניחין בו המצוה, ועיין עוד במשנה ג' השור הולך לפניו וקרניו מצופות זהב ועטרה של זית בראשו וכו', אך בירושלמי שם ה"ג, ומובא בר"ש דהשור היה קרבן, לר' חמא שלמים, ולרב קיץ המזבח, וא"כ לא דמי. וע"ע בסוכה (פ"ד מ"ו) אלא שהיו מלקטין אותן מער"ש (הערבות) ומניחין אותן בגיגיות של זהב כדי שלא יכמושו, אך גם שם ניתן לדחות וכן בביכורים, משום דהויא בבהמ"ק ואין עניות במקום עשירות, וע"ע בספר מעשה רוקח (פ"ז מהל' לולב), ולפ"ז אין ראייה בכלל ממשנה בסוכה.

וממסכת שבת (קל"ג:) דכורכו לס"ת בשיראין נאים, ג"כ לכאורה הוה הדר בס"ת עצמו ויל"ע. אך ראיתי להדיא לאחד קדוש מהראשונים, רבנו אברהם בן הרמב"ם ז"ל, בספר המספיק לעובדי ה' (ח"ב פרק ל"א), וז"ל, כלי זה המיועד לתפילין שמניחין אותו בו, מתשמישי קדושה, אין מותר שיעשה בו שימוש ע"י שיניו בו דבר מדברי חול כגון כסף או זולת זה, וצריך שכלי זה של תפילין יהא שמור, יקר, מכובד, ושתיינה התפילין שלא בזמן הנחתן מונחות בכלי שלהן, והכלי שלהן בארון שמור מכובד, כגון ארון כתבי הקודש וכדומה עכ"ל.

הרי להדיא דשייך התנאה לפניו במצוות אף בכלי שמניח המצוה ואף בארון שמניח הנרות של תפילין. וכ"כ המקור חיים (לבעל חוות יאיר סימן כ"ח ס"ב) כיס הטלית והתפילין יהיו נאים והדורים שגם אלו בכלל התנאה לפניו במצוות, ונראה לי ראייה מגמרא פ"ב דסוטה (יד:) דעל כלי שבו המנחה קרי הקריבהו נא לפחתך עכ"ל. וראוי לציין דברי הספר חסידים (סי' קכ"ט) הובא בכף החיים (סי' כ"ט אות טו"ב), כבד את ה' מהונך, אתה קונה ארגז לשמור כסף וזהב, יותר יש לך לקנות ארגז נאה להצניע ספרין ותפילין, והביא שם דמזה כתב היפה ללב ז"ל א"ד, דמי שחננו ה' בעושר יעשה התיק של כסף או זהב ע"ש. והנה כל הנ"ל (חוץ מדברי המקור חיים דקאי להדיא אטלית ג"כ) מיירי בתשמישי קדושה.

ויש לעיין אי ג"כ בתשמישי מצוה, כאתרוג יש ענין הדור בקופסא שלו, וישראל קדושים נהגו להדר ורבים יש להם קופסא נאה ומהודרת לאתרוג. וע"כ חפ החיים (בהל' הבדלה סי' רצ"ו אות כ"ב), שהביא מספר רוח חיים (אות ג') וז"ל, נכון ליתן כלי בכוס של הבדלה כדי שיהא ממלא על כל גדותיו המחזיק כלי ברכה, ומי יתן והיה משום זה קלי ואנאוו להכין קערות כסף להבדלה, כמו שעושה במזוזה, ומגילה, ונרות חנוכה, למי שחננו ה' בעושר עכ"ל. ונראה דכונתו להקערה שמניחין תחת הגביע ומשמע דאף בכה"ג חשוב הידור מצוה.

את האתרוג מתחת למיטה, וסיפר זאת מרן שליט"א לאביו והקה"י לא רצה להשתמש באתרוג זה.

ואמר מרן שליט"א שעובדא זו אמת, וטעמו של הקה"י משום דבגמ' כתוב שהאתרוג צריך להיות ראוי לאכילה.

ושאלתי למרן שליט"א שבספרו דרך אמונה (פ"ה מהל' תרומות בציון ההלכה אות י"ט) כתב וז"ל "ונראה דפירות שהיו תחת המיטה וישנו עליהם אפילו להמחמירים שלא לאוכלו יכול לעשותם תרומה, כיון שמעיקר הדין האחרונים מתירים לאוכלם, עי' פ"ת יו"ד סי' קט"ז סק"ד ה' ובחי' רעק"א שם וכן ראיתי למרן החזו"א שהתיר להאכילן לאחרים אף שבביתו החמיר שלא לאוכלן". וא"כ מה ההבדל בין תרומה לאתרוג. ואמר מרן ש' דבאתרוג מחמירים, וההבדל דבתרומה הוא לא צריך לצאת ידי תרומה רק צריך לקיים את המצוה להפריש תרומה, אבל באתרוג הוא צריך לצאת יד"ח המצוה וזה לא ראוי לאכילה.

יב. עיין בשדי חמד (מערכת ל' כלל קמ"א אות ל"א), וז"ל, אתרוג שהיה מונח תחת הקאנפּע (המטה) שהיו יושנים עליה, הנה בשו"ת בנין עולם להגאון מהרי"ץ מסובלאק נשאל מאיש ירא שמים שנזהר מאוכלין ומשקין שחת המטה ונסתפק כיון שאינו ראוי לאכילה לא קרינן ביה לכם, ודומה לאתרוג של טבל, גם משום הקריבהו לפחתך. והביא ספקו טהור בשו"ת עולה יצחק להגאון מהרי"ץ ציוני יצ"ו (בסי' ה"ן) וכתב שנראה שנעלם ממנו שו"ת שבות יעקב והובא בפתחי תשובה (סי' קמ"ז) דפשוט (לענין אכילה) שהוא אזהרה לכתחלה אבל בדיעבד אין קפידא כלל, גם לא הוזכר בשום פוסק שאסור בדיעבד עכ"ד השבות יעקב, וכן כתב רע"א שמותר בדיעבד. ולפי מה שנראה משבות יעקב דגם בזמן הש"ס היה מותר בדיעבד, ונראה דאף מטעם הקריבהו וכו' אין להחמיר, ולא דמי ליין מגולה דאין מקדשין בו (כמבואר בסי' ער"ב), דההוא היה אסור גם בזמן הש"ס, ונראה שהבנין עולם לא ראה דברי השבות יעקב וכו'.

גם יש לצדד דאף לכתחלה אין להחמיר אלא באוכל מבושל, שהרמב"ם (בהלכות רוצח פרק י"ב הלכה ה') לא כתב אלא תבשיל (והגר"א החמיר אף באוכלין חיין) וממה שכתב הרמב"ם ולא יתן תבשיל תחת המטה שמא יפול בו דבר המזיק והוא אינו רואה, משמע שאינו משום רוח רעה אלא שמא יפול בו וכו' וזה לא שייך באתרוג, לכן נראה שיכולים לצאת בו אף ביום ראשון, גם הבנין עולם לא החליט לאיסור, שוב כתב דיש לחלק בין מטות שבזמן הש"ס שהיו המחיצות עד הקרקע או עד פחות משלשה סמוך לקרקע וכו' דבזה הוא שיש רוח רעה, לא כן במטות שלנו שפתוחות מלמטה יש לומר שתחת המטה בטל לגבי המטה, ועוד יש להקל מטעם שומר מצוה לא ידע דבר רע כבא"ח (סי' תנ"ה). שוב מביא השד"ח אמנם דעת מרן דברי הגאון החיד"א אינה כן, והרבנים הנ"ל כנראה

ושוב שאלתי למרן שליט"א האם במה שהיה תחת המיטה חשוב לא ראוי לאכילה והרי בדרך אמונה שם מביא שהחזו"א התיר לאחרים לאוכלם וכן בס' טעמא דקרא בסופו בהנהגות החזו"א זצוק"ל (אות י"ח) כתב וז"ל "אוכלים שתחת המיטה אף שבביתו הקפידו שלא לאכול צוה ליתנם לעניים ואמר שאין לאבדם כיון שמדינא מותרים (עי' מ"ב סי' ד' סקי"ד ובפ"ת יו"ד סי' קל"ז סק"ד ה' ובכתר ראש סי' פ') עכ"ד.

ואמר מרן שליט"א שהחזו"א אמר להודיע לאותן אנשים שנותנים להם שזה היה תחת המיטה, ואם הם רוצים להקל שיקילו מכיון שעפי"ד רוב הפוסקים מקילים.

ושוב שאלתי למרן ש' דא"כ לא חשיב לא ראוי לאכילה. ואמר מרן שליט"א שזה נקרא ראוי לאכילה, אבל לאלו שמחמירים יש מקום לחשוש, אבל אם רוצים להקל יש מקום להקל מכיון שרוב הפוסקים מתירים.

ושאלתי למרן שליט"א האם אותו אדם שהניח אתרוג מתחת המיטה ישן ג"כ על מיטה זו או שרק הניח תחת המיטה ולא ישן ובכ"ז החמיר מרן הקה"י. ואמר מרן שליט"א שאינו זוכר מה היה בעובדא זו, אבל יש מחלוקת האם נאסר גם באופן שלא ישנו על המיטה ויש מחמירים ואצלו החמירו אפילו כשלא ישנו.^י

לא ראו דב"ק והם בספר שיורי ברכה דפוס שאלוניקי (בסי' קט"ז אות יו"ד), שהביא מה שכתב הרב השואל בשבות יעקב (ח"ב סי' ק"ה) דמי שנתן אוכלין ומשקין תחת המטה אינם אסורים בדיעבד, וחולק עליו דאף בדיעבד אסור. וראיה לזה ממה שאמרו בפרק כל היד האוכל שום קלוף וכו' מתחייב בנפשו משום דרוח רעה שורה עליהן הרי דמשום רוח רעה אסורים בדיעבד עיין שם באריכות.

ומסיים העולה מכל האמור בדיון אתרוג שנתנו תחת המטה הוא דאין להכשירו על פי הטעם דלא נאסר משום רוח רעה בדיעבד, דודאי אית לן למינקט דדבר שיש בו משום רוח רעה גם בדיעבד אסור, רק מה שיש לצדד היתר הוא על פי טעמים האחרים שבעולת יצחק הנ"ל והם, א— משום כיון דדשו בו רבים שומר פתאים ה', ב— דלדבר מצוה יש לומר שומר מצוה לא ידע דבר רע, אלא שזהו מקצוע גדול באיזה ענין סמכין אהאי

יג. בשדי חמד הנ"ל מסיק שם ולא כמו שחשב (שהבין) בעין יצחק דבשינה תליא מלתא דאז שורה רוח רעה על האדם ושורה גם על האוכלין דליתא, דבש"ס וכל הפוסקים כתוב תחת המטה משום דקבלו, דשם שורה רוח רעה, כמו שאמרו הנכנס לבית הכסא צריך ליטול ידיו לקצת פוסקים אף אם לא עשה צרכיו, משום דשם שורה רוח רעה והוא הדין להכא ואין חילוק בין ביום לבלילה.

שאלות על הלכות מגילה

שאלה א. הקורא את המגילה בביתו ביחיד, האם צריך לפשוט המגילה כאגרת.

תשובה: לא נהוג.

שאלה ב. עשרה נשים שלא שמעו מקרא מגילה, האם יש ענין שיתקבצו כולם כדי שישמעו במנין עשרה נשים.

תשובה: יש.

שאלה ג. פורים שחל במוצ"ש, כשקוראין את המגילה תיכף ומיד לאחר זמן מוצ"ש, מהו שיביא עמו בשבת את המגילה לביהכ"נ במקום המעורב, שיהא מוכן לקריאה במוצ"ש.

תשובה: נכון.

שאלה ד. האם מקיימין מצות מתנות לאביונים כשנותנים צדקה בליל פורים.

תשובה: לא.

שאלה ה. מי שהכין קודם פורים סכום מסויים של מעות לחלק בפורים, ולבסוף לא הספיק לחלק הכל, האם יכול להחזיק המותר לעצמו, או מחוייב לחלקם לצדקה. ומהו כשרק במחשבתו חישב לחלק סכום מסויים ולא הספיק לחלק הכל.

תשובה: חייב.

שאלה ו. בהא דבפורים נותנים לכל הפושט יד, אי דין זה היינו אף לקטנים, דאולי לא שייך אצלם ענין ריעות, וכבר דנו האחרונים אי יוצאים מצות משלח"מ כשנותן לקטן.

תשובה: א"צ לבדוק מעניות.

שאלה ז. היודע שהמשלוח מנות ששולח ילך לאיבוד, שמי שנשלח אליו לא יאכלנו, ועפ"י רוב המיני מזונות מתכווץ ומתלכלך עד שאינו ראוי עוד לאכילה, האם יש בכה"ג חשש איסור בל תשחית.

תשובה: לא.

שאלה ח. אם לא נזדמן לו ליתן משלוח מנות לאיזה מריעיו בפורים, אם יש ענין ליתן ביום שושן פורים.

תשובה: יכול.

שאלה ט. האם יש חשש ביטול תורה במה שבמשך היום שלא בשעת הסעודה, מסתובב בחוצות ורחובות בריקודין ומחולות.

תשובה: יש.

שאלה י. מי שהתפלל מנחה בשעת שכרותו, ואח"כ פג שכרותו, אי מחוייב לחזור ולהתפלל.

תשובה: כן.

שאלות על הלכות נדה

שאלה א. אם גם שתיה אסורה עם אשתו נדה על שולחן אחד ללא היכר ביניהם.

תשובה: שתיה כאכילה.

•

עיי' שבועות כ"ב ע"ב.

שאלה ב. אם מותר לאשה נדה להחזיק את נר ההבדלה לבעלה כשהוא המבדיל.

תשובה: עיי' פתחי תשובה ביו"ד סי' קצ"ה סק"ג בשם יד אליהו.

•

עיי"ש בפתחי תשובה סי' קצ"ה סק"ג דמביא מהיד אליהו (סו"ס ס"ה) שכתב דאין האשה רשאית להחזיק נר בידה כדי שישתה בעלה טאבאק או שיחמם עצמו בנר ההוא, או להדליק ממנו נר אחר, ולכאורה פשטות הדברים מיירי דוקא כשהבעל מדליק הטאבאק (סיגארעטל) מהנר שבידה או מדליק נר אחר מנר דולק שאוחזת בידה, אז אסור דנמצא דנוגע באשתו נדה ע"י שלהבת של נר שבידה, דההבל מחבר ביניהם, אבל בנדון דידן בנר הבדלה אין חשש כיון שאינו נוגע בנר.

ועיינ' בשו"ת בית ישראל (או"ח סי' י"ד) שבתחילה רצה להתיר מחמת טעם זה, ואח"כ כותב סברא לאיסור דדמיא לבשמים של ערוה שבידה דכתב שם (שו"ע או"ח סי' רי"ז ס"ב) בשמים של ערוה וכו' אם אוחזת בידה וכו' אין מברכין עליהם, לפי שאסור להריח בהם שמא יבא לידי הרגל וכו' קירוב, ובב"י הביא טעם זה בשם האבודרהם. ובחידושי הגהות הביא מ"ש בשיירי כנה"ג כתב על הב"י דהא דבשמים של ערוה אין לברך עליהן, זהו דוקא כשיקרוב עצמו והריח בה, אבל אם אינו מכוון להריח רק שבהכנסו למקום האשה נרדי נתן ריחה צריך לברך, ע"כ. (אך לטעם שהביא הפרישה בשם הרשב"א שכתב טעם ב' א"נ שהן עשוין לעבירה להטיל ארס של יצה"ר, מזה משמע דאין לברך

כתר שאלות על הלכות נדה תורה שיט

עליהם משום דמאיסי שעשוין לגרות היצה"ר, וא"כ לכאורה משמע דגם כשאינו מקרב עצמו אליה אין לברך, דלא כח' הגהות הנ"ל).

וא"כ לטעם הח' הגהות דהאיסור הוא בבשמים של ערוה כשמקרב עצמו אליה להריח בהן שיש לחוש שיבא לידי קירוב בשר, א"כ לכאורה גבי נר של הבדלה יש לחוש שע"י שמקרב עצמו אליה להביט באור הנר שבידה, יבא לידי קירוב וכו' שהרי איתא בשו"ע או"ח סי' רח"צ סעיף ד' אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, דהיינו שיהא סמוך לו שיוכל להכיר בין מטבע למטבע, ועיי"ש בס"ג וז"ל נוהגין להסתכל בכפות הידים והצפרנים, ועיין ברמ"א שם, והטו"ז (סק"ב) מביא שיש לעיין בשרטוטי פיסת היד, וכ"כ המג"א שם סק"ה, ולצורך כן יש להתקרב לאור הנר קרוב מאד, שרק אז ניתן להבחין בשרטוטין שהם דקים ביותר, א"כ אין לברך על נר שביד אשתו נדה משום הרגל דבר וקירוב בשר, ואדרבה בזה שייך יותר הרגל דבר, שמוכרח לקרב עצמו סמוך מאד לאור הנר, להסתכל בצפרנים ולראות בשרטוטי היד, יותר ממה ששייך הרגל דבר וקירוב בשר במה שמקרב עצמו להריח בבשמים שביד אשתו נדה כי הריח נרגש למרחוק, משא"כ הסתכלות, וכתב הבית ישראל רמז לדבר ממה שאמה"כ בס"פ שמיני ולהבדיל בין הקדש ובין החול, בין הטמא ובין הטהור, פי' אם באת להבדיל בין הקדש לבין החול, דהיינו כשתרצה להבדיל במוצאי שבתות, תשגיח שיהי' גם להבדיל בין הטמא ובין הטהור, כלומר שלא חאחז אשה נדה בידה את הנר ואת הבשמים לברך עליהם, עכת"ד שם.

ובספר סוגה בשושנים פכ"ה סעיף ט' מביא מ"ש אליו הגה"צ מוהר"ר יעקב יצחק ניימאן זצ"ל אב"ד דקהל מחזיקי הדת במאנטריאל, דנראה דדברי הבית ישראל לאסור להסתכל בנר שמחזקת אשתו נדה, היינו דוקא אם דולק עוד נר אחרת באותו חדר, דאז יש צורך להתקרב כדי להבחין בצפורניים באור של הבדלה, ויש חשש לקירוב בשר, אבל אין מאיר בחדר אלא הנר של הבדלה אין צורך להתקרב דניתן להבחין גם מרחוק קצת, מותר ליהנות לאורו דאין חשש לקירוב.

ועיין בשו"ת קנה בושם (ח"א סי' פ"ו) דדברי הבית ישראל אינם מוכרחים, ומותר עיי"ש. ועיי' בשיעורי שבט הלוי (יו"ד סי' קצ"ה) דמתיר דלא שייך להטעם של היד אליהו. וכן בשו"ת משנת יעקב ח"ג בהגה. ועיי'

באגרות משה (יו"ד ח"ב סי' פ"ג) עיי"ש.

שאלה ג. אם מותר לאשה נדה להכין המים באמבטיא לרחיצת בעלה.

תשובה: עיין יו"ד קצ"ה סעיף י"ב.

•

הנה עיין שם במחבר (יו"ד קצ"ה) וז"ל אסורה ליצוק לו מים לרחוץ פניו ידיו ורגליו אפילו אינה נוגעת בו ואפילו הם מים צוננים.

ועיין בשו"ת באר משה (ח"ג סימן קמ"א) שהתיר קודם שיביא הבעל הביתה דהיינו שלא בפניו עיי"ש, ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן ק') דאוסר עיי"ש.

שאלה ד. אם מותר לבעל להכין מים לנטילת ידים שחרית בשביל אשתו נדה.

תשובה: עיין שם יו"ד (קצ"ה) סעיף י"ג.

•

הנה עיין שם בשו"ע יו"ד קצ"ה סעיף י"ג דכל המלאכות שהאשה אסורה לעשות לבעלה אסור הבעל לעשות לה, והנה איסור רחיצה כתיב בסעיף הקודם סי' י"ב, ועיין במחבר שם דאסורה ליצוק לו מים לרחוץ פניו ידיו ורגליו אפילו אינה נוגעת בו וכו'. ועיין בטו"ז (קצ"ה ס"ק ח') דמתיר להכין מים, אבל הש"ך ס"ק ט"ז אוסר דמביא בשם רבינו יונה דאסור לאשה לתת לפני בעלה קיתון שירחץ בהם רגליו מפני שהוא דרך חיבה. אמנם זה הוא בדבר הרשות. והנה בנידון דידן לענין נטילת ידים שחרית של מצוה עיין בבאר משה (ח"ג סימן קמ"א) דמותר, עיי"ש. ולכאורה ביאור הדברים דכאן אינו משום חיבה דאינו עושה זאת אלא למצוה, וע"כ נחשב כטורח ומותר. ועיין בדרכי תשובה (יו"ד סימן קצה אות מ"ו) שהכריע בלא"ה דהעיקר כהטו"ז, וכך כתב בערוך השלחן יו"ד קצ"ה סעיף י"ד, וכך כתב במקור חיים סק"ל.

ועיין במנחת יצחק (ח"ז סי' ע"ב) דכתב דראה מדקדקים מלשון המחבר בסעיף י"ג דכתב כשם שאסורה למזוג לו כך הוא אסור למזוג לה, ולא נקט איסור רחיצה, שמע מינה דבזה האחרון (דהיינו איסור רחיצה) אין איסור על הבעל, ואם כן כדאי הם המקילים לסמוך עליהם בהבאת נעגיל וואסער שמהדרך גם לאנשים שאינם מכירים זה את זה להביא אחד לחברו, כדי שלא ילך ד' אמות בלא נטילת ידים, ואין בזה משום חיבה, וכל שכן אם מביא שלא בפניה עיי"ש.

שאלה ה. אם מותר להיכנס למעלית (עלעוועיטער) עם אשתו נדה.
תשובה: הרי אין אסורה ביחוד כמו שכתוב ביו"ד סימן קצ"ה סעיף א'.

•

(עיין שם במחבר דכתב וז"ל אבל מותר להתייחד עמה דכיון שבא עליה פעם אחת תו לא תקיף יצריה).

שאלה ו. אם מותר להשתמש בשקית תה שהשתמשה אשתו נדה.
תשובה: יתכן שדומה לשירי כוסות עיין יו"ד קצ"ה סעיף ד'.

•

עיי"ש בשו"ע שכ' המחבר בשיירי כוסות דאם הורק מכלי זה לכלי אחר מותר. וא"כ י"ל בכוונת רבינו דשקית תה שהשתמשה בו אשתו נדה בכוס ששתתה בו, אם ישתמש בה הבעל אח"כ שישים השקית בכוס ששותה בו לא גרע משיירי כוס שהורקו ממנו לכוס אחר דשרי, וכש"כ כאן. (ופשיטא דהשאלה דוקא היכא שהשקית נשארה בכוס בשעת שתייתה דאז אפשר לדון דהוי כשירי כוס שלה דהמשקה טופח עליו בשעת שתייתה. אבל אם השתמשה בשקית התה קודם השתיה כנהוג והוציאתו לפני שתייתה פשיטא דאין זה שירים שלה).

שאלה ז. שאלה: במקום שאשה עברה ועשתה לבעלה דבר שאסורה בו בנדתה, אם מותר הבעל ליהנות מכך.

תשובה: לא יהנה.

שאלה ח. ישיבה על המשבר אך הלידה מתעכבת, ופסקו החבלים, ובדקה עצמה ולא מצאה דם, אם צריך הבעל להזהר מליגע בה, כדין נדה.

תשובה: עיי' פתחי תשובה סי' קצ"ד ס"ק ח'.

עיי"ש שמביא משו"ת נחלת שבעה דאשה שישבה על המשבר אעפ"י דאח"כ פסקו ממנה החבלים והצירים צריכה לספור שבעה נקיים, כדאמרינן במסכת שבת דף קכ"ט ע"א מאימתי מחללין עליה את השבת משעת פתיחת הקבר, וקתני עלה מאימתי פתיחת הקבר, משעה שישבה על המשבר וא"א לפתיחת הקבר בלא דם.

ועיי' בחות דעת סי' קצ"ד שחלק על הנחלת שבעה ודעתו להקל בכה"ג, וטעמו ונימוקו עמו דהא דאמרינן א"א לפתיחת הקבר בלי דם היינו דוקא בהפילה איזה דבר, דנפתח הקבר עד שיצא הימנה דבר אז אמרינן דאי אפשר בלא דם, אבל כשנפתח הקבר ולא יצא הימנו כלום אף דם אינו יוצא. **וכן** כ' בכרתי ופלתי סק"א, וכ"כ בתשובה מאהבה (ח"א סי' קי"ד) והסכים עמו רבו הגאון נודע ביהודה.

וכיוצא בזה כתב הסדרי טהרה דא"צ למנות שבעה נקיים בפסקו החבלים ולא מצאה דם, ולא מטעמיה של החוו"ד, אלא מטעם אחר שכתב דכיון שפסקו החבלים והצירים ועמדה מן המבר ולא ילדה, איגלאי מילתא למפרע דלא היא פתיחת הקבר מעיקרא כלל, דלא שכיח שיהיו לה חבלי לידה ויהיה נפתח ויחזור ויסתם. וכ"כ החתם סופר שו"ת חיו"ד סי' קע"ט ובלחם ושמלה (לחם סק"א) ובשערי טוהר (שער י"ד סי' י"א) וכ"כ בערוך השולחן (סי' קצ"ד סנ"ז) ובטהרת ישראל קצ"ד אות ח' סיים והמיקל לא הפסיד. ועיי' גם בשו"ת באר משה (חלק ג' סי' קנ"ב) שכתב להקל בזה עיי"ש באורך.

כתר שאלות על הלכות נדה תורה שכג

שאלה ט. מה הדין במיטת אשתו שהופכת לכסא, אם מותר לישוב עליו.
תשובה: נכון לזהר.

שאלה י. שאלה: קערה שיש בה ג' מיני מאכל או יותר ופשטה אשתו נדה ידה ונטלה מאכל א' ואכלה ולא נגעה בשאר המאכלים, האם דינם של המאכלים שנשארו בקערה כדין שיורי מאכל שלה.
תשובה: עיי' פתחי תשובה סי' קצ"ה סק"ה.

אפשר דכוונת מרן רבינו למה שמביא הפת"ש משו"ת משאת בנימין סי' קי"ב דאפילו מקערה שרי לאכול, אם גם שאר בני הבית אוכלים עמהם מקערה זו, אלא דיש חשש משום שריים, א"כ בנדון דידן שאינן שירים ממש דהיא לא אכלה מהשאר ויש עוד אנשים, דאיכא היכירא מותר.

שאלה יא. שיחה בטילה עם אשתו, אם היא בכלל איסורי קירבה לנדה.
תשובה: לא יותר מדאי.

שאלה יב. אם מותר לישוב על ספסל אחד עם אשתו נדה.
תשובה: עיי' ברמ"א סי' קצ"ה סעיף ה'.

עיי"ש ברמ"א שכתב וז"ל, ואסור לישוב על ספסל ארוך שמתנדנד ואינו מחובר לכותל, כשאשתו נדה יושבת עליו. ויש מתירין כשאדם אחר מפסיק ויושב ביניהם. ולדינא לענין ישיבה ע"ג ספה עיין בשיעורי שבט הלוי (ח"ו סי' קכ"ט אות ו') דאוסר. ובערוך השולחן ס"ק י"ט כתב להתיר אם היא ספה גדולה ואינם נוגעים זה בזה, וכ"כ בשרגא המאיר (ח"ז סו"ס קנ"ג).

שאלה יג. אם מותר לשתות מפחית שתיה, לאחר ששתתה ממנו אשתו נדה, ע"י קש אחר.

תשובה: עיי' רמ"א קצ"ה ד'.

•

שם מבוארים כל פרטי דיני שתיה מכוס ששתתה אשתו נדה, באיזה אופנים מותר. ומפשטות דברי הרמ"א מוכח דבעינן הורק מכלי אל כלי אחר, משא"כ כשהוא שותה מאותו משקה המונח עדיין במקומו אף שמשתמש בקש, אסור, וכעין מ"ש הש"ך לאסור עליו היכא ששתתה חצי כוס וחזרו ומלאוהו "דמ"מ הוא שותה משווריה", וה"נ כן הוא דהקש אין עליו תורת כלי אחר.

שאלה יד. אם אשה נדה מותרת לשתות מכוס של קידוש ששתה בעלה המקדש.

תשובה: עיין רמ"א קצ"ה ד'.

•

הרמ"א הביא בשם הגהות מיימוניות דהאיסור הוא רק על הבעל, אבל היא מותרת לשתות משיורי כוס שלו. ועיין במסגרת השולחן על קצור שו"ע הלכות נדה (סי' קנ"ג אות י"ב) בשם הפרישה דכוס של קידוש יעמידנו אחרי שתיתו על השולחן ולא יאמר כלום, והיא תקחנה מעצמה.

שאלה טו. שכיבה על המיטה שאינה מיוחדת לאשה או לבעל ושניהם רגילים.

תשובה: נכון להזהר.

•

עיי' בפתחי תשובה סי' קצ"ה ס"ק ח' וז"ל, עיי' בספר חכמת אדם כלל ק"ב שכתב דה"ה על כרים המיוחדים לה אסור. וא"כ צריך לומר דכש"כ

כתר שאלות על הלכות נדה תורה שכה

על המיוחדים לו דאסורה היא לישכב עליהן. ולפי"ז הא דכתב הטו"ז סק"ו דאשה נדה יכולה לישכב על סדיני בעלה מיירי באינם מיוחדים לו, אי נמי מיירי שלא בפניו. א"כ לטעם הב' נראה דאסור אפילו בהיו שניהם רגילים כמו בנידון דידן. ומובנים דברי רבינו דנכון להזהר לחשוש לטעם הב'.

שאלות על ענינים שונים

שאלה א. בדברי רש"י (ע"ז מד ע"א) ד"ה ויוציאו את בן המלך, שכתב: ביואש כתיב "בבן אמציה" שהחביאה אותו אחותו וכו'. וצלע"ג, כי המעיין בדברי הימים יראה להדיא, דמיירי ביואש בן אחזיהו, ולא ביואש בן אמציהו, וכדכתיב שם (דברים הימים ב' כב, יא) ותקח יהושבע בת המלך את יואש בן אחזיהו.

תשובה: ט"ס.

שאלה ב. בספרי פרשת פינחס (פיסקא יב) איתא על הפסוק "אשה", וז"ל: אע"פ שאתה נותן לאשים לא ירצה עד שיהא כאשים. ופירש המג"א בספרו זית רענן על הילקוט (במדבר כח, תשפ"א) דהיינו עד שישרף לגמרי. הרי דאין מקיימין מצות אשה, רק עד שישרף לגמרי.

וקשה דבמעילה (דף ט) מבואר במשנה, דבעולה מועלין בבשר, עד שיצא לבית הדשן, וכן באימורי חטאת ואשם. ופרש"י, אבל מועלין באימורין עד שיתעכלו במזבח ויצא האפר לבית הדשן, דנעשית מצותן, עכ"ל. הרי דנעשה מצותן היינו רק כשיצא לבית הדשן, ולעיל מבואר דכשנשרף לגמרי כבר נקרא "נעשה מצותן", וצע"ג.

תשובה: ד' הספרי אינו כן.

שאלה ג. כתיב (בפרשתן כ"ד ס"ג), ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וישא עיניו וירא והנה גמלים באים", ופרש"י, "לשוח, לשון תפלה, כמו (תהלים ק"ב א') ישפוך שיחו, ומכאן למדו חז"ל (ברכות כ"ו ע"ב), שיצחק תיקן תפילת מנחה.

וצ"ע בברכות (ל"ד ע"ב) "אמר רב כהנא, חציף עלי מאן דמצלי בבקווא", ופרש"י, "בבקווא, בבקעה". ולכאורה מהא דיצחק התפלל בשדה, משמע שאין חסרון בזה, וצ"ע.

תשובה: שדה סגורה.

כתר שאלות על ענינים שונים תורה שכז

שאלה ד. בפרשתן, קרית ארבע, פירש רש"י על שם ד' זוגות שנקברו שמה. **ולפלא** מה שכתב בילקוט ראובני (סוף פ' ברכה) דה' זוגות נקברו במערה, ג' נגלות וב' נסתרות, הגלויים הם אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה, והנסתרים הם אדם וחוה משה וצפרה, ואעפ"י שעל משה נאמר ויקבור אותו בגי' (דברים ל"ד ו') זהו למשל וכו'.

וכן כתב בספר שכחת לקט (ערך משה) וז"ל, משה וצפרה נקברו במערת המכפלה, כי אומר ואתה לא תבא אל הארץ, אבל המלאכים יביאוך שמה אח"כ.

תשובה: מה קשה.

שאלה ה. בירושלמי סנהדרין (פ"ז הי"ב) איתא בזה"ל: מסית מדבר בלשון גבוה, מדיח מדבר בלשון נמוך, מסית מדבר בלה"ק מדיח מדבר בלשון הדיוט, מסית שאמר בלשון הדיוט נעשה מדיח, מדיח שאמר בלה"ק נעשה מסית.

ובפני משה שם כתב, שדרש כן מלישנא דקראי. ובמראה הפנים כתב שם בתחלה דנ"מ לדינא ושוב נטה יותר שאין נ"מ לדינא אלא לישנא בעלמא מפרש לתרץ לשון הכתוב דכשהוא מסית ליחיד אומר בלה"ק וכשהוא מדיח לרבים אומר בכל לשון שכולם יבינו אותו, עי"ש.

וזה פלא גדול מאי נ"מ להאריך בזה באיזה לשון הוא מסית ומדיח ומה משמיענו בזה, ואם מקרא הוא דורש, גם הקרא גופי' צריך להבין איזה נ"מ בדבר ומה מתרץ בזה. והמפרשים לא ביארו בזה כלל.

תשובה: נ"מ במה לחייבו.

שאלה ו. בברכות נ"ד ע"א, בגמ' ארבעה צריכין להודות יורדי הים, הולכי מדבריות, ומי שהי' חולה ונתרפא, ומי שהי' חבוש בבית האסורים.

צ"ב לכאורה, מדוע אצל ים ומדבר ארז"ל לשון הוה, יורדי הים הולכי מדבריות, וגבי חולה ובית אסורים אמרו לשון עבר, מי שהי' חולה ונתרפא מי שהי' חבוש בבית אסורין.

ואולי י"ל עפ"י מ"ש בנדה (כ"ד ע"א) תניא אבא שאול אומר קובר מתים הייתי, וראיתי מפרשים, שאמר בלשון עבר, הגם שהי' במקצוע בתמידות קובר מתים, כי ארז"ל (ברכות יט) לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן, ולכן אמר בלשון עבר ולא בלשון הווה ודפח"ח. ועפי"ז יובן למה גם כאן דווקא בחולה וחיבוש בבית אסורים אמרו בלשון עבר. מה דעת מרן שליט"א בזה.

תשובה: נכון.

שאלה ז. ידוע שיטת השאלות (פ' ברכה סי' קע"א) שתוקעים צ' קולות בר"ה, וכולם תמהו עליו.

ואולי י"ל עפ"י מ"ש ראיתי להביא דבר פלא, בשם המדרש ששרה אמנו צווחה צ' קולות ופרחה נשמתה בר"ה כשהשטן הי' מבשרה שאברהם שחט ליצחק, והקולות של השופר באים להזכיר מיתת שרה בעקידת יצחק כדי שירחם המקום על בניה.

ועפי"ז מובן מאוד דעת השאלות שתוקעים צ' קולות, לפי שהם נגד צ' קולות שצווחה שרה.

מה דעת מרן שליט"א בזה, ואיפוא מובא דבר זה במדרש.

תשובה: יפה כתבת אבל המדרש אין זכור לי.

שאלה ח. בגמ' בבא מציעא (כב ע"ב) אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי, וכי מאחר דאיתותב רבא, הני תמרירי דזיקא היכי אכלינן להו.

צ"ע איך קרא לאביו בשמיה, הו"ל למימר מאחר דאיתותב "אבא".

תשובה: רבא אמר אבא והגמ' מעתיקו לרבא.

